

अहम्

नमोऽस्त्युणं समणस्स भगवओ महावीरस्स

आचार्य प्रवर श्री विसाहगणी-विनिमित्तं, सभाष्यम्

निश्चिथि-सूत्रम्

आचार्य श्री जिनदासमहत्तर विरचितया
विशेष चूर्या समलंकृतम्

पी ठि का

नमिऊणऽरहंताणं, सिद्धाण य कम्मचक्कुमुक्काणं ।
सयणसिनेहविमुक्काण, सब्बसाहूण भावेण ॥ १ ॥
सविसेसायरजुत्तं, काउ पणामं च अत्थदायिस्स ।
पञ्जुस्ससमासमणस्स, चरण-करणाणुपालस्स ॥ २ ॥
एवं कयप्पणामो, पकप्पणामस्स विवरणं वन्ते ।
पुव्वायरियकयं चिय, अह पि तं चेव उ विसेसा ॥ ३ ॥
भणिया विसुत्तिचूला, अहुणावसरो णिसीहचूलाय ।
को संवंधो तस्सा, भण्णइ इणमो णिसामेहि ॥ ४ ॥

सर्वधगाथा सूत्रम् —

णवबंभचेरमइओ, अट्टारस-पद-सहस्सिओ वेदो ।

हवइ य सपंचचूलो, बहुबहुयरओ पयग्गेण ॥ १ ॥

“णव” इति संख्यावायगो सद्दो । “बंभं” चउच्चिह णामादि । तत्थ णामबंभं जीवादीणं जस्स वंभ इति नामं कज्जति । ठवणावंभ अक्खातिविण्णासो । अह्वा जहा बंभणुप्पत्ती आयारे भणिया तहा भाणियब्बा । गयाओ णाम-ठवणाओ । इयाणिं दब्बबंभं । तं बुविहं । आगमओ नोआगमओ य । आगमओ जाणए, अणुवउत्ते । नोआगमओ-जाव-वइरिस्सं । अण्णाणीणं ओ वत्थि-संजमो, जामो य अकामिआओ रंउकुरडाओ बंभं धरेंति तं सब्बं दब्बबंभं । भावबंभं बुविहं । आगमओ णोआगमओ य । आगमओ जाणए उवउत्ते । णोआगमओ साहूणं वत्थि-संजमो । वत्थि-संजमोत्ति मेहुणाओ विरत्ती । सा य अट्टारसविहा भवति । सा इमा—ओरालियं च दिव्वं च ।

जं तं ओरालियं त ण सेवति, ण सेवाविति, सेवंतं पि अण्णं ण समणुजानाति । एवं दिव्वे वि तिण्णि विकप्पा । जं तं ओरालियं ण सेवति तं मणेणं वायाए काएण । एव कारावणाणुमतीए वि तिण्णि तिण्णि विकप्पा । एते णव । एवं दिव्वे वि णव य । एते दो णवगा अट्टारस हवन्ति । अह्वा सत्तरसविहो संजमो भाववंभं भवति । गयं भाववंभं ।

इयाणि “चेरं” ति चरणं । तं छव्विहं । णामं १ ठवणा २ दविए ३ खेत्ते ४ काले ५ य भावचरणं ६ चिति । णाम-ठवणाओ, गयाओ ।

वतिरित्तं दव्वचरणं तिविहं । गतिचरणं १ भवखणाचरणं २ आचरणाचरणं च ३, तत्थ गतिचरणं रहेण चरति, पाएहि चरति एवमाइ गतिचरणं अण्णति । भवखणाचरणं णाम मोदए चरति देवदत्तो, तणाणि य गावो चरति । आचरणाचरणं णाम चरगादीणं, अह्वा तेसि पि जो आहारादिणिमित्तं तवं चरति तं दव्वचरण । लोउत्तरे वि उदाइमारग पमिईणं दव्वचरणं । खेत्तचरणं जत्तियं खेत्तं चरति- गच्छति-इत्यर्थः अह्वा सालिखेत्त चरति गोणो । काले य जो जत्तिएण कालेण गच्छति भुंजति वा । भावे दुविहं । आगमतो णोआगमओ य । आगमओ जाणए उवउत्ते । णो-आगमओ तिविहं-गतिचरणं १ भवखणा-चरणं २ गुणचरणं ३ । तत्थ गतिभावचरणं जं इरियादि समिओ चरति गच्छति । भवखणो जो वायालीसदोसपरिसुद्धं वीतंगालं विगयधूमं कारणे आहारेति एयं आहारभावचरणं । गुणचरणं दुविधं पसत्थं अप्पसत्थं च । अप्पसत्थं मिच्छत्तअण्णाणुवहयमतीता ज अण्णउत्थिया धम्मं उवचरंति मोक्खत्थं पि । किं पुण णियाणोपहता । लोउत्तरे पि णियाणोवहया अप्पसत्थं तवं उपचरंति । पसत्थं तु णिज्जराहेउं । भणियं चरणं । ब्रह्मचरणं च व्याख्यातं ।

अतस्तयोर्ब्रह्मचरणयोस्तत्पत्तिनिमित्तं साधनार्थं वा शस्त्रपरीक्षादीनि उपधानश्रुतावसानानि नवाध्ययनान्यभिहितानि, जम्हा णव एताणि वंभचेराणि तम्हा “णववंभचेरमतिओ” इमोत्ति, जह् मिम्मओ घडो, तंतुमओ पडो, एव णववंभचेरमतिओ आयारो । सो य अज्जम्भयणसंखारेण णवज्जम्भयणो पयपरिमाणेण “अट्टारसपयसहस्सिओ वेओ” । अट्ट य दस य अट्टारसत्ति संखा । पय इति पयं । तं च अत्थप- रिच्छेयवायग पयं भवति । सहस्सं ति गणिताभिण्णाणेण चउत्थं ठाणं भवति जहा संखं एयं दह सयं सहस्सं ति । स एवायारो अट्टारसपयसहस्सिओ वेओ भवति । कहं ? विद जाने, अस्य घातोः घञ् प्रत्ययान्तस्य वेद इति रूपं भवति, अतस्तं विदंति, तेन विदंति, तंमि वा विदंति इति वेदो भवति ।

सीसो भणति—“किमेत्तियमायारो उत अण्णं पि से अत्थि किंचि ?”

अतो भणति —

“हवइ य सपंचचूलो” । “हवइत्ति” भवतित्ति भणित्ति होति । “च” सहो चूलाणुकरिसणे “सहे” ति युक्त । “पंच” इति संखावायगो सहो । “चूला” इति चूल ति वा अग्गं ति वा सिहरं ति वा एगट्ठं । सा य छव्विहा-जहा दसवेयालिए भणिया तहा भाणियव्वा । तामो य पुण सामो पंच-चूलाओ- पिडेसणादिजावोगहपडिमा ताव पढमा चूला, १ वित्तिया सत्तिक्कगा, २ तइया भावणा, ३ चउत्था विमोत्ती, ४ पंचमी आयारपक्कप्पो । ५ एताहि पंचहि चूलहि सहिओ आयारो । “वहु” भवति णवअज्जम्भयणोहितो । “वहुतरो” भवति “पयग्गेणं” ति अट्टारसपयसहस्सेहितो पंचचूलापएहि सहितो पयग्गेणं वहुतरो भवतित्ति । अह्वा णवज्जम्भयण-पढमचूलासहिता वहु भवति । अट्टारसपयसहस्सा पढमचूलापदेहि सहिना वहुतरा पयग्गेण भवति । एवं क्रमवुद्धया गेयं-जाव-पंचमी चूला । अह्वा सपंचचूलो सुत्तपयग्गेण मूलगंथाओ वहु भवति । अत्थपयग्गेण वहुतरो भवति अह्वा “वहुवहुतर” पदेहि सेसपदा सूतिता भवति । ते य इमे

बहुतम-बहुतरतम-बहुवहुतरतम इति । अग्नौ भणति-एवमन्वेरमद्ग्नौ आयारो अद्वारसपयसहस्त्रिभो पठमचूलज्जगणसुत्तत्थपदेहिं छुत्तो बहू भवति । पठमचूलासहितो मूलग्रंथो दुइय-चूलज्जगण-सुत्तत्थपदेहिं छुत्तो बहुतरो भवति । एवं तत्तिथचूलाण वि बहुतमो भवति । चउत्थीए वि बहुतरतमो भवति । पंचमीए वि बहुवहुतरतमो भवति । “पयग्गेणं” ति पदानामग्नं पदाग्रं पदाग्रेणेति पदपरिमाणेनेत्यर्थः । स एवं पयग्गेण बहुवहुतरो भवति । एव संबंधगाहासूत्रे व्याख्याते,

चोदग आह —

नवबंधमचेरमतिते आयारे ववखाते आयारग्गाणणुजोगारंभकाले संबंधार्थं इदमेव १गाथासूत्रं प्रागुपदिष्टं प्रथमचूडातश्च द्वितीयचूडाया अनेनैव गाथासूत्रेण संबंधः उक्तो भवति । एवं द्वितीयचूडातः तृतीयचूडायाः । तथा तृतीयचूडातः चतुर्थचूडातश्च पंचमचूडायाः संबंधः उक्त एव भवति ।

एवं सति प्रागुक्तस्य संबंधगाहासूत्रस्येह पुनरुच्चारणम् किमर्थं ?

आचार्य आह —

गाहा — पुण्वभणियं तु जं एत्थ, भणति तत्थ कारणं अत्थि ।

मडिसेहो अणुणा, कारणं विसेसोवलंभो वा ॥१॥

सीसो पुच्छति —

कस्स पडिसेहो ? कहं वा अणुणा ? किंवा कारणं ? को वा-विसेसोवलंभो ?

आचार्य आह —

तत्र प्रतिषेधः चतुर्थचूडात्मके आचारे यत्प्रतिषिद्धं तं सेवतस्स पच्छित्तं भवतिसि काउं, किं सेवमाणस्स ? भणति, “जे भिक्खु हत्थकम्मं करेति, करंत वा सातिज्जति” एवमादीणि सुत्ताणि, एस मडिसेहो । अत्येण कारणं प्राप्य तमेवगुजानाति । तं जयणाए पडिसेवतो सुद्धो । अजयणाए स पायच्छिन्ती । कारणमणुणा जुगवं गत्ता । विसेसोवलंभो-इमो । आइत्लाओ चत्तारिचूलाओ कमेणेव अहिज्जति, पंचमी चूला आयारपकप्पो ति-वास-परियागस्स आरेण ण विज्जति, ति-वास-परियागस्स वि अपरिणामगस्स अतिपरिणामगस्स वा न दिज्जति, आयारपकप्पो पुण परिणामगस्स दिज्जति । एतेण कारणेण संबंध-गाहा पुनरुच्चार्यते । अह्वा बहु अतीत कालत्वाए प्रागुक्तसंबंधस्य विस्मृतिः स्यात् अतस्तस्य प्रागुक्तसंबंधस्य स्मरणार्थं प्रागुक्तमपि संबंधगाहासूत्रमिह पुनरुच्चार्यते ।” एस संबंधो भणिओ ॥१॥

अनेन संबंधेनागतस्य पक्कपचूलज्जगणस्स चत्तारि अणुओगद्वाराणि भवन्ति । तं जहा — उवक्कमो १ निक्खेवो २ अणुगमो ३ नओ ४ । तत्थ उवक्कमो णामादि छन्विहो । णाम-ठवणाओ गताओ ।

दब्बोवक्कमो सच्चित्ताइ ति विहो, सच्चित्तो दुपद-अतुप्पय-अपयाणं । एवक्केवको परिकम्मणे संवट्ठणे य । दुपयाण-मणुस्साणं परिकम्मणं कलाविआहण, संवट्ठण, मारणं । अतुप्पयाणं अस्साईणं परिकम्मणं सिक्खावणं, तेसि चैव मारणं संवट्ठणं । अपयाणं लोमसी आदीणं परिकम्मणं, तासि चैव विणासणं संवट्ठणं ।

अचित्ते सुवरणो — कुण्डलाइकरणं परिकम्मणं तस्सेव विणासणं संवट्ठणं ।

मिस्से दुपयाणं अलंकिय — विभूसियणं कलादि गाहणं परिकम्मणं तेसि चैव मारणं संवट्ठणं, अतुप्पयाणं अस्सादीणं वम्मियं गुडियाणं परिकम्मणं सिक्खावणं तेसि चैव मारणं संवट्ठणं । खेतोवक्कमो हलकुलियादीहि, कालोवक्कमो णालियादीहि । भावोवक्कमो दुविधो—पसत्थो १ अपसत्थो य २ । अपसत्थो “गणिगा-मरुगणि-अमच्चदिट्ठतेहि । पसत्थो भावोवक्कमो आयरियस्स भाव उवलभति ।

१ आचार्य प्र. भु. प्र. भ. प्र. उद्देशे निर्युक्त्या एकादशमीगाथा । २ कर्कटिकादीनां (देखीवचनं) ।

३ वम्मिया अस्सा । ४ गुडिया गया । ५ बुहु पीठिका भाष्य-गाथा २६२ ।

गाथा— जो जेण पगारेणं, तुस्सत्ति १ कारविणयाणुवित्तीहि ।

आराहणाए भग्गो, सो च्चिय अन्वाहमो तस्स ॥२॥

अहवा णोआगममो भावोवक्कमो छव्विहो—आणुपुब्बी १ णामं २ पमाणं ३ वत्तव्वया ४ अत्थाहिमारो ५ समोतारो ६ इच्चेयं णिसीहचूलज्झयणं उवक्कमिय आणुपुब्बीमाइएहि दारेहि जत्थ जत्थ समोयरति तत्थ तत्थ समोयारेयव्वं ।

से किं तं आणुपुब्बी ? आणुपुब्बी दसविहा पणत्ता । तं जहा णामाणुपुब्बी १ ठवणाणुपुब्बी २ दव्वाणुपुब्बी ३ खेत्ताणुपुब्बी ४ कालाणुपुब्बी ५ उक्कित्तणाणुपुब्बी ६ गणणाणुपुब्बी ७ संठाणाणुपुब्बी ८ सामायारियाणुपुब्बी ९ भावाणुपुब्बी १० एयं आणुपुब्बिं दसविहं पि वण्णेऊणं इच्चेयं णिसीहचूलज्झयणं गणणानुपुब्बीए उक्कित्तणाणुपुब्बीए य समोयरति । गणणाणुपुब्बी तिविहा पुब्बाणुपुब्बी पच्छाणुपुब्बी अणाणुपुब्बी । पुब्बाणुपुब्बीए इच्चेयं णिसीहचूलज्झयणं छव्वीसइमं^२, पच्छाणुपुब्बीए पढमं, अणाणुपुब्बीए एतेसिं वेव एगादीयाए एणुत्तरियाए छव्वीसमच्छगयाए सेहीए अणमण्णन्नासो दुक्खणो । उक्कित्तणाणुपुब्बीए अज्झयणं उक्कित्तेति । सेत्तं आणुपुब्बी ।

णामं दसविहं पि वण्णेऊणं इच्चेयं णिसीहचूलज्झयणं छणामे समोयरति । तत्थ छव्विहं भावं वण्णेऊणं सव्वं सुयं खमोवसमियं ति काऊणं खमोवसमिए भावे समोयरति । से तं णामं ।

पमाणं चउव्विहं । तं जहा दव्वप्पमाणं १ खेत्तप्पमाणं २ कालप्पमाणं ३ भावप्पमाणं ४ । इच्चेयं णिसीहचूलज्झयणं भावप्पमाणे समोयरति । तं भावप्पमाणं तिविहं तंजहा गुणप्पमाणं १ णयप्पमाणं २ संखप्पमाणं ३ । गुणप्पमाणे समोयरति । गुणप्पमाणं दुविहं—जीव-गुणप्पमाणं १ अजीव-गुणप्पमाणं च २ । जीवगुणप्पमाणे समोयरति । तं तिविहं—णाणगुणप्पमाणं १ दंसणगुणप्पमाणं २ चारित्तगुणप्पमाणं ३ । णाणगुणप्पमाणे समोयरति । तं चउव्विहं—पच्चवक्खं १ अणुमाणं २ उवम्मो ३ आगमो ४ । आगमे समोयरति । आगमो तिविहो—अत्तागमो १ अणंतरागमो २ परंपरागमो ३ । इच्चेयस्स—णिसीहचूलज्झयणस्स तित्थगराणं अत्थस्स अत्तागमे । गणहराणं सुत्तस्स अत्तागमे । गणहराणं अत्थस्स अणंतरागमे । गणहरसिस्साणं सुत्तस्स अणंतरागमे, अत्थस्स परंपरागमे । तेण परं सेसाणं सुत्तस्स वि अत्थस्सवि णो अत्तागमे, णो अणंतरागमे, परंपरागमे । से तं आगमो । से तं गुणप्पमाणे ।

इयारिण णयप्पमाणे “गाथा”

सूदनइअं सुयं कालियं तु, ण णया समोयरति इह ।

अपुहुत्ते समोयारो, णत्थि पुहुत्ते समोयारो ॥ २ ॥ से तं णयप्पमाणे ।

इयारिण संखप्पमाणं । सा य संखा अट्ठविहा, तं जहा—णाम-संखा १ ठवण २ दव्व ३ उवम्म ४ परिणाम ५ जाणणा ६ गणणासंखा ७ भावसंखा ८ । एत्थ पुण परिमाणसंखाए अहिमारो । सा दुविहा—कालिय-सुय-परिमाणसंखा १ दिट्ठिवाय-सुय परिमाणसंखा य २ । एत्थ कालिय-सुय-परिमाणसंखाए अहिमारो । तत्थ इच्चेयं णिसीहचूलज्झयणं संखेज्जा पज्जाया^३ संखेज्जा अक्खरा, संखेज्जा संघाया, संखेज्जा पदा एवं गाहा, सिलोगा, उद्देसा, संगहणीओ य । पज्जवसंखाए अणंता णाणपज्जवा, अणंता दंसणपज्जवा, अणंता चरित्तपज्जवा । से तं संखप्पमाणो ।

१ इच्छाकारादि । २ आचारार्थ प्रथमश्रुतस्कन्धे नव अध्ययनानि द्वितीयश्रुतस्कन्धे षोडश, अनेनेदं पद्विंशतितमं । ३. संखेज्जा अज्झाया, संखेज्जा अक्खरा, संखेज्जा संघाया, संखेज्जा पादा-इति प्रत्यंतरेषु, परमशुद्धं दृश्यते ।

इदानीं वक्तव्यया । सा तिविहा ससमयवक्तव्यया १ परसमयवक्तव्यया २ उभयसमयवक्तव्यया ।
इह ससमयवक्तव्ययाते-अहिगारो । जम्हा भणिय—“उत्सण्णं सव्व सुयं, ससमयवक्तव्यं समोयरति” ।
से तं वक्तव्यया ।

अत्याहिगारो पच्छिस्सेण मूलगुण-उत्तरगुणाण । इच्चेयं णिसीहचूलज्झयणं आणुपुब्बिमाइएहि
दारेहि जत्थ जत्थ समोयरति तत्थ तत्थ समोयरियं । गम्भो उवक्कमो ।

इयानि णिक्खेवो सो तिविहो—ओहणिप्फणो १ णामणिप्फणो २ सुत्तात्तावगणिप्फणो ३ ।
अज्झयणं अज्झीणं आओ भवणा य एगट्ठा । अज्झयणं णामादि चउव्विहं पण्णवेत्तण भावे इमं भवति ।
“जह् दीवा दीवसयं” गाहा ३ । आओ भवणासु वि णामादि ॥३॥ परुवितेसु इमाओ गाहाओ भवन्ति ।
“णाणस्स दंसणस्स” य गाहा ॥४॥ “अट्ठविहं कम्मरयं” गाहा । गम्भो ओघ-निप्फणो ॥१॥

इयानि णाम-णिप्फणो । सो य णामाओ भवतित्ति काउं भण्णति णाम-निप्फणो—

आयारपकप्पस्स उ, इमाइ गोण्णाइं णामधिज्जाइं ।

आयारमाइआइं, पायच्छित्तेणहीगारो ॥ २ ॥

आयरण “आयारो” । सो य पंचविहो । णाण १ दसण २ चरित्त ३ तव ४
विरियायारो ५ य । तत्स पकरिसेणं कप्पणा “पकप्पणा” । सप्रभेदप्ररूपणेत्यर्थः । “इमाइं” ति वक्खमाणाति ।
“गोण” ग्रहण पारिभासियवृदासत्थं । तं जहा-सह भुद्दो समुद्दो, इंद गोवयत्तीति इंदगोवगो एवं तत्स
आयारपकप्पस्स णामं ण भवति । गुणनिप्फणं भवति । गुणणिप्फण गोण । तं चेव जहत्थमत्थवी
विति । तं पुण खवणो जलणो तवणो पवणो पवीवो य णामाणि अभिवेयाणि “णामधेज्जाणि” ।

अहवा घरणीयणि वा धेज्जाति “णामधेज्जाति” सार्थकाणीत्यर्थः । “आयारो” आदि जेतिं
ताणि नामाणि आयारादीणि पंच, पायच्छित्तेणहीगारति । छट्ठं दारं ।

सीसो पुच्छति —

“णणु पायच्छित्तेणहीगारति अत्याहिकारे एव भणिओ ?” ।

आयरियो भणति —

“सच्चं तत्थ भणिओ इह विषेण-ज्ञापनार्थं भण्णति । भण्णत्थ वि आयारसरूपपरुवणा कया इह तु
आयारसरूपं सपायच्छित्तं परुविज्झति ।” अहवा पायच्छित्ते प्रयत्न इत्यर्थः । अहवा इह भणिओ तत्थ
दट्ठमो । आयारमाइयातिं ति ज भणियं ताणि य इमाणि-॥१॥

आयारो अग्गं चिय, पकप्प तह चूलिया णिसीहं ति ।

णीसितं सुतत्थ तहा, तदुमए आणुपुब्बि अक्खतं ॥३॥

एसा दारगाहा वक्खमाणसरूवा ॥३॥

आयारमाइयाणं इमा-सामएणणिक्खेवलक्खणा गाहा—

‘आयारे णिक्खेवो, चउविधो दसविधो य अग्गंमि ।

छक्को य पकप्पंमि, चूलियाए णिसीधे य ॥४॥

जहासंखेण जं भणियं आयारे चउविहो णिक्खेवो सो इमो-ङ्क (ई=४) छ (१०) ६, ६, ६ । ॥४॥

णामं ठवणायारो, दब्बायारो य भावमायारो ।

एसो खलु आयारे, णिक्खेवो चउव्विहो होइ ॥५॥

णाम-ठवणाओ गयाओ ।

दब्बायारो दुविहो । आगमओ १ णोआगमओ य २ । आगमओ जाणए अणुवउत्ते । णोआगमओ जाणगसरीरं भवियसरीरं-जाणग-भविय-सरीरवहरित्तो इमो—

णामण-धोवण-वासण-सिक्खावण-सुकरणाविरोधीणि ।

दब्बाणि जाणि लोए, दब्बायारं वियाणाहि ॥६॥

णामणादिपएसु आयारो भण्णइ । तप्पसिद्धिमिच्छंतो य सूरि अणायारं पि पण्णवेत्ति दीर्घह्रस्वव्यपदेशवत् । “णामणं” पडुच्च आयारमन्तो तिणिसो अणायारमन्तो एरंडो । “धोवण” पडुच्च कुसुंभराओ आयारमन्तो, अणायारमन्तो किमिराओ । “वासणा” ए कवेत्तुगादीणि^१ आयारमन्ताणि, अहरं अणायारमन्त । सुक-सालहियादि^२ “सिक्खावणं” पडुच्च आयारमन्ताणि, वायस-गोत्थुभगादि^३ अणायारमन्ताणि । “सुकरणं” सुवर्णं आयारमन्तं घंटालोहमणायारमन्तं । “अविरोह” पडुच्च पयसवकराणं आयारो, अहंतेत्ता य विरोधे अणायारमन्ता । गुणपर्यायान्द्रवतीति “द्रव्य” । “जाणि” त्ति अणिदिट्टसब्बाणि ।

अहवा एताणि चेव “जाणि” भणियाणि । लोक्यत इति “लोकः”—दृश्यते इत्यर्थः तस्मिन् लोके आधारभूते, “दब्बायारं वियाणाहि”, एवं अभिहितानभिहितेषु द्रव्येषु द्रव्याचारो विद्युत्तात्तव्य इति ॥६॥ गतो दब्बायारो ।

इयाणिं भावायारो भण्णइ । सो य पंचविहो इमो—

नाणे दंसण-चरणे, तवे य विरिये य भावमायारो ।

अट्ठु ड्डु ड्डु दुवालस, विरियमहानी तु जा ते^१सिं ॥७॥

णामणिहेसगं गाहदं, पच्छद्वेन एएसिं चेव पमेया गहिया । णाणमायारो अट्ठुविहो, दंसणायारो अट्ठुविहो, चरित्तायारो अट्ठुविहो, तवायारो वारसविहो, वीरियायारो छत्तीसविहो । ते य छत्तीसइ मेया एए चेव णाणादिमेसिया भवंति । वीरियमिति वीरियायारो गहिओ । “अहानी” असीयनं जं तेसिं णाणायाराईणं स एव वीरियायारो भवइ ॥७॥ जो य सो णाणायारो, सो अट्ठु विहो इमो—

काले विणये बहुमाने, उव्वाने तहा अणिण्हणे ।

वज्जणअत्थतदुभए, अट्ठुविधो णाणमायारो ॥८॥

कालेत्ति दार ॥८॥ तस्स इमा वक्खा—

जं जंमि होइ काले, आयरियव्वं स कालमायारो ।

वतिरित्तो तु अकालो, लहुगाउ अकालकारिस्स ॥९॥

जमिति अणिदिट्ठं सुयं वेप्पइ । जंमि काले आधारभूते होति भवतीत्यर्थः । आयरियव्वं, णाम पढिअव्वं सोयव्वं वा अहा—सुत्तपोरिसीए सुत्तं कायव्वं, अत्थपोरिसीए अत्थो ।

अह्वा कालियं काल एव ण उग्वाड-पोरुसिए । उक्कालियं सम्भासु पोस्सीसु कालवेत्तं मोत्तुं । स इति निद्देसे । अगो स एव कालो कालायारो भवति । वहरित्तो णाम जह्माभिहियकालागो अण्णो अकालो भवति, जह्मा सुत्तं वित्तियाए अत्थं पढमाए पोरुसिए वा सज्जाए वा असज्जायं वा । तु सद्दो कारणावेक्खी । कारणं पप्प विवञ्जासो वि कज्जति । अतो तंमि अकाले दप्पेण पढंतस्स सुणंतस्स वा पच्छित्तं भवति ।

तं च इमं - लहुयाइं उ अकालकारिस्स सुत्ते अत्थे य । तु सद्दो केतिमतविसेसावेक्खी, तं च उवरिं भणीहि ॥१॥

इयाणि चोदगो भणति -

को आउरस्स कालो, मइलंवरधोवणे व्व को कालो ।

जदि मोक्खहेउ नाणं, को कालो तस्सऽकालो वा ॥१०॥

को कः । आतुरो रोगी । कलनं कालः, कलासमूहो वा कालः, तेण वा कारणभूतेन दन्वा-दिचउक्कयं कलिज्जतीति कालः—ज्ञायत इत्यर्थः । “को” कारसद्दामिहाणेण य ण कोइ कालाकालो-भिहारिज्जइ, यथान्यत्राप्यभिहितं—“को राजा यो न रक्षति” । मलो जस्स विज्जति तं मइलं अव-वत्थं । तस्स य मइलंवरस्स धोवणं प्रति कालाकालो न विद्यते । भणिया दिहुंता । इयाणि दिहुंतितो अत्थो भणति एवं जति जइति अम्भुवगमे । सज्जकम्मावगमो मोक्खो भणति । तस्स य हेउ कारणं—निमित्तमिति पज्जाया । ज्ञायते अनेन इति ज्ञानं । यच्चेवमभ्युपगम्यते ज्ञानं कारणं भवति मोक्खस्यातो कालो तस्स अकालो वा कः कालः । तस्सेति तस्स भाणस्स अकालो वा मा भवतुत्ति वक्कसेसं ।

आयरियो भणति -

सुणेहि चोदग ! समयपसिद्धेहि, लोमपसिद्धेहि य कारणेहि पच्चाइज्जसि ।

आहारविहारादिसु, मोक्खधिगारेसु काल अक्काले ।

जह दिट्ठो तह सुत्ते, विज्जाणं साहणे चेव ॥११॥

आहारिज्जतीति आहारो । सो य मोक्खकारण भवति । जह्मा तस्स कालो अकालो य दिट्ठो, भणियं च—“अकाले चरसि भिक्खू”—(सिलोगो) विहरणं विहारो । सो य उड्डवडे, ण वासासु । अह्वा दिवा, न रातो । अह्वा विससतो वि त्तियाए, न सेसासु । सो य विहारो मोक्खकारणं भवति । मोक्खहिगारेसुत्ति मोक्खकारणेसु अह्वा मोक्खत्थं आहार-विहाराइसु अहिगारो कीरति । जह्मा जेण पगारेण दिट्ठो—उवलदो, को सो कालो अकालो य, तह्मा तेण पगारेण ; सुत्तेति सुयणाणे, तमि वि कालाकालो भवतीति वक्कसेस । किं च विज्जाणं साहणे चेव कालाकालो दिट्ठो । जह्मा काइ विज्जा कण्ह्वाउइसि-अहुमीसु साहिज्जति । अकाले पुण साहिज्जमाणी उवधायं जणयति । तह्मा णाणं पि काले अहिज्जमाणं णिज्जराहेऊ भवति, अकाले पुण उवधायकरं कम्मबंधाय भवति । तम्हा काले पडियव्व, अकाले पढतं पडिणीया देवता छलेज्ज जह्मा—॥११॥

तक्ककुडेणाहरणं, दोहि य थमएहि होति णायव्वं ।

अतिसिरिभिच्छंतीए, थेरीए विणासितो अण्णा ॥१२॥

तक्कं^१ उदसी, ^२ कुडो वडो, ^३ आहारणं दिहुंतो ।

१ अर्धोदकं तर्कं । २ उदस्वित् । ३ तर्ककुटाद्याहरणानि ।

‘तक्कभरिएण कुडेण आहारणं दिव्वति । जहा—

महुराय नयरीए एगो साहु पाओसिअं कालं घेतुं अइकन्ताए पोरिसीए कालिय-
सुयमणुवओगेण पढति । तं सम्मदिट्ठी देवया पासति । ताए चित्तिअं “मा एयं साहुं पंता देवया
छलेहिइ” तओ णं पडिबोहेमि । ताए य आहीरि-रुवं काउं तक्ककुडं घेतुं तस्स पुरओ “तक्कं
विक्कायइ” ति घोसंती गतागताणि करेति । तेण साहुणा चिरस्स सज्जायबाधा यं करेति
भणिया— “को इमो तक्कविक्कयकालो” ? तया लवियं—“तुभं पुण को इमो कालियस्स
सज्जायकालो ?” भणियं च—

गाहा - सूतीपदप्पमाणाणि, परच्छिद्धानि पाससि ।

अप्पणो बिल्लमेत्ताणि, पिच्छंतो वि न पाससि ॥६॥

साहु उवाच—“णायं, मिच्छामिदुक्कडं ति” आउट्ठी, देवया भणति “मा अकाले
पढमाणो पंतदेवयाए छलिज्जिहिसि ।”

अहवा - इदं उवाहरणं दोहि य धमएहिं ।

गाहा - धमे धमे णातिधमे, अतिधंतं न सोमति ।

जं अज्जियं धमतेण, तं हारियं अतिधमतेण ॥७॥

एगो सामाइओ छेत्ते सुवंतो सुअराइ सावयतासणत्थं सिंगं धमति । अन्नया तेणो गोसेणा
(ण) चोरा गावीओ हरंति । तेण समावत्तीए धंतं । चोरा कुडो आगओत्ति गावीओ
च्छड्ढेतु गया । तेण पभाए दट्ठुं नीयाओ धरं । चित्तेइ अ धंतप्पभावेण मे पत्ताओ । अभिक्खं
धमामि । अण्णा वि पाविस्सं । एवं छेत्तं गावीओ य रक्खंतो अच्छति । अण्णया तेण चेव अन्तेण
ते चोरा गावीओ हरंति । तेण य सिंगयं धंतं । चोरेहिं आणक्खेऊण हतो । गावीओ य
णीयाओ । तम्हा काले चेव धमियव्वं ।

इदार्णि बितिओ धमओ भणति । एगो राया दंडयत्ताह चलिओ । एकेण य संखधमेण
समावत्तीए तंमि काले संखो पूरितो । तुट्ठो राया । थक्के पूरितोत्ति वाहित्तो संखपूरओ ।
सयसहस्सं से दिण्णं । सो तेणं चेव हेवाएणं धम्मंतो अच्छति । अण्णया राया विरेयणपीडितो
वच्चगिहमतीति तेण य संखो दिण्णो । परवलकोट्टं च वट्ठति । राया संतत्थो । वेगधारणं च से
जायं । गिलाणो संवुत्तो । तओ उट्ठिएण रण्णा सव्वस्सहरणो कओ । जम्हा एते दोसो अकाल-
कारीण तम्हा काले चेव पढियव्वं णाकाले ।

‘अहवा इमो दिट्ठंतो’ । अतिसिरिमिच्छंतीते पच्छद्वं । आयरिओ भणइ - ‘हे चोदग
अकाले तुभं पढंतो’ अतिसिरिमिच्छंतो य विणासं पाविहिसि । कहं—

गाथा - “सिरीए मत्तिमं तुस्से, अतिसिरिं णाइपत्थए ।

अतिसिरिमिच्छंतीए, थेरीइ विणासिओ अप्पा ॥” ॥८॥

एगाए छाणहारिग-थेरीए बाणमंतरमाराहियं अच्चणं करंतीए । अण्णया छगणाणि
पल्लत्थयंतीए रयणाणि जायाणि । इस्सरी भूया । चाउत्सालं धरं कारियं । अणेगधण-रयणासयणा-
सण-भरियं । २सइज्जिम्यथेरी य तं पेक्खति । पुच्छति य कुओ एयं दविणं ति । ताए य जहाभूयं

कहियं । ताए वि उबलेवण-ध्रुवमादीहिं आराहितो वाणमंतरो । भणति य—ब्रह्मि वरं । तया लवितं—जं तीए तं मम दुगुणं भवउ । तं च तीए सब्बं दुगुणं जायं । ततो तुट्ठा अच्छति । ताए पुरिमथेरीए तं सब्बं सुयं । ताए य अमरिसपुण्णाए चितियं-मम चाउस्सालं फिट्ठउ, तणकुडियो भवउ । बितियाए दो तिणकुडियाओ जायओ । पुणोतीए चितियं-मम एकं अच्छिए फुल्लयं भवउ । इयरीए दोवि फुल्लाई । एवं हत्थो पायो एवं सडिआ विणासमुवगता । एसो असंतोसदोसो । तम्हा अइरित्ते काले सज्जाओ ण कायव्वो ॥१२॥ मा एवं विराहणा भविस्सति त्ति भणिओ कालायारो ।

इयाणि विणए चि दारं —

णीयासणंजलीपग्गहादिविणयो तर्हि तु हरिएसो ।

भचीओ होति सेवा, बहुमाणो भावपडिवंधो ॥१३॥

णीयं निम्नं । आसियते जम्हि तमासणं णीयं आसणं णीयासणं । गुरुण णीचतरं उववसति । तं च पीढगादि आसणं भवति । दोवि हत्था मउल-कमल-संठिया अंजली भणति । पगरिसेण गहो पग्गहो । सो य णीयासणस्स वा अंजलिपग्गहो वा । अह्वा णिसेज्जदढगादीण वा पग्गहो भवति । आदि-सद्गहणेण— “णिद्वा-विगहापरिवज्जिएहिं—” गाहा । एवं पढंतस्स सुणंतस्स वा विणओ भवति । इहरहा अविणओ । अविणीए य पच्छित्तं । तं च इमं—सुत्ते मासलहु, अत्थे मासगुरु । अह्वा सुत्ते ङ्क अत्थे ङ्का । तम्हा विणएण अवीयध्वं । विणओव्वेयस्स इहपरलोगे वि विज्जाओ फलं पयच्छति । तर्हि तु अत्थे विणओवचारित्ते ठियस्स जहा विज्जाओ फलं पयच्छति ।

तहा दिट्ठतो भण्णाति । ‘हरिएसो ।

‘रायगिहं’ णयरं । ‘सिणिओ’ राया । सो य भज्जाए भण्णाति-एगखंभं मे पासायं करेहि । तेण वड्डइणो आणत्ता । गया कट्ठिद्धा । सलक्खणो महादुमो दिट्ठो । धूवो दिण्णो । इमं च तेहिं भणियं-जेण एस परिग्गहिओ भूतादिणा सो दरिसावं देउ, जाव ण छिदामो । एवं भणिऊण गता तद्धिं । जेण य सो परिग्गहितो वाणमंतरेण तेण अभयस्स रातो दरिसाओ दिण्णो । इमं च तेण भणियं-अहं एगखंभं पासायं करेमि, सब्बोउय-पुप्फफलोववेएण वणसंडेण सपायार-परिक्खेवं च, ‘णवरं’ मा मज्झ णिलओ चिरट्ठिओ खखो छिज्जउ । ‘अभयेण’ पडिस्सुयं । कओ य सो तेण । आरक्खियपुरिसेहि य अहोरायं रक्खिज्जइ । अण्णया एक्कीए मायंगीए अकाले अंबडोहलो । भत्तारं भणइ-आणेहि । सो भणति-अकालो अंबगणं । तीए पलवियं जतो जाणसि ततो आणेहि । सो गओ रायारामं । तस्स य दो विज्जातो अत्थि । ओणामणी १ उण्णामणी य २ । ओणामित्ता गहियाणि पज्जत्तगाणि । उण्णामणीए-उण्णामिआ साहा । दिट्ठो य रण्णो अंबग्रहणपरित्थडो,^१ चितियं च-जस्स एस सत्ती सो अतेउरं पि धरिसेहिति । अभयं भणति-सत्त रत्तस्स अभमंतरे जति ण चोरं लमसि ततो ते जीवियं णत्थि । गवेसेति । अभओ पेच्छइ य एगत्य लोगं मिलितं । ण ताव गोज्जो आगच्छति । तत्थ आगंतुं अभओ भणति जाव गोज्जो आढवेइ गेयं ताव अक्खाणयं सुणेह ।

एगंमि दरिद्-सेट्ठिकुले वड्डकुमारी खवती । सा य एगत्य आरामे चोरियाए कुसुमाइं गेण्हइ । ताणि य धेत्तुं कामदेवं अच्चेति । सा य अण्णया आरामिएण गहिया । असुभभावो य सो कट्ठिउमारदो । सा भणति-मा मे विणासेहि । तव वि भणिणी भाणिणीज्जा वा अत्थि । सो-भणति

किमेतेण, एकक्हा भुयामि, जया परिणीया तया जति पढमंमम समीवमागमिस्ससि तो ते भुयामि । तीए पडिस्सुयं विसज्जिया । परिणीया य । वासघरं पविट्ठा । भत्तारस्स सब्भावं कहियं । तेण विसज्जिया आरामं जाति । अन्तरा चोरेहिं गहिया । सब्भावे कहिए तेहिं मुक्का पुणो गच्छति । अन्तरा रक्खसो आहारत्थी छण्हमासाणं णीति । तेण य गहिता । सब्भावे सिट्ठे मुक्का । गया आरामियस्स पासं । दिट्ठा, कतो सि । भणति । सो समयो । कहं मुक्का भत्तारेण ? सब्बं कहेति । अहो सच्चपइण्णा एसत्ति मुक्का कहमहं दुहामि । मुक्का य । पडिइंती सब्बेहिं वि मुक्का । भत्तारस-गासमक्खता गया । अभओ पुच्छति-एत्थ केण दुक्करं कयं । जे तत्थ इस्सालू ते भणंति-भत्तारेण । छुहालू-रक्खसेणं । पारदारिया-भालिएणं । 'हरिएसो' भणति-चोरेहिं । 'अभयेण' गहितो । एस चोरोत्ति रण्णो उवणीओ । पुच्छीओ सब्भावो कहिओ । 'राया भणति-जइ विज्जाओ देसि तो जीवसि' । तेण पडिस्सुयं-देमिस्ति । आसणत्थो पढियो^१ वाहेति, ण वहइ । 'अभओ' पुच्छिओ— कि ण वहति । 'अभओ' भणति-अविणय गहिया, एस हरिकेसो भूमित्थो तुमं सीहासणत्थो । तओ तस्स अण्णं आसणं दिण्णं । राया णीततरो ठितो । सिद्धा । एवं णाणं पि विणय-गहियं फलं देति । अविणय-गहियं णदेति । तम्हा विणएण गहियव्वं । विणएत्ति दारं गयं ।

इयाणिं बहुमाणे चि दारं ।

बहुहा माणणं बहुमाणो । सो य बहुमाणो णाणाइसंजुते कायव्वो । सो दुविहो भवति-भत्ती बहुमाणं च । को भत्तीबहुमाणणं विसेसो । भणति गाहापच्छदं । अब्बुट्ठाणं डंडमाह-पाय-पुंच्छणासणप्पदाणग्गहणादीहिं सेवा जा सा भत्ती भवति । णाण-इंसण-चरित्त-सव-भावणादिगुणरंजियस्स जो रसो पीतिपडिबंधो सो बहुमाणो भवति । भणति-एत्थ चउभंगो कायव्वो । भत्ती णामेगस्स णो बहुमाणो-
५२=४ । तत्थ पढमभंगे वासुदेव-पूत्तो पालगो । वित्थिय-भगे सेदुओ संबो वा, तत्थिय-भंगे गोयमो । चउत्थे कविला कालसोकरिआइ । इदाणिं भत्तिबहुमाणणं अण्णोण्णारोवणं कज्जति ॥१३॥

जओ भणति —

बहुमाणे भत्ति भइता, भत्तीए वि माणो अकरणे लहुया ।

गिरीणिज्झरसिवमरुओ, भत्तीए पुलिंदओ माणे ॥१४॥

जत्थ बहुमाणो तत्थ भत्ती भवे ण वा । भत्तीए बहुमाणो भत्तिओ, बहुकारलोवं काळण भणति माणो । भत्ति बहुमाणं वा ण करेति चउलहुया । अहवा भत्ति न करेति ५ । बहुमाणं ण करेति ५ । आणाइणो य दोसा भवंति ।

भत्तिबहुमाणविसेसणत्थं उदाहरणं भणति —

गोरगिरि णाम पव्वतो । तस्स-णिज्झरे सिवो । तं च एगो बंभणो पुलिंदओ य अच्चेति ।

बंभणो उवलेवणादि काउं ण्हवणच्चणं करेति । पुलिंदो पुण उवचारवज्जियं गल्लोलपाणिणं ण्हवेति । तं च सिवो सभासिउणं पडिच्छइ आलाष च करेइ । अन्नया बभणेण आलावसहो सुओ । पडियरिऊण जहाभूतं णात । उवालद्धो य सो सिवो "तुमं एरिसो चेव पाण सिवो" तेण सिट्ठं "एस मे भावओ अणुरत्तो" । अण्णया अच्चिं उक्खणिउण अच्छइ सिवो । बंभणो आगओ, रडिओ, उवसंतो ।

१ पडिउमावाहेति । २ (२) णो भत्ती बहुमाणो (३) भत्ती वि, बहुमाणो वि (४) णो भत्ती णो बहुमाणो ।

पुलिदो आगओ । अञ्छि णत्थि त्ति अप्पणो अञ्छी भल्लीए उक्खणिऊण सिवगस्स लाएति ।
बंभणो पतीतो । तस्स बंभणस्स भत्ती, पुलिदस्स बहुमाणो । एवं नाण्णमिह मत्ती कप्पणो
कायब्बो । बहुमाणे त्ति दारं गयं । ॥१४॥

इयाणि उवहाणे त्ति दारं -

तं दब्बे भावे य । १ दब्बे उवहाणयादि । भावे इमं ।

दोग्गह पडणुपधरणा, उवधानं जत्थ जत्थं सुत्तं
आगाढमणागाढे, गुरुलहु आणादि-सगडपिती

दुट्ठा गती, दुग्गा वा गती दुग्गती । दुक्खं वा जंसि विज्जति गतीए एसा गद्दं दुग्गती ।
विधमेत्यर्थः । कुत्सिता वा गतिर्दुर्गतिः । अणभिलसियत्थे दुसद्दो अहा दुब्भणो । सा य नरगगती तिरियगती
वा । पतनं पातः । तीए दुग्गतीए पत्तमप्पणं जेण घरेति तं उवहाणं भण्णति । तं च जत्थ जत्थ त्ति एस
सुतवीप्सा, जत्थ उद्देसणे, जत्थ अज्झयणे, जत्थ सुयखंवे, जत्थ अंगे, कालुक्कालियअंगणंगेसु गेया । जमिति जं
उवहाणं णिव्वीत्तितादि तं तत्थ तत्थ सुत्ते (श्रुते) कायव्वमिति वक्कसेसं भवति । आगाढाणागाढेत्ति जं च
उद्देसगादी सुत्तं भणियं तं सत्वं समासओ दुविहं भण्णति-आगाढं अणागाढं वा । तं च आगाढसुयं भगवतिमाइ
अणागाढं आचारमाति । आगाढे आगाढं उवहाणं कायव्वं । अणागाढे अणागाढं । जो पुण विवच्चासं करेत्ति
तस्स पब्धिदत्तं भवति । आगाढे क्क । अणागाढे क्क । आणाअणवत्थ-मिच्छत्त-विराहणा य भवति ।

एत्थ दिट्ठतो असगडपिया । का सा असगडा ? तीसे उप्पत्ती भण्णति -

गंगातीरे एगो आयरिओ वायणापरिस्संतो सज्झाये वि असज्झायं घोसेति एवं
णाणंतरायं काऊण देवलोग गओ । तओ चुओ आभीरकुले पच्चायाओ भोगे भुजति । धूया य से
जाया । अतीव ख्ववती । ते य पच्चतिया गोयारियाए हिंडति । तस्स य सगड पुरतो वच्चति ।
सा य से धूया सगडस्स तुडे ठिता । तीसे य दरिसणत्थं तरुणेहिं सगडा पि उप्पहेण पेरियाणि ।
अग्गाणि य । तो से दारियाए लोणेण णामं कत्तं असगडा ।

असगडाए पिआ, असगडपिआ । तस्स तं चेव वेरगं जातं । दारियं दाउं पव्वइतो ।
पढिओ जाव चाउरं गिज्जं । असंखए उद्दिट्ठे तण्णाणावरणं उदिण्णं । पढंतस्स न ठाति । छट्ठेण
अणुणवइत्ति भणिए भण्णति-एयस्स को जोगो । आयरिया भण्णति-जाव ण ठाति ताव आयंबिलं ।
तहा पढति । वारस वित्ता । वारसहिं वरिसेहिं आयंबिलं करेत्तेण पढिया । तं च से णाणावरणं
खीणं । एवं सम्मं आगाढजोगो अणागाढजोगो वा अणुपालेयव्वो त्ति । उवहाणे त्ति दारं गयं ॥१५॥

इयाणि अणिण्हवणे त्ति दारं -

अणिण्हवणं अणवलावो, तप्पडिवक्खो, अवलावो, जतो भण्णति -

णिण्हवणं अवलावो, कस्स सगासे अधितं अण्ण चउगुरुगा ।

ण्हावितल्लुरघरण, दाण तिदंढे णिवे हिमवं ॥१६॥

कोवि साहू विसुद्धस्वरपदविदुमत्तादिए पढंतो पर्व्वेतो य अण्णेण साहुणां पुच्छिओ । कस्स सगासे-अहीयं । तगार-हिगाराणं संधिप्पओगेण अगारोलब्धति, ततो अहीतं भवति । तेण य जस्स सगासे सिक्खियं सो येण सुद्धतक्कसद्धसिद्धतेसु पवीणो जच्चादिसु वा हीणतरो । असो तेण लज्जति । 'अण्णत्ति' अण्णं जुगप्पहाणं कहयति । तगार-णगाराणं संधिप्पओगा अगारो लब्धति, तेण अण्णमिति भवति । एवं णिण्हवणं भवति । इमं च से पच्छित्तं ङ्क । अहवा सुत्ते । ङ्क । अत्थे । ङ्का । वायणायरियं णिण्हवेंतस्स इहपरलोए य णत्थिकल्लाणं ।

उयाहरणं —

एगस्स एहावियस्स छुरधरयं विज्जाए आगासे चिट्ठति । तं च परिव्वायगो बहूहि उवासणेहि लद्धुं विज्जं अणत्थ गंतुं तिदंडेण आगासगतेन लोए पूइज्जइ । रण्णा पुच्छिओ-भगवं किं विज्जातिसतो तवाइसतो वा । सो भणति-विज्जातिसओ । कओ आगामिओत्ति— "हिमवन्ते महारिसिसगासाओत्ति", । तिदंडं खडखडेंतं पडितं । एवं जो वि अण्णमासो आयरिओ सो वि ण णिण्हवेयव्वो । अण्णिण्हवणे त्ति दारं गयं ॥१६॥

इदाणिं वंजणे त्ति दारं —

व्यंजयतीति व्यंजनं । तं च अक्षरं । अक्षरेहि सुत्तं णिप्फज्जतित्ति काउं सुत्तं वंजणं । तमण्णहा करेति । कहं ?

सक्कयमत्ताविंदू, अण्णमिधाणेण वा वि तं अत्थं ।

वंजेति^१ जेण अत्थं, वंजणमिति भण्णते सुत्तं ॥१७॥

पाइतं सुत्तं सक्कएति, जहा-धर्मो मंगलमुत्कृष्टं । अभूतं वा मत्तं देति फेडेति वा, जहा-सव्वं सावज्जं जोगं पच्चक्खामि एवं वत्तव्वे-सव्वे सावज्जे जोगे पच्चक्खामिति भणति । एवं बिंदुं भूतं वा फेडेति, अभूतं वा देति, जहा-णमो अरहंताणं ति वत्तव्वे पंच वि साणुस्सारा णगारा वत्तव्वा, सो पुण नमो अरहंताण भणति । अभिधीयते जेण—तमभिहाणं, जहा-घडो, पडो वा । अण्णं अभिहाणं अण्णभिहाणं । ततो तेण अण्णेणं अभिहाणेण 'तमिति' तं चेव अत्थं अभिलवति, जहा-पुण्णं कल्लाणमुक्कोसं, दयासंवरणिज्जरा । अविसदो विकप्पत्ये पयत्थ-संभावणे वा । किं पुण पदत्थं संभावयति, अक्षरएहि वा हीणातिरित्तं करेति, अण्णहा वा सुत्तं करेति, एवं पयत्थं संभावेति । सुत्तं कम्हा वंजणं भण्णति ? उच्चते-वंजतित्ति व्यक्तं करोति, जहोदणरसो वंजणसंयोगा व्यक्ती भवति । एवं सुत्ता अत्थो वत्तो भवति । जेणं ति जम्हा कारणा वंजिज्जतित्ति अत्थो । एवं वंजणसामत्थातो, वंजणमिति वुच्चते सुत्तं, णिगमणवयणं । तं वंजणं सक्कयवयणादिभि कप्पयन्तस्स पच्छित्तं भवति ॥१७॥

लहुगो वंजणभेदे, आणादी अत्थमेअ चरणे य ।

चरणस्स^२ य भेदेणं, अमोक्ख दिक्खा य अफला उ ॥१८॥

सक्कयमत्ताविंदूअक्षरपयमेएसु बट्टमाणस्स भासलहु । अण्णं सुत्तं करेति चउलहुं । आणाअणवत्थ मिक्खत्तविराहणा य भवंति । एवं सुत्तमेओ । सुत्तमेया अत्थमेओ । अत्थमेया चरणमेओ । चरणमेया अमोक्खो । मोक्खाभावा दिक्खादयो किरियाभेदा अफला भवंति । तम्हा वंजणभेदो ण कायव्वो । वंजणे त्ति दारं गयं ॥१८॥

इदाणि अत्ये त्ति दारं .

वञ्जणमभिदमाणो, अवन्तिमादण्ण अत्ये गुरुगो उ ।

जो अण्णो अण्णुवादी, णाणादिविराधणा णवरिं ॥१६॥

वञ्जणं सुत्तं । अण्णहा करणं भेदो । ण भिदमाणो अभिदमाणो अविणासंतोत्ति 'भणितं' होति । तेसु चैव वञ्जणेषु । (अभिण्णेषु) अण्णं अत्थं विकप्पयति, कहुं ? जहा अवन्तिमादण्णेति, "अवन्ती केया वन्ती लोमंसि समणाय माहणाय विप्पराभुसंतित्ति," अवन्ती णाम जेणवओ, केयत्ति रज्जु, वती णाम पडिया कूवे, लोयंसि णाया जहा कूवे केया पडिता, ततो धावन्ति समणा-भिवडुगाइ, माहणा-विज्जाइया, ते समण-माहणा कूवे ओयरिडं पाणियमज्जे विविह पराभुसत्ति । आदिसहातो अण्णं पि सुत्तं एव कप्पति । अण्णंति अण्णहा अत्थं कप्पयति । एवं अत्ये अण्णहा कप्पिए सोही अत्ये गुरुगो उ । अत्यस्स अण्णाणि वञ्जणाणि करेतस्स मासगुरु, अह अण्णं अत्थं करेति तो चउगुत्ता । अण्णोति भणिततो^१ अभणितो अण्णो । सो य अणिदिट्ठसरुद्धो । अण्णुपातित्ति अनुपत्ततीत्यनुपाती घटमानो युज्यमान इत्यर्थः । न अनुपाती अननुपाती अघटमान इत्यर्थः । तमघटमाणमत्थं सुत्तं जीजयंतो, णाणादिविराहणत्ति णाणं आदि जेसि ताणिमाणि णाणादीणि, आदि सहातो दंसणचरित्ता, ते य विराहेत्ति । विराहणा खंडणा भजणा य एगट्ठा । णवरिं ति इहपरलोगयुणपावणवुदासत्थं णवरिं सहो पत्ततो, विराहणा एव केवलेत्यर्थः । अत्ये त्ति दारं गयं ॥१६॥

इदाणि तदुभए त्ति दारं —

दुमपुप्फिपढमसुत्तं-अहागढरीयंति रण्णो भत्तं च ।

उभयण्णकरणेणं-मीसगपच्छित्तुमयदोसा ॥२०॥

दोसु माओ दुमो पुप्फ विकसणे । दुमस्स पुप्फं दुमपुप्फं । तेण दुमपुप्फेण जत्थ उवमा कीरइ तमज्जयणं दुमपुप्फिया, आदाणपयेणं च से णामं धम्मो मंगलं । तत्थ पढमसुत्तं पढम-सिलोगो । तत्थ उभयभेदो धरिसिज्जति । "धम्मो मंगलमुक्कट्ठो" एवं सिलोगो पडियव्वो, सो पुण एवं पढति—

"धम्मो मंगलमुक्कट्ठो, अहिंसा दुंगरमस्तके ।

देवावि तस्स नासंति, जस्स धमे सदा मसी ॥"

अहागढरीयंति त्ति अहाकडेसु रीयंति त्ति । एत्थ सिलोगो पडियव्वो । अत्थ उभयभेदो धरिसिज्जति ।

"अहाकडेहि रंधंति, कट्ठेहि रहकारिया ।

लोहारसमावुट्ठा, जे भवंति अणीसरा ।"

रण्णो भत्तं ति । एत्थ उभयभेदो धरिसिज्जति— "रायभत्ते सिणाणे य" सिलोगो कंठो ।

"रण्णो भत्तं सिणो जत्थ, गद्धो तत्थ खज्जति ।

सण्णज्जति गिही जत्थ, राया पिडं किमज्जती-किमच्छती ।"

उभयं सुत्तत्थं । तमण्णहा कुणति । सुत्तमण्णहा पढति, अत्थमण्णहा वक्खणेति । एवमण्णहा सुत्तत्थे कप्पयंतस्स मीसगपच्छित्तं । मीसं णाम वञ्जणभेदे अत्यभेदे य जे पच्छित्ता भणिता ते बोवीह दट्ठव्वा । च्छ । च्छा ।

उभयदोसा य व्यंजनभेदादर्थभेदः, अर्थभेदाच्च चरणभेदः, इह तु चरणभेद एव द्रष्टव्यः, यतः श्रुतार्थप्रधानं चरणं तम्हा उभयभेदो चरणभेदो दृष्टव्यो ॥२०॥

इदानीं कालाणायारादिसु जेऽभिहिया पच्छित्ता ते केइ मतविसेसिया जह भवति न भवति य तहा भणति ।

सुत्तंमि एते लहुगा, पच्छित्ता अत्थे गुरुगा केसिंचि ।

तं पुण जुज्जति जम्हा, दोण्ह वि लहुआ अणज्जाए ॥२१॥

जे एते पच्छित्ता भणिता ते सुत्ते लहुगा अत्थे गुरुगा । केति मतेणेवं भणति ।

आयरिओ भणति—तदिदं केति मतं ण युज्जते, ण घडए, णोववत्ति पडिच्छति ।

सीसो भणति । कम्हा ?

आयरिओ भणति—जम्हा दोण्ह वि लहुगा अणज्जाए । अणज्जाए ति अकाले असज्जासिते वा सुत्तत्थाइं करेताणं सामण्णेण लहुगा भणिता, तम्हा ण घडति ॥२१॥ जे पुण केइ आयरिया लहुगुर विसेसं इच्छंति ते इमेण कारणेण भणति—

“अत्थधरो तु पमाणं, तित्थगरमुहुगगतो तु सो जम्हा ।

पुव्वं च होति अत्थो, अत्थे गुरु जेसि तेसेवं ॥२२॥”

सुत्तधरे णामेगे णो अत्थधरे, एवं चउभंगो कायव्वो । कलिदावराण भगण सुत्तत्थप्पत्ते-गठियाण सुक्खाधवं चित्तिज्जति । कुल-गण-संघसमितीसु सामायारीपरूवणेसु य सुत्तधराओ अत्थधरो पमाणं भवति । तहा—गणाणुणाकाले गुरु तत्तिय भंगिल्लाप्पसति वित्तिभंगे अत्थधरे गणाणुणं करेति ण सुत्तधरे । एवं अत्थधरो गुरुतरो पमाणं च । किं च तित्थगर-मुहुगगतो सो अत्थो जम्हा । सुत्तं पुण गणहर-मुहुगतं । “अत्थं भासति अरहा”—गाहा—तम्हा गुरुतरो अत्थो । किं च पुव्वं च होति अत्थो पच्छा सुत्तं भवति । भणियं च—

“अरहा^२ अत्थं भासति, तमेव सुत्तीकरेति गणधारी ।

अत्थेण विणा सुत्तं, अणित्थियं केरिसं होति ?” ॥२३॥

जेसिन्ति जेसि आयरिआणं ते सेवन्ति-अ-मारुद्धाणं त-गारेणं ति णिद्देसो कीरति, स-गारा एगारो पिहो कज्जति, एवं ततो भवति, एवं सहेण य एवं कारणानि घोसेति-भणति “अत्थे गुरुणो सुत्ते लहुआ पच्छित्ता ।” इति भणितो अट्ठविहो णाणायारो ॥२२॥

इदानीं दंसणायारो भणति —

दंसणत्स य आयारो दंसणायारो, सो य अट्ठविहो —

णिस्संकिंय णिक्कंखिय, णिच्चित्तिगिच्छा अमूढदिट्ठिय ।

उववूह-थिरीकरणे, वच्छल्ल-पभावणे अट्ठ ॥ २३ ॥

संक त्ति दारं -

संसयकरणं संका, कंखा अण्णोणदंसणग्गाहो ।

संतंमि वि वित्तिगिच्छा, सिज्जेज्ज ण मे अयं अट्ठो ॥२४॥

संसयणं संसयः । करणं क्रिया । संसयस्य करणं संसयकरणं ।

सिस्साह-जमिदं संसयकरणं किमिदं विण्णाणत्थंतरभूतं उताणत्थंतरमिति ।

गुरुराह-ण इदमत्थंतरभूतं घटस्स दडादयो जहा, इदं तु अणत्थंतरं, अंगुलियं य वक्ककरणवत् । अदिदं संसयकरणं, सा एव संका, संकर्णं संका, चिन्ता संकेत्यर्थः । सा दुविहा देसे सव्वे य । देसे जहा-तुल्ले जीवसे कहमेगे भव्वा एगे अभव्वा, अहवेगेण परमाणुणा एगे आगासपदेसे पुण्णे अण्णो वि परमाणु सत्येवागासपदेसे अवगाहति ण य परमाणु परमाणुतो सुहुमतरो भवति, ण य आयपमाणे अण्णावगाहं पयच्छति, कहमेयं ति ? एवमादि देसे संका । सव्वसंकत्ति सव्वं दुवालसंगं गणिपिडगं पागयभासाणिबद्धं भाणु एत कुसलकप्पियं होज्जा ।

संकिणो असंकिणो य दोसगुणदीवणत्थं उदाहरणं-जहा ते पेयापाया-दारगा-

एगस्स गिहवतिणो पसवियपुत्ता भज्जा मता । तेण य अण्णा घरिणी कता । तीए वि पुत्तो जाओ । तो दोवि लेहसालाए पढंति । भोयणकाले आगताण दोण्ह वि गिहंतो णिविट्ठाण मासकणफोडिया पेया दिण्णा । तत्थ मुयमातिओ चित्तेइ-“मच्छित्ता इमा” । ससंकिओ पियति । तस्स संकाए वग्गुलियावाही जातो, मतो य । वित्तिओ चित्तेति-“ण ममं माता मच्छियाओ देति” । णिस्संकितो पियति, जीवितो य । तम्हा संका ण कायव्वा, णिस्संकितेण भवियव्वं । संके ति दारं गतं ।

इदार्णि कंखे त्ति दारं । कंखा अण्णोणदंसणग्गाहो त्ति वित्तितो पाओ गाहाए । कंखणं कखा अभिलाष इत्यर्थः । कंखा अभिलासो, अण्णं च अण्णं च अण्णोण्ण-णाणप्पगारेसु त्ति भणियं होइ, विट्ठी दरिसण-मतमित्यर्थः, तेसु णाणप्पगारेसु दरिसणेषु गाहोण्णहणं गाह गृहीतिरित्यर्थः । एरिसा कखा । सा य दुविहा-देसे य सव्वे य । देसे जहा-किंचि एगं कुतित्थियमतं कंखति, जहा-“एत्थ वि अहिंसा भणिता मोक्खो य, अत्थिय सुकयदुक्कयाणं कम्माण फलवित्तिविसेसो दिट्ठो” एवमादि देसे । सव्वकंखा भणति । सव्वाणि सक्काजीविग-कविल-बोडितोत्तूण-वेद-तावसादिमताणि गेण्हति । सव्वेसु तेसु जहाभिहितकारणेषु रुद्धं उप्पायंतो सव्वकंखी भवति ।

अकंखिणो कंखिणो य गुणदोसदरिसणत्थं भण्णति उदाहरणं ।

राजा अस्सेण अवहरितो । कुमारोमच्चो य अडवि पविट्ठा । छुहा परज्झा वणफलाणि खायंति । पडिणियत्ताणं राया चित्तेति । लङ्गुग-पूडलगमादीणि सव्वाणि भक्खेमि त्ति आगया दो वि जणा । रायेण सूयारा भणिता । जं लोए पवरं ति तं सव्वं रवेह त्ति । तेहि रद्धं उवठवियं रण्णो । सो राया पेच्छणमदिट्ठंतं कप्पेति, कप्पडिया बलिएहि धाडिज्जंति एवं मिट्ठस्स ओगासो होहिति त्ति काउं कठो मंडकोडगादीणि खतिताणि । तेहि सूलेण मतो । अमच्चैण पुण वमण-विरेयणाणि कताणि । सो आभागी भोगाणं जाओ । इयरो य मओ । तम्हा कखा ण कायव्वा । कंखेत्ति दारं गतं ।

इदार्णि वित्तिगिच्छे त्ति दारं । “संतंमि वि वित्तिगिच्छ” गाहा-पच्छदं । सतमि विज्जमा-णंमि, भवि पयत्थ संभावणे, किं संभावयति ? “पच्चक्खे वि ताव अत्थे वित्तिगिच्छं करेति किमु

परोक्खे” एतं संभावयति । वित्तिगिच्छा णाम मत्तिविप्पुत्तिः । जहा थाणुरयं पुरिसोऽयमिति । सिज्जेज्ज त्ति-
जहाऽऽभिलसितफलपावणं सिद्धी । णगारेण संदेहं जणयति । मे इति आत्मनिर्देशः । अयमिति ममाभिप्रेतः ।
अर्थः अर्थ्यते इत्यर्थः । एस पयत्थो भणिमो । उदाहरणसहिमो समुदायत्थो भण्णति । सा वित्तिगिच्छा दुविहा-
देसे सव्वे य । तत्थ देसे - “अहो मोय-सेय-मल-जल्ल-पंकदिद्वगत्ता अच्छामो, अब्भंगुव्वट्टणादि ण
किंचि वि करेमो, ण णज्जति किं फलं भविस्सति ण वा” एमाति देसे । सव्वे - “बंभचरण-
केसुप्पाडण-जल्लधरण-भूमिसयण-परिसहोवसग्ग-विसहणाणि य एवमाईणि बहूणि करेमो, न
नज्जइ-किमेतेसि फलं होज्ज वा ण वा” एवं वित्तिगिच्छति । जे आदिजुगपुरिसा ते सधयण-वित्ति-बलजुत्ता
जहामिहितं मोक्खमग्गं आचरंता जहामिलसियमत्थं साहेति, अम्हे पुण सधयणादिविहूणा फलं वि
लहिज्जामो ण वा ण णज्जति । अहवा सव्वं साहूणं लट्ठं दिट्ठं जति णवरं जीवाकुलो लोगो ण दिट्ठो हुंतो
तो सुन्दरं होंतं, देसवित्तिगिच्छा एसा । सव्ववित्तिगिच्छा जइ सव्वण्णहिं तिकालदरिसीहिं सव्वं सुकरं दिट्ठं
होंतं तो णं अम्हारिसा कापुरिसा सुहं करंता, एवं सुन्दरं होंतं ।

णिवित्तिगिच्छि-विचिगिच्छिणो पसाहणत्थं उदाहरणं भण्णति -

एगो सावगो “णंदीसरवरदीवं” गतो । दिव्वो य से गंधो जाओ दिव्वसंधंसेणं । अण्णेण
मित्तसावएण पुच्छित्तो कहणं ? विज्जाए दाणं । साहूणं मसाणे । तिपायं सिक्कणं हेट्ठा इंगाला,
खायरो य सूलो, अट्ठसयं वारे परिजवित्ता पादो छिज्जाए, एवं वित्तिए तत्तिए छित्ते आगासेण
वच्चति । तेण सा विज्जा गहिता । कालचउद्दिसरित्ति साहेति मसाणे । सव्वं उवचारं काउं
ण अज्जभवसति । चोरो य णगरारक्खेण परब्भसमाणो तत्थेव अतिगतो । ते वेढिऊण ठिता, पभाए
वेप्पिहिति । सो य चोरो भमतो तं विज्जासाहूणं पेच्छति । तेण पुच्छित्तो भणति विज्जं
साहेमि त्ति । केण दिण्णा, सावगेण । चोरेण भणियं-इमं दव्वं गिण्हाहि विज्जं देहि ।
सो सद्धो वित्तिगिच्छति सिज्जिज्जा ण वत्ति । तेण दिण्णा । चोरेण चित्तिं समणोवासओ
कीडियाए वि पावं नेच्छति, सच्चमेयं । सो साहेउमारब्धो, सिद्धा । इयरो सद्धो गहितो ।
तेणआगासगएणं लोगो भिसितो । ताहे सो सद्धो मुक्को । सद्धा जाया । एवं णिवित्तिगिच्छेण
होंतियव्वं ॥२४॥

अहवा - विदु कुच्छति व भण्णति, सा पुण आहारमोयमसिणाइं ।

तीसु वि देसे गुरुगा, मूलं पुण सव्वहिं होति ॥२५॥

विदु-साहू, कुच्छति-गरहति निदतीत्यर्थः । व इति वित्तिय विकल्पदरिसणे भण्णइत्ति
भणियं होति । सा इति सा विदुगुच्छा । पुण सद्धो विसेसणत्थे दट्ठव्वो । पुव्वाभिहितवित्तिगिच्छतो
इमं विदुगुच्छं विसेसयति । सा पुण विदुगुच्छा इमेसु संभवति । आहारे त्ति वल्लिकरेसु आहारेति, अहवा
मंडली विहाणेण भुंजमाणा पाणा इव सव्वे एककलाला असुइणो एते । मोए त्ति काइयं वोसिरिउं दवं ण
नेहंति समाहीसु वा वोसिरिउं तारिसेसु चैव लंभेसु भायणाणि छिवंति । मसिणाणे त्ति अण्हाणा य एते
पस्सेयउल्लिय-मलज्जरंतगत्ता सयाकालमेव चिट्ठंति । आदि सदासो सोदीरण-गहूणं तेण व णिल्लेवणं
मोयपडिमापडिवत्ती य एते वेप्यंति ।

जहा केण कया विदुगुं च्छा तत्पुदाहरणं—

सङ्गो पञ्चते वसति । तस्स धूया विवाहे किह वि साहुणो आगता । सा पिउणा भणिथा पुत्ति पडिलाहेहि । सा मंडिय-पसाहिता पडिलाहेति । साहुणं जल्लगंधो तीए अग्धाओ । सा हियएण चित्तेति-अहो ! अणवज्जो धम्मो भगवता देसिओ, जइ जलेण फासुएण ण्हाएज्जा को दोसी होज्जा । सा तस्स ठाणस्स अणालोइय-पडिक्कंता देवलोगगमणं । भुता 'मगहारायगिहे-गणिथा धूया' जाया । गन्धगता चेव अरतिं जणेति । गन्धसाडणेहि वि ण पडति । जाता समाणी उज्झिया । सा गंधेण तं वणं वासेति । 'सेणिओ' य तेण ओगासेण-णिगच्छति सामि वंदितं । सो खंधावारो तीए गंधं ण सहते । उम्मग्गेण य पयाओ । रण्णा पुच्छियं किमेयं । तेहि कहियं दारियाए गंधो । गंतूणं दिट्ठा । भणति एसेव ममं पढमपुच्छा । भगवं पुव्वभवं कहेति । भणति एस कहिं पञ्चणुभविस्सति । सामी भणति-एतिए तं वेइतं इदाणि, सा तव चेव भब्बा भविस्सति, अग्गम-हिंसी बारस संवच्छराणि । सा कहं जाणियव्वा । जा तुमं रममाणस्स पट्टिए हंसोलीणं^१ काहिति तं जाणिज्जासि । वंदित्ता गओ । सा अवगयगंधा एगाए आहीरीए गहिता, संवद्धिया, ओवणत्था जाया । कोमुत्तिचारं माताए समं आगता । 'अभओ सेणिओ' य पच्छण्हं कोमुदीचारं पेच्छति । तीसे दारियाते अंगफासेण 'सेणिओ' अज्झोववण्णो । णाममुद्दीया य तीसे, दसीयाए बंधति । 'अभयस्स' कहेति-णाममुद्दा हरित्ता, मग्गाहि । तेणं मणुस्सा पेसित्ता । तेहि वारा बद्धा । ते एक्केकं माणुसं णीणंति । सा दारिया दिट्ठा । जोरी गहिता । 'अभओ' चित्तेति-एतदर्थं, से दसिआए, वेढओ बद्धो । 'अभओ' गओ 'सेणियस्स' समीवं । भणति, गहिओ चोरो । कहिं सो ? मारिओ । 'सेणिओ' अद्धति पगओ । 'अभओ' भणइ-मुक्का । सा पुण 'मयहर धूया वरेत्ता परिणीया । अण्णया^२ बुक्कणएण रमंति । राणिआओ पोत्तं वहावेंति, हत्थं वा डेंति । जाहे राया जिच्चह ताहे ण तं वाहेंति । इयरीए, जीतो पोत्त वेढेत्ता विलग्गा । रण्णा सरियं । मुक्का, भणति-ममं विसज्जेह । त्रिसज्जिया, पव्वइया य । एव विदुगुं च्छाए फलं । वित्तिगिंच्छेत्ति दारं गतं । इदाणि एएत्ति पच्छित्तं भणति । तीसु वि पच्छद्धं । तीसु वि सका कंखा वित्तिगिंच्छा य एताइं तिप्पि । एसासु तीसु वि देसे पत्तेयं पत्तेयं गुरुगा । भूलमिति सब्बच्छेदो । पुण सद्धो सब्बसंकाति विसेसावधारणे दट्ठव्वो । सब्बहिं ति सब्बसकाए सब्बकंखाए सब्बवित्तिगिंच्छाए य । होति भवतीत्यर्थः । किं तत् भूलमिति-अनुकरिसणवक्कं दट्ठव्वं ॥२५॥

इदाणिं अमूढदिट्ठि ति दारं—

मुह्यते स्म अस्मिन्निति मूढः । न मूढः अमूढः । अमूढ दिट्ठि याथातथ्यदृष्टिरित्यर्थः । जहा सा भवति तहा भणति—

गेगविथा इड्ढीओ, पूयं परवादिणं चदट्ठूणं ।

जस्स ण मुज्झइ दिट्ठी, अमूढदिट्ठिं तयं वेत्ति ॥२६॥ दारम्

गेगविहसि जाणाप्पभारा, का ता ? इड्ढिओ । इड्ढिस्ति इस्सरियं, तं पुण विज्झामत्तं तवोमतं वा, विउव्वणागासगमणविअंगणाणादि ऐस्वर्यं । पूयत्ति-असण-पाण-खातिम-सातिम-वत्थ-कंवलाती जस्स वा अं पाउत्तं तेण से पडिलाभणं पूया । केसि सा ? परवादिणं ति जइणसासणवहरत्ता परा ते य परिव्वायरत्तपडिमादी

पासंढत्था, च सद्वाओ गिहत्था वीचारादि, अह्वा च सद्वाओ ससासणे वि जे इमे पासत्था तैसि पूयासक्का-
रादि दट्ठुं, च अनुष्करिसणे पायपूरणे वा दट्ठुओ । दट्ठुणं ति दट्ठ्वा, जहा तैसि परवादीणं पूयासक्कारिङ्गि-
विसेसादी संति ण तहा अम्हं, माणु एस चेव मोक्खमणो विसिद्धतरो भवेज्जा । अतो भण्णति-जस्स पुरिसस्म, ण
इति पडिसेहे, मोहो विण्णाण-विबन्धासो, दिट्ठी दरिसणं, स एवं गुणविसिद्धी अमूढदिट्ठी भण्णति । जस्सेतिपदस्य
जगारुद्धिदुस्स तगारेण' णिहेसो कीरति तगं ति वेति ब्रुवंति आचार्याः कथयन्तीत्यर्थः । अमूढदिट्ठी त्ति
दारं गयं ।

इदाणि उववूहणं त्ति दारं -

उववूहति वा पसंसति वा सद्धा जणणंति वा सलाघणंति वा एगट्ठा ॥२६॥

खमणे वेयावच्चे, विणयसज्झायमादिसंजुत्तं ।

जो तं पसंसाए एस, होति उववूहणा विणओ ॥२७॥ दारं

“खमणिति” चउत्थं छट्ठं अट्ठमं दसमं दुवालसमं अट्ठमासखमणं मास-दुमास-तिमास-चउमास-
पंचमास-छम्मासा । सव्वं पि इत्तरं, आवकहियं वा । “वेयावच्चेति” आयारिय-वेयावच्चे, उवज्झाय-वेयावच्चे
तवस्सि-वेयावच्चे, गिलाण-वेयावच्चे, कुल-गण-वेयावच्चे, संघ-बालाइअ सहुमेह-वेयावच्चे दसमए । एसि
पुरिसाणं इमेणं वेयावच्चं करेति, असणादिणा वत्थाइणा पीढ-फलंग-सेज्जा-संधारग-ओसह-मेसज्जेण य
विस्सामणेण य । विणओ त्ति नाण-विणओ, दंसण-विणओ, अरित्त-विणओ, मण-विणओ, वह-विणओ, काय-विणओ
उवचारिय-विणओ य, एस विणओ सवित्थरो भाणियव्वो जहा दसवेयालिए । सज्झाएत्ति वायणा १
पुच्छणा २ परियट्ठणा ३ अणुप्पेहा ४ घम्मकहा ५ य पंचविहो सज्झाओ । आदि सद्वाओ जे अणो तवमेया
ओमोयरियाइ ते धिप्पंति, तहा खमादओ य गुणा । जुत्तं त्ति एतेहिं जहामिहिंएहिं गुणेहिं उववेओ जुत्तो
भण्णति । जो इति अणिदिट्ठसरुंओ साहू वेप्पइ । तं सहेण खमणादिगुणोववेयस्स गहणं । पसंसते भ्लाघ-
यतीत्यर्थः । एस त्ति पसंसाए णिहेसो । होइ भवति, किं ? उववूहणा विणओ, णिहेसवयणं, विनयणं विणओ-
कम्मावणयणद्वारमित्यर्थः । उववूहणा त्ति दारं गयं ॥२७॥

इदाणि थिरीकरणं त्ति दारं -

एतेसुं चित्र खमणादिएसु सीदंतचोयणा जा तु ।

बहुदोसे माणुस्से, मा सीद थिरीकरणमेयं ॥२८॥

सीतंतो नाम जो थिरसंवयणो धितिसंपण्णो हट्ठो य ण उज्जमति खमणादिएसु एसा सीयणा ।
चोयणा प्रेरणा नियोजनेत्यर्थः । तं पुण चोयणं करेति अथायं दंसेउं । जओ भण्णति-बहुदोसे माणुस्से ।
दोसा अवाया ते य —“दंडक ससत्थ —” गाहा । अहवा जर-सास-कास-खयकुट्ठादओ ॥११॥ संपओगविप्प-
ओगदोसेहिं य जुत्तं । मा इति पडिसेहे । एवं वयण-किरियासहायत्तेण जं संजमे थिरं करेतित्ति थिरीकरणं सेसं
कठं । थिरीकरणे त्ति दारं गयं ॥२८॥

इदाणि वच्छल्ले त्ति दारं -

साहम्मि य वच्छल्लं, आहारातीहिं होइ सच्चत्थ ।

आएसगुरुगिलाणे, तवस्सिबालादि सविसेसं ॥२९॥

समाणवम्भो साहमिभो तुल्लवम्भो । सो य साह साहुणी वा । च सहातो खेतकालमासञ्ज
सावगो वि वेप्पति । वच्छल्लभावो वच्छल्लं आवरेत्थयः । कहं केण वा, कस्स वा, कायव्वं । साहुण साहुणा
सन्वयामेण एयं कायव्वं । आहारादिणा दब्बेण आहारो आदि जेसि ताणिमाणि आहारादीणि, आदि सहातोवत्थ-
पत्त-भेसज्जोसह-पाद-सोयाव्वमंगण-विस्सामणादिषु य । एवं ताव सव्वेसि साहमियाणं वच्छल्लं कायव्वं ।
इमेसि तु विसेसभो-आएसो-पाहुणभो, गुरु-सूरी, गिलाणो-ज्जरादि-महितो तभो विमृक्को वा, तवस्सी विक्किट-
तवकारी, बालो, आदिसहातो बुद्धो सेहो महोदरो य । सेहो अभिणय-पव्वइतो, महोदरो जो बहुं भुंजति ।
'सविसेस' ति एसि आएसदिआणं जहामिहितानं सह विसेसेण सविसेसं सादरं साहिगयरं सातिस-
यतरमिति ॥२९॥

जो एवं वच्छल्लं पवयणे ण करेति तस्स पच्छित्तं भण्णति । सामण्येण साहम्मियवच्छल्लं ण
करेति भासलहु ।

विसेसभो भण्णति -

आयरिय य गिलाणे, गुरुगा लहुगा य खमगपाहुणए ।

गुरुगो य बाल-बुद्धे, सेहे य महोदरे लहुओ ॥३०॥

आयरिय-गिलाणवच्छल्लं ण करेति चरुगुगा पत्तेयं । खमगस्स पाहुणगस्स य वच्छल्लं ण करेति
चउलहुगा पत्तेयं । बालबुद्धाण पत्तेयं भासगुरुगो । सेह-महोदराण पत्तेयं भासलहुगो । वच्छल्लेति दारं
गतं ॥३०॥

इदार्णि पभावणे ति दारं -

गुरुभणियवयणानंतरमेव चोदग आह-णणु जिणाण पवयणं सभावसिद्धं ण इयार्णि सोहिअव्वं ।

गुरु भणइ -

कामं सभावसिद्धं, तु पवयणं दिप्पते सयं चेव ।

तहवि य जो जेणहिओ, सो तेण पभावते तं तु ॥३१॥

काम सहोअभिधारियत्थे अणुमयत्थे वा, इह तु अणुमयत्थे बटुव्वो । सो भावो सभावो सहजभावः
आदित्थे तेजोवन्त परकुत्त इत्यर्थः । तेन स्वभावेन सिद्धं प्रख्यातं प्रथितमित्यर्थः । तु पूरणे । प्र इत्ययमुपसर्गः ।
वृच्चति जं तं वयणं, पावयणं पवयणं, पहाणं वा वयणं पवयणं, पगतं वा वयणं, पसत्थं वा वयणं पवयणं ।
दिप्पते भासते सोमतेति भणियं भवति । सयमिति अप्पाणेण । च सहो अत्थाणुकरिसणे । एव सहो
अवहारणे । तह वि य ति जइ वि य सहोणावधारियं पवयणं सय पसिद्धं तहवि य पभावणा भण्णति । च
सहो जहा संभवं योज्जो । जोगारेण अणिदिट्ठो पुरिसो । जेणति अणिदिट्ठेण अतिसतेण । अधिको प्रबलो ।
जोगारुदिट्ठस्स जोगारो णिहेसे । तेगारो वि जेगारस्स णिहेसे । प्रख्यापयति तदिति प्रवचनं ॥३१॥ अमूढदिट्ठि
उववूह-थिरीकरण-वच्छल्ल-पभावणाणं सख्खा-भणिता ।

इदार्णि दिट्ठता भण्णति -

सुलसा अमूढदिट्ठि, सेणिय उववूह थिरीकरणसाढो ।

वच्छल्लमि य बइरो, पभावगा अट्ट पुण होंति ॥३२॥

सुलसा साविगा अमूढदिद्वित्ते उदाहरणं भणति । भगवं चंपाए रायरीए समोसरिओ । भगवया य भवियं थिरीकरणत्थं अम्मडो परिव्वायगो रायगिहं गच्छंनो भणिओ-सुलसं मम वयणा पुच्छेज्जसि । सो धितेति पुण्णमंतिया सा, जं अरहा पुच्छति । तेण परिवक्खणा-णिमिच्चं भत्तं भग्गिता । अलभमाणेण बहूणि रुवाणि काऊण भग्गिता । ण दिण्णं, भणति य-परं, अणुकंपाए देमि ण ते पत्तबुद्धीए । तेण भणियं जति पत्तबुद्धीए देहि । सा भणति ण देमि । पुणो पउमासणं विउव्वियं । सा भणति जइवि सि सक्खा बंभणो तहावि ते ण देमि पत्तबुद्धीए । तओ तेण उवसंधारियं । सम्भावं च से कहियं । ण दिद्वीमोहो सुलसाए जाओ । एवं अमूढदिद्विणा होयव्वं ।

सेणिओ उववूहणाए दिज्जति । रायगिहे सेणिओ राया । तस्स देविदो समत्तं पसंसति । एके देवो असद्वहंतो णगरवाहिं सेणियस्स पुरतो वेत्तगरूवेण अणिमिसे गेण्हति । तं निवारेल्लि । पुणो वाडहिय-संजतिवेसेण पुरओ ठिओ । तं अप्पसारियं णेउं उवचरणे पेसिऊण धरिता तत्थेव निक्खविता । सयं सम्बपरिकम्माणि करेल्लि । मा उड्ढाहो भविस्सति । सो य गोमडय सरिसं गंधं विउव्वेल्लि । तहावि ण विपरिणमति । देवो तुट्ठो । दिव्व देविद्वि दाएत्ता उववूहति । एवं उववूहियव्वा साहम्मिया ।

थिरीकरणे आसाढो उदाहरणं -

उज्जेणीए आसाढो आयरिओ । काल करेत्ते साहू समाहीए णिज्जवेत्ति । अप्पाहेत्ति य, जहा-ममं दरिसावं देज्जह । ते य ण देत्ति । सो उव्वेतं गतो पव्वज्जाते । ओहाविओ य सल्लिगेण । सिस्सेण य से ओही पउत्ता । दिद्वो ओहावंतो । आगतो । अंतरा य गामविउव्वणं, णट्टियाकरणं, पेच्छणयं, सरयकालउवसंधारो, पधावणं । अंतरा य अण्णगाममब्भासतलाग-छ-दारगविउव्वणं, जलमज्जे खेलणं । आयरिओ पासित्ता ठितो । तेहिं समानं वाणमंतरवसहिमुवगतो । पच्छा छकाइयाते एगमेगस्स आभरणाणि हरिउमारदो । पच्छा ते से दिद्वंता कहयति । परिवाडीए पढमो भणति ।

गाहाओ - जत्तो भिक्खं बलिं देमि, जत्तो पोसेमि णायगे ।

सा मे मही अक्कमति, जायं सरणतो भयं ॥१२॥

सो भणति अतिपंडिओ सि, भुं च आभरणाणि । बित्तिओ वि आरदो, सो भणति सुणेहि अक्खाणयं ।

जेण रोहंति वीयाइं, जेण जीवंति कासगा ।

तस्स मज्जे मरीहामि, जायं सरणतो भयं ॥१३॥

तत्तिओ भणति -

जमहं दिया य राओ य, हुणामि महु-सप्पिसा ।

तेण मे उडओ दड्ढो, जायं सरणतो भयं ॥१४॥

अहवा -

वग्गस्स मए भीतेण, णिवओ सरणं कतो ।

तेण अंगं महं दड्ढं, जयं सरणओ भयं ॥१५॥

चउत्थो भणति ।

लंघण-पवण-समत्थो, पुव्वं होऊण किण्ण चाएसि ।

दंडलइयग्गहत्थो, वयंस ! किं णामओ वाही ॥१६॥

अहवा -

जेट्ठामूलमि मासंमि, मासओ सुहसीयलो ।
तेण मे भज्जते अंगं, जायं सरणतो भयं ॥१७॥

पंचमो भणइ ।

जाव वुत्थं सुहं वुत्थं, पायवे निस्सव्हे ।
मूलाओ उट्ठिया वल्ली, जायं सरणओ भयं ॥१८॥

छट्ठो भणति ।

जत्थ राया सयं चोरो, भंडिओ य पुरोहिओ ।
दिसं भय णायरया, जायं सरणओ भयं ॥१९॥

अहवा -

अभंतरगा खुमिया, पेल्लंति बाहिरा जणा ।
दिसं भयह मायंगा, जायं सरणतो भयं ॥२०॥

अहवा -

अचिरुगाए य सूरिये, चेइयथूमगाए य वायसे ।
भित्तीगाए य आयवे, सहि सुहित्ते जणे ण बुज्झति ॥२१॥
सयमेव उ अंमए लवे, मा हु विमाणय जक्खमागयं ।
जक्खाहडए य तौयए, अण्णंदाणि विमग्ग तातयं ॥२२॥
'णवमासाकुच्छिवाल्लिए, सयं मुत्तपुलीसगोलिए ।
धूलिमाए मे हडे भत्ता, जायं सरणतो भयं ॥२३॥

एवं सञ्जाभरणाणि वेत्तूण पयाओ । अंतरा य संजती विउज्जणं । तं वट्ठूण भणति,
कउत्ते य ते कुंडलए य ते, अंजि अक्खि तिलए य ते कए ।
पवयणत्तं ऋद्धाहकारि ते, दुट्ठा सेहि कत्तो सि आगता ॥२४॥

सा य पडिभणति ।

समणो य सि संजतो य सि, बंभयारी समलेट्ठुकंचणो ।
वेहारू य वायओ य, ते जेट्ठज्ज किं ते पडिगाहते ॥२५॥

पुनरपि पयाओ । रागरूखंवावारविउज्जणं । पडिबुद्धो य । जहा तेण देवेण तस्स आसाढभूतिस्स
थिरीकरणं कर्त एवं जहासत्तिओ थिरीकरणं कायब्बं ।

वच्छल्ले वहरो दिट्ठतो ।

भगवं वहरसामी उत्तरावहं गओ । तत्थ य दुग्गिक्खं जायं । पंथा वोच्छिण्णा । ताहे संबो
उवागओ । गित्थारेहि ति । ताहे पढविज्जा आवाहिता । संबो चडियो । उप्पतितो । सेज्जायगे य चारीए
गतो । पासति । चित्तेइ य कोइ विणासो भविस्सति जेण संबो जाति । इलएण छिहल्लि छिदित्ता भणति ।
भगवं साहंमिओ ति । ताहे भगवया वि सइतो, इमं सुत्तं सरतेण -

“साहम्मिय वच्छल्लमि, उज्जता य सज्जाते ।
चरण-करणमि य तथा, तित्थस्स पभावणाए य ॥”

जहा वइरेण कयं एवं साहम्मियवच्छल्लं कायव्वं ।

अहवा - णंदिसेणो, वच्छल्ले उदाहरणं । पभावगा अट्टिमे, पवयणस्स होंति ॥३२॥

अइसेस इड्ढि-धम्मकहि-वादि-आयरिय-खमग-णेमिच्ची ।

विज्जा-राया-गण-संमता य तित्थं पभावेंति ॥३३॥

अतिसेसि ति अतिसयसंपण्णो । सो य अतिसओ मणोहि अइसयअज्झयणा य । इड्ढितिइड्ढिदिक्खता रायामच्चपुरोहिताति । धम्मकहि ति जे अब्बेवणि विक्खेवणि णिव्वेयणि सविदणीए धम्मातिक्खंति । वादी वायलद्धि-संपण्णो अजेओ । आयरिओ स्वपरसिद्धं तपरुवगो । खमगो-मासियादि । नेमिच्ची अट्टंग-णिमित्त-संपण्णो । विज्जासिद्धो जहा अज्जखउडो । रायसंमतो रायवल्लभइत्यर्थः । गणपुरचाउवेज्जादि तौख सम्मतो । एते अट्ट वि पुरिसा तित्थं पगासंति । परपक्खे ओभावेंति । भणिया विट्ठंता ॥३३॥

इयाणि पच्छित्ता भण्णंति -

दिट्ठीमोहे अपसंसणे य, थिरीयकरणे य लहुआओ ।

वच्छल्लपभावणाण य, अकरणे सट्ठाणपच्छित्तं ॥३४॥

दिट्ठीमोहं करेति च्छ । उववूहं न करेइ च्छ । अणुववूहाते केति आयरिया मासलहु भणंति । सम्मत्तादीसु थिरीकरणं ण करेति च्छ । केति भएण वा मासलहु । वच्छल्ले सामण्णेण विसेसेण, य भणियं तं चेव सट्ठाणं । जं इमाए गाहाए भणियं आयरिए य गिलाणे गुरुगा गाहा ॥३०॥

पभावणं अकरेंतस्स सामण्णेण चउगुरुगा । विसेसेण सट्ठाणपच्छित्तं । तं च इमं । अतिसेसितिड्ढि-धम्मकहि-वादि-विज्ज-रायसम्मतो गणसंमतो अतीतणिमित्तेण य एते ससत्तीए पवयणपभावणं ण करेंति चउलहुगा । पडुपण्णगागतेण य पभावणं ण करेंति चउगुरुगा । एतं सट्ठाणपच्छित्तं । अहवा अतिसेसमादिणो पुरिसा इमेसि पंचण्ह पुरिसाण अंतरगता, तं जहा - आयरिय-उवज्झकाय-भिव्वु-थेर-खुहुया । एसु सट्ठाण-पच्छित्ता भण्णंति । आयरिओ पभावणं ण करेति चउगुरुगा । उवज्झाणे ‘ण’ करेति च्छ भिव्वु ण करेति मासगुरू । थेरो ण करेति मासलहु । खुहुो ण करेति भिण्णमासो । भणिओ दंसणायारो ॥३४॥

इयाणि चरित्तायारो भण्णंति -

पणिहाणजोगजुत्तो, पंचहिं समितीहिं तिहिं य गुत्तीहिं ।

एस चरित्तायारो, अट्टविहो होति णायव्वो ॥३५॥

पणिहाणं ति वा अज्झवसाणं ति वा चित्तं ति वा एगट्ठा । जोगा मण-वइ-काया । पणिहाणजोगेहिं पसत्थेहिं जुत्तो पणिहाणजोगजुत्तो । तस्स य पणिहाणजोगजुत्तस्स पंचसमितीओ तिणिण गुत्तीओ भवंति । ता य समितिगुत्तीओ-इमा-इरिया-समिई, भासा-समिई, एसणा-समिई, आयाण-भंड-मत्त-णिक्खेवणा-समिई, परिट्ठावणिया-समिई, मणगुत्ती, वयगुत्ती, कायगुत्ती । जीवसरक्खणकुगमेतंतरदिट्ठिस्स अप्पमादिणो संजमोवकरणुप्पायणणिमित्तं जा गमणकिरिया सा इरियासमिती । कक्कस-णिट्ठुर-कडुय-फस्स-असंबद्ध बहुप्पलावदोसवज्जिता हियमणवज्ज-मितासंदेह-अणभिद्रोहधम्मा भासासमिती । सुत्तानुसारेण रयहरण-वत्थ-पादासण-पाण-गिलय-ओसहण्णेसणं एसणासमिती । जं वत्थ-पाय-संधारग-फलग-पीढग-कारणट्ठं गहणणिक्खेव-

करणं पडिलेहिय पमज्जिय सा आदाणणिक्खेवणा समिती । जं गुत्त-मल-सिलेस-गुरिस-सुक्काण ज वा विवेगारिहाणं संसत्ताण भत्तपाणादीण जतुविरहिण् थंडिले विहिणा विवेगकरणं सा परिच्चायसमिती ॥५॥
 कलुस-किलिठ्ठमप्पसंतसावज्जमण-किरियसकप्पणगोवण मणगुत्ती । चावल्ल-फरुस-पिसुण-सावज्जप्पवत्तण णिमाहकरणं मोणेण गोवणं वड्ढुत्ती । गमणागमणपचलणादाणण्यंसणप्फंदणादिकिरियाण गोवणं कायगुत्ती ॥३॥
 समित्ति-गुत्तीणं विसेसो भण्णति ।

समितो नियमा गुत्तो, गुत्तो समियत्तणंमि भतियव्वो ।
 कुसलवड्ढुदीरतो, जं वड्ढुगुत्तो वि समिओ वि ॥१॥
 तणुगतिकिरियसमिती, तणुकिरियागोवणं तु तणुगुत्ती ।
 वागोवण वागुत्ती वा, समिति पयारो तस्सेव ॥२॥
 संकप्पकिरियगोवण, मणगुत्ती भवति समिति-सुपयारो ।
 भणिता अट्ठ वि माता, पवयणवणफलणतत्तातो ॥३॥” ॥२७॥२८॥२९॥

गाहापच्छद्वं कंठं ॥३५॥

समितीण य गुत्तीण य, एसो मेदो तु होइ णायव्वो ।
 समिती पयारूवा, गुत्ती पुण उमयरूवातु ॥३६॥
 समितो नियमा गुत्तो, गुत्तो समियतणंमि मड्ढयव्वो ।
 कुसल वड्ढ उदीरंतो, जं वतिगुत्तो वि समिओ वि ॥३७॥
 समिती पयारूवा, गुत्ती पुण होति उमयरूवा तु ।
 कुसल वति उदीरंतो, तेषां गुत्तो वि समिओ वि ॥३८॥
 गुत्तो पुण जो साधू, अप्पवियाराए णाम गुत्तीए ।
 सो ण समिओति, वुच्चति तीसे तु वियारूवत्ता ॥३९॥

अधिकृतार्यावष्टंभनगाथा ।

इदाणि चरित्तणायारे पच्छित्तं भण्णति -

समितीसु य गुत्तीसु य, असमिते अगुत्ते सव्वहिं लहुगो ।
 आणादिविराधणे तास, उदाहरणा जहा हेट्ठा ॥४०॥

समितीसु असमियस्स गुत्तीसु य अगुत्तस्स मासलहु-सव्वहिं-सव्वसमितीसु सव्वगुत्तीसु य असमित-
 गुत्तस्स आणाभंगदोसो अणवत्थमिच्छत्त-आयसअमविराहणादोसा य भवति । एया य समिती गुत्ती, तो
 सतोदाहरणा वत्तवा । इह ण भण्णति, अतिदेसो कीरति, जहा हेट्ठा आवसगे, तहा दट्ठवा । अट्ठविहो
 चरित्तायारो गतो ॥४०॥

इयाणि तवायारो भण्णति -

दुविध तवपरूवणया, सट्ठाणारोवणा तमकरेंते ।
 सव्वत्थ होति लहुगो, लीणविणज्झायमोत्तूणं ॥४१॥

दुविहं तवेति, बाहिरो अन्विमंतरो य । बाहिरो छव्विहो-अणसणं, १ ओमोयरिया, २ भिक्खा-परिसंख्खणं, ३ रसपरिचचाओ, ४ कायकिलेसो, ५ पडिसंलीणता य । ६ अन्विमंतरो छव्विहो — पायच्छित्तं, १ विणओ, २ वेयावच्चं ३ सज्झाओ, ४ विउसग्गो, ५ उक्काणं ६ चेति । दुविहा तवस्स य परव्वणा कायव्वा । परव्वणा णाम पण्णवणा । सा य जहा दुमपुप्फियपढमसुत्ते तहा वट्ठव्वा । इह तु पच्छित्तेणहिकारो । तं भणति सगं ठाणं सट्ठाणस्स आरोवणा सट्ठाणारोवणा । तमिति तवो संवज्झति । अकारो पडिसेहे, करेति — आचरेते इत्यर्थः । अकारेण य पडिसिद्धे अणाचारणं । अणाचरेतस्स य सट्ठाणं तं च इमं । सव्वत्थ होइ लहुगो । सव्वत्थेति सव्वेसु पदेसु अणसणादिषु सति पुरिसकारपरक्कमे विज्झमाणे तवमकरेतस्स मासलहु । अइपसत्तं लक्खणमिति काउं उद्धारं करेइ । संलीणविणयसज्झायपया तिणिण मोत्तूणं । पडिसंलीणया दुविहा-दव्वपडिसंलीणया, भावपडिसंलीणया य । इत्थि-पसु-पंडग-पुमसंसत्ता होंति दव्वंमि । भावपडिसंलीणता दुविहा-इंदियपडिसंलीणया, णोइंदियपडिसंलीणया य । इंदियपडिसंलीणया पंचविहा सोइंदियपडिसंलीणयादि । णोइंदियपडिसंलीणया चउव्विहा-कोहादि । एतेसु पडिसंलीणेण भवियव्वं । जो ण भवति तस्स पच्छित्तं भणति । इत्थिसंसत्ताए चउगुरु । तिरिगित्थिपुरिसेसु चरित्तायविराहणाणिप्फणं चउगुरुं, पुरिसेसु चउलहुगं । घाणेदिय-राणेण गुरुगो, दोसेण लहुगो । कोहे माणे य ड्ढ । मायाए मासगुरुगो । लोहे ड्ढ । पडिसंलीणया गता ।

विणओ भणति । आयरियस्स विणयं ण करेति चउगुरुं । उवज्झायस्स ड्ढ । भिक्खुस्स मासगुरुं । खुट्ठगस्स मासलहुं । विणओ अओ । सज्झाओ भणति — सुत्तपोरिसि ण करेति मासलहु । अत्थपोरिसि ण करेति मासगुरुं ॥४१॥

सीसो पुच्छति —

तवस्स कहं आयारो, कहं वा अणायारो भवति ?

आयरिओ भणति —

वारसविहंमि वि तवे, सन्विमंतर बाहिरे कुसलदिट्ठे ।

अगिलाए अणाजीवी, णायव्वो सो तवायारो ॥४२॥

कुसलो दव्वे य भावे य । दव्वे दव्वलाभा भावेऽकम्मलाभा । भावकुसलेहिं दिट्ठतवे । अगिलाएति अगिलायमाणो गिलायमाणं मनोवाक्काएहिं अज्जुरमाणेत्यर्थः । अणाजीविति ण आजीवी अणाजीवी अणासंसीत्यर्थः । आसंसणं इहएज्जोएसु । इहलोगे वरं मे सिलाघा भविस्सति । लोगो य आउट्ठो वत्थ-पत्त-असणादिभेसज्जं दाहिति । गल्लोगे इंदसामाणिगादि रायादि वा भविस्सामि । सेसं कंठं । गतो तवायारो ॥४२॥

इदाणि वीरियायारो —

अणिगूहियवल्लविरिओ, परक्कमती जो जहुत्तमाउत्तो ।

जुंजइ य जहत्थामं, णायव्वो वीरियायारो ॥४३॥

वीरियं ति वा वलं ति वा सामंतं ति वा परक्कमोति वा थामोति वा एगट्ठां । सति वलपरक्कमे अकरणं गूहणं, ण गूहणं अगूहणं वलं सारीरं संचयणोवचया । वीरियं णाम शक्तिः । सा हि वीर्यन्तिरायक्षयो-

पशमाद् भवति । अह्वा वल एव वीरियं बलवीरियं । परककमते आचरतेत्यर्थः । जो इति साहू । यथा सक्तं यथोक्तं । अन्वत्थं जुतो आठत्तो व अप्रमत्त इत्यर्थः । जुजइ य युजिर्, योगे जोजयति च सहो समुच्चये । कहं जोजयति अहत्थामं णाम जहत्थामं । पांययलक्खणेण ज-गारस्स बंजणे जुत्ते सरे ठिते अहत्थामं भवति । एवं करेतस्स णायव्वो वीरियायारो ॥४३॥

वीरियायारपमाणपसिद्धत्वं पच्छित्तपरुवणत्वं च भण्णइ -

णाणे दंसण-चरणे, तवे य छत्तीसत्ती य भेदेसु ।

विरियं ण तु हावेज्जा, सट्ठाणारोवणा वेत्ते ॥४४॥

अट्टविहो णाणायारो, दंसणायारो वि अट्टविहो, चरित्तायागे वि अट्टविहो, तवायारो वारसविहो, एते समुद्धिता छत्तीसं भवति । एतेसु छत्तीसईएभेदेसु वीरियं न हावेयव्वं । हावेतस्स य सट्ठाणारोवणा भवति । सट्ठाणारोवणा णाम णाणायारं हावेतस्स जं णाणायारे पच्छित्तं तं चेव भवति । एवं सेसेसु वि पच्छित्तं सट्ठाणं । एसा चेव सट्ठाणारोवणा । गतो वीरियायारो ।

सीसो पुच्छति -

एतेसि णाण-दंसण-चरित्त-तव-वीरियायाराणं कयमेण अहिगारो ? ।

आयरिओ भणति -

णाणायारे पगतं, इयरे उच्चारियत्थसरिसा तु ।

अथवा तेहिं वि पगतं, तदट्ट जम्हिस्सते णाणं ॥४५॥

पगतं णाम अहिगारो प्रयोजनमित्यर्थः । इयरेति दंसणाइआयारो । उच्चारितो अत्यो जेति ते उच्चारियत्था परुवियत्थति भणियं भवति । उच्चारियत्थेण सरिसा प्ररूपणा मात्रमेव । तु सहो अवधारणे । णाणायारावधारणातिपसत्तसक्खणासंकितो सूरी भणति । अह्वा तेहिं वि पगतं । अह्वा सहो भनंतरे विकप्पवायी वा दट्टव्वो । तेहिं वित्ति दंसणाइ आयारेसु पगतं अहिगारो प्रयोजनमित्यर्थः ।

सीसो पुच्छति -

अगवं णाणायारावधारणं काळ कहमियाणि एएहि वि पयोयणमिच्छसि ? ।

सूरी भणति ।

तदट्ट जम्हिस्सते णाणं । तदिति दंसणाइ आयारा तेसि अट्टो तदट्टो तयट्टाय यस्मात् कारणात् इच्छिज्जति णाणं ॥४५॥

सीसो पुच्छति -

तदट्टोवसद्धिणिमित्तं कहं णाणं ? ।

आयरिओ भणति -

णाणेषुपरिच्छियत्थे, चरण-तव-वीरियं च तत्थेव ।

पंचविहं जतो विरियं, तम्हा सव्वेसु अधियारो ॥४६॥

णज्जति अणेनेति णाण । सुट्टु परिच्छिया सुपरिच्छिया, के ते ? अत्था, ते य जीवाजीव-बंध-पुण्ण-पादासव-संवर-णिज्जरा-भोक्खो य । एते जया णाणेण सुट्टु परिच्छिन्ना भवति तदा चरणतवा पवत्तति । अण्णाणोवचियस्स कम्मचयस्स रिसीकरणं चारित्तं । तप संतापे, तप्पते अणेण पावं कम्ममिति तपो ।

उक्तं च -

रस-रुधिर-मांस-मेदोऽस्थि-मज्ज-शुक्राप्यनेन तप्यन्ते ।

कर्माणि चाशुभानीत्यतस्तपो नाम नैरुक्तम् ॥३०॥

वीरियं पि तदंतर्गतमेव भवति । च सद्वागो हरिसनायारो य । जं चरणतवायारादिविरहितं णाणं तं निच्छयणयंभीकरणेण अण्णाणमेव ।

जग्नो भणियं -

तं जेच्छइय-णयमए, अण्णाणी चेव सुमुणंतो वि ।

णाणफलाभावाग्नो, कुम्मोव णिबुद्धति भवोघे ॥३१॥

संतं पि तमण्णाणं, णाणफलाभावाग्नो सुबहुयंपि ।

सक्किरियापरिहीणं, अंधस्स पदीवकोडीव्व ॥३२॥

जम्हा एवं तम्हा सिद्धं वयणं । “तद्वृजंमिस्सते णाणं” जतोयं सिद्धं तम्हा पंचसु वि अहिगारो । अहवा पंचविहं अतो वीरियं, तम्हा पंचसु वि अहिकारो । पंच इति संखा । विधा मेदो । अतो यतो यस्मात् कारणात् कथ्यते । किं ? वीरियं, वीर्यं पराक्रमः । तस्मात्कारणात् सन्नेसु णाणाआयारादीसु अहिगारो अधिकारः प्रयोजनं ॥४६॥

विणेग्नो पुच्छति -

पंचविधं वीरियं कतमं किं सरुवं वा ?

गुरु भणति एवं -

भववीरियं १ गुणवीरियं २, चरित्तवीरियं ३ समाधिवीरियं च ४ ।

आयवीरियं पि य तहा, पंचविधं वीरियं अहवा ॥४७॥

एवं पंचविहं वीरियसरुवं भणति । भववीरियं गिरयभवादिसु । तत्थ गिरयभववीरियं इमं जंतासिक्कुंमिचक्ककंदुपयणभट्टसोल्लणसिबलिसूलादीसु मिज्जमाणाणं महंत वेदणोदये वि जं ण विलिज्जन्ति । एवं तैसि भववीरियं । तिरियाण य वसभातीण महाभारुव्वहणसामत्थं, अस्साण धावणं, तहा सीय-उण्ह-खुह-पिवासादि-विसहणत्तं च । मणुयाण सव्वचरणपडिवत्तिसामत्थं । देवाण वि पंचविहपज्जत्तुप्पत्तणंतरमेव जहाभिलसियरुव्वविउव्वणसामत्थं, वज्जणिवाते देवणोदीरणे वि अविलयत्तं । एवं भववीरियं ।

गुणवीरियं जं ओसहीण तित्त-कहुय-कसाय-अंबिल-महुरगुणत्ताए रोगावणयण सामत्थं । एतं गुणवीरियं ।

चरित्तवीरियं णाम असेसकम्मविदारणसामत्थं, खीरादिलद्धुप्पादणसामत्थं च ।

समाहिवीरियं णाम मणादीणं एरिसं मणादिसमाहाणमुप्पज्जति जेण केवलमुप्पाडेति सव्वट्टसिद्धिदेवत्तं वा णिव्वत्तेति, अप्पसत्थमणादिसमाहाणेणं पुण अहे सत्तम-गिरयाउयं णिव्वत्तेति ।

आयवीरियं दुविहं विओगायवीरियं च अविओगायवीरियं च । विओगायवीरियं अहा संसारा-वत्थस्स जीवस्स मणमादिजोगा वियोगजा भवन्ति । अविओगायवीरियं पुण उव्वओगो, असंखेज्जायपएसत्तणं च । एवं पंचविहं वीरियं ॥४७॥ -

अहवा वीरियं इमं पंचविहं -

वालं पंडित उभयं, करणं लद्धिवीरियं च पंचमगं ।

ण हु वीरियपरिहीणो, पवत्तते णाणमादीसु ॥४८॥

बालं असंजयस्स असंजमवीरियं । पंडितं संजतस्स संजमवीरियं । बालं-पंडितवीरियं सावगस्स संजमासंजमवीरियं । करणवीरियं क्रियावीर्यं घटकरणक्रियावीर्यं पटकरणक्रियावीरियं । एवं जत्थ जत्थ उट्ठाणकम्मवलसत्ती भवति तत्थ तत्थ करणवीरियं अहवा-करणवीरियं मणोवाक्कायकरणवीरियं । जो ससारीजीवो अप्पज्जत्तगो ठाणाविसत्तिसंभुत्तो तस्स तं लद्धिवीरियं भण्णति । तं च जहा भयवं तिसलाए एगदेसेण कुम्भिखं चाभियाइतो । च सहो समुच्चये । एव पंचविहवीरियवक्खाणेण सम्भाणुवादिवीरियं ज्ञावियं भवति । तम्हा एवं भण्णति “णहु वीरियपरिहीणो पवत्तते जाणमादीसु” । जम्हो य एवं ततो सव्वेसुड्डीकारो । सेसं कंठं । आयारेत्ति मूलदार गत्तं ॥४८॥

इति श्री निशीथभाष्ये पीठिकायां आचारनाम प्रथमं द्वारं समाप्तम् ॥१॥

इदाणि अग्गे त्ति दारं दसभेदं भण्णति —

दब्बोग्गहणग्ग आएस, काल-कम-गम्भय-संचए भावे ।

अग्गं भावो तु पहाण-बहुय-उपचारतो तिविधं ॥४९॥

णाम-ठवणाग्गो गताग्गो । दब्बग्गं दुविहं आगमग्गो जोआगमग्गो य । आगमग्गो जाणए भणुवत्तं, जोआगमग्गो जाणगसरीरं भव्वसरीरं जाणगमव्वसरीरवहरितं तिविह । तं च इमं —

तिविहं पुण्ण दब्बग्गं, सचित्तं मीसगं च अच्चित्तं ।

रुक्खग्गदेसअवचित्तउवचित्तं तस्सेव कुंतग्गे ॥५०॥

तिविहं त्ति तिभेयं । पुण सहो दब्बगावधारणत्थं । सचित्तं मीसगं च अचित्तं । पच्छद्वेण जहासंख उदाहरणा । सचित्ते वृक्षाग्रं । मीसे देसोवचियं णाम देसो सचित्तो अवचियं णाम देसो अचित्तो, जहा सीयग्गी ईसिद्वुमित्तरुक्खग्गं वा । अचित्तं कुंतग्गं । दब्बग्गं गत्तं ॥५२॥

इदाणि ओगाहणग्गं —

ओगाहणग्गं सासतणगाण, उस्सतचउत्थभागो उ ।

मंदरविज्जितार्णं, जं वोगाढं तु जावतीतियं ॥५१॥

अवगाहणमवगाह अवस्ताप्त्रवेश इत्यर्थः । तस्सग्गं अवगाहणग्गं । शश्वदभवन्तीति शाब्धताः । णगा पव्वता । ते य जे जंहुदीवे वेयङ्गाइणो ते वेप्पंति, ण सेसदीवेसु । तेसि उस्सयचउत्थभागो अवगाहो भवति । जहा वेयङ्गस्स पणवीसजोयणाणुस्संभो तेसि चउत्थभागेण छजोयणाणि सपादा तस्स चेवावगाहो भवति । सो अवगाहो वेयङ्गस्स भवति । एवं सेसाण वि णेयं भंवरो मेरु तं वज्जेऊण । एवं चउभागावगाह-लक्खणं भणितं । तस्स उ सहस्समेवावगाहो । जं वा अणिदिट्ठस्स वत्थुणो जावतियं ओगाढं । तस्स अग्ग ओगाहणग्गं दहुव्वं । गयं ओगाहणग्गं ॥५१॥

अंजणग-दहिमुत्थार्णं, कुंडल-रुयगं च मंदराणं च ।

ओगाहो उ सहस्सं, सेसा पादं समोगाढा ॥५२॥

(अस्यास्त्विर्णनास्ति) ।

इदानीं आएसगं -

आदेसगं पंचंगुलादि, जं पच्छिमं तु आदिसति ।

पुरिसाण व जो अंते, भोयण-कम्मादिकज्जेसु ॥५३॥

आदिस्सते इति आदेशो निर्देश इत्यर्थः । तेन आदेशेण अग्नं आदेसगं । तत्पुदाहरणं पंचंगुलादि । पंचण्हं अंगुलीदब्बाण कम्मट्ठिताण जं पच्छिमं आदिस्सति तं आदेशेण अग्रं भवइ । जहा पुवं कण्णसं आदिस्सति पच्छा कणिट्ठियं पच्छा मज्झिमं पच्छा पएसिणी पच्छा-अंगुदुयं । एवं आइहेसु अंगुदुओ अग्रं भवति । एवं आदि सहातो अणोसु वि नेयं । अहवा उदाहरणं 'पुरिसाण' वत्ति पुरिसाण कमट्ठियाण जो अंते आदिस्सति तं आदेसगं भवति । आदेसकारणं इमं । भोयणकाले जहा सत्तट्ठाण बहुआण कमट्ठिताण इमं बहुयं भोजयसुत्ति आदिसति । एवं कम्माइकज्जेसु वि नेयं । गयं आदेसगं ॥५३॥

कालग-कमग्गे एगगाहाते भणति -

कालगं सव्वद्धा, कमग्ग चतुद्धा तु दव्वमादीयं ।

खंधोगाह ठितीसु य, भावेसु य अंतिमा जे ते ॥५४॥

कलनं कालः तस्मिन् अग्रं कालाग्रं । सव्वद्धा कर्हं ? समयो, आवलिया, लवो, मुहुत्तो, पहरो, दिवसो, अहोरत्तं, पक्खो, मासो, उठ्ठ, अयणं, संवच्छरो, जुगं, पलिओवमं, सागरोवमं, ओसप्पिणी, उसप्पिणी, पुगलपरिअट्ठो, तीतद्धमणागतद्धा, सव्वद्धा । एवं सव्वद्धा सव्वेसि अग्नं भवति बृहत्वात् । कालगं गयं ।

इदानीं कमगं -

कमो परिवाडी । परिवाडीए अग्नं कमगं । तं चउव्विहं । दव्वकमगं, आदिसहातोखेत्त-कमगं, काल-कमगं, भाव-कमगं चेत्ति पच्छद्धेण जहासंखेण उदाहरणा । खंध इति दव्वगं । ओगाह इति खित्तगं ठितिसु य त्ति कालगं । भावेसु य त्ति भावगं । एतेसि चउण्ह वि अंतिमा जे ते अग्नं भवन्ति । उदाहरणं-जहा दु-पएसिओ ति-पएसिओ चउ-पंच-ख-सत्त-ट्ठ-णव-दस-पएसिओ एवं-जावअणंतानंतपएसितो खंधो ततो परं अण्णो बृहत्तरो ण भवति सो खंधो दव्वगं । एवं एगपएसोगाहादि-जाव-असंखेयपदेसावगाढो सुहुमखंधो सव्वलोगे ततो परं अण्णो उक्कोसावगाहणतरो न भवति । स एव खेत्तगं । एवं एगसमयठितियं दव्वं दुसमयठितियं-जाव-असंखेज्जसमयठितीयं जतो परं अण्णं उक्कोसतरठितीजुत्तं ण भवति तं कालगं । 'व' सहो जातिभेयगमवेक्खते ।

उदाहरणं -

पुढविकाइयस्स अंतोमुहुत्तादारव्व-जाव-वावीसवरिससहस्सठितीओ काल-जुत्तो भवति । एवं सेसेसु वि नेयं । अचित्तेसु परमाणुसु एगसमयादारव्व जाव-असंखकालठिती जाता परमाणुठिती तो परं अण्णो परमाणु-उक्कस्सतरठितिओ ण भवति तं परमाणु जातीतो कालग । एवं जीवाजीवेसु उवउज्ज नेयं । एवं च सहो अवक्खेत्ति । भावगं एगगुणकालगाति-जाव-अणंतगुणकालगाति भावजुत्तं तं भावगं भवति । ततो परं अण्णो उक्कोसतरो ण भवति । एतं भावगं । गतं कमगं ॥५४॥

इदानीं गणणगं -

एगादी जाव-सीसपहेलिया ततो परं गणणा ण पयट्ठत्ति तेण गणणाते सीसपहेलिया अग्नं । गतं गणणगं ।

गाहा - उक्कोसं गणणगं, जा सीसपहेलिया ठिता गणिए ।

जुत्तपरिस्तानंतं, उक्कोसं तं पि नायव्वं ॥५४॥

संचय-भावग्ना दोवि भण्णंति -

तण-संचयमादीणं, जं उवरिं पहाणो खाइगो भावो ।

जीवादिछक्कए पुण, बहुयग्गं पज्जवा होति ॥५५॥

तणाणि दग्धादीणि । तेषि चमो पिडइत्यर्थः । तस्स चयस्स उवरिं जा पुलिया तं तणग्गं भण्णंति ।
भादि सदातो कटुपलालाती दट्ठ्वा । गयं संचयग्गं ।

इदाणि भावग्गं मूलदारगाहाए भणियं -

“अग्ग भावो” ति । तं एवं वत्तव्वं - “भावो अग्गं”, किमुक्तं भवति ? भाव एव अग्गं (गा. ४९
उत्तरार्धे) भावग्गं । बंधानुलोम्यात् “अग्गं भावो उ” । तं भावग्गं दुविह - आगममो णोआगममो य ।
आगममो जाणए उयउत्ते । णोआगममो इम तिविहं-पहाणभावग्गं बहुयभावग्गं उवचारभावग्गं एवं तिविहं ।
तु सद्दोअंजापनार्थं, जापयति जहा एतेण तिविहभावग्गेण सहितो दसविहग्गणिवल्लो भवति । तस्य पहाण-
भावग्गं उदइयादीण भावाण समीवाओ पहाणां खातितो भावो । पहाणेति गयं । गा. ५५

इयाणि बहुयग्गं भण्णंति -

जीवो भादि जस्स छक्कगस्स तं जीवाइछक्कगं । तं चिमं जीवा, पोगला, समया, दव्वा, पदेसा,
पज्जया चेति । एयंमि छक्कगे सव्वयोवा जीवा, जीवेहिंतो पोगला अणतगुणा, पोगलेहिंतो समया अनतगुणा,
समएहिंतो दव्वा विनेसाहिता, दव्वेहिंतो पदेसा अणतगुणा, पदेसेहिंतो पज्जवा अणतगुणा । भणियं च -

जीवा पोगलसमया, दव्वपदेसा य पज्जवा चेव ।

थोवाणंताणंता, विसेसमहिया दवेणंता ॥५६॥

जहासंखेण तेण भण्णंति बहुयग्गं पज्जवा होति । बहुत्तेण अग्गं बहुयग्गं बहुत्वेनाग्गं पर्याया भवंतीति
वाक्यकोषः । पुणमहो बहुतावधारणत्वे दट्ठ्वा । गतं बहुअग्गं ॥५५॥

इयाणि उवचारग्गं -

उवचरणं उवचारो । उवचारो नाम ग्रहणं अधिगमेत्यर्थः । स च जीवाजीव-भावेषु संभवति ।
जीवभावेषु धीदयिकादिषु अजीवभावेषु वर्णादीषु । तस्य जीवाजीवभावाण पिडिमो जो वेप्पइ सो उवचारग्गं
भावग्गं भवति । इह तु जीवसुतभावोवचारग्गं पटुच्च भण्णइ । त च सुतभावोवचारग्गं-दुविह-सगलसुत-
भावोवचारग्गं देमसुतभावोवचारग्गं च । तस्य सगलसुयभावोवचारग्गं दिट्ठिवातो, दिट्ठिवाते चूला वा ।
देससुतभावोवचारग्गं पटुच्च भण्णंति । तंचिमं चेव पक्कपज्जयणं । वहुं ? अग्गो भण्णंति -

पंचण्ह वि अग्गा णं, उवयारेणेदं पंचमं अग्गं ।

जं उवचरित्तु ताइं. तस्सुवयारो ण इहरा तु ॥५७॥

पच इति संज्ञा । अग्गा णं ति आचारगा णं । ते य पंच-चूलाओ । अवि सद्दो पंचग्गावहारणत्वे
भण्णंति । गगारो वेसिवयणेण पायपूरणे जहा समणे णं, रुक्खा णं, गच्छा णं ति । उपचरण उपचारः । तेण—
उवचारेण करणभूतेण इदमित्याचारप्रकल्पः । पंचमं अग्गं ति । पठमं अग्गं उपचारेणं अग्गं ण भवति, एवं
धितिय ततिय चउरग्गा वि ण भवंति. पंचमचूलग्गं उवचारेण अग्गं भवति, तेण भण्णंति पंचमं अग्गं ।

शिष्याह-कथं ?

आचार्याह - जं उवचरित्तु ताइं । जं यस्मात् कारणात्, उवचरित्तु गृहीत्वा, ताइं ति चउरो
अग्गाइं । तस्सेति आचारप्रकल्पस्य उपचारो ग्रहणं । ण इति प्रतिपेवे । इतरंहा तु तेष्वगृहीतेषु ॥५७॥

सीसो पुच्छति एत्थ दसविहवक्खाणे कयमेण भग्गेणाहिकारो ?

भण्णति —

उपचारेण तु पगतं उवचरिताधीतगमितमेगट्ठा ।

उवचारमेत्तमेयं, केसिं च ण तं कमो जम्हा ॥५८॥ दारं ॥

उवचारो वक्खातो । पगतं ग्रहिणारः प्रयोजनमित्यर्थः । तु शब्दो अवधारणे पायपूरणे वा ।

उवयार-सहसंपच्चयत्थं एगट्ठिया भण्णति । उवचारोत्ति वा ग्रहीतं ति वा आगमिं ति वा ग्रहीतं ति वा एगट्ठं । उवचारमेत्तमेयं ति जमेयं पंचमं अग्गं अग्गत्तेण उवचरिज्जति एतं उपचारमात्रम् । उवचारमेत्तं नाम कल्पनामात्रं । कहां ? जेण पढमचूलाए वि अग्ग सहो पवत्तइ, एवं बि-तिय-चउसु वि अग्ग सहो पवत्तत्ति, तम्हा सव्वाणि अग्गाणि । सव्वग्गपसगे य एगग्गकप्पणा आ सा उपचारमात्रं भवति ।

केषांचिदाचार्याणामेवमाद्यगुरुप्रणीतार्थानुसारी गुरुराहु — “ण तं कमो जम्हा ।” ण इति पडिसेहे । तं ति केयीमयकप्पणा । ण घटतीति वक्खसेसं । कमो नाम परिवाडी अनुक्रमेत्यर्थः जम्हा चउसु वि चूलासहीतासु परीक्ष्य पंचमी चूडा दिज्जति तम्हा कमोवचारा पंचमी चूडा अग्गं भवति । उवचारेण अग्गाण वि अग्गं वक्कसेसं दट्ठव्वमिति । गतं मूलमादारं ॥५८॥

इति श्री निशीथभाष्ये पीठिकायां द्वितीयमग्रनामद्वारं समाप्तम् ॥२॥

इदानीं पकप्पे ति दारं —

प्रकर्षेण कल्पः प्रकल्पः प्ररूपणेत्यर्थः । प्रकर्षे कल्पो वा प्रकल्पः प्रधान इत्यर्थः । प्रकर्षेण वा कल्पनं प्रकल्पः च्छेदन इत्यर्थः । प्रकर्षाद्वा कल्पनं प्रकल्पः, नवमपूर्वात् तृतीयवस्तुनः आचारप्राभृतात् । एवं प्रशब्दार्थं बाहुल्याद्यथासंभवं योज्यं ।

तस्स णिवखेवो —

णामं ठवणाकप्पो, दव्वे खेत्ते य काल-भावे य ।

एसो तु पकप्पस्स, णिवखेवो छव्विहो होति ॥५९॥

णामपकप्पो ठवणापकप्पो दव्वपकप्पो खेत्तपकप्पो कालपकप्पो भावपकप्पो । च सहो समुच्चये । एसो पकप्पस्सणिवखेवो छव्विहो भण्णिओ । तु सहो अवधारणाग्रं । णामठवणाग्रो गतातो ॥५९॥ दव्व-पकप्पस्सिमेण विहिणा पकप्पणा कायव्वा —

सामित्त-करण-अधिकरण, तो य एगत्तं तह पडुत्ते य ।

दव्वपकप्पविभासा, खेत्ते कुलियादि किट्ठं तु ॥६०॥

सामित्तं नाम आत्मलाभः, यथाघटस्य घटत्वेन । कारणं नाम क्रिया येन वा क्रियते, यथा प्रयत्नचक्रादिभिर्घटः । अधिकरणं णाम आधारः, यथा चक्र-मस्तके घटः । जे ते सामित्तादिविभागास्त्रयः एते एगत्तपडुत्तेहि ज्ञेया । एगत्तं णाम एगं । पडुत्तं णाम बहुत्तं । एतेहि छहि विभागैहि दव्व-पकप्पस्स विभासा । गुणपर्यायान् द्रवतीति द्रव्यं । दुट्ठु गती, द्रव्यते वा द्रव्यं । द्रु सत्ता तस्या अवयवो वा द्रव्यं । उत्पन्नादिविकारैर्युक्तं

वा द्रव्यं । 'गुणसद्भावो वा द्रव्यं समूहेत्यर्थः । भावयोग्यं वा द्रव्यं । --अतीतपर्यायव्यपदेशाद्वा द्रव्यं । पक्वपणं पक्वणो प्ररूपणेत्यर्थः । विविधमणेरूप्यगारा भासा विभासा अर्थव्याख्या इत्यर्थः । द्रव्यस्स पक्वणो द्रव्यपक्वणो तस्स विभासा द्रव्यपक्वविभासा सामित्ताइ विसेसेण कज्जते । इमो द्रव्यपक्वणो दुविहो जीवद्रव्य-पक्वणो अजीवद्रव्य-पक्वणो य । तत्थ जीवद्रव्यस्स, जहा देवदत्तस्स अगगकेसहत्थाण कप्पणं, अजीवद्रव्यस्स पडस्स वसाण कप्पणं । एवं एगत्ते । पुहत्ते, जहा देवदत्त-जण्णदत्त-विण्णुदत्ताण अगगकेसहत्थाण कप्पणं, अजीवद्रव्याण बहूण पडाण दसाण कप्पणं । गयं सामित्त ॥६०॥

इदार्णि करणे एगत्ते, जहा दात्रेण लुणति पिप्पलगेण वा दसाकप्पणं करेति, पुहत्ते-दात्रैर्बुनंति परसूहि वा रुक्खे कप्पंति । गयं करणेत्ति ।

इदार्णि अहिकरणे एगत्ते, जहा गढी ठवेत्ता तत्थ तणादीणं कप्पणा कज्जति फलगे वा दसाण कप्पणा, पुहत्ते-तिगादिगंडीमो ठवेत्ता तेसि तणाण वसाण वा कप्पणा कज्जति । एसा द्रव्यपक्वविभासा गता ।

इयार्णि खेत्तपक्वणो । खेत्तंति इक्खू खेत्तादी । कुलितेण नाम सुरट्ठाविसते बुहत्थप्पमाणं कट्ठं, तस्स अत्ते अयकीलगा, तेसु एगायमो एगाहारो य लोहपट्टो अडिज्जति, सो जावतितं दोव्वादि तणं तं सव्वं छिदतो गज्जति । एवं कुलियं । आदि सदासो हलदंताला वेप्पंति । किट्ठं नाम बाहितं ॥६०॥

अहवा खेत्त-पक्वणो -

पण्णत्ति जंबुदीवे, दीव-समुदाण तह य पण्णत्ती ।

एसो खेत्त-पक्वणो, जत्थ व कहणा पक्वप्पस्स ॥६१॥ दा०

पण्णवणं पण्णत्ती । पण्णवणबहुत्ते विसेसणं कज्जति, जंबुदीवपण्णत्ती, तस्स जं वक्खाणं सो खेत्तपक्वणो । दीवा जंबुदीव घाततिसंडातिणो । उदही समुदा, ते य लवणाइणो । तेसि जेण अज्जमयणेण पण्णत्ती कज्जति तमज्जमयणं दीव-सागरपण्णत्ती । सहेवत्ति जहा जंबुदीवपण्णत्ती खेत्तपक्वणो भवत्ति तहा दीव-सागरपण्णत्ती वि । एसो खेत्तपक्वणो णिहेशवयणं । अहवा जत्थत्ति खेत्ते, वगारो विकप्पदंसणं करेति, कहणा व्याख्या, पक्वप्पज्जमयणत्थेति वक्कसेसं । खेत्त-पक्वणो गतो ॥६१॥

इयार्णि काल-पक्वणो -

पण्णत्ति चंद-सूर, खालियमादीहिं जंमि वा काले ।

मूलुत्तरा य भावे, परूवणा कप्पणोगट्ठा ॥६२॥ दा०

पण्णवणं पण्णत्ती । विसेसणं चंदपण्णत्ती सूरपण्णत्ती । पण्णत्ती सहो पत्तेयं । तेसि जं वक्खाणं सो काल-पक्वणो । अहवा खालियमादीहिं खालिगत्ति थडि, आदिसहातो छायालम्भोहिं विणक्कप्पियादयो वा सुतजियकरणागतागतं कालं जाणंति । अहवा जम्मिकाले आयार-पक्वणो वक्खाणिज्जति, जहा वितियपोरिसी एसो काल-पक्वणो । गतो काल-पक्वणो ।

इयार्णि भाव-पक्वणो -

भावकप्वो दुविहो, आगममो णोआगममो य । आगममो जाणए उवत्ते, णोआगममो इमं चेव आयारपक्वप्पज्जमयणं जेणेत्य मूलुत्तराभाषपक्वणा कज्जति । मूलगुणं अहिंसादि महव्वया पंच ।

उत्तरगुणा इमे -

गाहा - "पिंडस्स जा विसोही, समितीओ भावणा तवो दुविहो ।

पडिमा अभिग्गहा वि य, उत्तर गुण भो वियाणाहि ॥१॥" ॥३३॥

एते चेव मूलुत्तरगुणा भावे समिति । पक्खणत्ति वा कप्पणेत्ति वा एगट्ठा । पक्कप्पेत्ति दारं गतं ॥६२॥

इति श्री निशीथभाष्ये पीठिकायां तृतीयं प्रकल्पनामद्वारं समाप्तम् ॥३॥

इयाणिं चूले ति दारं -

णामं ठवणा चूला, दब्बे खेत्ते य काल-भावे य ।

एसो खलु चूलाए, णिक्खेवो छव्विहो होइ ॥६३॥

णिक्खेव-गाहा कंठा । णाम-ठवणाओ गयाओ । दब्बचूला दुविहा, आगमतो णोआगमतो य । आगमओ जाणए अणुवत्ते, णोआगमतो जाणयमव्वसरीरवइरित्ता ति विधा ॥६३॥

तिविधा य दब्बचूला, सचित्ता मीसिगा य अचित्ता ।

कुक्कुडसिह मोरसिहा, चूलामणि अग्गकुंतोदी ॥६४॥

पुब्बद्धं कंठं । पढमो च सहोअधारणे, वितिओ समुच्चये । पच्छद्धे जहासंखं उदाहरणा । सचित्तचूला कुक्कुडचूला, सा मंसपेसी चेव केवला लोकप्रतीता । मीसा मोरसिहा, तस्स मंसपेसीए रोमाणि भवन्ति । अचित्ता चूलामणी कुंतगं वा । आदिसहाओ सीहकण-पासाद-धूमप्रगाणि । दब्बचूला गता ॥६४॥

इदाणिं खेत्तचूला-सा ति विहा -

अह-तिरिय उड्डलोगाण, चूलिया होतिमा उ खेत्तमि ।

सीमंत-मंदरे वि य, ईसीपब्भारणामा य ॥६५॥ दा०

अह इति अधोलोकः । तिरिय इति तिरियलोकः । उड्ड इति उड्डलोकः । लोगसहो पत्तेगं । चूला इति सिहा होति भवति । इमा इति प्रत्यक्षो । तु शब्दो क्षेत्रावधारणे । अहोलोगादीण पच्छद्धेण जहासंखं उदाहरणा । सीमतग इति सीमतगो णरगो, रयणप्पभाए पुढवीए पढमो, सो अहलोगस्स चूला । मंदरो मेरु । सो तिरियलोगस्स चूला । तिरियलोगचूला तिरियलोणातिक्रान्तत्वात् । अहवा तिरियलोग-पत्तिट्ठियस्स मेरोखवरि चत्तालीसं जोयणा चूला, सो तिरियलोगचूला । च सहो समुच्चये पायपूरणे वा । ईसिति अप्प-भावे, प इति प्रायोवृत्त्या, भार इति भारवकंतस्स पुरिसस्स गायं पायसो ईसि णयं भवति, जा य एवं ठित्ता सा पुढवी ईसिपब्भारा । णाम इति एतमभिहाणं तस्स । सा य सव्वट्टुसिद्धिबिमाणाओ उवरि वारसेहिं जोयणेहिं भवति । तेण सा उड्डलोगचूला भवति । गता खेत्तचूला ॥६५॥

इयाणिं काल-भावचूलाओ दो वि एगगाहाए भण्णति -

अहिमासओ उ काले, भावे चूला तु होइमा चेव ।

चूला विभूसणं ति य, सिहरं ति य होति एगट्ठा ॥६६॥

बारस-मास-प्यमाण-वरिसाओ अहिओ मासो अहिमासओ अहिवहियवरिसे भवति । सो य अधिकत्वाद् कालचूला भवति । तु सहो ऽ यंप्यवरिसणाण केवलं अधिको कालो कालचूला भवति, अन्ते वि बहुमाणो कालो कालचूला एव भवति । एवं जहा ओसपिणीए अते अतिदूसमा । एसा ओसपिणी-कालस्स चूला भवति । काल-चूला गता ।

इयाणि भाव-चूला । भवणं भावः पर्याय इत्यर्थः । तस्स चूला भाव-चूला । सा य दुविहा—
आगमओ य णोआगमओ य, आगमओ जाणए उवउत्ते । णोआगमओ य इमा चेव । तु सहो खओवसमभाव-
विसेसणे दट्ठओ । इमा इति पक्कपण्णयणचूला । एव सहोवधारणे^१ । चूलेगट्ठिता चूल त्ति वा विभूसणं त्ति वा
सिहरं त्ति वा एते एगट्ठा । चूल त्ति दारं गयं ॥६६॥

इति श्री निशीथभाष्ये पीठिकायां चतुर्थं चूलानामद्वारं समाप्तम् ॥४॥

इदाणि णिसीहं ति दारं —

णामं ठवण-णिसीहं, दब्बे खेत्ते य काल-भावे य ।

एसो उ णिसीहस्स, णिक्खेवो छन्विहो होइ ॥६७॥

कंठा । णाम-ठवणा गता ॥६७॥ दब्ब-णिसीह दुविधं, आगमओ णोआगमओ य । आगमओ जाणए
अणुवउत्ते । णोआगमतो जाणग-भब्ब-सरीर-वइरित्तं । तंचिम ।

दब्ब-णिसीहं कतगादिएसु खेत्तं तु कण्ह-तमु-णिरया ।

कालंमि होति रची, भाव-णिसीधं तिमं चेव ॥६८॥

ब्रवीतीति ब्रव्यं । णिसीहमप्रकाशं । कतको णाम स्वस्वो तस्स फलं । तं कलुसोदगे पक्खिप्पइ ।
तओ कलुसं हेट्ठा ठायति । तं दब्ब-णिसीहं । सच्छं उवरिं तं अनिसीहं । गयं दब्ब-निसीहं ।

खेत्त-निसीहं । खेतमागासं । तु पूरणे । कण्ह इति कण्हरातीओ ।

ता अणेण भगवईसुत्ताणुसारेण णेया ।

“कति णं भंते कण्हराईओ पण्णत्ताओ ? गोयमा ! अट्ठ कण्हराईओ पण्णत्ताओ ।

कहि णं भंते ताओ अट्ठ कण्हरातीओ पण्णत्ताओ ?

गोयमा ! उप्पिं सणकुमार-माहिंदाण कप्पाण, हेट्ठि बंमलोगे कप्पे रिट्ठे विमाणे पत्थडे ।
एत्थ णं अक्खाडग-समचउरस-सठाणसंठिओ अट्ठ कण्हराईओ पण्णत्ताओ ।”

“तमुत्ति तमुक्काओ । सोय दब्बओ आउक्काओ । सोय ऽणेण भगवतिसुत्ताणुसारेण णेओ ।”

“तमुक्काए ण भंते ! कहिं समुट्ठिए कहिं णिट्ठिए ?

गोयमा ! जलुदीवस्स दीवस्स बहिया तिरियमसखेज्जदीवसमुद्दे वीतिवइत्ता अरुणवरस्स
दीवस्स बाहिरिल्लाओ वेइयताओ अरुणोदय समुद्दं बायालीसं जोयणसहस्साईओगाहिता उवरिल्लाओ

जलंताग्रो एगपदेसिआते सेढीए, एत्थ तमुक्काए समुट्टिते सत्तरस-एक्कवीसे जोयणसते उड्डं उप्पत्तित्ता ततो पच्छा वित्थरमाणे वित्थरमाणे सोहम्मीसाण-सणकुमार-माहिदे चत्तारि वि कप्पे आवरित्ता णं चिट्ठति, उड्डं पि णं जाव-बभलोए कप्पे रिट्ठविमाणपत्थडे संपत्ते, एत्थ तमुक्काए णिट्ठिते ।

तमुक्काए ण भते ! किं सठिते पण्णत्ते ?

गोयमा ! अहे “मल्लग” सठिते, उप्पि “कुक्कुडपंजर” संठाणसंठिते ।”

णिरया इति णरगा । ते य सीमंतगादि । कण्ह-तमु-णिरता अप्पगासित्ता खेत्त-णिसीहं भवति ।

खेत्त-णिसीहं गतं ।

इदाणि काल-णिसीहं -

काल-णिसीहं=रात्रिः । गतं काल-णिसीहं ।

इदाणि भाव-णिसीहं -

भवणं भावः । णिसीहमप्पगासं । भाव एव णिसीहं भाव-णिसीहं । तं दुविहं—आगमओ णोआगमओ य । आगमओ जाणए उवउत्ते । णोआगमतो इमं चेव पक्कप्पउभयणं । जेण सुत्तत्थ-तदुमएहिं अप्पगासं । एव अवधारणे इति ॥६८॥

निशीथ इति कोऽर्थः । निशीथसद्-पट्टीकरणत्वं^१ वा भण्णाति ।

निशीथ इति -

जं होति अप्पगासं, तं तु णिसीहं ति लोगसंसिद्धं ।

जं अप्पगासधम्मं, अण्णं पि तयं निशीधं ति ॥६९॥

जमिति अणिदिट्ठं । होति भवति । अप्पगासमिति अंधकारं । जकारणिहेसे तुगारो होइ । सद्दस्स अवहारणत्थे तुगारो । अप्पगासवयणस्स णिण्यत्थे णिसीहं ति । लोणे वि सिद्धं णिसीहं अप्पगासं । जहा कोइ पावासिओ पओसे आगओ, परेण वित्तिए दिणे पुच्छिओ “कल्ले कं बेलमागओ सि ?” भणति ‘णिसीहे’ ति रात्रावित्थर्यः । न केवलं लोकसिद्धमप्पगासं णिसीहं, जं अप्पगासधम्मं अन्नं पि तं णिसीहं । अवस्सरत्थो कंठो । उदाहरणं—जहा लोइया रहस्ससुत्ता विज्जा मंता जोगा य अपरिणयाणं ण पमासिज्जंति ॥६९॥

अहवा दव्व-खेत्त-काल-भाव-णिसीहा अण्णहा वक्खाणिज्जंति ।

दव्व-णिसीहं जाणग-भव-सरीरातिरित्तं कतक-फलं, जम्हा तेण कलुसुदए पक्खित्तेण मलो णिसीयति, उदगादवगच्छतीत्यर्थः, तम्हा तं चेव कतकफलं दव्व-णिसीहं । खेत्त-णिसीहं बहिदीवसमुदादिलोणा य, जम्हा ते पप्प^२ जिय-पुग्गलाणं तदभावो अवगच्छति । काल-णिसीहं अहो, तं पप्प राती-तमस्स णिसीयणं भवति ।

भाव-णिसीहं -

अट्ठविह कम्म-पंको, णिसीयते जेण तं णिसीधं ति ।

अविसेसे वि विसेसो, सुइं पि जं णेइ अण्णेसिं ॥७०॥

अट्ठ ति संख्या । विहो भेओ । कियते इति कर्म । पंको दव्वे मावे य । दव्वे उदगचलणी । भावे णाणावरणातीणि पंको । सो भाव-पंको णिसीयते जेण । तस्स भाव-पंकस्स णिसीयणा तिविहा-खओ, उवसमो,

खयोवसमो य । “जेण” ति करणभूतेण तं णिसीहं भणंति । तंचिम अज्झयणं । जम्हा जहुत्तं आयरमाणस्स अट्ठविह-कम्मगंठी^१ वियारा-इति । तेणिमं णिसीहं ।

चोदगाह — जइ कम्मवत्तवणसामत्थाओ इमं णिसीहं एवं सम्मज्झयणार्णं णिसीहत्तं भवतु ?

गुरु भणति — आभं, किं पुण “अविसेसे वि” ति सम्मज्झयण-कम्मवत्तवणस्स सामत्थाविसेसा इह अज्झयणे विसेसो । विसेसो णाम भेओ । को पुण विसेसो ? इमो सुति पि जं जेनि अण्णोसि । सुति सवणं सोईदिवसद्वी जम्हा कारणा, ण इति पडिसेहे एति आगच्छति प्राप्नोतीत्यर्थः, अण्णोसि ति अगीत-अइपरिणामा-परिणामकारणं ति वक्कसेसं । किं पुण कारणं तेसिमं सुई णागच्छति ? सुण — इदमज्झयणं अववायवहुत्तं, ते य अगीयत्थादि दोसजुत्तता विणसेज्ज तेण णागच्छति । “अवि” पदत्थसंभावणे । किं संभावयति ? जति अगीयाण अण्णसत्तु-परायवत्तयंताण वि सवणं पि ण भवति कम्मो उहेसवायणत्थ-सवणाणि, एवं सम्भावयति ।

अहवणगाहा गाहा समवतारिज्जति ।

अप्पगास-णिसीह-सह-सामण्णवक्खाणाओ सीसो पुच्छति—लोपुत्तर-सोगणिसीहाण को पडिविसेसो ?

उच्यते “अट्ठविह कम्म-पको” गाहा । अवत्तरत्थो सो चेव । उवसंहारो इमो । जइ वि लोइगारण्ण-गामादीणि णिसीहाणि सहवि कम्मवत्तवणसामत्थाणि ण भवतीति अविसेसे विसेसो भणितो । किं च ताणि गिहत्थ-पासडीण सुत्तिमागच्छति इमं पुण सुति पि जं ण एति अण्णोसि । अण्णो गिहत्थ अण्णत्तिस्थिया अवि सपक्खागीय-पासडीण वि ।

आयारादि-णिक्खेव-दार-गाहागता वित्थिय-गाहाए य आयारमादियाइं ति गतं ॥७०॥

इति श्री निशीथभाष्ये पीठिकायां पंचमं निशीथनामद्वारं समाप्तम् ॥५॥

इदाणि पायच्छित्ते अहिकारो ति छट्ठं दारं ।

तं च पच्छित्तं एवं भवति —

आयारे चउसु य, चूलियासु उवएस वितहकारिस्स ।

पच्छित्तमिहज्झयणे, भणियं अण्णेषु य पदेसु ॥७१॥

आयारो णव-वंमचेरमइओ । चउसु य आइस्ल-चूलासु पिडेसणादि-विमोत्तावसाणासु । एएसु य जो उवदेसो । उवदिस्सइ ति उवदेसो क्रियेत्यर्थः । सो य पडिलेहणा-पप्फोडणाति । तं वितह विवरीयं, करेतस्स आयरेंतस्सेत्यर्थः । पावं च्छिंदतीति पच्छित्तं । इह पक्कज्झयणे । वुत्तं निर्दिष्टमित्यर्थः । किं इहज्झयणे केवले पच्छित्तं वुत्तं ? नेत्थुच्यते, अण्णेषु य पदेसु अन्नपयाणि कप्पववहाराईणि तेसु वि वुत्तं ।

अहवा वितहकारि ति अणायारो गहिओ । किं अणायारे एव केवले पच्छित्तं हवइ ? नेत्थुच्यते, अण्णेषु य पएसु-अइक्कमो, वइक्कमो, अइयारो एएसु वि पच्छित्तं वुत्तं ।

अहवा किमायार एव सच्चले वितहकारिस्स केवल पच्छित्तं वुत्तं ? नेत्थुच्यते, अण्णेषु य पदेसु अण्णपदा सूयकढादओ पया तेसु वि वितहकारिस्स पच्छित्तं वुत्तं । “व” पूरणे ॥७१॥

सीसो पुच्छति — “एयं पुण पच्छित्तं किं पुण पडिसेविणो अपडिसेविणो ? जइ पडिसेविणो तो जुत्तं, अह अपडिसेविणो तो सव्वे साहू सपायच्छित्ता । सपायच्छित्तिणो य चरण असुद्धत्तं, चरणासुद्धीओ य अमोक्खो, दिक्खादि गिरत्थया ।”

गुरु भणइ —

तं अइपसंग-दोसा, णिसेवते होति ण तु असेविस्स ।

पडिसेवए य सिद्धे, कत्तादिव सिज्झए तितयं ॥७२॥

तदिति पूर्वप्रकृतापेक्षं । अति अत्यर्थभावे, प्रसंगो णाम अवशस्यानिष्टप्राप्तिः । जस्स अपडिसेवन्तस्स पच्छित्तं तस्सेसो अतिपसंगदोसो भवति । वयं पुण णिसेवतो इच्छामो णो अणिसेवओ ।

अह्वा, तं पच्छित्तं, अति अच्चत्ये, पसंगो पाणादिवायादिषु वृत्तिञ्जति जेण स दोसो, अतिपसंग एव दोसो अतिपसंगदोसो । तेण अतिपसंगदोसेण दुट्ठो । णिसेवति त्ति आचरतीत्यर्थः । होति भवति । प्रायश्चित्तमिति वाक्यशेषः । ण पडिसेहे । तु अवधारणे । असेविस्स अणाचरतः । तु सहावधारणा अपडिसेविणो न भवत्येव । पडिसेविणो वि णिच्छियं भवति । जो य पडिसेवेति सो य पडिसेवगो । तंमि सिद्धे पडिसेवणा पडिसेवित्वं च सिद्धं भवति । स्यान्मतिः “कहं पुण पडिसेवगसिद्धीओ पडिसेवणा पडिसेवियव्वाण सिद्धी ?” एत्थ दिट्ठतो भण्णति । “कत्तादिव सिज्झते तितयं” । जो करेति सो कत्ता आदी जेस ताणिमाणि कत्तादीणि, ताणि य करण-कज्जाणि, जहा कर्तरि सिद्धे कत्ता-करण-कज्जाणि सिद्धाणि भवन्ति । कहं ? उच्यते, स कत्ता तत्कर्णोहि पयत्तं कुर्वाणो तदर्थं कज्जमभिणिप्फायति । इव उवम्मे । एवं जहा पडिसेवणाए पडिसेवियव्वेण य पडिसेवगो भवति, तस्सिद्धीओ ताणि वि सिद्धाणि । एवं सिज्झती तितयं । तितयं णाम पडिसेवगादि ॥१२॥

तंचिमं —

पडिसेवतो तु पडिसेवणा य पडिसेवितव्वयं चेव ।

एतेसिं तिण्हं पि, पत्तेय परूवणं वोच्छं ॥७३॥

पत्तेयमिति पुढो पुढो । पगरिसेण रूवणं परूवणं स्वरूपकथनमित्यर्थः । सेसं कंठं ॥७३॥

एत्थ कमुद्दिट्ठाणं पुव्वं पडिसेवणा पदं भणामि ? किमुक्कमे कारणं ?

भणति-पडिसेवणाभंतरेण पडिसेवगो ण भवति त्ति कारणं ।

अतो पडिसेवणा भण्णति —

पडिसेवणा तु भावो, सो पुण कुसलो व होज्ज अकुसलो वा ।

कुसलेण होति कप्पो, अकुसल-पडिसेवणा दप्पो ॥७४॥

पडिसेवणं पडिसेवणा । चोदक आह “सा किं किरिया भावो” ?

पण्णवग आह ण किरिया भावो । तु सद्दो भावावधारणे । सो इति भावः । पुण विसेसणे । किं विसेसयति ? इमं—कुसलो व होज्ज अकुसलो व होज्ज । “कुसलो” नाम प्रधानः कर्मक्षपणसमर्थ इत्यर्थः । “अकुसलो” नाम अप्रधानः वंधाय संसारायेत्यर्थः । वा समुच्चये पायपूरणे वा । कुसलाकुसलभावगुण-दोस-प्रखपापनार्थं भण्णति । कुसलेण होति पच्छदं ।

सीसो पुच्छति - "कुसलाकुसलमावजुतस्स किं भवति" ?

गुरु भणति - "कुसलेण" पच्छद्दं । कप्पो कत्तब्बं । दप्पो अकत्तब्बं । सेसं कंठं ॥७४॥

एवं पडिसेवण-सिद्धीओ पडिसेवण-पडिसेवियव्वाण वि सिद्धी ।

एवं तिसु वि सिद्धेसु चोदक आह "भगवं" ! जहा वट्ठादि-वत्थूणुत्पत्ति काले कत्ता-करण-कज्जाणमच्चंत भिण्णता दीसति किमिहं पडिसेवण-पडिसेवणा-पडिसेवियव्वाण भिण्णयत्ति" ।

पण्णवग आह - सिया एगत्तं सियमण्णत्तं ।

कहं ? भण्णति-

णाणी ण विणा णाणं णेयं पुण तेसऽण्णमण्णं वा ।

इय दोण्ह व अणाणत्तं, भइत्तं पुण सेवितव्वेणं ॥७५॥

ज्ञानमस्यास्तीति ज्ञानी । ण इति पडिसेहे । विना-भूते अभावादित्यर्थः । ज्ञायते अनेनेति ज्ञानं । ज्ञानी ज्ञानमंतरेण न भवत्येवेत्यर्थः । ज्ञायते इति ज्ञेयं ज्ञान-विषय इत्यर्थः । पुण विसेसणे । किं विसेसयति ? इमं, "तेसऽण्णमण्णं वा" । तेषामिति ज्ञानि ज्ञानयो, "अण्णं" अभिण्णं अप्रवृत्तित्यर्थः "अण्णं" भिण्णं पृथगित्यर्थः, "वा" पूरणे समुच्चये वा ।

चोयगाह - "कहं" ?

उच्यते, अया णाणी णाणेण णाणादियाण पक्खाए वित्तेति तदा तिण्ह वि एगत्तं वम्मदिपर-पज्जाय-चित्तणे अण्णत्तं ।

अहवा, भिण्णे अभिण्णे वा णेये उवउत्तस्स उवओगा अण्णं णेयं । अणुवउत्तस्स अण्ण । एष दृष्टान्तः । इयाणि विनियोजना । इय एवं । दोण्ह ति पडिसेवण-पडिसेवणाणं । णाणाभावो णाणत्तं, न णाणत्तं अणाणत्तं, एगत्तमिति वृत्तं भवति । भइयं भज्जं, सिए एगत्तं सिय अण्णत्तं ति वुत्तं भवति । पुण् ति भइणीय-सहावधारणत्थे । सेवियव्वं णाम जं उवभुज्जति, तेण य सह पडिसेवण-पडिसेवणाण य एगत्तं भयणिज्जं । कहं ? उच्यते, यदा कर-कम्मं करेति तदा तिण्ह वि एगत्तं, जदा बाहिर-वत्थुं पलंवाति पडिसेवति तदा अण्णत्तं ।

अहवा, जं पडिसेवति तन्भावपरिणते एगत्तं, जं पुण णो सेवति तंमि अपरिणयत्ताओ अण्णत्तं ॥७५॥ समासतोऽभिहित्य पडिसेवगादि-तय-सरूवस्स वित्थर-निमित्तं णिक्खेवो वण्णासो कज्जति -

पडिसेवओ उ साधू, पडिसेवण भूल-उत्तरगुणे य ।

पडिसेवियव्वयं खलु दव्वादि चतुर्विधं होति ॥७६॥

दार-माहा, तत्थ पडिसेवगो ति दारं । पडिसेवणं पडिसेवयती ति पडिसेवगो, सो य साह । तु सहो साह अवधारणे पूरणे वा । तस्स य पडिसेवणस्सिमे भेदा । पुरिसा णपुंसगा इत्थी ।

तत्थ पुरिसे ताव भणामि -

पुरिसा उक्कोस-मज्झिम, जहणया ते चउव्विथा होंति ।

कप्पट्ठिता परिणता, कडयोगी चेव तरमाणा ॥७७॥

एसा भद्वाहुसामि-कता गाहा । पडिसेवग-पुरिसा तिबिहा उक्कोस-मज्झिम-जहण्णा । एते वक्खमाणसरूवा । जे ते उक्कोसादि से चतुर्विहा-होंति । कहं ? उच्यते, भंग-विगप्पेण^१ ।

सा य भंग-रयण-गाहा इमा -

संघयणे संपण्णा, धिति-संपण्णा य होंति तरमाणा ।

सेसेसु होति भयणा, संघयण-धित्तीए इतरे य ॥७८॥

संघयणे संपण्णा धिति-संपण्णा य होंति, एस पढम-भंगो । तरमाणा त्ति सण्णासितं चिट्ठउ । भणिताउ जमण्णं तं सेस होति । पढमभंगो भणितो, सेसा तिण्णि भंगा । तेसु भयणा णाम सेवत्ये । कि पुण तं भज्जं ? संघयणं ति । वितियभंग संघयणेण भय । धिति-वज्जियं कुरु । सो य इमो-संघयण-संपण्णो णो धिति-संपण्णो वितीय त्ति । ततिय भंगो धिईए भज्जो, णो संघयणभज्जो । सो य इमो-णो संघयण-संपण्णो धिति-संपण्णो । इयरे त्ति इयरा णाम संघयण-धित्तिरहिता । सो चउत्थो भंगो । इमो-णो संघयण-संपण्णा णो धिति-संपण्णा । एवं एते भंगा रतिता ॥७८॥

चोदग आह - जति उक्कोसादिपुरिस-तिगं तो भंग-विगप्पिया चउरो ण भवन्ति । अह चउरो तिगं ण भवति ।

पण्णवग आह - जे इमे भंग-विगप्पिया चउरो एते चेव, ततो भणन्ति ।

कहं ? भणन्ति -

पुरिसा तिबिहा संघयण, धित्तिजुत्ता तत्थ होंति उक्कोसा ।

एगतरजुत्ता मज्झा, दोहिं विजुत्ता जहण्णा उ ॥७९॥

पढम-भंगिल्ला उक्कोसा । सेसं पुब्बद्वस्स कंठं । एगतरजुत्ता णाम द्वितीय-ततियभंगा । ते दो वि मज्झा भवन्ति । दोहिं वि विजुत्ता णाम संघयण-धित्तीहि । एस चउत्थभंगो । एए जहण्णा भवन्ति । एवं चउरो वि तथो भवन्ति । जे ते भंगविगप्पिया चउरो पुरिसा ते अणेण पच्छद्व-भिहिएण चउविकप्पेण वितियन्वा ॥७९॥

^२कप्पट्ठिता णाम जहामिहिए कप्पे ट्ठिता कप्पट्ठिता । ते य जिणकप्पिया. तप्पडिवक्खा पकप्पट्ठिता । पकप्पणा पकप्पो भेद इत्यर्थः । तंमि ट्ठिता पकप्पट्ठिता । अववादसहिते कप्पे ट्ठिय त्ति भणियं भवति । परिणता णाम सुतेण वएण य वत्ता, तप्पडिवक्खा णाम अपरिणता । कडजोगी णाम चउत्थादि तवे कतजोगा, तप्पडिवक्खा अकडजोगी । तरमाणा णाम जे जं तवो कम्मं आढवेंति तं विनित्थरन्ति तप्पडिवक्खा अतरमाणा । पच्छद्व-सरूवं वक्खायं ॥७९॥

इयाणि चउभंग-विगप्पिया पुरिसा कप्पट्ठितादिसु चित्तिज्जन्ति -

अतो भणन्ति -

उक्कोसगा तु दुविहा, कप्प-पकप्पट्ठिता व होज्जाहि ।

कप्पट्ठिता तु णियमा, परिणत-कड-योगितरमाणा ॥८०॥

दुविहा उक्कोसगा पढमभंगिल्ला । तु सहो दुग्गेदावधारणे । सो इमो दुग्गेदो कप्प पकप्पा पुब्ब-वक्खाया एव । इदाणि तरमाणा सण्णासियं पदं समयरिज्जति । कप्पे पकप्पे वा द्विता पढम-भंगिल्ला गियमा, तरमाणा कयकिच्चं पदय । इदाणि कप्प-पकप्पद्विता पत्तेगसो चित्तिज्जति । कप्पद्विता जिणकप्पिया । तु सहो पत्तेय गियमावधारणे । परिणता सुतेणं वयमा य गियमा । कढ-ओगिणो तवे । तरमाणगा ते गियमा । कप्पद्विता गता ॥८०॥

पकप्पद्विता भण्णंति । अओ भण्णति —

जे पुण ठिता पकप्पे, परिणत-कढ-योगि ताइ ते भइता ।

तरमाणा पुण गियमा, जेण उ उमएण ते वलिया ॥८१॥

जे इति णिहेसे । पुण इति पादपूरणे । पकप्पे थेरकप्पे । परिणय-कढ-ओगित्तेण भइया । भय सहो पत्तेयं । कहु भतिता ? जेण थेरकप्पिता गीता भगीता य सति वयसा सोलस-वासतो परतो य संति तम्हा ते भज्जा । तरमाणा पुण गियमा । कम्हा ? उच्चसे, जेण उ उमयेण ते वलिया । उभयं णाम संवयण-चित्तिसामत्याओ य जं तवोक्कम्म आढवेति त णित्थरति । गतो पढमभंगो ॥८१॥

इयाणि मज्झिमा पुरिसा वित्तिय-तत्तिय-भगिल्ला भण्णति —

मज्झा य वित्तिय-तत्तिया, नियम पकप्प-द्विता तु णायव्वा ।

वित्तिया परिणत-कढ-योगिताए भइता तरे किंचि ॥८२॥

मज्झा इति मज्झिमपुरिसा । वित्तिय त्ति वित्तिभंगो । तत्तिय त्ति तत्तियभंगो । गियमा इति अवस्सं । नियम-सद्दाओ जिणकप्प-बुदासो, पकप्पावधारणं । पकप्पो थेरकप्पो । णायव्वं बोधव्वमिति । तु अवधारणे, किमवधारयति ? इमं-दोण्हं वि मज्झिल्लभंगाण सामण्णमभिहितं, विसेसो भण्णति । वित्तिया इति वित्तियभंगिल्ला । परिणयत्तेण कढओगित्तेण य भइया पूर्ववत् । तरे किंचि त्ति तरति शक्नोति, किंचिदिति स्वल्पतरमिति ॥८२॥

कहुमप्पतरमिति भण्णति —

संवयणेण तु जुत्तो, अदढ-धिति ण खलु सव्वसो अतरओ ।

देहस्सेव तु स गुणो, ण भज्जति जेण अप्पेण ॥८३॥

संवयणेण य जुत्तो संपण्णो इत्यर्थः । अदढ-धिई धितिविरहित । ण इति पडिसेहे । खलु अवधारणे । सव्वसो सव्वं प्रकारेण । अकरं असमर्थः, द्विप्रतिपेक्षः प्रकृतिं गमयति तरत्येवेत्यर्थः । कहुं धिति-विरहितो तरो ? भण्णति, देहस्सेव च स गुणो 'देहं' सरीरं, 'गुणो' उव्वमारो । णमारो पडिसेहे । भज्जति विसायमुव-गच्छति । जेण यस्मात्कारणात् । अप्पेणं स्तोकेनेत्यर्थः । गतो वित्तियभंगो ॥८३॥

इयाणि तत्तिओ —

तत्तिओ धिति-संपण्णो, परिणय-कढयोगिता वि सो भइतो ।

एगे पुण तरमाणं, तमाहु मूलं धिती जम्हा ॥८४॥

तत्तिओ त्ति तत्तिय-भंगो । धिति-संपण्णो धृति-युक्तः, संवयण-विरहितः । भविसद्दा किंचि तरति धिति-संपण्णत्वात् । पुब्बदस्स सेसं कं । एगेत्ति एगे आयरिया । पुण विसेसणे । तरमाणं ति समर्थं ।

तदिति तद्व्यभंगिलं । आहुरिति उक्तवतः । कम्हा कारणा तरमाणं भणंति ? भणति—तवस्स मूलं धिती
अम्हा ॥८४॥

कहं पुण दुविह-संघयणुप्पत्ती भवति ? भणति -

णामुदया संघयणं, धिती तु मोहस्स उवसमे होति ।

तहवि सती संघयणे, जा होति धिती ण साहीणे ॥८५॥

णाम इति छट्ठी मूल-कम्म-पगडी । तस्स बायासीसुत्तरमेदेसु अट्टमो संघयणभेओ णाम । तस्स
पुक्खलुदया पुक्खल-सरीरसंघयणं भवति । चित्तिं चित्ति-संघयणं । मोहो णाम चउत्था मूलकम्म-पगडी, तस्स
खओवसमा धिती भवति । विसेसओ चरित्तमोहक्खओवसमा । तत्थ विसेसओ णोकसायचरित्तमोहणीय-
खओवसमा । तत्थ विसेसओ अरतिखओवसमा । एवं दुविह-संघयणुप्पत्ती भवति ।

चोदक आह- “जति संघयण-धितीण भिण्णानुप्पत्तीकारणाणि कम्हा तद्व्यभंगो अतरमाणगो
कज्जति ?” ।

पणवगाह-जइ विभिण्णानुप्पत्तीकारणाणि तह वि सति संघयणे, “सति” त्ति विज्जमाणे संघयणे,
जा इति जारिसी, होति धिती, ण सा संघयण-हीणे भवति, तम्हा तद्व्यभंगो अतरमाणगो । केतीमतेणं पुण
तरमाण एव । गओ ततियो भंगो ॥८५॥

इयाणि चउत्थो -

चरिमो परिणत-कड, -योगित्ताए भइओ ण सव्वसो अतरो ।

राती-भत्त-विवज्जण, पोरिसिमादीहिं जं तरति ॥८६॥

चरिमो चउत्थभंगो । सेसं पुव्वदस्स कंठं । जो धित्ति-सारीर-संघयण-विहीणो कहं पुण सव्वसो
अतरो ण भवति ? उच्यते—राती-भत्तं, जं यस्मात् कारणात्, एवमादि प्रत्याख्यानं, तरति, तम्हा ण सव्वसो
अतरो । गओ चउत्थभंगो पुरिस-पडिसेवगो य ॥८६॥

इयाणि णपुंसगित्थि-पडिसेवगा भणंति -

पुरिस-णपुंसा एमेव, होति एमेव होति इत्थीओ ।

णवरं पुण कप्पट्ठिता, इत्थीवग्गे ण कातव्वा ॥८७॥

णपुंसगा दुविहा - इत्थी-णपुंसगा य पुरिस-णपुंसगा य । इत्थी-णपुंसगा अपव्वावणिज्जा । जे ते
पुरिस-णपुंसगा अप्पडिसेविणो छज्जणा—वद्विय १, चिप्पिय २, मंत ३, ओसहि उवहता, ४, ईसिसत्तो ५,
देवसत्तो ६, एते जहा पुरिसा उक्कोस्सगादि-चउत्तु भगेसु कप्पट्ठियादि-विकप्पेहिं चित्तिता तह ते वि चित्तेयव्वा ।
इत्थियाओ वि एवं चेव । णवरं जिणकप्पिया इत्थी ण भवति । वगो णाम स्त्रीपक्षः । पडिसेवगो त्ति
दारं गतं ॥८७॥

इदाणि पडिसेवणे त्ति दारं ।

तत्थ वयणं “पडिसेवण मूल-उत्तरगुणे य त्ति

सा पडिसेवणा दुविहा -

दप्पे सकारणंमि य, दुविधा पडिसेवणा समासेणं ।

एक्केवका वि य दुविधा मूलगुणे उत्तरगुणे य ॥८८॥

दप्प इति जो अणोपगमायामज्जोग्ग-वग्गणादिकिरियं करेति णिककारणे, सो दप्पो । सकारणंमि य त्ति णाण-इंसणाणि अहिकिच्च संजमादि-जोगेसु य 'असरमाणेसु पडिसेव त्ति, सा कप्पो । समासेण संखेवेण । एक्केवका वि त्ति धीप्सा, दप्पिया दुविहा कप्पिया दुमेया । दप्पेणं जं पडिसेवति तं मूलगुणा वा उत्तरगुणा वा, कारणे वि जं पडिसेवति तं मूलगुणा वा उत्तरगुणा वा ॥८८॥ ज च पडिसेवति तं पडिसेवियव्वं । तं विमं 'गाहापच्छदेण गहियं पडिसेवियव्वं तं खलु दब्बादिचतुव्विहं होति' । दब्बं आदी जेसि ताणिमाणि दब्बादीणि । ताणि य दब्ब-खेत-काल-भावा । दब्बतो सचेयणमचेयणं वा । खेतभो गामे रण्णे वा । कालभो सुभिवखे वा दुब्भिवखे वा । भावभो हट्ठो वा अहट्ठो वा पडिसेवणा पडिसेवियव्व्याणि दोवि दाराणि जुगवं गच्छिस्संति । जभो पडिसेवियव्वमंतरेण पडिसेवणा ण भवति ।

तत्थ जा सा मूलगुण-पडिसेवणा सा इमा -

मूलगुणे छट्ठाणा, पढमे ट्ठाणमि णवविहो भेदो ।

सेसेसुक्कोस-मज्झिम-जहण्ण दब्बादिया चउहा ॥८९॥

मूला गुणा मूलगुणा आद्य-गुणा प्रधानगुणा इत्यर्थः । तेषु पडिसेवणा जा सा छट्ठाणा भवति, छसु ठाणेषु भवति त्ति भणिय होति । साणि य इमाणि—पाणातिवाभो, १ मुसावाभो, २ अदत्तादाणं, ३ मेहुणं, ४ परिग्रहो, ५ रातीभोयणं च ६ । एत्थ पढमट्ठाण पाणातिवातो । तत्थ णवविहो भेदो । सो य इमो—पुढविक्काभो आउवकाभो तेऊ-वाऊ-वणस्सइ-वेतिदिय-तेइंदिय-चउरिंदिया पंचिंदिया । सेसेसु त्ति मुसावाभो-जाव-रातीभोयणं । एएसि एक्केवकं तिविहं ति य, इमे तिभेदा—उक्कोसो, मज्झिमो, जहण्णो । दब्बादिया चउह त्ति,—उक्कोस-मुसावाभो चउव्विहो दब्बभो खेतभो कालभो भावभो । मज्झिमो वि चउव्विहो दब्बाति च्छु^३ । जहण्णभो वि चउव्विहो दब्बादि च्छु । एवं अदत्तादानमवि दुहालसं भेदं । मेहुणं पि, परिग्रहो वि, रातीभोयणं पि दुवालसभेदं । उक्कोसं पुण दब्बं एवं भवति बहुत्ततो सारतो वा, मुत्ततो वा । एवं मज्झे वि तिण्णि भेदा, जहण्णे वि तिण्णि भेदा । उक्कोसदब्बावसावे उक्कोसो मुसावातो, मज्झिमे मज्झिमो, जहण्णे जहण्णो । एवं अदत्तादिसु वि जोयणिज्जं । खेतभो जं जत्थ खेते अच्चियं^४ मज्झिम जहण्णं वा । कालतो ज जत्थ काले अच्चियं मज्झिमं जहण्णं वा । भावभो वि वण्णादि-गुणेहि उक्कोस-मज्झिम-जहण्णं वा । एवं बुढीए मालोएउ जोयणा कायव्वा ।

अहवा सेसेसुक्कोस-मज्झिम-जहण्ण त्ति, जेण मुसावाएण अभिहिएण पारंचियं भवति एस उक्कोसो मुसावाभो, जेण पुण वसराइंदियाति जाव अणवट्ठं एस मज्झिमो, जेण पंचराइंदियाणि एस जहण्णो । एव अदत्तादाणे वि-जाव-रातीभोयणे वि ।

अहवा दब्बादिया चउह त्ति, एवं पडिसेवित्तव्वं गहियं ।

अहवा एयं पदं एवं पडिब्बति, दप्पातिया चउहा, जे ते मूलगुणे छट्ठाणा एए दप्पादि-चउह-पडि-सेवणाए पडिसेवेति ॥८९॥

सा य इमा -

दप्पे कप्प-पमत्ताणाभोग आहच्चतो य चरिमा तु ।

पडिलोम-परुवणता, अत्थेणं होति अणुलोमा ॥९०॥

दप्प-पडिसेवा कप्प-पडिसेवा पमाय-पडिसेवा अप्पमाय-पडिसेवा । जा सा ऽअपमत्त-पडिसेवा सा दुविहा-अणाभोगा आहच्चमो य । चरिमा णाम अप्पमत्त-पडिसेवा । एतासि ^१कमोवणत्थाणं अप्पमत्तादि-पडिलोम-परूवणा कायव्वा । अत्थेणं पुण एसो चेव अनुलोम-परूवणया । एस अक्खरत्थो ॥६०॥

इदार्णि वित्थरो भण्णति ।

चोदकाह — “जति पाणातिपायादि छट्ठाणस्स दब्बादि चउहा पडिसेवा कता तो जा पुब्बं भणिया “दप्पे^२ सकारणंमि य दुविहा” सा इयार्णि ण घडए, जइ दुहा—चउहा न घडए, अह चउहा—तो दुहा न घडए, एवं पुब्बावरविरोहो ।

पन्नवग आह — नो न घडए, घट्ट एव, कथं ? उच्यते —

एसेव चतुह पडिसेवणा तु, संखेवतो भवे दुविधा ।

दप्पो तु जो पमादो, कप्पो पुण अप्पमत्तस्स ॥६१॥

एसेव ति जा पुब्बभणिता । चउहा चउरो भेया दप्पादिया । तु पूरणे । संखेवो समासो, न वित्थरोत्ति भणियं भवेज्ज । दुहा दुभेया । कहं ? दप्पाओ-कप्पाओ, जो पमाओ सो दप्पो, तम्हा एगत्ता एगा दप्पा पडिसेवणा । कप्पो पुण अप्पमत्तस्स । अप्पमातो कप्पो भण्णति । तम्हा एगत्ता एगा कप्पिया पडिसेवणा । एवं दो भण्णति ।

अहवा कारणकज्जमवेक्खातो एगत्तं पुहत्तं वा भवति । पमाया दप्पो भवति अप्पमाया कप्पो । एत्थ दिट्ठंतो भण्णति जहा तंतूओ पडो, तंतुकारणं पडो कज्जं, जम्हा कारणंतरमावण्णा तंतव एव पडो, तम्हा तंतुपडाणं एगत्तं । जम्हा पुण तंतूहि पडकज्जं ण कज्जति तम्हा अण्णत्तं । एवं पमाददप्पाणं एगत्तं पुहत्तं वा, अप्पमाय-कप्पाण वि एगत्तं पुहत्तं वा । जओ एवं तम्हा पडिसेवणा चउव्विहा वा, ण एत्थ दोसो ॥६१॥

इयार्णि सीसो पुच्छति — “कहं पमाओ दप्पो, अप्पमाओ वा कप्पो” ? ।

गुरु भणति सुणसु जहा भवति —

ण य सव्वो वि पमत्तो, आवज्जति तथ वि सो भवे वधओ ।

जह अप्पमादसहिओ, आवण्णो वी अवहओ उ ॥६२॥

अतिवातलक्खणो दप्पो । अनुपयोगलक्खणः प्रमादः । पाणातिकारणावेक्ख अकप्पसेवणा कप्पो । उवओगपुब्बकरणक्रिया लक्खणो अप्रमादः एवं सरूवठित्तसु गाहत्थो अवयारिज्जति । ण इति पडिमेहे । सव्व इति-अपरिसेसे । पमत्तो पमायभावे वट्ठंतो । आवज्जति पाणातिवाए । जति वि य सो पमादभावे वट्ठमाणो पाणातिवायं णावज्जति तहा वि सो णियमा भवे वहओ ।

सीसो पुच्छति — “पाणाइवायं अणावण्णो कहं वहओ ?” ।

गुरुराह — एत्थ वि अण्णो दिट्ठंतो कज्जति । जह अप्पमाय पच्छदं । “जहा” जेणप्पगारेण, “अप्पमायसहिओ” अप्पमाययुक्तइत्थर्थः । आवण्णो वि पाणातिवायं अवहगो भवति । भणियं च-“उच्चासियंमि पादे^३” — गाहा । “ण य तस्स तण्णिमित्तो” गाहा ॥३०॥३१॥

जहा एस सति पाणातिवाए अप्पमत्तो अवहगो भवति एवं असति पाणातिवाए पमत्तताए वहगो भवति । जओ एवं तम्हा चउहा पडिसेवणा दुविहा भवति दप्पिया कप्पिया य ॥६२॥

दप्प-कप्पाणं कम्मोवण्णत्थाणं^१ पुब्बं कप्पियावक्खाणं भणामि ।

चोदगाह-तत्तिपाएण “पडिलोमपक्खणता” कंहं ? “दप्पिकायाः पूर्वं निपातनं कृत्वा^२ कल्पिकाया व्याख्या कंहं पूर्वमुच्यते ?”

अत्रोच्यते - अत्येणं होइ अणुलोमा अर्थं प्रतीत्य कल्पिका एव पूर्वं भवतीत्यर्थः ।

कहमत्येणं होति अणुलोमा ? । अण्णति -

अप्पतरमच्चियत्तरं, एगेसिं पुब्ब जतण-पडिसेवा ।

तं दोण्ह चेव जुञ्जति, बहूण पुण अच्चित्तं अते ॥६३॥

अप्पतरति । अत्रेके आचार्या आहुयंदल्पस्वरतरं तत्सर्वं द्वेदेहि पूर्वं निपतति, यथा-प्लक्षन्यगोषी । अचित्ततरं ति । अण्णे पुणराहुयंदचित्तं तत्पूर्वं निपतति, यथा-भातापित्तरी वासुदेवाजु^३नौ इत्यादि । एताणि कारणाणि इच्छमाणा आयरिया पुब्बं जयणपडिसेवणं भणंति । धयं पुण ब्रूम. - तं दोण्ह चेव पच्छदं । “तदि” ति अल्पस्वरत्वं अचित्तत्वं वा, “हाम्यां चे” ति पदाम्यां, युज्यते षट्ते इत्यर्थः, न तु बहूनां ।

चोदक आह - “बहुभाण कंह” ?

उच्यते - बहूण पुण अच्चित्तं अते । “बहूनां” पदाना “पुण” सहो अवधारणे, “अच्चियं” पद ‘अते’ भवति, यथा भीमाजु^३नवासुदेवा । उक्लमकारणाणि अभिहितानि ॥६३॥

इदानीं समवतारो -

दोण्हं वच्चं पुब्बच्चियं तु बहूयाण अच्चित्तं अते ।

अप्पं च एत्थ वच्चं, जतणा तेणं तु पडिलोमं ॥६४॥

जदा दोषयाणि कप्पिज्जति दप्पिया कप्पिया य तदा दोण्हं वच्च पुब्बच्चियं तु, कप्पियं अभिय पदं तं पुब्बं वत्तव्वमिति । जदा बहू पया कप्पिज्जंति, दप्पो कप्पो पमाओ अप्पमातो, तदा बहुभाण अभिय अते, अंतपदं अप्पमातो, सो पुब्बं वत्तव्वो ।

अह्वा अप्पं च एत्थ वच्चं, तेण वा पुब्बं भणामो । जयणा इति जयणपडिसेवणा । तेण इति कारणेण । पडिलोम इति पच्छाणुपुब्बीत्यर्थः । निश्चयतः इदं कारणं धयमिच्छमाणा कप्पियायाः पूर्वं निपातनं कृतवन्तः ।

ण पमादो कातव्वो, जतण-पडिसेवणा अतो पढमं ।

सा तु अणाभोगेणं, सहसक्कारेण वा होज्जा ॥६५॥

जम्हा पच्चयंतस्सेव पढमं अयमुवदेसो दिज्जति “अप्रमाद. करणीयः सदा प्रमादवजितेन भवितव्यं ।” अतो एतेण च कारणेणं, जयणपडिसेवणाए पुब्बं णिवायं इच्छामो, ण तु अप्पसरमच्चियं वा काउं । बंधासु-लोमताए वा अते अप्पमत्तपडिसेवणा भणिता, अत्यतो पुण वक्खणंतेहि पढमं वक्खणिज्जति तेण अणुलोमा चेव एसा, अत्यओ ण पडिलोमा, सिद्धं अणुलोमवक्खाणं । सा अप्पमायपडिसेवणा दुविद्धा - अणाभोगा, हव्वतो अ^३ । “वरिमा तु” एयं चेव पयं विपट्टतरं णिविस्वति । सा उ अणाभोगेणं पच्छद्व कंठं ॥६५॥

अणाभोगे सहसक्कारे य दो दारा । अणाभोगो णाम अत्यंतविस्मृतिः ।

अणाभोगपडिसेवणा सरूवं इमं -

अण्णतरपमादेणं, असंपउत्तस्स णोवउत्तस्स ।

रीयादिसु भूतत्थेसु अबट्ठतो होतणाभोगो ॥६६॥

पंचविहस्स पमायस्स इंदिय-कसाय-वियड-णिहा-वियहा-सरूवस्स एएसि एगत्तरेणावि असंपउत्तस्स अयुक्तस्येत्यर्थः, 'णोवउत्तस्स रीयातिसु भूयत्थेसु' 'नो' इति पडिसेहे, उवउत्तो मनसा दृष्टिना वा, युगांतर-पलोगी । रीय त्ति इरियासमिती गहिता, आदि सहातो अण्णसमितीतो य । एतासु समितीसु कदाचित् विसरिएणं उवउत्तत्तणं ण कयं होज्जा अप्पकालं सरित्ते य मिच्छादुक्कडं देति । भूयत्थो णाम विआर-विहार-संथार-भिव्खादि संजमसाहिका किरिया भूतत्थो, धावणवग्गणादिको अभूतत्थो, अबट्ठो पाणातिवाते । एवं गुणविसिट्ठो होयणाभोगो ।

अहवा एवं वक्खणेज्जा, असंपउत्तस्स पाणातिवातेण इरियादिसमितीण जो भूयत्थो तंमि अबट्ठं तो होतणाभोगो त्ति । सेसं पूर्ववत् । इह अणाभोगेण जति पाणातिवायं णावण्णो का पडिसेवणा ? उच्यते, जं तं अणुवउत्तमावं पडिसेवति स एव पडिसेवणा इह नायम्वा । गतो अणाभोगो ॥६६॥

इयाणि सहस्सक्कारो । तस्सिमं सरूवं -

पुव्वं अपासिऊणं, छूढे पादंमि जं पुणो पासे ।

ण य तरति णियत्तेउं पादं सहसाकरणमेतं ॥६७॥

पुव्वमिति पढमं चक्खुणा थंडिले पाणी पडिलेहेयम्वा, जति दिट्ठा तो वज्जणं । अपासिऊणं त्ति जति ण दिट्ठा तंमि थंडिले पाणी । छूढे पायमिति पुव्वणसियथंडिलाओ उक्खित्ते पादे, चक्खुपडिलेहिय थंडिलं असंपत्ते अतरा वट्ठमाणे पादे । जं पुणो पासेत्ति "जमि" त्ति पुव्वमदिट्ठं पाणिणं 'पुणो' पच्छा "पस्सेज्ज" चक्खुणा । ण तरति ण सक्केति-णसणकिरियम्वावारपवियट्ठं पायं णियत्तेउं । पच्छा दिट्ठ-पाणिणो उवरिं णिसित्तो पाओ । तस्स य संघट्ठणपरितावणाकिलावणोद्दवणादीया पीडा कता । एसा जा सहस्सकारपडिसेवा । सहस्साकरणमेयं त्ति सहसाकरणं सहसक्करणं जाणमाणस्स परायत्तस्सेत्यर्थः । "एतमि" त्ति एयं सरूवं सहसक्कारस्स ।

इदाणि सहसक्कारसरूवोवलद्धं पंचसु वि समितीसु णियोतिज्जति ।

तत्थ पढमा य इरियासमितो अण्णति -

दिट्ठे सहस्सकारे, कुलिंगादी जह असिमि विसमे वा ।

आउत्तो रीयाती, तडि-संकमण उवहि-संथारे ॥६८॥

जतिणा असणाति-किरियापवत्तेण अप्पमत्त-ईरिओवत्ततेण दिट्ठो पाणी, कायजोगो य पुव्वपयत्तो, ण सक्कइ णियत्तेउं एवं सहसक्कारेण वावादितो कुलिगी । आदि सहातो पंचिदी वि । जहा जेण पगारेण । असी खग्गं । विसमं णिण्णोण्णतं । उवउत्तो अप्पमत्तः । तडिसंकमणं वा आउत्तो करेति । तडी नाम छिण्णटंका । उवहि संथारं वा उप्पाएंतो । सब्बत्थ आउत्तो जति वि कुलिगं वावातेति सहवि अवंधको सो भणिओ ॥६८॥

चोदगाह - "किं वुत्तं कुलिगी ? काणि वा लिंगाणि ? को वा लिगी ? ।

पण्णवगाह -

कुच्छित्तलिङ्गकुलिगी, जस्स व पंचेदिया असंपुण्णा ।

लिङ्गिदियाइ' अत्ता, लिगी तो वेप्पते तेहि ॥६९॥

कु सहो अणिट्वादी, कुत्सितेन्द्रिय इत्यर्थः । सेस कठं । अस्सेति अस्स पाणिणो । पंचेन्द्रिया असंपुण्णं
स्ति, अस्ति पंचेन्द्रिया, किं तर्हि, असंपुण्णा, जहा असणिणो परिफुट्थपरिच्छेदो” न भवन्ति त्ति भणियं
भवति । एरिसे अस्से एयं वयणं न भवति, इमं तु पंच न ‘पुज्जंति त्ति भणियं भवति । द्वीन्द्रियादारभ्य यावत्
चर्चरिन्द्रिय इत्यर्थः । सो कुलिगी । लिगमिति जीवस्य लक्षणं, यथा अप्रत्यक्षोऽप्यग्निर्धूमेन लिप्यते ज्ञायते इत्यर्थः ।
एवं लिगान्द्रियाणि, अतो आत्मा लिगमस्यास्तीति लिगी । आत्मा लिगी कहुं वेप्पते ? तेहि
इन्द्रियैरित्यर्थः ॥६६॥

चोदगाह — “कहुं पुण सो अप्पमत्तो विराहेति ?” ।

पण्णवगाह — जह असिमि विसमे वा । एयस्स वक्खणं —

असिं कंटकविसमादिषु, गच्छंतो सिक्खिओ वि जत्तेण ।

चुक्कइ एमेव मुणी, छलिज्जती अप्पमत्तो वि ॥१००॥

असी लग्नं । जहा तस्स धाराए गच्छंतो सुसिक्खिओ वि आउत्तो वि लंछिज्जइ । कटगामिणो वा
जो पहे तेण गच्छंतस्स आउत्तस्स वि कंटओ लग्नति । विसमं णिण्णोणतं । आति सद्दोओ णदीतरणाइसु
जत्तेण प्रयत्नेन । चुक्कति छलिज्जति । एस दिहुंतो । इणमत्थोवणओ एवमवधारणे । मुणी साहू । इरियासमिती
गता ॥१००॥

इदाणि भासासमिती ।

कोति साहू सहसा सावज्जं भासं भासेज्ज । न य सक्किओ णिग्घेतुं वाम्भोगो^२ । एवं भासा
समितीए सहस्सक्कारो । सो अज्जमत्थविसोहीए सुद्धो वेव ।

एत्थ भासासमितिसहस्सक्कारो भण्णति —

अस्संजतमतरंते, वट्ठइ ते पुच्छ होज्ज भासाए ।

वट्ठति असंजमो से, मा अणुमति केरिसं तम्हा ॥१०१॥

असंजतो गिहत्थो । अतरंतो गिलाणो त साहू पुच्छेज्ज सहसक्कारेण — “वट्ठति त्ति” लट्ठति ।
तं थ किं अस्संजमो असंजमजीवियं वा । एत्थ साहुणो सुद्धमवायाजोगेहि अणुमती लग्नति । एवं होज्ज भासाए
त्ति भासासमितीए सहस्सक्कारो । वट्ठति असंजमो से गयत्थ । मा अणुमती भविस्सति, तम्हा एवं वत्तब्बं,
केरिसं ? इह वयणे अत्थावत्तिपमोगेण वि सुद्धमो वि अणुमतिदोसो न लग्नति । गता भासासमिती ॥१०१॥

इदाणि तिणिण समितीओ जुगवं भण्णति —

दिट्ठमणेसियगहणे, गहणिकखेवे तहा णिसग्गे वा ।

पुव्वाइट्ठो जोगो, तिण्णो सहसा ण णिग्घेतुं ॥१०२॥

दिट्ठमणेसियगहणे त्ति एस एसणासमिती । गहण-णिकखेवे त्ति आयाण-णिकखेवसमिती । तहा णिसग्गे
त्ति एस परिठावणिगा समिती । पच्छद्देण । तिण्ह वि सक्खं कठं । एसणासमितीए उवउत्तो ण दिट्ठमणेसणिज्जं
पच्छा दिट्ठं न सक्किओ गहणजोगा णियत्तेउ । एवं सहसक्कारो एसणासमितीए भवति । एवं गहण-णिकखेवेसु
वि । पुव्वाइट्ठो ण सक्किओ जोगो णिग्घेतुं । तहा णिसग्गे वि भणिओ सहसक्कारो ॥१०२॥

एवं अणामोणेण वा सहस्रकारेण वा पडिसेविए वि वंघो ण भवति ।

जतो भण्णइ -

पंचसमितस्स मुणिणो, आसज्ज विराहणा जदि हवेज्जा ।

रीयंतस्स गुणवओ, सुव्वत्तमबंधओ सो उ ॥१०३॥

पंचहिं समितीहिं समियस्स जयंतस्सेत्यर्थः । मुणिणो साधोः । आसज्ज त्ति एरिसमवत्थं पप्प पाणिविराहणा भवति । रीयंतस्स कायजोगे पवत्तस्स । गुणवत्तः गुणात्मनः । सुव्वत्तं परिस्फुटं । अबंधओ सो उ । “तु” सहो अवधारणे । गया अप्पमायपडिसेवणा ॥१०३॥

इदाणि अवसेसाओ तिणिण ।

एतासि कतरा पुव्वं भासियव्वा ? उच्यते, अल्पतरत्वात् तृतीया वक्तव्या, पञ्चा पढमा बितिया य एगद्धा भणिहिंति ।

सा य पमाय-पडिसेवणा पंचविहा -

कसाय-विक्कहा-विथडे, इंदिय-णिह-पमायपंचविहे ।

कलुसस्स य णिक्खेवो, चउविधो कोधादि एक्कारो ॥१०४॥

कसायपमादो १, विगहापमादो २, विगडपमादो ३, इंदियपमादो ४, णिहापमादो ५, कलुस्स य त्ति कसायपडिसेवणा गहिता । “व” सहाओ कसाया चउव्विहा—कोहो भाणो माया लोभो । एतेसि एक्केकस्स णिक्खेवो चउव्विहो दव्वादी कायव्वो । सो य-जहा आवस्सते तथा दद्वव्वो ।

तत्थ कोहं ताव भणामि । कोहादि एक्कारेत्ति । कोहुपत्ती जातं आदि काउं एक्कारस भेदो भवति । ते य एक्कारसभेया -

अप्पत्तिए असंखड-णिच्छुभणे उवधिमेव पंतावे ।

उदावण कालुस्से, असंपत्ती चेव संपत्ती ॥१०५॥

अप्पत्तिर्यं पञ्चामरिसकरणं । असंखडं वाचिणो कलहो । तमुदायं करेत्ति जेण स गच्छातो णिच्छुमति । उवकरणं वा वाहिं घत्त त्ति हारावे त्ति वा । पंतावणं लभुडादिभिः । उदावणं मारणं । कालुस्से कसा संपत्ती वेप्पति । अप्पत्तियादि-आव-पंतावणा असंपत्ति-संपत्तीहिं गुणिया दस । आदिकसायउप्पत्तीए सहिता एते एक्कारस ॥१०५॥

इमं पच्छित्तं -

लहुओ य दोसु दोसु अ, गुरुगो लहुगा य दोसु ठाणेसु ।

दो चतुगुरु दो छल्लहु, अणवट्टेक्कारसपदासु ॥१०६॥

आदिकसाउप्पत्तीए लहुओ । अप्पत्तीए असंपत्तीए लहुगो, संपत्तीए भासगुरुं । असंपत्तीए असंखडे भासगुरुं, संपत्तीए क्क । णिच्छुभणे क्क, संपत्तीए क्का । उवकरणस्स हारवणे असंपत्तीए क्का, संपत्तीए फुं । पंतावणस्स असंपत्तीए फुं, संपत्तीए अणवट्टप्पो । एव उदावणवज्जा एक्कारसपदा ॥१०६॥

अहवा एक्कारसपदा आदिकसाउप्पत्तीकारण वज्जेकण उदावणसहिया एक्कारस ।

अहवा गाथा -

लहुगो गुरुगो गुरुगो, दो चउलहुगा य दो य चउगुरुगा ।
दो छल्लहु अणवट्ठो, चरिमं एक्कारसपयाणि ॥१०७॥

इमा रयणा - असंपत्तीए संपत्तीए मासलहुं, संपत्तीए मासगुरुं ।

असंखडे असंपत्तीए मासगुरुं, संपत्तीए च्छ ।

णिच्छुमणे असंपत्तीए च्छ, संपत्तीए च्छ ।

उवकरणहारवणस्स असंपत्तीए च्छ, संपत्तीए फुं ।

पंतावणस्स असंपत्तीए फुं संपत्तीए अणवट्ठप्पो ।

उद्वणे पारंवी । एव वा एक्कारसपदा ॥१०७॥

अहवण्णो आदेसो भण्णति -

लहुओ य दोसु य, गुरुओ लहुगा य दोसु ठाणेसु ।
दो चउगुरु दो छल्लहु, छगुरुआ छेद मूलदुगं ॥१०८॥

एए पण्णरसा पायच्छिता । एतेसिं ठाण्णणियोयणा भण्णति ।

चोदगाह - अस्सतो ताव द्वाणणियोयणं, इव ताव णाउमिच्छामि कहमप्पत्तियमुप्पणं ? ।

पण्णवगाह -

सहंसा व पमादेणं, अप्पडिवंदे कसाइए लहुओ ।

अहमवि य ण वंदिस्सं, असंप-संपत्ति लहुगुरुओ ॥१०९॥

एणेण साहुणा साहु अमिमुहो दिट्ठो । सो य तेण वंदिओ । तेण य अण्णकिरियावावरोवउत्तेण
अण्णतरपमायसहितेण वा “अप्पडिवंदे” ति तस्स साहुस्स वंदमानस्स ज त पडिवदणं ण पडिवदणं अप्पडिवदणं ।
अहमणेण ण वंदितो ति कसातितो । एव तमप्पत्तियमुप्पणं ।

इदाणि गियोयणा -

तस्सेदं कसातियमेतस्स चेव लहुओ । तदुत्तरं कसातितो एवं चित्तेति-जया एसो वदिस्सति तया
अहमपि चेयं न पडिवदिस्सं । तस्स असंपत्तीए मासलहु । संपत्तीए मासगुरुं । अक्खरत्थो कंठो ॥१०९॥

एवमसंखडे वी, असंपगुरुगो तु लहुग संपत्ते ।

णिच्छुमणमसंपत्ते, लहुच्चिय णीणिते गुरुगा ॥११०॥

असंखडे असंपत्तीए मासगुरुं च्छ । णिच्छुमणे असंपत्तीए च्छ । संपत्तीए च्छ । णीणितो णाम
णिच्छुओ चाडितेत्यर्थः ॥११०॥

उवधी हरणे गुरुगा, असंप-संपत्तिओ य छल्लहुया ।

पंतावणसंकप्पे, छल्लहुया अचलमाणस्स ॥१११॥

उवहिं हरामि वा हारेमि वा असंपत्तीए च्छा संपत्तीए फुं । पंतावण संकप्पो णाम जट्ठि-मुट्ठि-
कोप्पर-प्पहारेहि गहणामि ति चित्तयति । अचलमाणस्स ति तदवस्थस्सेव कायकिरियमयुंजंतस्स फुं ॥१११॥

पहरणमग्गणे छग्गुरु, छेदो दिट्ठमि अट्ठमं गहिते ।

उग्गिण्ण दिण्ण अमए, णवमं उदावणे चरिमं ॥११२॥

इतो इतो पहरणं लउढादि मग्गिउमारद्धो, तत्थ से फुं । तेण य मग्गतेण दिट्ठं, चक्खुणिवाए कयमेत्ते चेव च्छेदो । गंतूण हत्थेण गहितं, एत्थ से अट्ठमं । भासलहूमातो गणिज्जंतं मूलं अट्ठमं भवति, जस्स रुसिओ तस्स उग्गिणं पहरणं णवमं भवति, दिण्णे पहारे जति ण मतो तहा वि णवमं चेव, अणवट्ठप्पं ति भणियं होति । पहारे दिण्णे मतो सिया चरिमं । चरिमं णाम पारंची, चरिमावस्थितत्वात् । पढम-वित्तिय-तत्तियभादेसाण सामण्णलक्खणागाहा ॥११२॥

विसेसओ पढमा एसस्सिमां -

अप्पत्तियादि पंच य, असंप-संपत्ति संगुणं दसओ ।

कोधुप्पादणमेव तु, पढमं एक्कारस पदाणि ॥११३॥

अप्पत्तिय पदं आदि काउं जाव पंतावणं ताव पंचप्पदा । एते असंपत्ति-संपत्तिपदेहि गुणिता दस भवन्ति । एयं तिण्ह वि भादेसाणं सामण्णं । इमं पढमादेसे वइसेसयं कोहउप्पायणमेव उ पढमं, एतेण सहिता एक्कारस पदा भवन्ति । सेसं कंठं ॥११३॥

एवं कोवि अहिकरणं काउं -

तिव्वाणुबद्धोसो, अचयंतो धरेत्तु कुसलपडिसिद्धं ।

तिण्हं एगतराए, वच्चंतो अंतरा दोसा ॥११४॥

तिव्वो अणुबद्धो गृहीत्वेत्यर्थः । तिव्वेण वा रोसेण अणुबद्धो अप्पा जस्स सो तिव्वाणुरोसबद्धो । अचयंतो असक्कंतो धरेत्तुमिति खमिउं । भावकुसला तित्थकरा, पडिसिद्धो णिवारितो, कोह इति वयणं वट्ठव्वं । एवं सो तेण तिव्वेण रोसेण अणुबद्धो । जेण से सह अहिकरणं समुप्पणं तं पासितुमसक्कंतो गणातोवच्चित्तु-मारद्धो । तिण्हमेगतरापत्ति वक्खमाणं । अंतरा इति मूलगणातो णिगयस्स अण्णं अगणं अपावेंतस्स अतरं भवति । दोस इति विराहणा ॥११४॥

तिण्हमेगतराए त्ति पदस्स वक्खा -

संजमआतविराधणा, उभयं वा तत्तियगं च पच्छित्तं ।

णाणादितिगं वा वि, अणवत्थादि तिगं वा वि ॥११५॥

संजमो सत्तरसविहो, तस्स एगमेयस्स वा विराहणं करेति । आत इति अप्पा, तव्विराहणं वा बाल-वक्खाणु-कंटादीहि वा । उभयं णाम संजमो आया य । विराहणा सहो पत्तेगं ।

अह्वा तिगं नाण-दंसण-संजमविराहणाणं तिगं, से पच्छित्तं भवति ।

अह्वा तिगं णाणविराहणा सुतत्थे अगेण्हंतस्स विस्सरियं अपुच्छंतस्स, दंसणविराहणा अपरिणतो चरगादीहि दुग्गाहिज्जति, चरित्तविराहणा एगागी इत्थिगम्मो भवति ।

अहवा तिगं, अणवत्यादी तिगं वा वि एवं सो गणाओ णिगओ, अण्णोवि साहू चित्तेति अहं पि णिगच्छामि, अणवत्योभूतो गच्छधम्मो । न जहा वाइणो तहा कारिणो मिच्छत्तं अणोति अहिणवधम्माणं । विराहणा आयसंजमो ॥११५॥ आयविराहणा खाणु-कंटगादीसु ।

सजमविराहणा इमा -

अहवा वातो तिविहो, एगिंदियमादी-जाव-पंचिंदी ।

पंचण्ह चउत्थाइं, अहवा एक्कादि कल्लाणं ॥११६॥

अहव त्ति विकप्पदरिसणे । अवादो दोसो । तिविहो त्ति एगिंदियावातो, विगिलिंदियावातो, पंचेदियावातो ।

अहवा “वातो तिविहो” त्ति पच्छित्तवातो तिविहो । सो य एगिंदियादि जाव पंचेदिएसु वावातिएसु भवति सो इमो । पंचण्ह त्ति एगेंदिया-जाव-पंचेदिया, चउत्थादि त्ति चउत्थं आदि काउं-जाव-वारसमं । एगिंदिए चउत्थं । वेइंदिए छट्ठं । तेइंदिए अट्ठमं । चउरिंदिए दसमं । पंचेदिए बारसमं । एक्को भाएसो ।

अहवा एगिंदिए एगकल्लाणयं-जाव-पंचिंदिए पंचकल्लाणय । त्रित्तो आदेसो । एतेसु जो एगिंदिएसु पच्छित्तावाओ सो जहण्णो । विगलिंदिएसु मज्झिमो । पंचेदिएसु उक्कोसो । एस तिविहो पच्छित्ता-वाओ । एए दो आदेसा । दाणपच्छित्तं भणितं ॥११६॥ अहवा दो एए ।

इमो तत्तिओ आवत्ति पच्छित्तेण भण्णति -

छक्काय चउसु लहुगा, परित्त लहुगा य गुरुग साधारे ।

संघट्टण परितावण, लहुगुरु अतिवायणे मूलं ॥११७॥

छक्काय त्ति पुढवादी-जाव-तसक्काइया । चउसु त्ति, एएसिं छण्हं जीवणिकायाणं चउसु पुढवादिवा-उक्काइयंतेसु संघट्टणे लहुगो, परितावणे गुरुगो, उद्वण चउलहुगा । परित्तवणस्सइकाइए वि एवं चेव । साहारण-वणस्सत्तिकाइए संघट्टणे मासगुरुं, परितावणे ङ्क, उद्वणे ङ्का । संघट्टण-परितावणे त्ति वयणा । सुत्तस्थोलहुगुरुगा इति चउलहुं चउगुरु च गहितं । सेसा पच्छित्ता अत्थतो दट्ठवा । पंचिंदिय संघट्टणे छगुरुगा, परितावेइ छेओ, उद्वेति मूलं । दोसु अणवट्ठी, तिसु पारंभी । एस अणवरत्थो । इमो वित्थरओ अत्थो । पुढवि-आउ-तेउ-वाउ-परित्तवणस्सत्तिकाए य एतेसु संघट्टणे मासलहुं, परितावणे मासगुरुं, उद्वणे ङ्क । अणत्तवणस्सत्तिकाये संघट्टणे मासगुरुं, परितावणे ङ्क, उद्वणे ङ्का । एवं वेइंदिएसु चउलहुं ‘आढत्तं छल्लहुएट्ठाति । तेइंदिएसु चउगुरु आढत्तं छगुरुए ट्ठाति, चउरिंदियाणं छल्लहु आढत्तं छेए ट्ठाति । पंचदियाणं छगुरुआढत्तं मूले ट्ठाति, एस पढमा सेवणा । अतो परं अभिक्खासेवणाए हेट्ठा ट्ठाणं मुच्चति, उवरिककं वड्ढिज्जति । पुढवाति-जाव-परित्तवणस्सइकाइयाणं त्रित्तियवाराए मासगुरुगाति चउगुरो ट्ठाति, एव-जाव-अट्ठमवाराए चरिमं पावति, जवमवाराए परितावणे चेव चरिम, दसमवाराए संघट्टणे चेव चरिमं, एवं सेसाणं वि सट्ठाणातो चरिमं पावेय्वं । एस कोहो भणिमो । सेसकसाएसु वि यथा संभवं भाणियव्वं । कसाय त्ति दारं गयं ॥११७॥

इयाणि कह त्ति दारं -

इत्थिकहं भत्तकहं, देसकहं चेव तह य रायकहं ।

एता कहा कहते, पच्छित्ते मग्गणा होति ॥११८॥ दारगाहा

पञ्चद्वं कंठं । इत्थिकहं त्ति दारं । इत्थीण कहा इत्थिकहा ।

सा चउव्विहा इमा - ॥११८॥

जातीकहं कुलकहं, रुक्कहं बहुविहं च सिंगारं ।

एता कहा कहिते, चंतुजमला कालगा चतुरो ॥११९॥

एता इति जातिमादियाओ । चउजमल त्ति चत्तारि "जमला" मासद्विज्जंति । माससामण्णे किं गुरुणा लहुगा ? । भण्णति, "कालगा" कालग त्ति गुरुणा मासा । तेहि चउहि मासेहि चउगुरुणा त्ति भणियं भवति । एरिसगा चउगुरुणा चउरो भवन्ति । जाइकहाए चउगुरुं, कुलकहाए चउगुरु, रुक्कहाए चउगुरुं, सिंगारकहाए चउगुरुं । एवं चउरो । जातीए तवकालेहि लहुगं, कुले कालगुरुं तवलहुगं, रुक्वे तवगुरुं काललहुं, सिंगारे दोहि वि गुरुं ।

अहवा चत्तारि जमला जातिमातिसु भवति-के ते कालगा चउरो चउगुरुं त्ति भणियं भवति ? तवकालविसेसो तहेव ।

अहवा चउरो त्ति संखा, जमलं दो, ते य तवकाला, ताणि तवकाला जुयलाणि चउर त्ति भणियं भवति । कालगा इति बहुवयणा चउगुरु, ताणि चउगुरुणाणि चउरो ।

अग्गद्धस्स वक्खाणगाहा इमा -

माति-समुत्था जाती, पिति-वंस कुलं तु अहव उग्गादी ।

वण्णा ५५ कित्ति य रुक्वं, गति-पेहिति-मास सिंगारे ॥१२०॥

माउप्पसादा रुक्वं भवति, जहा सोमलेराण, एवं जा कहा सा जाइकहा । पिउपसादा रुक्वं भवति, जहा एगो सुवण्णगारो अन्वत्थं रुक्वस्सी गणिगाहि भाडि दाउं णिज्जति रिउकासे, जा तेण जाया सा रुक्वस्सिणी भवति, एवं कुल-कहा । सेसं कंठ ॥१२०॥

इत्थीकहा दोसदरिसणत्थं -

आय-पर-मोहुदीरणा, उड्डाहो सुत्तमादिपरिहाणी ।

वंभवते अगुत्तो, पसंगदोसा य गमणादी ॥१२१॥

इत्थिकहं करेतस्स अण्णो मोहोदीरणं भवेति, जस्स वा कहेति परस्स तस्स मोहुदीरणं भवति । इत्थिकहं करेतो सुओ लोएण उड्डाहो - "अहो भाणोवयुत्ता तवस्सिणो" जाव इत्थिकहं करेति तावता सुत्त-परिहाणी । आदिसद्दतो अत्थस्स, अण्णेसि च संजमजोगाणं । वंभवए अगुत्ती भवति ।

भणियं च -

गाहा - वसहि^१ कह^२ णिसे^३ज्जिदि^४ य, कुहुं तर^५ पुव्वकीलिय^६ पणीते^७ ।

अतिमायाहार^८ विभूसणा^९ य, णव वंभचेरगुत्तीओ ॥" ॥३२॥

एवं अगुत्ती भवति । पसंग एव दोसो पसंगदोसो कहापसंगाओ वा दोसा भवति ते य गमणादी गमणं उण्णिकत्तमइ । "आदि" सद्दाओ वा कुलिगी भवति, सल्लिगट्ठितो वा अग रि पडिसेवति संजति वा हत्थकम्भं वा करेति । इत्थिकहं त्ति दारं गतं ॥१२१॥

इदाणि भक्तकह त्ति दारं -

भक्तस्स कहा भक्तकहा ।

सा चउज्विहा इमा -

आवायं णिव्वावं, आरंभं बहुविहं च णिड्डाणं ।

एता कथा कथिते, चउजमला सुक्किला चउरो ॥१२२॥

चउजमला सुक्किला चउरो, वक्खाणं तहेव, तवकालविसेसियं, णवरं सुक्किलत्ते भालावो ।
सुक्किला णाम सहृगा ।

अग्गाद्धस्स वक्खाण -

सागघतादावावो, पक्कापक्को उ होइ णिव्वावो ।

आरंभ तित्तिरादी, णिड्डाणं जा सतसहस्सी ॥१२३॥

सागो मूलगादि, सागो भय वा एसियं गच्छति । पक्कं अपक्कं वा परस्स दिज्जति सो णिव्वावो ।
आरंभो एसिया तित्तिरादि भरति । णिड्डाणं णिप्फत्ती, जा लक्खेणं भवति ॥१२३॥

आहारकहा-दोस-दरिसणत्थं गाहा -

आहारमंतरेणाति, गहितो जायई स इंगालं ।

अजित्तिंदिया ओयरिया, वातो व अणुण्णदोसा तु ॥१२४॥

अंतरं णाम आहाराभावो । आहाराभावे वि भवत्थं गिद्धस्स सतः जायते स इंगालदोसो ।
किं चान्यत् - लोके परिवातो भवति । अजित्तिंदिया य एते, जेण भक्तकहामो करेता चिट्ठंति । रसणिदियजये
य सेसिदियजतो भवति । ओयरिया णाम जीविता हेउं पब्बइया, जेण आहारकहाए अच्छंति, ण सज्झाए
सज्झाणजोगेहि । किं चान्यत् - अणुण्णदोसो य त्ति । गेहीओ सातिज्जणा, जहा अंतदुद्धस्स भाव-पाणातिवातो,
एवं एत्थ वि सातिज्जणा सातिज्जणामो य अज्जीवकायवहाणुणा भवति । “च” सद्दामो भक्त कहा-पसगदोसा,
एसणं ण सोहेति । आहारकह त्ति दार गतं ॥१२४॥

इयाणि देसकहा -

छंदं विधीं विकप्पं, जेवत्थं बहुविहं जणवयाणं ।

एता कथा कथिते, चतुजमला सुक्किला चउरो ॥१२५॥

पच्छदं तहेव । अग्गाद्धस्स इमा वक्खा -

छंदो गम्मागंमं, विधी रयणा भुज्जते व जं पुब्बिं ।

सारणीकूवविकप्पो, जेवत्थं भोयडादीयं ॥१२६॥

छंदो आचारो । गंमा जहा लाडाणं माउलदुहिया, माउसस्स धूया अगमा । विही नाम
विस्थरो, रयणा णाम जहा कोसलविसए आहारभूमी हरितोवलिता कज्जति, पउमिणिपताइएहि भूमी
भत्थरिज्जति, सतो पुप्फोवयारो कज्जति, तसो पत्ती ठविज्जति, ततो पासेहि करोइया कट्टोरया संकुया

‘सिष्पीओ य दृविज्जंति । भुज्जते य जं पुब्बं जहा कांकणे पेया, उत्तरावहे सत्तुया, अण्णोसु वा जं विसएसु दाऊण पच्छा अणेगभवस्सप्पगारा दिज्जंति । सारणीकूवाईओ विकप्पो भण्णति । णेवत्थं भोयडादीयं भवति । “भोयडा” णाम जा लाडाणं कच्छा सा मरहट्टयाणं भोयडा भण्णति । तं च बालप्पमिति इत्थिया ताव वंघंति जाव परिणीया, जाव य आवण्णसत्ता जाया, ततो भोयणं कज्जति, सयणं भेलेऊण पढओ दिज्जति, तप्पमिहं फिट्ठइ भोयडा ॥१२६॥

इदाणि देसकहा-दोस-दरिसणत्थं भण्णति —

राग-दोसुप्पत्ती, सपक्ख-परपक्खओ य अधिकरणं ।

बहुगुण इमो त्ति देसो, सोत्तुं गमणं च अण्णेसिं ॥१२७॥

देसकहाते जं देसं वण्णेति तत्थ रागो ह्यरे दोसो । राग-दोसओ य कम्मबंधो । किं च सपक्खेण वा परपक्खेण वा सह अहिकरणं भवति । कहं ? साव्व एयं विसयं पसंसति अवरं णिदति, ततो सपक्खे पर-पक्खेण वा भणितो तुमं किं जाणसि कूवमंडुको, तो उत्तरपच्चुत्तरातो अधिकरणं भवति । किं चान्यत्, देसे वणिज्जमाणे अण्णो साहू चित्तेति “बहुगुणो इमो देसो वणिज्जओ” सोत्तं तत्थ गच्छति । देसकह त्ति दारं ॥१२७॥

इदाणि रायकहा —

राओ कहा राजकहा सा चउम्बिहा —

अइयाणं णिज्जाणं, बलवाहणकोसमेव संठाणं (कोठारं) ।

एता कहा कहंते, चतुजमला कालगा चउरो ॥१२८॥

बलवाहणं तत्तिओ भेओ । कोसमेव कोट्टागारं चउत्थो भेओ । केपि एयं एवं पढंति — “कोसमेव सट्ठाणं” । तत्थ बल-वाहणकोसमेव सत्थं एकं । संठाणमिति चउत्थं । सेसं गाहाए कंठं । १२८॥

पुरिमद्ध-वक्खाणं इमं —

अज्ज अतियाति णीति व, णितो एंतो व सोभए एवं ।

बल-कोसे य पमाणं, संट्ठाणं वण्ण नेवत्थं ॥१२९॥

अज्ज इति अज्जदिणं । अतिजाति पविसति । णीति णिगच्छति । जासस्स रण्णो णित्तिणितस्स विभूती तं दट्ठणं अण्णेसिं पुरतो सिलाघयति ।

अहवा सो राया धवलतुरगादिरूढो कयसेहरो विलेवणोवलित्तगतो पुरओ पउंजमाणजयसहो अणेग-गय-तुरग-रह-कयपरिवारो णित्तो अयंतो वा एवं सोभन्ति । बलं सारीरं सेनाबलं वा । वाहणं । एत्तियं तेसु एत्तियं पमाणं । एयं कहं करेति । कोसो अहि रयणादियं दब्बं । कोट्टागारो जत्थ सालिमाइ धण्णं । तंमि वा एत्तियं पमाणं । जे पुण संट्ठाणं पढंति तस्सिमं वक्खाणं “संट्ठाणं” ति वण्ण-णेवत्थं, संट्ठाणं खवं, वण्णो सुद्धसामादि, णेवत्थं परिहाणं ॥१२९॥

रायकहा-दोस-दरिसणत्थं भण्णति —

चारिय चोराहिमरा-हितमारित-संक-कातु-कामा वा ।

भुत्ताभुत्तोहावण करेज्ज वा^१ आसंसपयोगं ॥१३०॥

साहू णिलयद्धिता रायकहं कहेमाणा भण्णति । ते यं सुत्ता रायपुरिसेहि । ताणं यं रायपुरिसाणं एवमुवद्धियं चित्तस्स-जह परमत्थेणिमे साहू तो किमेएस्सि रायकहाए । णूणं एते चारिया भंडिया, चोरा वा बेस परिच्छणा । अहिमरा^२ णाम दहरचोरा । अस्सरयणं वाहियं केणह रण्णो । रण्णो वा सयणो केणह अदिट्ठेण मारितो । एतेसु संकिज्जति ।

अहवा चारिया चोरेसु संका । अहिमरत्तं अस्सहरणं वा मारणं वा काउ कामा । वा विकप्पदरिसणे ।

अहवा रायकहाए रायदिविखयस्स अणुसरणं, भुत्तभोगिणो सइकरणं, इतरेसु कोउयं । पुनः स्मरणकोउएणं ओहावणं^३ करेज्ज, कारिज्ज वा आसंस-पयोगं । आसंस पयोगो नाम निदानकरणं । रायकहं त्ति दारं गयं ॥१३०॥

इदाणि वियडे त्ति दारं —

वियडं गिण्हइ वियरति, परिमाएति तहेव परिभुंजे ।

लहुगा चतु जमलपदा, मददोस अगुत्ति गेही य ॥१३१॥

वियडं भव, तं सङ्गधराओ आवाणाओ वा गेहइ । केवलं एयं वित्तियपदं । वित्तरइ त्ति केणह साहुणा आयरियात्ती कोइ पुच्छित्ती अहमासवं गेण्हामि, सो भणइ-एवं करेहि, एयं वित्तरणं । एतं पढम-पयं । वंवाणुलोमा गेण्हण पदातो पच्छा कयं । परिमाएति त्ति देति परिवेसयतीत्यर्थः । एतं तत्तियपदं । परिभुंजति अभ्यवहरतीत्यर्थः । चउत्थं पदं । कमसो दुट्ठतराणि । पच्छित्तं भण्णति । लहुगा इति चउलहुगा ते चउरो भवन्ति । कहं ? वित्तरमाणस्स चउलहुं, गेण्हमाणस्स वि चउलहुं, परिमाएमाणस्स वि चउलहुं, भुंजमाणस्स वि चउलहु । जमलपदं णाम तवकाला । तेहिं विसेसिया कज्जन्ति । पढमपए दोहिं लहु, वित्तियपदे कालगुरुं, तत्तियपदे तवगुरुं, चउत्थे दोहिं पि गुरुं, दोसदरिसणत्थं भण्णइ । मददोस अगुत्ति गेही य । “मददोसो” नाम —

“मद्यं नाम प्रचुरकलहं, निगुणं नष्टधर्म,
निर्मर्यादं विनयरहितं, नित्यदोषं तथैव ।
निस्साराणां हृदयदहनं, निर्मितं केन पुसां,
शीघ्रं पीत्वा ज्वलितकुलिशो, याति शक्रोऽपि नाशम् ॥१॥

वैरूप्यं व्याधिपिंडः, स्वजनपरिभवः कार्यकालातिपातो,
विद्वेषो ज्ञाननाशः स्मृतिमतिहरणं विप्रयोगश्च सद्भिः ।
पारूप्यं नीचसेवा, कुलबलतुलना धर्मकामार्थहानिः,
कष्टं भोः षोडशैते, निरुपचयकरा मद्यपानस्य दोषाः ॥२॥”

“अगुत्ती” नाम अणेगाणि विप्पलवति वायाए, काएण णच्चति, मणसा बहुं चिंतागुलो भवति ।

“गेही” नाम अत्यर्थमासक्तिः मद्येन विना स्यातुं न शक्नोति । वियडेत्ति दारं गय ॥१३१॥

इदाणि इंदिए त्ति दारं -

रागेतर गुरुलहुगा, सहे रूवे रसे य फासे य ।

गुरुगो लहुगो गंधे, जं वा आवज्जती जुचो ॥१३२॥

मायालोभेहितो रागो भवति । कोहमाणेहि तो दोसो भवति । सहे रूवे रसे फासे य एतेसु चउसु इंदियत्थेसु रागं करेतस्स चउगुरुगा पत्तेयं । अह तेसुं दोसं करेति तो चउलहुयं पत्तेयं । गंधे रागं करेति मासगुरुं, दोसं करेति मासलहुं । अह सच्चित्त-पइद्विते गंधं जिग्घति मास गुरुं, अचित्त-पइद्विते मासलहुं । जं वा आवज्जति जिग्घमाणो जं संबट्टणपरितावणं करेति तण्णिप्फणं दिज्जति । अहवा जं वस्ति अनिदिष्ट-स्वरूपं । आवज्जति पावति । किं च तं संबट्टण दीयं जुत्तोत्ति एगिंदियाणं-आव-पंचेदियाणं एत्थ पच्छित्तं दायब्बं । ‘छक्काय चउसु लहुगा गाहा ॥ इंदिए त्ति दारं गयं ॥१३२॥

इदाणि णिदत्ति दारं -

सा पंचविहा - णिदा, निहानिदा, पयला, पयला पयला, त्थीणद्धी -

णिदाति-चउक्क-सरुव-वक्खाण-गाहा -

सुहपडिबोहा णिदा, दुहपडिबोहा य णिदणिदा य ।

पयला होति ठितस्स, पयलापयला य चंकमओ ॥१३३॥

ठितो नाम गिसण्णो उठमतो वा गतिपरिणओ ण भवति तस्स जा णिदा सा पयला भवति । जो जो पुण गतिपरिणओ जा णिदा से भवति सा य पयलापयला भण्णति । सेसं कंठं । णिदादिचउक्कं पडिसिद्ध-काले आयरमाणस्स पच्छित्तं भण्णति - ॥१३३॥

दिवस णिसि पढमचरिमे, चउक्क आसेवणे लहुमासो ।

आणाणवत्थुड्डाहो, विराथणा णिदुड्ढी य ॥१३४॥

“दिवसतो” चउसु वि जामेसु । “णिसा” रात्री, ताए पढमजामे चरिमे वा जामे । चउक्कं नाम णिदा, णिहानिदा, पयला, पयलापयला । “आसेवणं” नाम एतासु वट्टति । तत्थ से पत्तेगं पत्तेगं चउसुं वि मासलहुं । णिदाए दोण्ह वि लहुं, अतिणिदाए कालगुरुं, पयलाए तवगुरुं, अतिपयलाए दोहि वि गुरुं । सुवन्ताण य इमो दोसो भगवता पडिसिद्धे काले सुवओ आणाभंगो कओ भवति, आणाभंगेण य चरणभंगो, जतो भणियं - “आणाएच्चिय चरणं, तवभंगे जाण किं न भगं तु ।” (३३) अणवत्थदोसो य एगो पडिसिद्ध-काले सुवति, अण्णो वि तं दट्ठुं सुवति; “एगेण कयमकज्जं करेति तप्पच्चया” गाहा । (३४) उड्डाहो य भवति - दिवसतो य सुवन्तो विट्ठो अस्संजएहि, ते चित्तयंति - ‘जहा एस णिक्खित्तसज्झायज्झाणजोगो सुवति तहेव लक्खिज्जति रातो रत्तिकिलंतो’, एवं उड्डाहो भवति । अहवा भणंति - “ण कंमं ण धम्मो अहो सुव्वइत्तं”-विराहणा (३५) सुत्तो आलीवणगे डज्जेज्जा ।

णिदुड्ढि य यत उवत्तं -

“पञ्च वट्ठन्ति कौन्तेय ! सेव्यमानानि नित्यशः ।

आलस्यं मैथुनं निद्रा, क्षुधाऽऽक्रोशश्च पञ्चमः ।” ॥१३४॥

इदाणि थीणद्धी सउदाहरणा भण्णति -

थीणद्धी किमुक्खं भवति । ? भण्णह, इदं चित्तं तं थीणं जस्स अक्खंत दरिसणावरणकम्मोदया सो थीणद्धी भण्णति । तेण य थीणेण ण सो किंचि उवलमति । जहा घटे उदके वा थीणे ण किंचिदुवलमति । एवं चित्ते वि । इमे उदाहरणा -

पोग्गल-मोयग-दंते, फरुसग वडसाल-भंजणे चेव ।

णिहप्पमादे एते, आहरणा एवमादीया ॥१३५॥

पोग्गलं भंसं । मोयगा मोदगा एव । दंता हत्थिदंता । फरुसगो कुंभकरो । वडसाला डाली । एते पंचूदाहरणा थीणद्धीए ॥१३५॥

पोग्गलवक्खाणं -

पिसियासि पुव्व महिसिं, विगिंचितं दट्ठु तत्थ णिसि गंतुं ।

अण्णं हंतुं खइतं, उवस्सयं सेसयं णेति ॥ १३६ ॥

जहा - एगंमि गामे एगो कुडुंबी । पक्काणि य तलियाणि य तिम्मरोसु य अरोगसो मंसप्पगारा भक्खयति । सो य तहाख्खाण थेराण अतिए धम्मं सोऊण पव्वतितो । विहरति गामाइसु । तेण य एगत्थ गामे मसत्थिएहि महिसो विकिच्चमाणो दिट्ठो । तस्स मांसअहिलासो जाओ । सो तेणाभिलासेण अब्बोच्छिण्णेणेव भिक्खं हिडितो । अब्बोच्छिण्णेणेव भुत्तो । एवं अब्बोच्छिण्णेण वियारभूमिं गतो । चरिमा सुत्तपोरिसी कता । सज्जोवासणं^१ पडिसिया य पोरिसी । तदभिलासो चेव सुत्तो । सुत्तसेव थीणद्धी जाता । सो उट्ठितो गओ महिसमंडलं । अण्णं हंतुं भक्खयं । सेस आगंतुं उवस्सगस्स उवरि ठवियं । पच्चूसे गुरुण आलोएति "एरिसो सुविणो दिट्ठो" । साहूहि दिसावलोयं करेतेहि दिट्ठं कुणिम । जाणियं जहा एस थीणद्धी । थीणद्धियस्स लिगपारंचियं पच्छित्तं । तं से दिण्णं ॥१३६॥

इदाणि मोअगो चि -

मोयगभत्तमलद्धं, भेतु कवाडे धरस्स णिसि खाति ।

भाणं च भरेत्तूणं, आगतो आवस्सए वियडे ॥१३७॥

एगो साहू भिक्खं हिडंतो मोयगं भत्तं पासति । सुचिरं उ इक्खिय । ण लद्धं । गओ जाव तदज्जभवसितो सुत्तो । उप्पण्णा थीणिद्धी । रातो तं गिहं भंतूण भेतूण कवाडं मोदगे भक्खयति । सेसे पडिग्गहे धेतुभागओ । वियडणं चरिमाते, भायणाणि पडिलेहतेण दिट्ठा । सेसं पोग्गलसरिसं ॥१३७॥

फरुसगे चि -

अचरो फरुसगमुंडो, मड्डियपिंडे व छिदितुं सीसे ।

एगंते पाडेति, पासुत्ताणं वियडणा तु ॥१३८॥

एगत्थपतिवादगोदाहरणाणं कमो उक्कमो वा ण विज्जतीति भण्णति फरुसगं ।

एगंमि महते गच्छे कुंभकारी पव्वतितो । तस्स रातो सुत्तस्स थीणिद्धी उदीण्णा । सो

य मद्रियच्छेदवभासा समीवपासुत्ताण साधूण सिराणि च्छिंदिउमारद्धो । ताणि य सिराणि कलेव-
राणि य एगंते पाडेति । सेसा ओसरिता । पुणरवि पासुत्तो । सुमिणमालोयणं पभाए । साहुसंहारणं
णायं । दिण्णं से लिगपारंचियं ॥१३८॥

दंते ति -

अवरो विधाडितो, मत्तहत्थिणा पुर-कवाड भेत्तूण ।

तस्सुक्खणेत्तु दंते, वसहीवाहिं वियडणा तु ॥१३९॥

एगो साहु गोयरणिगतो हत्थिणा पक्खित्तो कह वि पलाओ । रुसिओ चेव पासुत्तो ।
उदणिणा थीणद्धी । उट्ठिओ गतो । पुरकवाडे भेत्तूण गतो वावातितो । दंतमूसले धेत्तूण समागओ ।
उवस्सयस्स बाहिं ठवेत्ता पुणरवि सुत्तो । पभाए उट्ठितो । संज्जोवासणे सुविणं श्रालोएति । साहुणं
दिसावलोयणं । गयदंतदरिसणं । णायं, तहेव विसज्जितो ॥१३९॥

वडसाल ति -

उब्भामग वडसालेण, घट्टितो के वि पुव्व वणहत्थी ।

वडसालभंजणाण, उवस्सयालोयण पभाते ॥१४०॥

उब्भामगं भिक्खायरिया ।

एगो साहु भिक्खायरियं गओ । तत्थ पंथे वडसालरुक्खो । तस्स साला प्हं णिण्णेणं
लंघेत्तुं गया । सो य साधू उण्हाभिहतगाओ भरियभायणो तिसियमुक्खिओ इरिओवउत्तो वेगेण
आगच्छमाणो ताए सालक्खंधीए सिरेण फिडितो । सुट्ठु परिताविओ । रुसिओ जाव पासुत्तो ।
थीणिद्धीतो उदणिणा पउट्ठिओ राओ गंतूणं तं सालं गहेऊण आगओ । उवस्सय-दुवारे ठवियता ।
वियडणे णायं थीणिद्धी । लिग-पारंची कतो ।

केइ आयरिया भणंति -

सो पुव्वभवे वणहत्थी आसी । ततो मरुण्य-भवमागयस्स पव्वइस्स थीणिद्धी जाया ।
पुव्वाभासा गंतूण वडसाल-भंजणाणयणं । सेसं तहेव ॥१४०॥

थीणिद्धी-वल-परुवणा कज्जति -

केसव-अद्धवलं पण्णवेंति, मुय लिग णत्थि तुह चरणं ।

संधो व हरति लिगं, ण वि एगो मा गमे पदोसं ॥१४१॥

केसवो वासुदेवो । जं तस्स वलं तव्वलाओ अद्धवः^१ थीणिद्धिणो भवति । तं च पढम-संघयणिणो,
ण इदोणिं पुण सामण्णवला दुण्णं तिण्णं चउण्णं वा भवति । सो अ एवं वलजुत्तो मा गच्छं रुसिओ विणासेज्ज
तम्हा सो लिग-पारंची कायव्वो । सो य साणुण्यं भण्णति-“मुय लिगं णत्थि तुह चरणं ।” जति एवं गुरुणा
भणितो भुक्क^२ तो सोहणं । अह ण मुयति तो समुदितो संधो हरति, ण एगो, मा एगस्स पओसं गमिस्सति ।
पडुट्ठो य वावादित्ति ॥१४१॥

लिंगावहर-णियमणत्थं भण्णति -

अवि केवलमुप्पाडे, ण य लिंगं देति अनत्तिसेसी से ।

देसवत्तं दंसणं वा, गेण्हं अणिच्छे पलातंति ॥१४२॥

अवि संभावणे । किं संभावयति ? इमं, जति वि तेणेव भवगहणेण केवलमुप्पाडेति तद्वि से लिंगं ण दिव्वति । तस्स वा अणस्स वा । एस णियमो अणइसइणो । जो पुण अवहिणाणादि सत्ती सो जाणति ण पुण एयस्स जीणिदिणिहोदयो भवति, देति से लिंगं, इतरहा ण देति । लिंगावहारे पुण कज्जमाणे अयमुवदेसो । देसवत्तो ति सावगो होहि, मूलग-पाणातिवायाहणियत्तो पंच अणुव्यवहारी । ताणि वा जइ ण तरसि तथा दंसणं गेण्हं, दंसण-सावगो भवाहि ति भणियं भवति । अह एवंपि अणुणिज्जमाणो णेच्छति लिंगं मोत्तुं ताहे रामो मुत्तं मोत्तुं पलायंति, देसांतरं गच्छतीत्यर्थः । पमायपडिसेवणं ति दारं गयं ॥१४२॥

इदानीं पच्छाणु-पुव्विक्रमेण पकप्पिया पडिसेवणा पत्ता । सा पुण पत्ता वि ण भण्णति । कम्हा ? उच्यते, मा सिस्सस्सेवमवड्ढाहति “पुव्वमणुणा पच्छा पडिसेहो” । अतो पुव्व पडिसेहो भण्णति । पच्छा अणुणा भणिहति ।

दप्पादी पडिसेवणा, गातच्चा होति आणुपुव्वीए ।

सट्ठाणे सट्ठाणे, दुविधा दुविधा य दुविधा य ॥१४३॥

दप्पिया पडिसेवणा भण्णति । आदि सट्ठातो कप्पिया वि । आणुपुव्वी-गहणातो पुव्वं दप्पिय भणामि । पच्छा कप्पियं । केषु पुण ट्ठाणेषु दप्पिया कप्पिया वा संभवति ? भण्णति—जं तं हेट्ठा भणिय मूलगुण-उत्तरगुणेषु । मूलगुणे पाणातिवाताइसु, उत्तरगुणे पिडविसोद्दादिसु । तत्थ मूलगुणेषु पदमे पाणातिवाते णवसु ट्ठाणेषु । सट्ठाणे सट्ठाणे वीप्सा, दुविहा दुविहा य दुविहा य तिणि दुगा ॥१४३॥

एएसिं तिण्हं वि दुगाणं इमा वक्खाण-गाहा -

दुविहा दप्पे कप्पे, दप्पे मूलुत्तरे पुणो दुविधा ।

कप्पम्मि वि दु-विकप्पा, जतणाजतणा य पडिसेवा ॥१४४॥

पदम-दुगे दप्पिया कप्पिया य । तितिय-दुगे एक्केक्का मूलुत्तरे पुणो दुविहा । ततिय-दुगे जा सा कप्पिया मूलुत्तरेसु, सा पुणो दुविहा—जयणाजयणासु । जयणा नाम तिपरियट्ठं काठ्ठा अप्पणा पच्छा पणगादि पडिसेवणा पडिसेवति, एस जयणा ।

अहवा पुडवाइसु सट्ठाणे सट्ठाणे दुविहा—दप्पे कप्पे य । दुतीय दुगं वीप्सा-प्रदर्शनार्थं । ततियदुगं मूलुत्तरे पुणो दुविहा पडिसेवणा ।

अहवा आणुपुव्विगहणे पुडवाइकाया गहिता । तेषु य दुविहा पडिसेवणा मूलगुणे वा उत्तरगुणे वा । पदम-सट्ठाण-गहणेण मूलगुणा गहिता, दुतिय-सट्ठाण-गहणेण उत्तरगुणा । मूलगुणे दुविहा—दप्पिया कप्पिया य । उत्तरगुणे वि—दप्पिया कप्पिया य । मूलगुणे जा कप्पिया उत्तरगुणे य जा कप्पिया एताभो दो वि दुविहा । जयणाते अजयणाए य । एवेयं ततियदुगं ॥१४४॥ जे सट्ठाणा पुडवादी अत्थतो अभिहिता ते दप्पमो पडिसेवमाणस्स उच्चरियं पायच्छित्तं दिव्व ।

पुढवी आउक्काए, तेऊ वाऊ वणस्सती चेव ।

विय निय चउरो, पंचिदिएसु सट्ठाण-पच्छित्तं ॥१४५॥

एतेसु सट्ठाण-प्रायश्चित्तं इमं - “छक्काय चउसु लहुगा -” गाहा । एसा गाहा जहा पुब्बं वणिग्गा
तहा दट्ठ्वा ॥ गा. ११७ पुढवाइसु संखेवओ प्रायश्चित्तमभिहितं ॥१४५॥

इयाणि पुढवाइसु एक्केक्के विसेस-प्रायश्चित्तं भण्णति -

तत्थ पढमं पुढविककाओ । सो इमेसु दारेसु अणुगंतव्वो ।

ससरक्खाइहत्थ पंथे, णिविखत्ते सचित्त-मीस-पुढवीए ।

गमणाइ पप्पडंगुल, पमाण-गहणे य करणे य ॥१४६॥ द्वारगाथा

दस दारा । एतेसि दारानं संखेवओ प्रायश्चित्तदानं इमं -

पंचादिहत्थ पंथे, णिविखत्ते लहुयमासियं मीसे ।

कट्ठोल्ल-करणे लहुगा, पप्पडए चेव तस पाणा ॥१४७॥

पंचादिति, ससरक्खादि सोरट्ठावसाणा एक्कारस पुढविककाइय अत्था, एतेसु जो आदि ससरक्ख-
हत्थो तंमि पणगं, सेसे पुढविककाय-हत्थेसु पंथे य मासलहु । सचित्ते पुढविकाए अणंतरणिविखत्ते लहुगा ।
जत्थ जत्थ मीसो पुढविककाओ तत्थ तत्थ मासलहु । मीस-पुढविककाय दरिसणं इमं - “कट्ठोल्ल” कट्ठं णाम
ह्लादिणा बाहियं, उल्लं णाम आउक्काएण, सो मीसो भवति । वाउल्लगमादिकरणे^१ चउलहुगा ।
पप्पडए व चउलहुगा । “च” सट्ठाओ गमणं । अंगुलपमाणगहणे य चउलहुगा । पप्पडए राइविवरेसु तसा
पविसंति, ते विराहिज्जंति, तक्कायणिप्फणं तत्थ प्रायश्चित्तं ॥१४७॥

इयाणि ससरक्खादि दस दारा पत्तेयं पत्तेयं सप्रायश्चित्ता विवरिज्जति -

तत्थ पढमं दारं ससरक्खादि हत्थ ति । ससरक्खं आदियत्थ गणम्य सोयं ससरक्खादी गणो ।
कः पुनरसौ गणः ? उच्यते ।

१ पुरेकम्मे २ पच्छाकम्मे ३ उदउल्ले ४ ससिणिद्धे ५ ससरक्खे ६ मट्ठि-आऊसे ।

७ हरियाले ८ हिंगुलए ९ मणोसिला १० अंजणे ११ लोणे ।

१२ गेरुय १३ वणिग्ग १४ सेडिय १५ सोरट्ठिय १६ पिट्ठ १७ कुकुस १८ उक्कुडे चेव ।

एते अट्ठारस कायणिप्फणा पिडेसणाए भणिया हत्था । तत्थ जे पुढविकायहत्था तेहि इह पणोयणं,
ण जे आऊ वणस्सतीकाय हत्था । असो पुढविकायहत्थाण सेसकायहत्थाण य विभागपपरिसणत्थं भण्णति -

ससिणिद्ध दुहाकम्मे, रोट्ठ कुट्ठे य कुंडए एते ।

मोचूणं संजोगे, सेसा सव्वे तु पत्थिज्वा ॥१४८॥

जत्थूदयविद्ध ण संविज्जति तं ससिणिद्धं । दुहा कम्मंति पुरेकम्मं, पच्छा कम्मं । उदउल्लं एत्थेव
दट्ठव्वं । एते आउक्कायहत्था । रोट्ठो नाम लोट्ठो, रलयोरेकत्वात्सोट्ठो भण्णति । उक्कुट्ठो णाम सचित्त-
वणस्सतिपत्तंकुर-फलाणि वा उद्वक्खले छुम्भंति, तेहि हत्थो लित्तो, एस उक्कुट्ठ-हत्थो भण्णति । कुंडं

णाम सण्हसंदुलकणियाभो कुकुसा य कंडगा भणंति । एते वणस्सति-काय-हत्था । एते मोत्तूणं संजोगे एते
आउ-वणस्सति-हत्थे मोत्तूण, संजोगो णाम जेहि सह हत्थो कुज्जति स संजोगो भणति । अतो एते
हत्थसंजोगे मोत्तूण सेसा सव्वे उ पत्थिआ पुढविकाय-हत्थ ति भणियं भवति । ते इमे—ससरक्खादि हत्था,
आदिग्गहणातो मट्टियादि-आव-सोरट्टिय ति एक्कारस्स हत्था । एतेहि इहाधिकारो ।

अतो भणति —

कर-मत्ते संजोगो, ससरक्ख पणगं तु मास लोणादी ।

अत्थंडिल-संकमणे, कण्हादपमज्जणे लहुगो ॥१४६॥

ससरक्खादिहत्थे ति दारं —

करो ति हत्थो, मत्तो य भायणं । संजोगो णाम चउक्कभंगो कायव्वो । सो य इमो — ससरक्खे
हत्थे ससरक्खे मत्ते १ ससरक्खे हत्थे णो मत्ते २ णो हत्थे मत्ते ३ णो हत्थे णो मत्ते ४ । आदि भगे
संजोगपायच्छित्तं दो पणगा । वितिय-तत्तिसेसु एक्केक्कं पणगं । चउत्थो भंगो सुद्धो । मास लोणादि ति ।

सीसो पुच्छति — कइं ससरक्खहत्थाणंतरं मट्टिया हत्थं मोत्तूण लोणादिग्गहणं कज्जति ?

आयरिय आह—एयं सेसे हत्थाण मज्झग्गहणं कयं ।

अह्वा वंधाणुलोमा कयं । इतरहा मट्टियाइ हत्था भाणियव्वा । तेसु य एक्केक्के कर-मत्तेहि
चउभंगो कायव्वो । पढमभगे दो मासलहुं, वितिय-तत्तिसेसु एक्केक्कं मासलहुं, चरिमो सुद्धो । ससरक्खादि
हत्थे ति दारं गयं ।

इदाणि पंथे ति दारं —

पंथे ति दारं । पंथे वच्चंतो थंडिलाभो अयंडिलं संकमति, अच्चित्त-भूमीतो सचित्त-भूमी संकमति-
ति भणियं भवति । कण्हभूमीभो वा णीलभूमी संकमति । एत्थ अविहि-विहि-पवरिसणत्थं भगा । ते इमे-
अपमज्जणे ति, ण पडिलेहेति, ण पमज्जति । ण पडिलेहेइ, पमज्जइ । पडिलेहेति, ण पमज्जति । चउत्थ-अये
दो वि करेति ।

णवरं — दुप्पडि लेहियं दुप्पमज्जियं ४, दुप्पडिलेहियं सुपमज्जियं ५ ।

सुप्पडिलेहियं दुप्पमज्जियं ६, सुप्पडिलेहियं सुपमज्जियं ७ ।

आविल्लेसु तिसु भगेसु मासलहुं । पढमे तवगुरुं काललहुं, वितिए तवलहुं कालगुरुभो, तत्तिए
वोहि लहुभो । चउत्थ-पंवम-छट्ठेसु पंचराइदिया, एक्केव तवकालविसेसिता । चरिमो सुद्धो । पंथे ति दारं
गयं ॥१४६॥

इयाणि णिविखत्ते-त्ति दारं —

णिविखत्तं दुविहं—सचित्त-पुढवि-णिविखत्तं, मीस-पुढवि-णिविखत्तं च । जं तं सचित्त-पुढवि-णिविखत्तं
तं दुविहं—अणंतर-णिविखत्तं, परंपर-णिविखत्तं च । मीसे वि दुविहं—अणंतरे, परंपरे य । एतेसु सचित्त-मीस-
अणंतर-परंपर-णिविखत्तेसु पच्छित्तं भणति —

सचित्त-अंतर-परंपरे य, लहुगा य होंति लहुगो य ।

मीसाणंतर लहुओ, पणगं तु परंपरपत्तिहे ॥१४७॥

सचित्त-पुढविकाए अणंतर-णिक्खित्ते चउलहुमं, परंपर-णिक्खित्ते मासलहुं । मीसे पुढविकाए अणंतर-णिक्खित्ते मासलहुं, परंपर-णिक्खित्ते पंचरातिदिया । णिक्खित्ते त्ति दारं गयं ॥१५०॥

सा पुण मीसा पुढवी कहिं हवेज्जा ? भण्णति -

खीरदुम-हेट्ट पंथे, अभिणव कट्ठोल्ल इंधणे मीसं ।

पोरिसि एग दुग तिगे, थोविंधण-मज्झ-बहुए य ॥१५१॥

खीरदुमा वड-उंबर-पिप्पला, एतेसि महुरख्खाण हेट्टा मीसो । पंथे य अहिणव-हलवाहिया य पुढवी, उत्सा वासे य पडियमित्तंमि सभवति ।

अहवा कुंभकारादी मट्टिया इंधण-सहिया मीसा भवति । सा य कालतो^१ एव चिर थोविंधण-सहिया एगपोरिसी मीसा, परतो सचित्ता, मज्झिक्खणसहिया दो पोरुसीओ मीसा, पुरतो सचित्ता, बहुइंधण-सहिता तिण्णि पोरुसीओ मीसा, परतो सचित्ता ।

एगे आयरिया एवं भणंति । अण्णे पुण भणंति जहा -

एग दु-तिण्णि पोरिसीओ मीसा होउं, परओ अचित्ता होति । एत्थ पुण इंधणविसेसा दोवि आदेसा घडावेयव्वा । साहारणिंधणेण एग-दु-तिपोरिसीणं मीसा, परतो सचित्ता भवति । असाधारणेणं पुण अचित्ता-भवति । मीसे-कट्टुउल्लगे त्ति दारं गतं ॥१५१॥

इदाणिं गमणे त्ति दारं -

आदि ग्रहणे णिसीयणं तुयट्ठणं च वेप्पति ।

गाउ य दुगुणा दुगुणं, वत्तीसं जोयणाइं चरमपदं ।

चत्तारि छच्च लहु गुरु, छेदो मूलं तह दुगं च ॥१५२॥

सचित्त-पुढविकाय-मज्झेण १ गाउयं गच्छति, २ गाउयं दुगुणं अद्वजोयणं ३ अद्वजोयणं दुगुणं जोयणं ४ जोयणं दुगुणं दोजोयणाइं ५ दोजोयणा दुगुणा चत्तारि जोयणाइं ६ चउरो दुगुणा अद्वजोयणा ७ अद्वजोयणा सोलसजोयणा ८ सोलसदुगुणा वत्तीसं जोयणा । चरिमपदग्गहणातो परं जेइयं दुगुणेण । गाउ आदि वत्तीस-जोयणावसानेसु अट्ठसु ठाणेसु पायच्छित्तं भण्णति । चत्तारि छच्च लहु गुरु विसेसिया चउरो पायच्छित्ता भवन्ति—१ चउलहुमं, २ चउगुरुमं, ३ छलहुयं ४ छगुरुयं त्ति भणियं भवति, ५ छेदो ६ मूलं ७ दुगं-अणवट्ठप्प ८ पारंघियं । एते गाउयाविसु जहासंखं दायव्वा पायच्छित्ता ॥१५२॥

एवं ता सचित्ते, मीसंमि सतेण अट्ठवीसेणं ।

हवति य अभिक्खगमणे, अट्ठहिं दसहिं व चरम-पदं ॥१५३॥

एवं ता सचित्ते पुढविकाए भणियं । मीस-पुढविकाए भण्णति । मीस-पुढविकाए पुण गच्छ-माणस्स गाउयादि दुगुणा दुगुणेण-जाव अट्ठवीसुत्तरं सतं चरिमपदं दसट्ठाणा भवन्ति । एत्थ पच्छित्तं पढमे मासलहुं-जाव-अट्ठवीसुत्तरसत पदे पारंघियं भवति । एतेसि चेव अभिक्खसेवा भण्णति । अभिक्खसेवा णाम पुणो पुणो गमणं । तत्थ पायच्छित्तं वितियवाराए सचित्त-पुढवीए गच्छमाणस्स गाउयादि चउगुरुमा आढत्तं-जावं-सोलमजोयणपदे पारंघियं, ततियवाराए छलहु आढत्तं अद्वजोयणपदे पारंघियं । एवं-जाव-अट्ठवाराए

गात्रयं चैव गच्छमाणस्त पारं चियं एवं मीस-पुढविकाए वि अभिक्खगमणं । णवरं दसमवाराए गात्रते पार-
चियं पावति । गमणादि त्ति दारं गतं ॥१५३॥

इदाणि पप्पडए त्ति दारं —

पप्पडए सच्चित्ते, लहुयादी अट्ठहिं भवे सपदं ।

मास लहुगादि मीसे, दसहिं पदेहिं भवे सपदं ॥१५४॥

पप्पडगो णाम सरियाए उभयतडेसु पाणिण जा रेल्लिया भूमी सा, तंमि पाणिण ओहट्ठमाणे
सरिया वद्धा होउं उण्हेण छित्ता पप्पडी भवति । तेण सच्चित्तेण जी गच्छति गात्रयं तस्स चउलहुयं । दोसु
गात्रएसु चउलहुयं । एव दुगुगा दुगुगेण-जाव- बत्तीसं जोयणे पारचियं । अभिक्खसेवा तहेव जहा पुढविकाए ।
मीसे पप्पडए गात्रय 'दुगुगा' दुगुगेण मासलहुगादि-जाव-अट्ठावीसुत्तरजोयणसते पारं चियं । अभिक्खसेवा जहेव-
पुढविकाए । पप्पडिए त्ति दारं गतं ॥१५४॥

इदाणि^१ आदि सद्दो वक्खाणिज्जति, अतिल्लदारस्स च सद्दो य ।

ठाण णिसीय तुयट्ठण, वाउल्लगमादि करणभेदे य ।

होनि अभिक्खा सेवा, अट्ठहिं दसहिं च सपदं तु ॥१५५॥

सच्चित्ते पुढविकाते पप्पडए य सच्चित्ते ट्ठाणं निसीयणं तुयट्ठण वा करेति । करंतस्स पत्तेय
चउलहुयं । 'वाउल्लगमात्ति' वाउल्लगं णाम पुरिस-पुत्तल्लगो, तं सच्चित्तं — पुढवीए करेति चउलहुयं, काळण
वा भजति तत्थवि क्क । 'आदि' सद्दातो गय-वसभातिक्ख करेति भजेति वा तत्थ वि पत्तेयं चउलहुयं ।
एतेमि चैव ट्ठाण-निसीयण-तुयट्ठण-करणभेदाण पत्तेयं पत्तेयं । अभिक्खसेवाए अट्ठमवाराए पारचिय पावति ।
मीस-पुढविकाए वि ट्ठाणादि करेमाणस्स पत्तेय मासलहुयं । ठाणादिसु पत्तेयं अभिक्खसेवाए दसमवाराए
सपदं पावति । सपयं णाम पारचियं । आदि सद्दंतरालदारं गतं ॥१५५॥

इदाणि अंगुले त्ति दारं —

चतुरंगुलप्पमाणा, चउरो दो चैव जाव चतुवीसा ।

अंगुलमादी बुद्धी, पमाण करणे य अट्ठे'व ॥१५६॥

अंगुल-रयणा ताव भणति । चतुरंगुलप्पमाणा चउरो त्ति अंगुलादारब्ध-जाव-चउरो अंगुला महो
खणति, एस पढमो चउक्कगो । चउरंगुला परतो पंचंगुलादारब्ध-जाव अट्ठंगुला, एस वित्तिओ चउक्कगो ।
एवं णवमअंगुलादारब्ध-जाव वारस, एस ततितो चउक्कगो । तेरसंगुलादारब्ध-जाव-सोलसमं, एस चउत्थो
चउक्कगो । दो चैव-जाव-चउवीसा सोलसअंगुलापरतो दु-अंगुल-विट्ठी कज्जति अट्ठारस, वीसा, बावीसा,
चउवीसा । अंगुलमादी बुद्धि त्ति अंगुलादारब्ध चउरंगुलिया दुअंगुलिया एसा बुद्धी भणिया । आदि सद्दातो
मीमे वि एव ।

णवरं—तत्थ आदिए छ चउक्कगा कज्जंति, परतो चउरो दुगा, एव बत्तीसं अंगुला भवति ।
दसट्ठाणा । एसा अंगुल-रयणा ।

एतेसिमं पच्छित्तं भणति । सच्चित्ते अंगुलादारब्ध-जाव-चउरो अंगुला खणति, एत्थ चउलहुयं ।
पंचमतो जाव अट्ठम, एत्थ चउलहुयं । णवमाओ-जाव-वारसमं, एत्थ छल्लहुयं । तेरसमातो-जाव-सोलसमं, एत्थ

छगुर्यं । सत्तरस अट्टारसमेसु छेयो । अउणवीस-वीसेसु मूलं । एककवीस बावीसेसु अणवट्ठप्पो । तेवीस-चउवीसेसु पारंची । अभिक्खसेवा भण्णति । पमाण करणे य अट्ठेव अभिक्खण खणणं करेति तत्थ पमाणं अट्ठमवाराए पारंचीयं ।

अह्वा पमाण-करणे य अट्ठेव ति पमाणगहणेण पमाणदारं गहितं, करणगहणेण करणदारं गहितं, च सहाओ गहणदारं गहितं । अंगुलदारं पुण अहिगतं चेव । एतेसु चउसु वि अभिक्खसेवं करेतस्स अट्ठमवाराए पारंचीयं भवति ।

इदाणि मीसगपुढविक्कायं खणंतस्स पायच्छित्तं भण्णति — मीसे पुढविक्काए पढमं चउक्कं खणंतस्स मासलहुं, नितियचउक्के मासगुरु, ततियचउक्के चउलहुं, चउत्थचउक्के चउगुरुं, पंचमे चउक्के छलहुं, छट्ठे चउक्के छगुरुं, पणछव्वीसंगुलेसु छेयो, सत्तट्ठवीसेसु मूलं, अउणतीस-तीसेसु अणवट्ठो, अतो परं पारंचीयं । मीसाभिक्खसेवाए दसमवाराए पारंचीयं पावति ।

अण्णे पुण आयरिया—सच्चित्त-पुढविक्काए खणणाभिक्खसेवं एवं वण्णयंति—अभिक्खणेणं अंगुलं एककसिं खणति ङ्क । वितिय वाराए ङ्का । ततिय वाराए फुं । चउत्थ वाराए फुं । एवं-जाव-चउवीसतिवाराए पारंचीयं पावति । एवं मीसेवि बत्तीसतिवाराए पारंचीयं पावति ॥१५६॥

सीसो पुच्छति — कीस उवरि चउरंगुलिया वुड्डी कत्ता अहे कुयंगुलिया ?

आयरिओ भणति —

उवरिं तु अप्पजीवा, पुढवी सीताऽऽतवाऽणिलाऽभिहता ।

चउरंगुलपरिवुड्डी, तेणुवरिं अहे दुअंगुलिया ॥१५७॥

कंठा । अंगुले ति दारं गतं ॥१५७॥

इयाणि पमाणे ति दारं । तत्थ गाहा —

कलमत्तातो अहामल चतुलहु दुगुणेण अट्ठहिं सपदं ।

मीसंमि दसहिं सपदं, होति पमाणंमि पत्थारो ॥१५८॥

“कलो”-खणणो । तप्पमाणं सच्चित्त-पुढविक्कायं गेण्हति चउलहुयं । उवरिं कलमत्तातो-जाव-अहामलगप्पमाणं एत्थ वि “चउलहुयं” चेव । दुगुणेणं ति अओ परं दुगुणा वुड्डी पयट्ठति । दो अहामलगप्पमाणं सच्चित्त-पुढविक्कायं गेण्हति चउगुर्यं । चउ अहामलगप्पमाणं पुढविक्कायं गेण्हति छल्लहुभं । अट्ठ अहामलगप्पमाणं गेण्हति छगुरुं । सोलस अहामलगप्पमाणं गेण्हति तस्स छेदो । बत्तीसाहामलगप्पमाणं गेण्हति मूलं । चउसट्ठि-अहामलग प्पमाणं गेण्हति अणवट्ठप्पो । अट्ठावीसुत्तरसयअहामलगप्पमाणं गेण्हति पारंचीयं । एवं अट्ठहिं वारोहिं सपयं पत्तो । मीसंमि दसहिं सपदं होति । पमाणंमि ति पमाणदारे । पत्थारो ति अहामलगादि दुगुणा दुगुणेणं जाव-पंचसयवारसुत्तरा । एतेसु मासलहुगादि पारंचीयावसाणा पच्छित्ता । एवं दसहिं सपदं ॥१५८॥

एसेव अत्थो पुणो भण्णति अन्याचार्यरचित-गाहासूत्रेण —

कलमादहामलगा, लहुगादी सपदमट्ठीउवीसएणं ।

पंचेववारसुत्तर, अभिक्खट्ठहिं दसहिं सपदं तु ॥१५९॥

कंठा । णवरं — अभिक्खट्ठहिं दसहिं सपदं तु । एसा अभिक्खसेवा गहिता । सच्चित्त पुढविक्काते अभिक्खसेवाए अट्ठहिं सपदं, मीसे अभिक्खसेवाए दसहिं सपदं । पमाणेति दारं गयं ॥१५९॥

इदाणि गहणे त्ति दारं । तं चिमं -

गहणे पक्खेवंमि य, एगमणेगेहिं होति चतुमंगो ।

जदि गहणा तति मासा एमेव य होति पक्खेवे ॥१६०॥

गहणं हृत्येण, पक्खेवो पुण मुहे भायणे वा । एतेसु य गहण-पक्खेवेसु चतुमंगो । सो इमो, एगं गहणं एगो पक्खेवो, एग गहण अणेगपक्खेवा, अणेगाणि गहणाणि एगो पक्खेवो, अणेगाणि गहणाणि अणेगे पक्खेवा । एवं चतुमंगेषु पूर्ववत् स्थितेषु पढममंगे यो मासलहु, सेसेहिं तिहिं भगेहिं जत्तिय गहणा पक्खेवा तत्तिया मासलहु । एवं भायणपक्खेवे मासलहुं, मुह-पक्खेवे पुण गियमा चत्तलहु । गहणे त्ति दारं गयं ॥१६०॥

इदाणि करणे त्ति दारं -

वाउल्लादीकरणे लहुगा, लहुगो य होति अच्चित्ते ।

परितावणादिणेयं, अधिव-विणासे य जं वण्णं ॥१६१॥

वाउल्लगो पुरिस-पुत्तलगो, आदिसद्दामो गोणादिरुवं करेति । एगं करेति चत्तलहुमं, दो करेति चत्तलहुमं, तिहिं छल्लहुमं, चत्तिहिं छल्लस्यं, पंचहिं छेदो, छहिं मूल. सत्तिहिं अणवट्ठो, अट्ठहिं चरिमं । मीसे त्ति एवं ।

णवर-मासलहुगादि दसहिं चरिमं पावति । अच्चित्ते पुढविकारो पुत्तलगादि करेति, एत्थ वि असामायारिणिप्फणं मासलहुं भवति । परितावणाति नेयं ति वाउल्लयं करेत्तस्स जा हत्थादि परितावणा अणागाढादि भवति एत्थ पच्छितं । अणागाढ परियाविज्जति झ्झ, गाढं परियाविज्जति झ्झा । परितावियस्स महादुक्खं भवति हि (ल) । महादुक्खातो मुच्छा उप्पज्जति दी गु. फुं । सीए मुच्छाए किञ्छपाणो जातो छेदो । किञ्छेण ऊससिउमारदो मूलं । मारणंति-समुग्धातेण समोहतो अणवट्ठो । कालगतो चरिमं ।

अहुवा पुत्तलगं परविणासाय दप्पेण करेति, तं मत्तेण अभिमतेऊणं मम्मदेसे विवेति, तस्स य परस्स परितावणादि दुक्ख भवति । पायच्छित्तं तद्देव । 'अहिव-विणासे य जं वण्णं' ति अहिवो राया, तस्स विणासे य करेति, तंमि य विणासिते जुवरायमज्जादीहिं णाए "जं" ते रुसिया तस्सण्णस्स वा संघस्स वा बह-बंध-मारणं, भत्त-याण-उधहि-णिक्खमणं वा णिवारिस्संति एतम "ण्णं" ति भणियं भवति । गया पुढविकार-यस्स दप्पिया पडिसेवणा ॥१६१॥

इदाणि पुढविकायस्स चेव कप्पिया भणति -

तत्थिमा दारगाहा -

अद्धान कज्जं सँमम, सांगरिय पडिपहे य फिडिय य ।

दीहादीहं (य) गिलाणे, ओमे जतणा य जा तत्थ ॥१६२॥ द्वारगाथा

नव दारा एते । नवसु दारेसु जा जत्थ जयणा घटति सा तत्थ कत्तव्या । तत्थ अद्धाने ति पढमं दारं । तंमि य अद्धानदारे ससरक्खादि हत्थदारा दस भववज्जंति ॥१६२॥

तत्थ पढमं ससरक्खादिहत्थे ति दारं -

जइउमल्लामे गहणं, ससरक्खकएहिं हत्थ-मचेहिं ।

तति वित्थिय पढममंगे, एमेव य मड्डिया लिच्चे ॥१६३॥

यतित्वा अलाभे तत्थ पढमं ततियभंगेण, पच्छा वितिण्ण, ततो पढमभंगेण । एसेव अतिदिट्ठो
“एमेव य मद्दियालित्तेत्ति” । हत्थेति दारं अववदियं ॥१६३॥

इदाणि पंथेत्ति दारं अववतिज्जति —

सागारिय तुरियमणभोगतो य अपमज्जेण तहिं सुद्धो ।

मीसपरंपरमादी, णिक्खित्तं जाव गेण्हति ॥१६४॥

अंढिल्लाओ अण्णथंढिलं संकमंते सागारिय त्ति काठं पादे ण पमज्जेज्जा. तुरेतो वा तेहिं कारणेहिं
गिलाणादिएहिं ण पमज्जेज्जा, अणाभोगओ वा ण पमज्जेज्जा । अपमज्जंतो सुद्धो “सुद्धो” त्ति अप्पायच्छिती,
तहिं त्ति अथंढिले असामायारिए वा । पंथे त्ति दारं गतं ।

इदाणि णिक्खित्तं त्ति दारं अववदति —

“मीस परंपर” पस्साद्धं । एत्थ जयणा पढमं मीस-पुढविक्काय-परंपर-णिक्खित्तं गेण्हति, आदि
सद्दातो असति मीसए णंतरेणं गेण्हति, असति सच्चित्तपरंपरेण गेण्हति, असति सच्चित्तपुढविक्कायअणंतरणिक्खित्तं
पि गेण्हइ । णिक्खित्तं त्ति दारं गतं ॥१६४॥

इदाणि गमणे त्ति दारं अववतिज्जति —

पुव्वमचित्तेण गंतव्वं, तस्सासतीते मीसतेणं गम्मति । तत्थिमा जयणा —

गच्छंती तु दिवसतो, ततिया अवणेत्तु सग्गओ अभए ।

थंढिलासति खुण्णे, ठाणाति करेत्ति कत्ति वा ॥१६५॥

गमणं दुहा—सत्येण एगागिणो वा । जति णिवमयं एगागिणो गच्छंति । दिवसतो “तलिया”
उवाहणाओ ता अवणेत्ता अणुवाहणा गच्छंति । तस्स य सत्यस्स “भग्गतो” पिट्ठओ-जति अभयं तो तलियाओ
अवणेत्तु पिट्ठओ वच्चंति, सभए मज्जे वा पुरतो वा णुवाहणा गच्छंति । जत्थ अथंढिले सत्यसण्णिवेसो तत्थिमा
जतणा-थंढिलस्स असती जं त्थामं सत्थिल्लजणेण खुण्णं-मद्दियं-चउप्पएहिं वा मद्दियं तत्थ ठाणं करेत्ति, आदि
सद्दाओ निसीयणं तुयट्ठणं भुंजणं वा । कत्ति त्ति-छंदडिया (सादडी) जति सब्बहा थंढिलं णत्थि तो तं
कत्तियं पत्थरेउ ठाणाइ करेत्ति, कत्तियं अभावे वा वासकप्पादि पत्थरेउं ठाणादि करेत्ति । सच्चित्ते वि पुढ-
विक्काए गच्छंताणं एसेव जयणा भाणियव्वा । गमणे त्ति^२ दारं गयं ॥१६५॥

इदाणि पप्पडंगुलदारा दो वि एगगाहाए अववइज्जंति —

एमेव य पप्पडए, सभयाऽगासे व चिलिमिणिनिमित्तं ।

खण्णं अंगुलमादी, आहारट्ठा व ऽहे वलिया ॥१६६॥

जहा पुढविक्काए गमणादीया जयणा तहा पप्पडए वि अविसिट्ठा जयणा णायव्वा । पप्पडए त्ति
दारं गतं ।

इदाणि खण्णदारा अववज्जति —

अरणादिसु जत्थ भयमतिय तत्थ वाडीए कज्जमाणीए खणेज्जा वि ।

अह्वा भागासे उप्हेण परितविज्जमाणा मंडलिमिमित्तं दिवसओ चिलमिणी-णिमित्तं खण्णं संभवति । तं च अंगुलमादी-जाव-चउज्जीसं बत्तीसं वा बहुतरगाणि वा ।

अह्वा मूलपलंवणिमित्तं खण्णेज्जा । अह्वा “आहारहा व” खण्णं संभवति, उक्तं च—
“अपि कद्दमपिडानां, कुर्यात्कुक्षिं निरंतरम्” ।

सोसो भणति—“उवरि अस्सया चेव संभवति, किं अहे खण्णति ?”

आयरियाह—वातातवमादीहि असोसिया सरसा य अहे वलिया तेण अहे खण्णति । अंगुले त्ति दारं गयं ॥१६६॥

इदाणिं पमाण-गहण-करणदारा एगमाहाए अववइज्जंति —

जावतिया उवउज्जति पमाण-गहणे व जाव पज्जत्तं ।

मंतेऊण व विंधइ पुत्तल्लगमादि पडिणीए ॥१६७॥

जावतिया उवउज्जति तावतियं गेह्णति पमाणमिति पमाणदारं गहितं । पमाणे त्ति दारं गयं ।

इदाणिं गहणदारं अववदिज्जति —

अस्स विभासा । गहणे जाव पज्जत्तं ताव गिण्हति, अणेगगहणं अणेगपक्खेवं पि कुज्जा अपज्जत्ते । गहणे त्ति दारं गयं ।

इदाणिं वाउल्लकरणं अववदिज्जति —

“मंतेऊण” गाहा पश्चादं । जो साहु-संघ-चेतित-पडिणीसो तस्स पडिमा मिम्मया णामकिता कज्जति, सा मंतेणाभिमतित्ठणं भंमवेसे विज्जति, ततो तस्स वेयणा भवति मरति वा, एतेण कारणेण पुत्त-सगं पि पडिणीय-गहण-णिमित्तं कज्जति, दंडिय-वधीकरण-णिमित्तं वा कज्जति । करणे त्ति दारं गयं । एवं ताव अद्धानदारे ससरक्खमादिया सब्बे दारा अववदिता । अद्धाने त्ति दारं गयं ॥१६७॥

इयाणि कज्ज-संभमा दो वि दारा जुगवं वक्खाणिज्जंति —

असिवादिथं कज्जं भण्णति । अग्नि-उदग-चोर-बोधिगादियं संभमं भण्णति ।

एतेसु गाहा —

जह चेव थ अद्धाने, अल्लामगहणं ससरक्खमादीहिं ।

तह कज्जसंभमं वि, वित्तियपदे जतण जा करणं ॥१६८॥

जहा अद्धानदारे अल्लामे सुद्धभत्त-पाणत्स असंथरंताण ससरक्खमादी दारा अववदिता तहा कज्जसं-भमदारेसु वि “वित्तियं पयं” अववायपयं—तं पत्तेण ससरक्खाविदारेहिं “अयणा” कायज्जा “जाव करण” । करणं त्ति वाउल्लकरणं । कज्जसंभमे त्ति दारा गता ।

इदाणिं सागारिय पडिपह फिडिय दारा तिण्णि वि एगमाहाए वक्खाणिज्जंति —

पडिवत्तीइ अकुसलो, सागारिय वेत्तु तं परिट्ठावे ।

दंडियमादि पडिपहे, उव्वत्तण मग्गफिडिता वा ॥१६९॥

कोइ साहू भिक्खाए अवइण्णो । तस्स य ससरक्खमट्टियालित्तेहिं हत्थेहिं भिक्खा णिप्फेडिया । तओ स साहू वित्तयति - “एस एत्थ धिज्जाति, तो विदू चिट्ठति, एस इमं पुच्छिस्सति “कीस ण गेण्हसि” ? अहं च पडिबत्तीए अकुसलो, “पडिबत्ती” प्रतिवचनं, जहा एतेण कारणेण ण वट्ठति तहा अकुसलो उत्तरदाना-समर्थ इत्यर्थः । ततो एवं सागारिए तमकप्पियं भिक्खं धेत्तुं पच्छा परिदुवेति । एवं करंतो सुद्धो चेव । सेसा पदा पायसो ण संभवति । सागारिए त्ति दारं गयं ।

इदाणि पडिपहे त्ति दारं -

पडिपहेण दंडिओ एति, भास-रह-हत्थिमाइएहिं पडिणीओ वा पडिपहेण एति, ताहे उव्वतति पहाओ, न पमज्जए वा पादे, एवं सच्चित्त-पुढवीए वच्चेज्जा । पडिपहे त्ति दारं गयं ।

इदाणि फिडिए त्ति दारं -

मग्गातो विपण्हो सच्चित्तमीसाए “वा” पुढवीए गच्चेज्जा, पप्पडएण वा गच्चेज्जा । फिडिए त्ति दारं गयं ॥१६६॥

इदाणि दीहाति त्ति दारं तत्थ -

रक्खाभूसणहेउं, भक्खणहेउं व मट्टिया गहणं ।

दीहादीहि व खइए, इमाए जतणाए णायव्वं ॥१७०॥

दीहादिणा खइए मंतेणाभिमतिकुण कडगव्वेण रक्खा कज्जति, मट्टियं वा मुहे छोडुं ढंको आशु-सिज्जति आलिप्पति वा विसाकरिसणणिमित्तं मट्टियं वा भक्खयति, सप्पडक्को मां रित्तकोट्टो विसेण भाविस्सति । दीहाइणा खइए एसा जयणा । जया पुण सा मट्टिया वेप्पइ तया इमाए जयणाए ॥१७०॥

दड्ढे मुत्ते छगणे, रुक्खे सुसुणाए वंमिए पंथे ।

हल-खणण-कुडुमादी, अंगुल खित्तादि लोणे य ॥१७१॥

पढमं ताव जो पएसो अग्णिणा दड्ढो तओ वेप्पति । तस्सासति गोमुत्ताति भाविथातो वा । ततो जंमि पदेसे छगणछिप्पोल्ली वरिसोवट्ठाविद्या ततो वेप्पति । पिचुमंद-करीर-बव्वूलादि तुवररक्खहेट्ठातो वा वेप्पति । अलसो त्ति वा, गड्डसो त्ति वा, सुसुणाओ त्ति वा एगट्ठं । तेणाहारेउं णीठारिया जा सा वा वेप्पति । तस्सासति वंमीए वम्मितो रप्फो, ततो वा वेप्पति । तस्सासति पंथे तत्थ वा जनपद-णिग्घात-विद्धत्था वेप्पति । तओ हलस्स चउयादिसु जा लग्गा सा वा वेप्पति । खणणं अलिप्तं तस्स वा जा अगे लग्गा सा वा वेप्पति । णवेसु वा गामागरादिणिवेसेसु धराण कुड्डेसु वेप्पति ॥ अंगुलमादी अहो खणति । खित्तादिणिमित्तं गिलाणणिमित्तं लोणं वेप्पति, एते दो गिलाणदारा ॥१७३॥

एतेसि सत्थहताण असती व कतो धेतव्वत्ता ? अतो भणति -

सत्थहताऽऽसति, उव्वरिं तु गेण्हति भूमि तस दयडाए ।

उव्वयारणिमित्तं वा, अह तं दूरं व खणित्ठणं ॥१७२॥

दड्ढाति सत्थहताणं असती सच्चित्तपुढवीए उव्वरित्तं गेण्हति अखणित्ता, खम्ममाणाए पुण भूमीए जे तसा मंडुक्कादि ते विराहिज्जंति । अहवा भूमिद्वियाणं तसाणं च दयाणिमित्तं अहो न खणति, उव्वरित्तं

गेण्हति । उवयारणिमित्तं णाम जा अहथा अणुवहता सती पुढवी, तीए कज्जं परिमंतेऊण किंचि कज्जं कायव्वं, अओ एतेण कारणेण अंगुलं वा दो वा तिण्णि वा खणिकण गेण्हेज्जा । अंगुले त्ति गतं ॥१७२॥

खित्तादिति—कोइ गच्छे खित्तचित्ती दित्तचित्ती जक्खाइट्ठो उम्मायपत्तो वा होज्जा । सो रक्खियव्वो इमेण विहिणा —

पुव्वखतोवर असती, खित्ता दट्ठा खणिज्ज वा अगडं ।

अतरंतपरियरट्ठा, इत्थादि जतंति जा करणं ॥१७३॥

पुव्वखओ जो भूधरोव्वरो तंमि सो ट्ठविज्जति । असति पुव्व-खयस्स भूधरोव्वरस्स । खित्तादीणं अट्ठा, अट्ठा निमित्तेण खणेज्जा वा अगडं-अगडो कूवो । एस^१ आदि सट्ठो वक्खाओ । इत्थादि त्ति गयं ।

अतरंतपरियरट्ठा वा, अतरंतो गिलाणो, तं परिचरंता, तस्सट्ठा अप्पणट्ठा वा ससरक्खइत्थादिवारेहिं जयंति, सब्बेहिं दारेहिं-जाव-करणदारं ॥१७३॥

इदाणिं गिलाणे त्ति दारं —

लोणं व गिलाणट्ठा, विप्पति मंदग्गिणं व अट्ठाए ।

दुल्लह लोणे देसे, जहिं व तं होति सच्चित्तं ॥१७४॥

गिलाणनिमित्तं वा लोणं वेप्पति । अगिलाणो वि जो मंदग्गी तस्सट्ठा वा वेप्पति । तं पुण दुल्लभलोणे देसे वेप्पति । तत्थ पुण दुल्लभलोणे देसे उवखडिज्जमाणे लोणं ण छुम्भति, उवरि लोणं दिज्जति । तेण तत्थ मंदग्गी गेण्हति । तं पुण गेण्हमाणो जत्थ सचित्तं भवति तत्थ ण गेण्हति । तं सचित्तट्ठाणं परिहरति ॥१७४॥

इमा जयणा वेत्तव्वा —

सीतं पउरिंघणता, अचेलकणिरोथ भत्त घरवासे ।

सुत्तत्थ जाणएणं, अप्पा बहुयं तु णायव्वं ॥१७५॥

जंमि देसे सीयं पउरं, जहा उत्तरावहे, तत्थ जे मंदपाउरणा ते पउरिंघणेहिं अग्गिं करेति, तंमि^२ उच्चरगे जं लोणं तं ताव धूमादिहिं फासुनीभूतं गेण्हति । गाहा पुव्वडज्जो सब्बो एत्थ भावेयव्वो । अहवा सीतेण ज^३ अत्थं तं वेप्पति । धूममाइणा वा, पउरिंघणेण जं मीसं तं वेप्पति । अचेलकणिरोहे पुव्ववक्खाणं । भत्तघरए वा जं द्वियं तं वेप्पति । एतेसिं असति अणिव्वणं पि वेप्पति सच्चित्तं । तं पुण सुत्तजाणएण अप्पा-बहुयं णाऊण वेत्तव्वं । किं पुण अप्पा-बहुयं ? इमं, “जइत्तं तं लोणं ण गेण्हति सो गेलणं भवति । गेलणो य बहुतरा संजमविराहणा । इतरहा न भवति ।” गेलणो त्ति दारं गय ॥१७५॥

इदाणिं ओमे त्ति दारं —

ओमे वि गम्ममाणे, अट्ठाणे जतण होति सच्चेव ।

अच्छंता ण अलंमे, पुत्तुल्लभिचारकाउंडा ॥१७६॥

ओमोवरियाए अण्णविसयं गंतव्वं । जा जत्थ जयणा अट्ठाणदारे अग्गिया सच्चेव ओमोवरियाए गम्ममाणे जयणा असेसा दट्ठव्वा । अच्छंता गिलाणादिपडिबंघेण अण्णविसयं अगच्छमाणा अलाभे भत्तपाणस्स ।

पुत्तल्लभिचारगाउंठु त्ति वाउल्लगेणं विज्जं साहिता किंचि इड्ढिमंतं आउंटावेति, सो भत्तपाणं दवाविज्जति ।
गया पुढविक्कायस्स कप्पिया पडिसेवणा ॥१७६॥

इदाणि आउक्कायस्स दप्पिया भण्णाति -

तत्थिमा दारगाहा -

ससिणिद्धमादि सिण्होदए य गमणे य थोच्चणे गावा ।

पमाणे य गहण-करणे, णिक्खित्ते सेवती जं च ॥१७७॥ द्वारगाथा
एते दस दारा । सिण्होदएसु गमणसदो पत्तेयं । सेवती जं चत्ति एतेसेव अंतभावि दसमं दारं ॥१७७॥
तत्थ ससिणिद्धे त्ति दारं -

आदि सदाओ उदउल्लपुरपच्छकम्मा गहिया समेयससिणिद्ध-दारस्स णिक्खित्त-दारस्स य सेवती जं
चत्ति एतेसि तिण्हवि जुगवं पच्छित्तं भण्णाति -

पंचादी ससिणिद्धे, उदउल्ले लहु य मासियं मीसे ।

पुरकम्म-पच्छकम्मे, लहुगा आवज्जती जं च ॥१७८॥

पंच त्ति पणगं । तं ससिणिद्धे भवति । इमेण भंगविकप्पेण ससिणिद्धे हत्थे ससिणिद्धे मत्ते अउभंगो ।
पढमे दो पणगा, एकेक्कं दोसु, चरिमो सुद्धो । “आदि” शब्दो सस्तिग्वे एव योज्यः, उदउल्लादीनामाद्यत्वात् ।
णिक्खित्तं चउल्लिहं-सन्चित्ते १ अणंतरपरंपरे २ मीसे ३ अणंतरपरंपरे ४ एते चउरो । एत्थ मीसपरंपरणिक्खित्ते
पणगं मीसाणंतरे मासियं । मीसे त्ति गतं । सन्चित्त-परंपरे मासियं चेव सन्चित्ताणंतरे चउल्लहुअं । उदउल्ले
अउभंगो । पढमे भंगे दो मासलहु, दोसु एकेक्कं, चरिमो सुद्धो । पुरकम्मपच्छकम्मे लहुगा, कंठं । आवज्जती
जं चत्ति एकेक्के दारे योज्जमिदं वाक्यम् । आवज्जति पावति, अं संघट्टणादिकं सेसकाए तं दायव्वं । ह्य ॥१७८॥

इदाणि सिण्ह त्ति दारं ठप्पं । दये त्ति दारं । तत्थ -

गाउय दुगुणादुगुणं, वत्तीसं जोयणाइं चरमपदं ।

चत्तारि छच्च लहुगुरु, छेदो मूलं तह दुगं च ॥१७९॥

सन्चित्तेण दगेण गाउयं गच्छति, दो गाउया, जोयणं, दो जोयणा, चउरो, अट्ट, सोलस, वत्तीसं
जोयणा । पच्छद्वेण जहा संखं चउल्लहुगादी पच्छित्ता । दए त्ति दारं गयं ॥१७९॥

इदाणि सिण्ह त्ति दारं भण्णाति -

सिण्हा मीसग हेट्ठोवरिं च कोसाति अट्ठवीससतं ।

भूयुदयमंतलिक्खे, चतुल्लहुगादी तु वत्तीसा ॥१८०॥

सिण्ह त्ति वा ओस त्ति वा एगट्ठं ।- सा हेट्ठो उवरिं च । ताए दुविहाए मीसोदएण य गाउयं
गच्छमाणस्स मासलहुं । दोसु गाउएसु मासगुल्लं, जोयणे चउल्लहु, दोसु क्का, चउसु फुं, अट्टसु फुं, सोलसेसु छेदो,
वत्तीसाए मूलं, चउसट्ठीए अणवट्ठो, अट्ठवीससते पारंवी । सिण्ह त्ति दारं गयं । अविंसिदुयुदगदारं भणियं ।

तन्विसेसम्पदरिसणत्थं पच्छद्वं भण्णति—भूमीए उदगं भूमुदगं नद्याविधु, अंतलिक्खे उदगं-
वासोदयेत्यर्थः । तेण गच्छमाणस्स “चउलहुगादी उ वत्तीस” गतार्थं ॥१८०॥

इदाणिं सच्चित्तुदग-सिण्ह-मीसोदगाणं अभिक्खसेवा भण्णति —

सच्चित्ते लहुमादी, अभिक्ख-गमणंमि अट्ठहिं सपदं ।

सिण्हामीसेवुदए, मासादी दसहिं चरिमं तु ॥१८१॥

सच्चित्तोदगेण सह गमणे चउलहुयं, वितियवाराए चउगुरुं, एवं-जाव-अट्ठमवाराए पारंचियं
सिण्हामीसुदगे य पढमवाराए मास-सहुं, वितिय-वाराए मासगुरुं एवं-जाव-दसमवाराए पारचिय ॥१८१॥

इदाणिं धुवणे त्ति^१ दारं —

सच्चित्तेण उ धुवणे, मुहणंतगमादिए व चतुलहुया ।

अच्चित्त धोवणंमि वि, अकारणे उवधिणिप्फण्णं ॥१८२॥

सच्चित्तेण उदगेण जइ वि मुहणंतगं धुवति तहा वि चउलहुयं । अह अच्चित्तेण उदगेण अकारणे धुवति
सम्मो उवधिणिप्फण्णं भवति । जहुण्णोवकरणे पणनं, मज्झिमे मासलहुं, उवकोसे चउलहुं । सच्चित्तेणाभिक्खधोवणे
अट्ठहिं सपदं, मीसोदएहिं सपदं, अच्चित्तेण वि निक्कारणे अभिक्खाधोवणे उवधिणिप्फण्णं, सट्ठाणा उवरिमं
णायव्वं । धोवणे त्ति दारं गयं ॥१८२॥

इदाणिं णाव त्ति दारं —

णावातारिम चतुरो, एग समुद्दंमि तिणिण य जलंमि ।

ओयाणे उज्जाणे, तिरिच्छसंपातिमे चेव ॥१८३॥

तारिणी णावातारिमे उदगे चउरो णावाप्पगारा भवति । सत्थ एगा समुद्दे भवति, जहा
प्तेयालग-पट्टणाओ वारवइ गम्मइ । तिणिण य समुद्दातिरित्ति जले । सा य इमा-ओयाणे त्ति अनुओतोगामिनी
पानीयानुगामिनीत्यर्थः, उज्जाणे त्ति प्रतिलोमगामिनीत्यर्थः, तिरिच्छ-संतारिणी नाम कूलात्कूल अणु
गच्छतीत्यर्थः ।

एयंमि व चउव्विहे णावातारिमे इमं पायच्छित्तं —

तिरियोयाणुज्जाणे, समुद्दजाणी य चेव णावाए ।

चतुलहुगा अंतगुरु, जोयणअट्ठद्व जा सपदं ॥१८४॥

तिरियोयाणुज्जाणे समुद्द-णावा य चउसु वि चउलहुगा । अंतगुरु त्ति समुद्द-गामिणीए दोहिं वि
तव-कालेहिं गुरुगा, उज्जाणीए तवेण ओयाणीए कालेण, तिरियाणीए दोहिं वि लहुं । “जोयणअट्ठद्व-जाव-
सपदं त्ति” एतेसि चउण्हं णावप्पगाराणं एगतमेणा वि अट्ठजोयणं गच्छति चउलहुयं, अतो परं अट्ठजोयणवुट्ठीए
जोयणे चउगुरुयं, दिवड्डे फुं, दोसु फुं, अट्ठाइज्जेसु छेदो, तिसु भूलं, तिसु सट्ठेसु मणवट्ठप्पो, चउसु पारंची ।
अभिक्खसेवाए अट्ठहिं “सपदं”, पारंचियं त्ति वुत्तं भवइ ॥१८४॥

णावोदगतारिमे पगंते अण्णे वि उदगतरणप्पगारा भण्णंति —

संघट्ठे मासादी, लहुगा तु लेप लेव उवरिं च ।

कुंभे दत्तिए तुम्बे, उडुपे पण्णी य एमेव ॥१८५॥

णिककारणे संघट्ठेण गच्छति मासलहुयं, आदिसद्दातो अभिक्खसेवाए दसहिं सपदं । अह लेवेण गच्छति तो चउलहुयं, अभिक्खसेवातो अट्ठहिं वाराहिं सपदं । अह लेवोवरिणा गच्छति च्छ, अट्ठहिं सपयं । कुंभे सि कुंभ एव ।

अहवा चउकट्ठि काउं कोणे कोणे घट्ठो वज्झति, तत्थ अवलंविउं आरुमिउं वा संतरणं कज्जति । दत्तिए ति वायफुण्णो दत्तितो, तेण वा संतरणं कज्जति । तुम्बे ति मच्छिद्यजालसरिसं जालं काऊण अलावुगाण भरिज्जति, तंमि आरुठेहिं संतरणं कज्जति । उडुपे ति कोट्ठिबो, तेण वा संतरणं कज्जति । पण्णि ति पण्णिमया महंता भारगा वज्झंति, ते जमला वंवेउ ते य अवलंविउं संतरणं कज्जति । एमेव ति जहा दगलेवादीसु चउलहुयं अभिक्खसेवाए य अट्ठहिं सपदं एमेव कुंभादिसु वि दट्ठव्वं । णाव ति दारं गतं ॥१८५॥

इयाणिं पमाणे ति दारं —

कलमाददामलगा, करगादी सपदमट्ठवीसेणं ।

एमेव य दवउदए, बिंदुमातं जली वड्ढी ॥१८६॥

“कलमो” चणगो भण्णति, तप्पमाणादि-जाव-अदामलगप्पमाणं गेण्हति । एत्थ चउलहुयं ।

कहं पुण कट्ठिणोदगसंभवी भवति ? भण्णइ—करगादी उदगपासाणा वासे पडंति ते करगा भण्णंति । “आदि” सद्दाओ हिमं वा कट्ठिणं । सपदमट्ठवीसेणं ति अदामलगादारव्व दुगुणादुगणेण-जाव-अट्ठावीसं सतं अदामलगप्पमाणं । एत्थ चउलहुगादी सपयं पावति । एमेव य दवउदगे द्रवोदक इत्यर्थः, कलमाप्रस्थाने विदुर्द्रष्टव्यः, आद्रामलगस्थाने अंजलिद्रष्टव्यो, वट्ठि ति दुगुणा दुगुणा वट्ठी-जाव-अट्ठावीसं सतं अंजलीणं, चउलहुगादि पच्छित्तं तहेव जहा कट्ठिणोदके । मीसोदकेऽप्येवमेव आद्रामलकांजलीप्रमाणम् ।

णवरं—दुगुणा दुगुणेण ताव णेयव्वं-जाव-पंचसतबारसुत्तरा । पच्छित्तं मासलहुगादि । अभिक्खसेवाए दसहिं सपदं । पमाणे ति दारं गतं ॥१८६॥

इदाणिं गहणे ति दारं —

जति गहणा तति मासा, पक्खेवे चेव होति चउमंगो ।

कुडुभगादिकरणा, लहुगा तस रायगहणाती ॥१८७॥

गहणपक्खेवसु चउमंगो कायव्वो, एक्को गहो एक्को पक्खेवो च्छ । जत्तिया गहण-पक्खेवा पत्तेयं तत्तिया मासलहुगा भवंति । गहणे ति दारं गतं ।

इदाणिं करणे ति दारं —

कुडुभगादिकरणे ति कुडुभगो—“जलमंडुओ” भण्णति, आदि सद्दाओ भुरवण्णतरं वा सहं करेति । कुडुभगादि सचित्तोदके करंतस्स चउलहुयं अभिक्खसेवाय अट्ठहिं सपदं । मीसाउक्काए कुडुभगादि करंतस्स मासलहुं । अभिक्खसेवाए दसहिं सपदं । कुडुभगादि च करंतो पूयरगादि तसं विराहेजा, तत्थ तसकायणिप्फणं ।

रायगहणादि त्ति सुंदर कुडुंभग करेसि त्ति मं पि सिक्खामेहि त्ति गेण्हेज्जा । आदिग्गहणातो उल्लिखत्तमावेत्तं^१ पासे धरेज्जा । करणे त्ति दारं गयं । गता आउक्कायस्स दप्पिया पडिसेवणा ॥१८७॥

इदाणि आउक्कायस्स कप्पिया सेवणा भण्णाति -

अद्धान कज्ज संभम, सांगारिय पडिपहे य फिद्धिते य ।

दीहादी य गिलाणे, ओमे जतणा य जा जत्थ ॥१८८॥ द्वार-गाथा

एते अद्धानादी नवाववायदारा -

एतेसु ससणिद्धादी दस वि दारा जह संभवं अववदियव्वा ॥१८८॥

एत्थ पुण अद्धानदारे इमे दारा पुढविसरिसा -

ससणिद्धे उदउल्ले, पुरपच्छा माण-गहण-णिक्खित्ते ।

गमणे य मही य जहा, तहेव आउंमि वित्तिपदं ॥१८९॥ कंठा

गमणदारस्स जइ वि पुढवीए अतिदेसो कतो तहा वि विशेष-प्रतिपादनार्थं उच्यते -

उवरिमसिण्हा कप्पो, हेट्ठिन्लीए उ तलियमवणेत्ता ।

एमेव दुविधमुदए, धुवणमगीएसु गुलियादी ॥१९०॥

उवरिमसिण्हाए पडंतीए वासाकप्पं सुपाउयं काउं गंतव्वं । अहो सिण्हाए पुण तलियाओ अवणेत्ता गंतव्वं । एस कारणे जयणा । जह सिण्हाए विही वुत्तो एमेव य दुविहे उदएवि भूमे अंतलिक्खे य । गमणे-त्ति दारं गयं ।

इदाणि धोवणे त्ति दारं अववदिज्जति -

‘धुवणमगीएसु गुलियादी’ गिलाणादि-कारणे । जत्थ सच्चित्तोदगेण धुवणं कायव्वं तत्तिमा जयणा-“अगीयत्थं” त्ति, अपरिणामग अतिपरिणामगा य, तेसि पच्चयणिमित्तं अतिपसगणिदारणत्थं च गुलियाओ धुविउमाणिज्जंति, दगगुलिगा पुण वक्को भण्णाति, उदस्सि भाविय पोत्ता वा । आदि सद्दामो छगणादि वेत्तव्वा । धुवणे त्ति दारं गयं ॥१९०॥

इदाणि णाव त्ति दारं -

णावात्तारिमग्गहणा इमे वि जलसंतरणप्रकारा वुत्तंते -

जंघात्तारिम कत्थइ, कत्थइ वाहाहि अप्प ण तरेज्जा ।

कुंभे दत्तिए तुंभे, णावा उडुवे य पण्णी य ॥१९१॥

समासतो जलसंतरणं दुविहं—याहं अथाहं च । जं थाहं तं तिविहं संघट्टो सेवो सेवोवरियं च । एयं तिविहं पि जंघासंतारिमग्गहणेण गहियं । कत्थइ त्ति कच्चिन्नद्यादिषु ईदृशं भवतीत्यर्थः । वित्तियं कत्थइ त्ति कच्चिन्नद्यादिषु अत्थाहं भवतीत्यर्थः । एत्थ य वाहाहि अप्पणो णो तरेज्जा, हस्तादि प्रक्षेपे बहूदगोपवात्तत्वाद् ।

जलमाविर्द्दिह् इमेहि संतरणं कायव्वं कुंभेण, तदभावा दत्तिएण, तदभावा तुंभेण, तदभावा उडुपेण, तदभावा पण्णीए, तदभावा णावाए वंधाणुलोमा मज्जे णावा गहणं कत्तं ॥१६१॥

एत्तो एगतरेणं तरियव्वं कारयामि जातमि ।

एतेसि विवच्चासे, चातुम्मासे भवे लहुया ॥१६२॥

कंठ्या । णवरं - विवच्चासे त्ति सति कुंभस्स दत्तिएण तरति चउलहुयं, एवं एवकेवक्कस्स विवच्चासे चउलहुयं ददुव्वं । सव्वे ते कुंभाती इमाए जयणाए वेतव्वा ॥१६२॥

णावं पुण अहिकिच्च भण्णति -

णवाणवे विभासा तु, भाविता भाविते ति या ।

तदण्णभाविए चेव, उल्लाणोल्ले य मग्गणा ॥१६३॥

सा णावा अहाकडेण य जाति, संजयट्ठा वा । अहाकडाए गंतव्वं । असति अहाकडाए संजयट्ठाए वि जा जाति ताए वि गंतव्वं । सा दुविहा—णवाणवे विभास त्ति णवा पुराणा वा, णवाए गंतव्वं ण पुराणाए, सप्रत्यपायत्वात् । णवा दुविहा—भावियाभाविय त्ति उदगभाविता अभाविता य, जा उदके छूटपुव्वा सा उदगभाविया, इतरा अभाविया, भावियाए गंतव्वं ण इतराए, उदगविराहणोभयाभो । उदगभाविया दुविहा—तदण्णभाविए त्ति तदुदयभाविया अण्णोदयभाविया च, तदुदयभावियाए गंतव्वं ण इतराए, मा उदग धस्सं भविष्यतीति कृत्वा । तदुदयभाविया दुविहा—उल्लाणोल्लति (मग्गणा) उल्ला तिता, अणोल्ला सुक्का, उल्लाए गंतव्वं ण इयरीए, दमाकर्षणभयात् । मग्गणे त्ति एधा एव मार्गणा याभिहिता । एरिसणाव ए पुण गच्छति ॥१६३॥

इमं जयणं अतिक्कंतो -

असती य परिरयस्स, दुविध तेण तु सावए दुविधे ।

संघट्टेण लेवुवरिं, दु जोयणा हाणि जा णावा ॥१६४॥

जत्थ णावा तारिमं ततो पदेसाभो दोहि जोयणेहि गत्तं थलपहेण गउडइ । तं पुण थलपहं इम—अतिकोप्परो वा, वरणो वा, संडेवगो वा, तेण दुजोयणिएण परिरयेण गच्छउ, मा य णावोदएण । अह असइ परिरयस्स सई वा इमेहि दोसेहि जुत्तो । परिरभो दुविहा—तेण त्ति सरीरोवकरणतेणा, सावते दुविह त्ति सीहा वाला वा, तेण वा थलपहेण भिक्खं ण लब्धति वसही वा, तो दिवहुजोयणे संघट्टेण गच्छउ मा य णावाए । अह तत्थ वि एते चेव दोसा तो जोयणे लेवेण गच्छउ मा य णावाए । अह णत्थि लेवो सति वा दोस जुत्तो तो अद्वजोयणे लेवोवरिएण गच्छउ मा य णावाए । अह तं पि णत्थि, दोसलं वा तदा णावाए गच्छउ । एवं दुजोयणहाणीए णावं पत्तो ॥१६४॥

संघट्टेलेवउवरीण-य वक्खाणं कज्जति -

जंघद्धा संघट्टो, णामी लेवो परेण लेवुवरिं ।

एगो जले थलेगो, णिप्पगल्लेण तीरमुस्सग्गो ॥१६५॥

पुष्पद्वं कंठं । संवृष्टे गमज-जतणा भण्णति—एगं पायं जले काउं एगं थले । थलेमिहागासं भण्णति सामङ्गसंण्णाए । एतेण विहाणेण वक्समाणेण जयणमुत्तिण्णो जया भवति तदा णिम्मलिते उदगे तीरे इरिया-वहियाए उस्सगं करेति । सधट्टजयणा भणिया ॥१६५॥

इदाणिं लेव लेवोवरिं च मण्णति जयणा —

णिम्मए गारत्थीणं तु, मग्गतो चोलपट्टमुस्सारे ।

समए अत्थेग्घे वा, ओइण्णोसुं वणं पट्टं ॥१६६॥

णिम्मयं जत्थ चोरमयं णत्थि तत्थ । गारत्थीणं मग्गतो । “गारत्था” गिहत्था । तेसु जलमवतिण्णोसु “मग्गतो” पच्छतो जलं ओयरइ ति भणियं होइ । पच्छतो य द्विता जहा जलमवतरंति तहा तहा उवस्वरि चोलपट्टमुस्सारंति, मा बहु उग्घातो भविस्सति । जत्थ पुण सुभयं चोराकुलेत्यर्थः, अत्थग्घं जत्थ त्थग्घा णत्थि, तत्थ ओत्तिण्णोसु ति जलं अट्टेसु गिहत्थेसु अवतिण्णोसु, वणं आयणं, पट्टं चोलपट्टं वंघिउं, मध्ये अवतर-तीत्यर्थः ॥१६६॥

जत्थ संतरणे चोलपट्टो उदउल्लेज्ज तत्थिमा जतणा —

दगतीरे ता-चिट्ठे, णिप्पगलो जाव चोलपट्टो तु ।

समए पलंबमाणं, गच्छति काएण अफुसंतो ॥१६७॥

वणं पानीयं, तीरं पर्यन्त । तत्थ ताव चिट्ठे जाव णिप्पगलो चोलपट्टो । तु सट्ठो निर्मयावधारणे । अह पुण समयं तो हत्थेण गहेउं पलंबमाणं चोलपट्टयं गच्छति । डंडगे वा काउ गच्छति । ण य तं पलंबमाणं दंडागे वा व्यवस्थितं कायेन स्पृशतीत्यर्थः । एसा गिहि-सहियस्स दधुत्तरणे जयणा भणिया ॥१६७॥

गिहि असती पुण इमा जयणा —

असति गिहि णालियाए, आणक्खेत्तुं पुणो वि परियरणं ।

एगाभोग पडिग्गह, केई सच्चाणि ण य पुरतो ॥१६८॥

असति सत्थित्तयगिहत्थाणं जतो पाडिबहिया उत्तरमाणा दीसंति तन्नो उत्तरियव्वं । असति वा तेसि णालियाते आणक्खेत्तुं पुणो पुणो पडियरणं । आयप्पमाणातो अउरंखुलाहिगो दंडो “णालिया” भण्णति । तीए “आणक्खेत्तुं” उववेत्तूण परतीरं गंतुं आरपारमागमणं “पडिउत्तरणं” । णालियाए वा असति तरणं प्रतिक्रियकरणो जो सो तं आणक्खेत्तुं जया आगतो भवति तदा गंतव्वं । एवं जंघातारिमे विही भणिअो ।

इमा पुण अत्थाहे जयणा — तं पढमं णावाए भण्णति । एगाभोगपडिग्गहे ति “एगो भोगो” एगो य योगो भण्णति, एगद्वयणे ति भणियं होति, तं च भुत्तगोवकरणं एगद्वं, पडिग्गहो ति पडिग्गहो सिक्कगे अहोमुहं काउं पुढो कज्जति, नीमेदात्तरणार्थं ।

“केय ति” केचिदाचार्या एवं वक्खाणयंति — सच्चाणि ति मात्तगोपकरणं पडिग्गहो य पादोपकरणमसेत्तं पडिलेहियं । एताभ्यामादेशद्वयाभ्यामन्यतमेनोपकरणं कृत्वा स-सीसोवरियं कायं पादे य पमब्जिऊणं णावाकृणं कायव्वं । तं च ण य पुरम्भो ति पुरस्तादग्रतः, प्रवर्तनदोषभयात्तौ अनवस्थानदोषभयाच्च । पिट्ठो वि णाक्खेज्जा, मा ताव विमुच्चेज्ज अतिविकृष्टजलाब्धानभयाद्वा । तम्हा मज्जेऽऽक्खेज्जा ॥१६८॥

तं चिमेद्वाणे मोत्तुं -

ठाणतिथं मोत्तुण उवउत्तो ठाति तत्थणावाहे ।

दति उडुवे तुंवेसु य एस विही होति संतरणे ॥१६६॥

देवताद्वाणं, कूयद्वाणं, निजामगद्वाणं । अहवा पुरतो, मज्जे, पिट्ठो । पुरतो देवयद्वाणं, मज्जे सिवद्वाणं, पच्छा तीरणद्वाणं । एते वज्जिय तत्थ णावाए अणावाहे द्वाणे द्वायति । उवउत्तो ति णमोक्कारपरायणो सागारपच्चक्खाणं पच्चक्खाउ य द्वाति । जया पुण पत्तो तीरं तदा णो पुरतो उत्तरेजा, मा महोदगे णिवुडेजा, ण य पिट्ठतो, मा सो अवसारेज्जेजा णावाए, तद्दोस-परिहरणत्थं मज्जे उयरियव्वं । तत्थ य उत्तिण्णेण इरियावहियाए उस्सणो कायव्वो, जति वि ण संवट्ठति दगं । दति-उडुप-तुंवेसु वि एस विही होति संतरणे । णवरं ठाणं तिथं मोत्तुं । णाव त्ति दारं गयं ॥१६६॥

अधुणा पमाणद्वारं -

एत्थ पुण इमं जतणमतिक्कंतो सच्चित्तोदगगहणं करेति -

कंजियआयामासति, संसट्ठसुणोदएसु वा असती ।

फासुगमुदगं तसज्जं तस्सासति तसेहिं जं रहितं ॥२००॥

पुव्वं ताव कंजियं गेप्पति । “कंजियं” देसीभासाए आरत्तालं भण्णति । आयामं अवसामणं । एतेसि असतीए संसट्ठसुणोदगं गेप्पति । गवंगरसभायणणिकेयणं जं तं “संसट्ठसुणोदगं” “भण्णति ।

अहवा कोसलविसयादिसु सल्लोयणो विणस्सणमया सीतोदगे छुम्भति तंतंमि य ओदणे भुत्ते तं अवीभूतं जइ अतसागतो वेप्पति, एतं वा संसट्ठसुणोदं । एतेसि असतीए जं वप्पादिसु फासुगमुदगं तं तसज्जं वेप्पति । तस्सासति त्ति फासुय अतसागत्स असति फासुगं सतसागं भम्मकरकादि परिपूयं वेप्पति । सव्वहा फासुगासति सचित्तं जं तसेहिं रहियं ति ॥२००॥

फासुयमुदगं ति जं वुत्तं, एयस्स इमा वक्खा -

तुवरे फले य पत्ते, रुक्खे सिला तुप्प मद्दणादीसु ।

पासंदणे पवाए, आतवतत्ते वहे अवहे ॥२०१॥

तुवरसद्दो रुक्खसद्दे संवज्जति तुवरवृक्ष इत्यर्थः । सो य तुवररुक्खो समूलपत्तपुप्फफलो जंमि उदगे प्रडिओ तंमि तेण परिणामियं त वेप्पति ।

अहवा तुवरफला हरीतक्यादयः, तुवरपत्ता पलासपत्तादयः “रुक्खेत्ति” रुक्खकोटरे कटुफलपत्तातिपरिणामियं वेप्पति । “सिल त्ति” क्वचिच्छिलायां अण्णतररुक्खच्छल्ली कुट्टिता तंमि जं संवट्ठियमुदगं तं परिणयं वेप्पति । जत्थ वा सिलाए तुप्पपरिणामियं उदगं तं वेप्पति । तुप्पो पुण मयय-कलेवर-वसा भण्णति । मद्दणादीसु त्ति हस्त्यादिमदितं, “आदि” शब्दो हस्त्यादिक्रमप्रदर्शने । एएसि तुवरादि-फासुगोदगणं असतीते पच्छदं । आयवतत्ते, अवह, वहे, पासंदणे, पवाते, एय क्रमः । उत्क्रमस्तु वंधानुलोम्यात् । पुव्वं आयवतत्तं अप्पोदगं अवहं वेप्पति । असइ आयवतत्तं वहं विप्पइ । दोण्ह वि असती कुंड-तडागादीप्पसवणोदं वेप्पति, अण्णोण्णपुढविसंक्रमपरिणयत्ता अत्रसत्वाच्च । तस्सासति धारोदगं, धारापातविपन्नत्वाद् अत्रसत्वाच्च । ततः शेपोदगं ॥२०१॥

महणादिसु त्ति जं पयं, अस्य व्याख्या -

जह्णे खग्गे महिसे, गोणे गंवए य सूरर मिगे य ।

उप्परिवाडी गहणे, चातुम्मासा भवे लहुया ॥२०२॥

जहो हस्ती, खग्गे एगसिगी अरण्णे भवति, महिसे गोणे प्रसिद्धे, गोणामिती गवधो, सूरर-मृगी प्रसिद्धी । जह्णादियाण उक्कमगहणे चउमासा भवे लहुया । अह्वा महणाइयाणं वा उक्कमगहणे भवे लहुया । एसा पमाणदारे जयणा भणिया । एत्थं पुण मीस-सचित्तोदगणं गहणे पसे जावतिमं उवउज्जति तत्तिममेत्तस्स पढमभंगे गहणं, असंवरणे-जाव-अणेगपक्खेवं पि करेज्जा । अट्ठाणे त्ति दार गत ॥२०२॥

इदाणिं सेसा कज्जादि दारा अववदिज्जति -

जह चेव य पुढवीए कज्जे संभमसागारफिडिए य ।

ओमंमि वि तह चेव तु पडिणीयाउट्टणं काउ' ॥२०३॥

जहा पुढवीए तहा इमे वि दारा कज्जे, संभमे, सागारिस्से, फिडिते य, च सहो पडिप्पहे य । ओमंमि वि तह चेव उ "तु" सहो भविसेनावधारणार्थे, इमं पुण पडिणीयाउट्टणं काउ त्ति अट्ठाणात्ति जहा संभवं ओएज्जा, पडिणीयाउट्टणं कातु कामो करणं पि करेज्जा । सत्त दारा गया ॥२०३॥

इदाणिं दीहादि गिलाणे त्ति दारा -

विसकुंभ सेय मंते अगदोसथ वंसणादि दीहादी ।

फासुगदगस्स असती गिलाणकज्जट्ट इतरं पि ॥२०४॥

विसकुंभो.त्ति लूता भण्णात्ति । तत्थ सेकणिमित्तं उदगं वेतव्वं । मंते त्ति आयमिउं मंत वाहेत्ति, अगधोसहाणं वा पीसण-णिमित्तं विसवायमूलियाणं वा घसणहेउ, "आदि" सहातो विषोपयुक्तेतरभुवत्ते वा एवमेव । दीहादि त्ति दारं गतं -

इदाणिं गिलाणे त्ति -

फासुगोदगस्स असती गिलाणकार्ये इतरं पि सच्चित्तेत्यर्थः । आउक्कायस्स कप्पिया पडिसेवणा गता ॥२०४॥

इयाणिं तेउक्कायस्स दप्पिया पडिसेवणा भण्णइ -

सागणिए णिक्खिते संवट्टणत्तावणा य णिव्वावे ।

तत्तो इंधणे संकमे य करणं च जणणं च ॥२०५॥ द्वारगाथा

सागणिए त्ति दारं -

अस्य सिद्धसेनाचार्यो व्याख्यां करोति -

सन्वमसन्वरतणिओ वोती दीवो य होति एक्को ।

दीवमसन्वरतणिए लहुगो सेसेसु लहुगा उ ॥२०६॥

एकैकको त्ति “जोती” उद्दित्तं, “दीवो” प्रदीपः । ज्योतिः सर्वरात्रं भ्रियायमाणो^१ सार्वरात्रिकः इतरस्त्वसार्वरात्रिकः । प्रदीपोऽप्येवमेव द्रष्टव्यः । एतेसि चउण्ह विक्कप्पाण अण्णतरेणावि जा जुत्ता वसही तीए ठायमाणाणिमं पच्छित्तं । दीवे असव्वरयणिए लहुगो, सेसेसु त्ति सव्वरातीए प्पदीवे दुविहजोइमि य चउलहुगा ॥२०६॥

इमा पुण सागणिय-णिक्खित्तदाराण दोण्ह वि “भद्दवाहु” सामिकता प्रायश्चित्तव्याख्यान गाथा -
पंचादी णिक्खित्ते, असव्वराति लहुमाहियं मीसे ।
लहुगा य सव्वरातिए, जं वा आवज्जती जत्थ ॥२०७॥

पंच त्ति पणगं, तं आदि कावं जत्थ-जत्थ जं संभवति पायच्छित्तं तं तत्थ तत्थ दायव्वं, णिक्खित्ते त्ति, सचित्तपरंपर-णिक्खित्ते असव्व-राईए य प्पदीवे मासलहुगं ।

अह्वा “पंचादीणिक्खित्ते” त्ति आदिणिक्खित्ते पणगं, मिस्सगणिपरंपरणिक्खित्तेत्यर्थः । कथं पुनराद्यं ? द्वितीयपदे प्राप्ते “पूर्वं तेन ग्रहणमिति करेज्जा” कृत्वा । मासियं मीसि त्ति मीसाणंतरगणि-णिक्खित्ते मासलहुयं । लहुगा य सव्वराइए त्ति सव्वरातीए य पदीवे दुविह जोयंमि य चउलहुगा । च शब्दात्सचित्ताणं-तरणिक्खित्तं य । जं वा आवज्जती जत्थ त्ति एयं सव्वदाराणं सामण्यपयं, जं संघट्टणादिकं, आयविराहणा-णिप्फणं वा, तसकाय-णिप्फणं वा, आवज्जति प्राप्नोति, “जत्थ” त्ति सागणियादिसु दारेसु, जहा-संभवं योज्यमिति वाक्यशेषः । “सागणिय-णिक्खित्ते त्ति दारा गता ॥२०७॥

इयाणिं संघट्टणे त्ति दारं -

एयस्स इमा भद्दवाहुसामिकता-वक्खाण-गाहा -

उवकरणे पडिलेहा, पमज्जणाऽऽवास पोरिसि मणे य ।

णिक्खमणे य पवेसे, आवडणे चेव पडणे य ॥२०८॥

उवकरणे पडिलेह त्ति पदं, एवं पमज्जणाऽऽवासग पोरिसि मणे य निक्खमणे य पवेसे आवडणे चेव पडणे य एतावति पदाणि । अवान्तर नव द्वाराणि ॥२०८॥

एतेषां सिद्धसेनाचार्यो व्याख्यां करोति -

पेह पमज्जण वासए, अग्गी ताणि अकुव्वतो जा परिहाणी ।

पोरिसि भंगमभंजणजोई होति मणे तु रत्तिव्व रति वा ॥२०९॥

पेह त्ति उवकरणे पडिलेहा गहिता, पमज्जणे त्ति वसहिपमज्जणा गहिता, वासए त्ति आधसगदारं गहिवं, अग्गि त्ति एताणि पेहादीणि करेतस्स अग्गी विराहज्जति त्ति वक्कसेसं । संजोतियाए उवकरणं पडिलेहेति मासलहुअ, अह अगणीए च्छेदणगाणि वडंति तो चउलहुयं । अह अग्गिणिविराहणाभया पेहादीणि ज करेति, ताणि अकुव्वतो जा परिहाणि त्ति, तमावज्जते । उवकरणपडिलेहणपरिहाणीए असमायारिणिप्फणं मासलहु उवहिणिप्फणं वा, वसहि ण पमज्जति अइतणिता वा ण पमज्जति मासलहु, अह पमज्जति तहा

वि मासलहुं, अह पमज्जिते च्छेदणगेहि अगणिकाभो विराहिज्जति तो चउलहुयं । पोरिसि त्ति दारं—
“पोरिसिभंगमभंजणजोती” व्याख्यापदं, सुत्तपोरिसि भंजति मासलहुं, अत्थपोरिसि ण करेति मासलहुं, सुत्तं
णासेति च्छ, अत्थं णासेति च्छा, अभंगे पुण जोती विराहिज्जति ।

इदाणि मणे त्ति दारं —

“होइ मणे तु रतिव्व-रति वा” व्याख्यान पदं, स जोतिव्वेसहीए जति रती होअ सुहं अच्चिज्जति त्ति
रागेत्यर्थः तो चउलहुयं, अह अरति भण्णति — उज्जोते तो चउलहुयं ॥२०६॥

आवस्सगपरिहाणी पुण इमा —

जइ उस्सग्गे ण कुणइ, तति मासा सव्व अकरणे लहुगा ।

वंदण थुती अकरणे, मासो संडासगादिसु य ॥२१०॥

जति उस्सग्गे ण करेति तइ मासा, कंठं । सव्वावसगस्स अकरणे चउलहुयं । अह करेति तो
जत्तिया उस्सग्गा करेति तति चउलहुगा, सव्वमि चउलहुयं चेव । जति ण देति वंदणए थुतीतो वा तत्तिया
मासलहु भवति । अह करेति तं चेव य मासलहुं । संडासगपमज्जणे अपमज्जणे वि मासो ॥२१०॥

णिक्खमण — पवेसे त्ति दो दारा —

इमा व्याख्या —

आवस्सिया णिसीहिय, पमज्जासज्ज अकरणे इमं तु ।

पणगं पणगं लहु लहु, आवडणे लहुगं जं चण्णं ॥२११॥

णिक्खमनो आवस्सियं ण करेति, पविसंतो णिसीहियं ण करेति, णितार्णितो वा ण पमज्जसि,
आसज्जं वा ण करेति, एतेसिमं पायच्छित्तं आवासिगातिसु जहासंखेण पणगं, पणग, मासलहु, मासलहु ।
अहावस्सिणीसीहिया न करेति तो पणगं चेव असमायारिणिप्फणं वा । पमज्जासज्जाणं पुण करणे अणिणि-
णिप्फणं । णिक्खमण-पवेसे त्ति दारा गया ।

आवडण-पडणे त्ति दारा । आवडणं पक्खलणं, त पुण भूमिअसपत्तो, संपत्तो वा
जाणुकोप्परेहि । पडिओ पुण सव्वगततेण भूमीए । एत्थ आवडणे लहुग त्ति आवडणे पडणे वा
चउलहुग त्ति भणितं भवति । “जंचण त्ति” आवडितो पडिओ वा छण्ह जीवणिकायाण विराहुणं
करिस्सती त णिप्फण त्ति भणियं होति । अहवा आत्मविराहुणाणिप्फणं, अहवा अगणिणिप्फणं ॥२११॥
आवडण-पडण त्ति दारा गता । गतं च सघट्टण दारं ।

इयाणि तावणे त्ति दारं —

सेहस्स विसीदणता, उसक्कतिसक्कणऽण्हि णयणं ।

विज्झविउण तुयट्टण, अहवा वि भवे पलीवणता ॥२१२॥

सच्चित्तमीस अगणी णिक्खित्ते संतणंतरे चेव ।

सोथी जह पुढवी तावणदारस्सिमा वक्खा ॥२१३॥

अगणिसहितोवस्सए द्विताणं सीयत्तो सेहो अप्पाणं पि तावेज्जा, हत्थपादे वा । तावणे त्ति दारं गयं ।

उक्कमेणं इंधणे त्ति दारं वक्खाणे त्ति—

इंधण तमेवं दाख्यं करेति । उसक्कतिसक्कण त्ति लहुं विज्जाउ त्ति जलमाणिघणाणं उक्कट्टणा उसक्कणा भण्णति, जलउ त्ति तेसि चैव समीरणा अतिसक्कणा भण्णति, अण्णं वा इंधणं पक्खिवइ । इंधणे त्ति दारंगयं ।

इदाणि संकमणे त्ति दारं—

अण्णाहि णयणंति स्थानात्स्थानान्तरं संक्रमेत्यर्थः । तत्पुनः शयनीयस्थानाभावात्करोति, प्रदीपनक-
भयाद्वा । संकमणे त्ति दारं गयं ।

इदाणि णिव्वावणे त्ति दारं—

विज्जवित्तूण तुयट्टणे त्ति पलीवणगभया णिव्वावेतुं छारधूलीहि स्वपितीत्यर्थः । इह वक्खाणुक्कम-
करणं ग्रंथलाघवार्थः । णिव्वावणे त्ति दारं गतं ।

इदाणि करणं च त्ति दारं—

अलातचक्रादिकरणं करणेत्यर्थः । तत्रात्मविराधना अग्निविराधना वा । अहवा वि भवे पलीवण-
य त्ति तेनालातेन आम्यमाणेन प्रदीपनं स्यात् ॥२१२॥२१३॥

तत्थ इमं पायच्छित्तं—

गाउय दुगुणां दुगुणं वत्तीसं जोयणाइं चरिमपदं ।

दट्ठूण व वच्चंते तुसिणी यं पओस उड्डाहे ॥२१४॥

पुब्बद्धं कंठं । णवरं—चउलहुगादी पच्छित्तं । दट्ठूण व वच्चंते तुसिणीए त्ति देवउत्तादिमि
पलित्ते आत्मोपकरणं गृहीत्वा आत्मापराधभयात्साधवः प्रयाताः, ते य वच्चंते तुसिणीए दट्ठूणं गिहत्था पदोसं
गच्छेज्जा उड्डाह वा करेज्जा । ते य पट्टुआ भत्तोवकरणं वसहि वा ण देज्जा, पंतवणा य करेज्जा, सेयवडेहि
त्ति दट्ठुमुड्डाहं करेज्जा । च सहो समुच्चये । करणे त्ति दारं गय ॥२१४॥

इदाणि संघट्टणादियाण कणंताण पच्छित्तं भण्णति—

संघट्टणादिएसुं जणणावज्जेसु चउलहु हुंति ।

छप्पइकादिविराधण इंधणे तसपाणमादीया ॥२१५॥

पुब्बद्धं कंठं । तावणदारे इमं विसेसपच्छित्तं, छप्पतिआइविराहण त्ति तावंतस्स छप्पतिदा
विराहिज्जति, तं णिप्फणं पायच्छित्तं भवतीति वाक्यशेषः । ‘आदि’ सद्भातो जइवारे हत्थादी परावत्तेउं
तावेति तद् चउलहुगा । इंधणे त्ति इंधणदारे इमं विसेसं पायच्छित्तं, तसपाणमादीयं त्ति इंधणे परिकप्पमाणे
उहेहिगमादि तसा विराहिज्जंति, “आदि” शब्दात् यावरा वि, तं णिप्फणं पायच्छित्तं दायन्वमिति ॥२१५॥

इदाणि जणणं त्ति दारं—

अहिणवजणणे मूलं, सट्टाणणिसेवणे य चउलहुगा ।

संघट्टण परितावण, लहुगुरु अतिवायणे मूलं ॥२१६॥

उत्तराधरभरणिमहणप्पयोगे भहिणवमग्निं जणयति तत्थ से मूलं भवति । इदाणि च शब्दो व्याख्यायते—“सट्ठाणिसेवणे य” ति अत्थ गिहत्थेहि पज्जालिया भगणी तत्थ द्विय चेव आयपरप्पयोगेण असघट्टंतो सेवति तत्थ चउलहुणं । सयं पज्जालिए पुण भगणिककाए पुढवादीयाण तसकायपज्जंताण संवट्ट-परितावण लहुगुरुग-तिवायणे मूल, एवं कम्मणिप्फणं ॥२१६॥

चोदगाह —

जति ते जणणे मूलं, हते वि णियमुप्पत्ती य तं चेव ।

इधणपक्खेवंमि वि, तं चेव य लक्खणं जुत्तं ॥२१७॥

यदीत्यभ्युपगमे, ते भवत, उत्तराधरारणिप्पयोगेण “जणिए”—उत्पादितेत्यर्थः, मूलं भवति, एवं ते “हते” विधातेत्यर्थः, नियमा भवत्सं भणो भग्नी उप्पाइज्जिस्सति, तम्हा हते वि तं चेव मूलं भवतु । किं चान्यत् — “इधणपक्खेवंमि” अन्योऽग्निः उत्पाद्यते, अपि पदार्थसंभावेन, उत्सकणे अन्योऽग्नि-उत्पाद्यते । तं चेव य लक्खणं ति तदेवान्युत्पत्तिलक्षणं, “च” शब्दो लक्षण भविषोषाभिधायी, जुत्तं योम्यं घटमाणेत्यर्थः । तम्हा एतेसु वि मूलं भवतु ॥२१७॥

पुनरवि चोदक एवात्रोपपत्तिमाह ।

अवि य हु जुत्तो दंडो, उवघाते ण तु अणुग्गहे जुज्जे ।

अणुकंपा पावतरी, णिक्किवता सुन्दरी किहं शु ॥२१८॥

अपि च, भगमिप्रायात्, हु शब्दो दंडावधारणे, जुत्तो योग्यः, दंडणं दंडः, उवघातेति विनाशेत्यर्थः, न प्रतिषेधे, तु शब्दो प्रतिषेधावधारणे स्तोत्रप्रायश्चित्तप्रदानविशेषणे वा, अणुग्गहेति अणुवघाते उज्जालनेत्यर्थः, जुज्जे युक्तः । अणुकंपणमणुकंपा दयेति भणियं होइ सा पावतरी कहं भवति ? स्यात्कथं ? बहुपच्छित्तपयाणातो, णिक्किवता णिग्घिणिया, सा सुंदरा पहाणा कहं भवति ? स्यात्, कथं ? अप्पपच्छित्तपयाणातो, कहं ति प्रश्नः, नु वित्तकं ॥२१८॥

आचार्याह —

उज्जालजम्पंगा णं, उज्जालो वणिज्जो हु बहु कंमो ।

कम्मर इव पउत्तो, बहुदोसयरो ण भंजंतो ॥२१९॥

उज्जालो प्रज्जालकः, भंजको णिष्वावको, णं शब्दो वाक्पलाकारार्थः । एतेसि दोण्हं पुरिसार्थं उज्जालो वणिज्जो भगवतीए बहुकम्मो, तु शब्दो निश्चितार्थावधारणे । अस्यार्थस्य प्रसाधनार्थं आचार्यो दृष्टान्तमाह — कंमारे ति कम्मकरो लोहकारी इव उवमे, पउत्ता आयुषाणि णिक्कित्ता सो बहुदोसतरो भवति, न य ताणि आयुषाणि ओ भजतेत्यर्थः । तर शब्दो महादोषप्रदर्शने, यथा कृष्णः कृष्णतरः, एवं बहुदोसो बहुदोषतरो भवति, एष दृष्टान्तः । तस्योपसंहारः एवं अग्निशस्त्रं पज्जालयन्तो पुरिसो बहुदोषतरो, न निर्वापयतेत्यर्थः ॥२१९॥ तेउकायस्स कप्पिया पडिसेवणा गता ।

इयाणि तेउक्कायस्स कप्पिया पडिसेवणा मण्णति —

चित्थियपदमसति दीहे गिलाण अद्दाण सावते ओमे ।

सुत्तत्थ जाणएणं अप्पा बहुयं तु णायव्वं ॥२२०॥

वित्तिर्यं अववायपदं, उत्सर्गं पदमंगीकृत्य द्वितीयं अववायपदं । तत्त्रियमे दारा—असति, दीहे, गिलाणे, अद्धाने, सावते, ओमे ॥२२०॥

एए पंतीए ठावेऊण एतेसि हेट्ठातो सागणियादी जणणपञ्जवसाणा णव दारा ठविज्जंति । तत्थ सागणियदारस्स हेट्ठातो दीवज्जोतीहि असव्वसव्वेहि चउरो दारा ठविज्जंति । संघट्टणदारस्स हेट्ठातो पेहाती पढण-पञ्जवसाणा णव दारा ठविज्जंति । सेसा एकसरा । एते सागणियादी समेया असति दारेअववदिज्जंति ।

तत्थ सागणिय त्ति दारं -

अद्धानणिगयादी, असतीए जोतिरहियवसधीए ।

दीवमसव्वे सव्वे, असव्वसव्वे य जोतिं मि ॥२२१॥

अद्धानं महंता अढवी, ताओ णिगता वसहिमप्राप्तावित्थर्यः, “आदि” सद्दातो इमेसु ठाणसु वट्टमाणा -

गाहा—“असिवे ओमोयरिए, रायभए खुहिय उत्तमट्टे य ।

फिडिय गिलाण तिसेसे, देवया चेव आयरीए ॥

ते य वियाले चेव पत्ता गामं । असतीए जोतिरहियवसहीए सजोइवसहीए ठायंताणिमा जयणा । पढमं असव्वरातीए दीवे । असति, सव्वराइए दीवे । तस्सासति, असव्वराईए जोईए । असति, सव्वरातीए जोइए । मि इत्थय निपातः । सागणिय त्ति दारं गयं ॥२२१॥ णिविखत्तदाराववातो ण संभवति । तो णाववइज्जति ।

संघट्टणं त्ति दारं भण्णति -

संघट्टणभया पेहादिसु इमा जयणा कज्जति -

कडओ व चिलिमिली वा, असती सभए वहिं य जं अंतं ।

ठागासति सभयंमि व, विज्झातगणिमि पेहंति ॥२२२॥

पदीवजोतीणं अंतरे वंसकडगादी दिज्जति । तस्सासति, पोत्तादि चिलिमिणी दिज्जति । एवं काऊण पेहादी सव्वदारा करंति । असति कडगचिलिमिणीणं, वहि उवकरणं पेहेत्तु, वहि सभए, “जं अंतं” अंतमिति जुणं, अचोरहरणीयमित्थर्यः, तं बाहिं पडिलेहंति, सारुवकरणं अच्छति, “तं विज्झायगणि मि पेहति” । ठागासति त्ति अह वहि अंतुवकरणस्स वि ठाओ नत्थि, सति वा ठाते अंतुवकरणस्स वि सभयं, तो सव्वं चिय अंतसारुवहिं विज्झायगणिमि पेहंति । पेह त्ति दारं गतं ॥२२२॥

पमज्जणावास-पोरिसि-मणदारा चउरो वि एक्कागाहाए वक्खाणे त्ति -

णिंता ण पमज्जंती, मूगा वा संतु वंदणगहीणं ।

पोरिसि बाहि मणे ण वा सेहाय य देंति अणुसट्ठिं ॥२२३॥

णिंता णिगच्छंता पविसंता वा वसहिं न पमज्जंति त्ति वुत्तं होइ । मूगा संति वायाए अणुच्चरणं, वंदणगहीणं वंदनं न ददतीत्यर्थः । सुत्तत्थपोरिसीओ बाहिं करंति । मणे ण व त्ति सजोतिवसहीए रागदोसं न गच्छंति । जे य सेहा होज्ज ताण य सेहाण देंति अणुसट्ठिं, सेहोज्जीतार्थः, च सद्दा गीताण य, “अणुसट्ठी” उवदेसो ॥२२३॥

मूगा वा संतु वंदणगहीणं अस्य व्याख्या -

आवास बाहिं असती, द्वित्वदण-विगड-जतण-धुति-हीणं ।

सुत्तथ बाहिं अंतो, चिलिमिलि कातूण व भरंति ॥२२४॥

अणूणमतिरितं बाहिमावस्सगं करोति । बहिठागासति, द्विय त्ति जो जत्थ ठितो सो तत्थ ठितो पडिक्कमति, वंदणग-धुतीहिं हीणं, हीण-सदो पत्तेयं. वियडणा आलोयणा, सं जयणाए करोति, वासकप्पपाजया णिविद्धा चेव ठिता भणंति "संदिसह" त्ति । २ "पोरिसि बाहि त्ति" अस्य व्याख्या-सुत्तथपोरिसीओ सति ठाए बाहिं करोति, असति बहिठ्ठागस्स अतो चिलिमिलिं कातूण भरंति । वा विकल्पे, चिलिमिणिमादीणं असती अणुपेहादी करोतीत्यर्थः ॥२२४॥

अणुसट्ठ त्ति अस्य व्याख्या -

णाणुओया साहू, दन्वुज्जोतंमि मा हु सज्जित्था ।

जस्स वि ण एति णिहा, स पाउति णिमिन्लिओ गिम्हे ॥२२५॥

अण्णुओतो द्रव्योओतोः, भावे ज्ञानोओतोः । सज्जित्था शक्तिः गिहीतीत्यर्थः । उओते जस्स वि ण एति णिहा स पाउओ सुवति, । अह गिम्हे पाउयस्स भम्मो भवेज्जा तो णिमिल्लियलोयणो सुवति मज्झावियलो-यणो त्ति वुत्तं भवति । चउरो वि दारा गता ॥२२५॥

इदार्णि णिक्खम-पवेस त्ति दारा -

तुसिणी अइंति णिति व, उ'गुगमादी कओइ अच्चिर्वता ।

सेहा य जोति दूरे, जग्गंति य जा धरति जोति ॥२२६॥

तुसिणीया मोणेण, अतिति पविसति, णिति वा णिग्गच्छति वा, आवस्सग-णिसीहियाओ णो कुब्बंति त्ति वुत्तं भवह । णिक्खम-पवेसा गता ।

इयार्णि आवडण-पडणे त्ति दारा -

उगुग अलायं, "आदि" शब्दादन्निशकटिका गृह्यते, आवडण-पडणभया न्वचित् अस्पृश्यमाना इत्यर्थः । गता दो दारा ।

इदार्णि तावणे त्ति दारं -

सेहा अगीतार्था, ते अग्गीए दूरे कीरंति, गीय वसभा य जग्गंति जाव धरति जोति, मा सेहा वि ताविस्संति । तावणे त्ति दारं मयं ॥२२६॥

इदार्णि इंधणे त्ति दारं -

अद्धाणादी अतिणिह, पिन्लिओ गीतोसक्किणं सुयति ।

सावयमय उस्सिक्कण, तेणमए होति भयणा उ ॥२२७॥

अद्धाणातिपरिस्संतो, अतिणिहपिन्लिओ अतिनिद्राग्रस्तः, गीयत्थगहण जहा अगीयत्था ण पस्संति तहा, तं जयणाए ओस्सक्किणं सुवति, स एव गीयत्थो सीहसावयादि-भए जयणाए उग्गुगाणि ओसक्कति,

चोरभते उसक्कति सबकणां भयणा । कथं ? जति अतिवकंति य तेणा तो ओसक्कणं ण कज्जति, मा अग्निं दट्ठुमागमिस्संति, अह थिरा चोरा तो ओसक्कज्जति, तं जलमाणि अग्निं दट्ठु जागरंति त्ति नाभिद्वंति, एसा भयणा ॥२२७॥

अपुव्विंधणपक्खेवं पि करेज्जा —

अद्धानविवित्ता वा, परकड असती सयं तु जालेति ।

सूलादी व तावेउं, कतकज्जे छारमक्कमणं ॥२२८॥

अद्धानं पट्टो, विवित्ता मुसिया अद्धाने विवित्ता परकडा परेण उज्जालिया, तस्स असती तत्स्वयमात्मनैव ज्वालयंति, एतदुक्तं भवति-शीतार्ता इधनं प्रक्षिपंति । इंधणे त्ति दारं गयं ।

इदाणि णिव्वावणे त्ति दारं भण्णति —

परकएण वा सयमुज्जालिएण वा सूलाति तावेउं, आदिसद्दातो विसूतित्ता, कते कज्जे निष्ठितेत्यर्थः, पलीवण-भयाच्छारेणाक्कमति । णिव्वावणे त्ति दारं गयं ॥२२८॥

इदाणि संकमणे त्ति दारं —

सावय-भय आणेंति वा, सोतुमणा वा वि बाहिं णीणंति ।

बाहिं पलीवणभया, छारेतस्सासति णिव्वावे ॥२२९॥

सावयभए अण्णत्थाणातो आणयंति, तत्थाणातो वा सोतुमणा बाहिं णीणयंति । अह बाहिं पलीवणभया ण णीणयंति ताहे तत्थ द्वियं छारेण छादयंति । तस्सासति त्ति छारस्स असति अभावा णिव्वावेति एगद्वं ॥२२९॥ असति त्ति दारं गतं ।

दीहादीदारेसु सागणियादिदारा उवउज्ज जं जुज्जति तं जोएव्वं । इमं तु दीहादि दारसरूवं ।

तत्थ दीहे त्ति दारं —

दीह छेयण डक्को, केण जग्ग किरियड्डता दीहे ।

आहार तवण हेउं, गिलाणकरणे इमा जतणा ॥२३०॥

दीहाति य डक्कं कयाति डंभेयव्वं, तं णिमित्तं अगणी वेप्पति । छेदो वा कायव्वो तस्स देसस्स तो अंधकारे पदीवो जोति वा घरिज्जति । डक्को दट्ठः, केणं त्ति सप्पेणणत्तरेण वा वात-पित्त-संभ-सभावेन साध्येनासाध्येन वा तत्परिज्ञाननिमित्तं ओति वेप्पति । जग्ग त्ति दट्ठो जग्गाविज्जति, मा विसं ण णज्जिहति उल्ललियं ण वा । एवं दीहदट्ठस्स किरियणिमित्तं जोई वेप्पति । दीहि त्ति दारं गयं ।

इदाणि गिलाणे त्ति दारं —

पच्छदसमुदायत्थो आहारो गिलाणस्स तावेयव्वो, तत्थ पुण तावणकरणे इमे दव्वा तावेयव्वा ॥२३०॥

खीरुहोद विलेवी, उत्तरणिक्खित्ते पत्थकरणं तु ।

कायव्वं गिलाणट्ठा, अकरणे गुरुगा य आणादी ॥२३१॥

खीरं वा कढेयव्वं, उण्होदमं वा विलेवी वा उवक्खडेयव्वा, इमाते जयणाते उत्तरेति उवचुल्लगो भण्णति, णिक्खित्तं तत्थ द्वियं । सो पुण उवचुल्लो एवं तप्पति जं चुल्लीए इंधणं पक्खिप्पति तस्स जलियस्स

जाला अवधुल्लगं गच्छति, एवं अहाकडं तप्पइ । उवधुल्लगत्तासती पुव्वपक्खित्त-इंधणजलियधुल्लीए ताविज्जति । असतिमंगालगेषु वि पुव्वकतेसु । पत्थकरणं तु एवं सम्भासतीए धुल्लीमंगालगा वा काडं अगणियमानीय इंधण पक्खित्तसु कायव्वमिति । तु सर्वप्रकारकरणविशेषणे ।

चोदय आह - "ननु अधिकरणं ?"

आचार्याह - यद्यपि अधिकरणं तह वि कायव्वं गिलाणस्स, अकरणे गुरुगा य आणादी ॥२३१॥

अह साहुणो सूलं विसूइया वा होज्ज तो तावणे इमा जयणा -

गमणादि णंत-मुम्मुर-इंगाले इंधणे य शिज्जावे ।

आगाडे उच्छणादी, जलणं करणं च संविग्गे ॥२३२॥

आह ति आदावेव जत्थ अगणी अहाकडो क्रियायति तत्थ गंतुं सूलादि, तावेयव्वं । अह जत्थ अगणी अहाकडो क्रियाति, तत्थमे कारणा होज्जा - (मस्या व्याख्या अग्रे)

ठागासति अचियत्ते, गुज्जमंगाणंपयावणे चेव ।

आतपरस्सा दोसा, आणयणिव्वावणे थ तहिं ॥२३३॥

ठागो तत्थ जत्थ, अचियत्तं वा गिह्वइणो, अहवा गुज्जमंगाणि प्पत्तावेयव्व्याणि, ताणि य गिह्वत्थ-पुरतो ण सक्केति तावेउ तो ण गम्मति । अह तवणी तत्थित्थीओ, सो य साहू इदियणिगह काउमसमत्थो, तो आयसमुत्थदोसभया न गच्छति, परा गिह्वत्थीओ, ता वा तत्थुवसमंति, एवं पि तत्थ ण गम्मइ ति, इस्सालुगा गिह्वत्था ण खमंति । दोस ति एवं बहुआ तत्थ दोसा णाउण अगणीते तत्थ आणयणा कायव्वा, कते कज्जे निव्वावणं कायव्वं । उज्जव्वणंति बुत्तं हवइ । न तहिं दोसले गंतव्वं ॥२३२॥

जं पुण आणयणं तं इमाए जयणाए । णंति ति'खुहुगा थेरा वा ह्यसंका 'णंतगा तावेउं आणयंति, तेण तं तावयंति । अह णंतगं अंतंरा आणिज्जमाणं विज्जति सो मुंमुरमाणयति मुंमुरो अगणिक-णियासहितो सोम्हो ज्जहारो । मुंमुरस्स असतीए तेण वा अप्पमाणे इंगाले आणयंति, अणिधणाणि ज्जाला इंगाला भणंति । ते पक्खित्तिए आणयंति । कते कज्जे तत्थेव ट्ठावयति । इंधणे ति इंगालासति तेहिं वा अप्पण्णप्पमाणे जया वा खड्दणिगा पभोयणं तथा इंधणमवि पक्खित्तंति । एवं कारणे गह्वणं । कडे य कज्जे निव्वावेयव्वो अगणी ज्जहारमादीहिं, मा पलीवणं भवे । आगाडगह्वणा इदं ज्ञापयति—अहा एस किरिया आगाडे, णो अणागाडे । अंच्छणं ति ओसक्कणं, आदि शब्दादन्त्यत्र नयनं जलनं जालनं ओसक्कं ति एगट्ट । करणं ति पडणीयाउट्टणमिचित्तं करणमपि कुर्यात् । च शब्दात् स्नानादिकार्यमवेक्ष्य जननमपि कार्यं । संविग्गे ति ओ एताणि करेतो वि संविग्गे सो एवं करेति । गीतार्थः परिणामकेत्यर्थः । एस पुण पच्छदत्थो सव्वेसु गिलाणा-दिदारेसु जहासंभवं घडावेयव्वो ॥२३३॥ गिलाणे ति दारं गयं ।

इदार्णि अद्धाण-सावए-ओम-दारा तिणिण वि एगगाहाए वक्खाणेति -

अद्धार्णमि विविच्चा, सीतमि पलंब-पागहेउं वा ।

परकड असती य सयं, अ जालेंति व सावयमए वा ॥२३४॥

अद्धाणे विविच्चा मुषिता इत्यर्थः, सीतमिति, कप्पाणज्जती सीते पडंते परकडअगणीए हत्थपाय-सरीराण तावणं करंति । पलंबपागहेउं व ति पलंबा फला, पागो पचनं, हेतु करणं, वा विकप्पे, एव एव

पलंबपचनविकल्पः । एस पलंबपागो परकडाए चेव अगणीए कायव्वो । परकडस्स असतीए सयं जालेति । स्वयं आत्मनैव, च उपप्रदर्शने, किं पुनस्तत्प्रदर्शयति ? इमं, ओमद्वारेणैव एव प्रलंबार्थः । सावया सीहाई, तस्समुत्थे भए अग्निं पज्जालयंति ॥२३४॥ गया तेउक्कायस्स कप्पिया पडिसेवणा ॥

इदंणि वाउक्कायस्स दप्पिया पडिसेवणा भण्णति —

^१णिग्गच्छति ^२वाहरती ^३छिड्डे ^४पडिसेव ^५करणं ^६फूमे य ।

^७दासुग्घाडकवाडे ^८संधी ^९वत्थेयं ^{१०}छीयादी ॥२३५॥

धम्मामिभूतो णिलयव्मंतराओ बाहिं णिग्गच्छति, अणिलाभिधारणनिमित्तं वाहरति त्ति शब्दयति-
वहिद्विओ भणति, एहि एहि इतो सीयलो वाळ । छिड्डे पडिसेव त्ति छिड्डाते पुणो लोए^१ चोप्पालया
भण्णंति, तेसु पुव्वकतेसु वाउपडिसेवणं करेति । करणं त्ति अपुव्वाणि वा छिड्डाणि वायु-अभिधारणनिमित्तं
करेति । फूमेति त्ति धम्मदित्तो अण्णतरमंगं फूमति, भत्तपाणमुण्हं वा । दार त्ति दुवारं भण्णति, तं पु वक्यमिद-
गाहिं दृश्यमुग्घाडेति, अपुव्वं वा दारमुग्घाडेति त्ति वुत्तं भवति । उग्घाडसदो उभयवाची दारे, कवाडे य ।
उग्घाडेति वा कवाड धम्मतो, अहवा दारमुग्घाडेति, उग्घाडं वा उग्घाडेति उच्छाडेति वुत्तं भवति,
कवाडं वा उग्घाडेति, एवं तिण्णि पदा कज्जं त्ति । “संधि त्ति” — संधी दोण्हं धराणं अंतरा छिडी वा त
सासिज्जति । वत्थयंति वत्थं चउरंस्सगं काउ पडवायं करेति । “छीयादि त्ति” छीतं छिक्कियं, आदि सदातो
कासियं ऊससिअं नीससिअं, एते छीयादी अविहीए करेति त्ति ॥२३५॥

^{१२}सुप्पे य ^{१३}तालवेटे, ^{१४}हत्थे ^{१५}मत्ते य ^{१६}चेलकण्णे य ।

^{१७}अच्छिफूमे ^{१८}पव्वए, ^{१९}णालिया ^{२०}चेव पत्ते य ॥२३६॥

सुप्पं गयकण्णाकारं भण्णति सव्वजणकयप्पसिद्धं तेण वा वातं करेति, जहा धण्णं पुणंतीओ । तालो
रुक्खो, तस्स वेटं तालवेटं, तालपत्रशाखेत्यर्थः । सा य एरिसा छिज्जति । हत्थो सरीरेगदेसो, तेण वीयति ।
मत्तगो मात्रक एव, तेण वा वातं करेति । चेलं वत्थं, तस्य कण्णो चेलकण्णो, तेण वा वीयति । अच्छिं
फूमइति । अच्छी अक्खी, तं कंदप्पापरस्स फूमति । फूमणसदो उभयवाची । पव्वए त्ति वंसो भण्णति, तस्स
मज्जे पव्वं भवति, णालिय त्ति अपव्वा भवति, सा पुण लोए “भुरली” भण्णति, एए वायंति । पत्ते य त्ति पत्तं
पश्चिनीपत्रादि तैरात्मानं भवत्तं वा वीयति ॥२३६॥

संखे सिंगे करतल, वत्थी दत्तिए अभिक्खपडिमेवी ।

पंचेव य छीयादी, लहुओ लहुया अय डेव ॥२३७॥

“संखो” जलचरप्राणिविशेषः “सिंगं” महिषीसिंगं, शखं मृगं वा घमेइ । करो हस्तस्तस्य तलं
करतलं, हस्तसंखं पूरेति त्ति वुत्तं भवति । अण्णतरं वा करतलेन वाद्यं करोति । वत्थी चम्ममयो, सो य
वेजसालासु भवति, तं वायुपुण्णं करेति । दत्तिओ दत्तिकः, जेण णदिमादिसु सत्तरणं कज्जति, तं वायपुण्णं
करोति । अभिक्खपडिमेवी त्ति एते निग्गच्छवाहिरातो द्वाणा अभिक्खं पडिसेवन्तो अण्णपणो ठाणातो चरमं

पावति । पंचेव य स्त्रीयादिसु पणगं भवति । एत्थ वीसहिं वाराहिं सपयं पावति । लहुं त्ति जेसु लहुमासो तेसु वसहिं वाराहिं सपयं पावति । लहुगा य अट्टेव त्ति जेसु चउलहुअ तेसु अट्टहिं वाराहिं सपयं भवति ॥२३७॥

विणओ पुच्छति - भगवं ! तुम्हे भणत जहा जिग्गच्छदारादिमाण अप्पणो पच्छित्तद्धानासो सपयं पावति, तमहं सद्धानमेव ण याणामि, कहेह तं ।

गुरु भणति -

जिग्गच्छ फूमे हत्थे, मत्ते पत्ते य चेलकण्णे य ।

करतल साहा य लहु, सेसेसु य होति चउलहुगा ॥२३८॥

साहा "साहुली" वृक्षसालेत्यर्थः । अन्ध्रिफुमणे वि, एतेसु सन्नेसु मासलहु भवति, सेसेसु त्ति जे ण भणिया तेसु चउलहुअ । साहा वयण च सद्दे साहा-अंगेण वा पेहुणेण वा पेहुण-हत्थेण वा वीएइ त्ति वुत्तं भवति ॥२३८॥

'सेसेसु होति' लहुमाओ" एत अतिपसत्तं सक्खणं ।

आयरिओ पच्छुद्वारं करेति -

जति छिद्वा तति मासा, जा तिण्णी चतु लहु तु तेण परं ।

एवं ता करणंभी पुव्व कया सेवणे चेव ॥२३९॥

जति छिद्वाणि करेति तति मासलहु, जाव तिण्णि तेण परणं चउलहु भवति एतं ताव पुव्वच्छिद्दकरणे पच्छित्तं । पुव्वकतासेवणे चेव त्ति पुव्वकते एककमि वासपडिसेवणं करेइ मासलहु, दोहि दो मासलहु, तीहि तिण्णि मासलहु, तेण परं चउलहु भवति ॥२३९॥

कमढगमादी लहुगो, कासे य वियंभिण्ण पणगं तु ।

एककेवकपदादो पुण, पसज्जणा होतिऽभिवक्खणतो ॥२४०॥

कमढं साहुजणपसिद्धं, आदि शब्दातो कंसभायणादी, एतेसु मासलहु । कासिअं खासियं, वियं-भियं जंभातितं, च सद्दाओ छित्त-उससिय-नीससिएसु अविहीए पणग । एककेवकपदाओ त्ति आत्मात्मीयपदाश्च अमोक्षणत उवरुवरि पदं प्रसज्जति भवतीत्युक्तं भवति ॥२४०॥

सिस्साभिप्पातो किमत्थं पच्छित्तं दिज्जति ? एत्थ भण्णति -

वास-सिसिरेसु वातो, बहिया सीतो गिहेसु य स उम्हो ।

विवरीओ पुण गिम्हे, दिय-राती सत्थमण्णोण्णं ॥२४१॥

वास त्ति वरिसाकालो, सिसिरो शीतकालो, एतेसु वास-सिसिरेसु वाओ बहिया गिहाण सीअलो भवति, गिहेसु तु गृहाम्भंतरेषु सोम्हो सोम्म, एवं तावत्कालद्वये । सव्विवरीतो पुण गिम्हे त्ति पुव्वामिहित्त-कासदुगाओ विवरीतो गिम्हे उम्हकाले गृहाम्भंतरे सीतो वायुः बहिया उज्ज इति । विय-राइ त्ति वास-सिसिर-गिम्हेसु एतं वाउलक्खणं दिवसओ वि रातीए वि ।

अहवा दिवसओ वाळ उण्हो भवति रातीए सीयलो भवति । सत्थं शब्दं, जं जस्स विणासकारण

१ चउलहुगा ।

तं तस्स सत्थं भण्णति, अन्योन्यशस्त्रं परस्परशस्त्रमित्यर्थः । वास-सिसिर-गिह्मभंतरवाओ बहिवायस्स सत्थं, बहिवातो गिह्वायस्स सत्थं । एवं गिम्हे वि । एवं दियवातो 'सम्बरि-वायस्स, सम्बरि-वाओ य दिय-वायस्स ॥२४१॥

जहेसि वायाणं, अण्णोण्णसत्थकारणत्तं दिठ्ठं -

एमेव देहवातो, बाहिरवातस्स होति सत्थं तु ।

वियणादिसमुत्थो वि, य सउपत्ती सत्थमण्णस्स ॥२४२॥

एमेवं अवधारणे, दिठ्ठतोपसंहारपरिसणत्थे वा । देहवाओ ति सरीरवातः सो य च्छीयादिसु संख-संगपूरणे वा दितियादीपूरणे वा भवति । सो य बहिरवायस्स होइ सत्थं तु एवं 'वियणादिसमुत्थो वि य ति, "आदि" शब्दः वियणम-विहाण-तालयंटादिपदरिसणत्थं । स इति स्वेन स्वेन विधानेनोत्पन्नः, अन्योन्य-शस्त्रं विज्ञेयमिति । अनेन कारणेन प्रायश्चित्तं दीयत इति ॥२४२॥

इमे य आय-संजमविराहणादोसा भवंति -

संपातिमादिघातो, आउ-वघाओ य फूम वीयंते ।

दंडियमादी गहणं, खित्तादी बहिरकरणं वा ॥२४३॥

वियणादिणा वीयंतस्स मच्छियादि संपातिमादिघातो भवति, एसा संजमविराहणा । आउ-वघातो य फूम वीयंते, फूमंतस्स मृहं सूखति, वीयंतस्स य बाहा दुक्खति, एसो उवघातो । सुंदरं संखं वा वंसं वा वाएति दंडिओ गेण्हेज्जा, उप्पन्वावेइ ति वुत्तं भवइ । "आदि" सद्दातो रायवल्लभो वा । खित्तादि ति सहसा संखपूरणे कोइ साहू गिह्मथो वा खित्तचित्तो भवेज्ज । "आदि" सद्दातो हरिसिओ दित्तचित्तो भवइ, पमत्तो वा जक्खाइडो हवेज्ज, उम्माओ वा से समुप्पज्जेज्ज । बहिरकरणं व ति पुणो पुणो संखं पूरयंतस्स बहिरत्तं भवति ति, च समुच्चये ॥२४३॥ गता वाउक्कायस्स दप्पिया पडिसेवणा ।

इदाणीं वाउक्कायस्स कप्पिया पडिसेवणा भण्णति -

वितियपदे सेहादी अद्धाण गिलाण ऽइक्कमे ओमे ।

सण्णा य उत्तमड्ढो, अण्णधिया से य देसे य ॥२४४॥ दारगाहा ॥

(१) सेहाति ति दारं -

सव्वे वि पदे सेहो, करेज्ज अणाभोगतो असेहो वि ।

सत्थो वच्चति तुरियं, अत्थं व उवेति आदिच्चो ॥२४५॥

णिग्गमणादी ऽव्वे पदा सेहो अयाणमाणो करेज्ज, "आदि" सद्दातो अणाभोगतो असेहो वि णिग्गच्छणादी पदा करेज्ज । सेहादि ति गतं ।

(२) अद्धाण ति दारं -

अद्धाणपडिवण्णा साहू सत्थेण समाणं । सो य सत्थो तुरियं वच्चिउ कामो, अत्थं वा उवेति आदिच्चो, उसिणं च भत्तं तं णिग्गवेडं वीयणादीहि तुरियं भोयव्वमिति । अद्धाणे ति गयं ॥२४५॥

(३) गिलाणादिवकमे त्ति दारं ।

पढमालिअ करणे वेला, फिट्ठइ सूरत्थमेति वा ओमे ।

विधुणाति फूमणेण वा, सीतावण होति उभए वि ॥२४६॥

गिलाणवेयावञ्चकरो पढमालिअं करेति, तं च उसिणं भत्तपाणं, जाव य तं समयमेव सीती भवति ताव गिलाणस्स वेयावञ्चवेलातिवकमो भवति, असो तं विधुवणादीहिं तुरियं णिव्वावेऊण भोत्तूण य गिलाणस्स य भत्तपाणमाणयति ओसहं वा । गिलाणे त्ति दारं गयं ॥

(४) ओमे त्ति दारं —

“पढमालियाकरणवेला फिट्ठइ” एस पढमपादो ओमे वि षडावेयञ्चो । सूरत्थमे त्ति ओमे त्ति ओमं दुग्गिभवत्तं, तंमि य दुग्गिभवत्ते “अत्थमणवेलाए उसिणं भत्तपाणं लद्धं”, जत्ति तं सयं सीती होमाणं पडिच्छति जाव ताव य सूरोज्जयमेति, ण य संवरति, ताहे विधुवणादीहिं विधुवणाति त्ति विविधं धुणाति विधुवणाति, वीयति त्ति धुत्तं भवति ।

अह्वा “विधुवणाति त्ति” विधुमणो वियणभो, तेण वीयति । फूमणेण व त्ति सुहेण फूमति । एतेहिं सीयावणं करेति सीतलीकरणमित्यर्थः । उभए वि त्ति भत्तं पानकं च, अह्वा सरीरमाहारो य, अह्वा ओदनं ध्यंजनं च । ओमे त्ति गतं ॥२४६॥

(५) सण्ण त्ति दारं —

सण्णा सिंगगमादी, मिलणट्ठविहे महल्लसत्थे वा ।

सेसेसु तु अभिधारण, कवाडमादीणि उग्घाडे ॥२४७॥

सण्ण त्ति सण्णा संगारेत्यर्थः सिंगगमादी धम्मंति संगारणिमित्तं । तस्स य एवं संभवो भवति मिलणट्ठविहे त्ति विहमद्धाणं, तंमि परोप्परं फिट्ठिया मिलणट्ठा सिंगगमादी धम्मंति, महल्लसत्थे वा महतो सत्थो खंभवारात्ती, तंमि ण णज्जति को कत्थ ठितो, ताहे सिंगगमादी पूरिज्जति, गुत्तसमीवे सतो सव्वे आगच्छंति, एतेण कारणेण सिंगगमादीपूरणं करेज्जा । सण्ण त्ति दारं गयं ।

सेस त्ति उत्तमट्ठ-अण्हियास-देस-दारा । तत्थ उत्तमट्ठद्वियस्स धम्मो परिडाहो वा, से कज्जति । अण्हियासो धम्म ण सहति । देसे वा, जहा उत्तरावहे अञ्चत्थं धम्मो भवति । एतेसु तिसु वि दारेसु अभिधारणं करेति, कवाडमादीणि वा उग्घाडेति, “आदि” सद्दातो ऽपुव्वदारमुग्घाडेति छिद्वाणि वा करेति । गता तिणि वि दारा ॥२४७॥ गता वाउक्कायस्स कप्पिया पडिसेवणा ।

इदाणिं वणस्सत्तिकायस्स दप्पिया पडिसेवणा भण्णति —

वीयादि सुहुम घट्टण णिक्खित्त परिचणंतकाए य ।

गमणादि करण छेयण दुरुहण प्रमाण गहणे य ॥२४८॥

वीया परिचणंतं य, “आदि” सद्दा दसविहो वणस्सत्ती । सुहुमं ति पुप्फा, घट्टणसद्दो सव्वेसु

पत्तेयं । निर्विखत्तं न्यस्तं, तं पुनः परित्तवणस्सत्तिकाए अणंतवणस्सत्तिकाए वा । गमणादि त्ति परित्तेणाणतेण वा गमणं करेति, “आदि” सद्दाम्पो ठाण-णिसीयण-तुयट्ठण करणं प्रतिमाख्खं करेति । च्छेदणं पत्तच्छेज्जं करेति । दुरुहणं आरुहणं । आद्रामिलकादिप्रमाणं । ग्रहणं हत्थेण, च सद्दा पवस्सेवो य । एस संखित्तो दारगाहत्थो विवरितो ॥२४८॥

इदाणि पच्छित्तं भण्णति -

पचादी लहुगुरुगा, लहुगा गुरुगा परित्तणंताणं ।

गाउय जा वत्तीसा, चतुलहुगादी य चरिमपदं ॥२४९॥

पंच त्ति पणगं. “आदि” त्ति वीयद्वारे, ‘लहुगुरुगं त्ति’ जति परित्तवीयसंघट्टणेण भत्तं गेण्हति तो लहुपणगं, अणंतवीयसंघट्टणेणं तो गुरुगं । ‘लहुगा गुरुगा परित्तणंताणंति पणगा संवज्जंति । परित्त-सुहुमे पादादिणा संघट्टेति लहुपणगं, अणंते गुरुपणगं ।

अह्वा “लहुगा” गुरुगा परित्तणंताणं त्ति निर्विखत्तदारं गहियं, परित्तवणस्सत्तिकाए अणंतर-निर्विखत्ते लहुगा, अणंते अणंतरनिर्विखत्ते गुरुगा, परित्तानंतवणस्सत्तिकायपरंपरनिर्विखत्ते लहुगुरुमासो, परित्तानंतवणस्सत्तिकाए मीसे अणंतरनिर्विखत्ते लहुगुरुमासो, तेसु चैव परंपरे जहसंखेण लहुगुरुपणगं । गमणद्वारे गाउय जा वत्तीस त्ति गाउआम्पो आरब्ध दुगुणा दुगुणेण जाव वत्तीसं जोयणाणि गच्छति, एत्थ अट्ठसु ठाणेषु चतुलहुगादी चरिमपदति गाउए चतुलहुयं एवं-जाव-वत्तीसाए पारंचियं । एव परित्ते । अणंते गाउयाइ दुगुणेण जा सोलस चतुगुरुगादी चरिमं पावति । “च” सद्दो अवधारणे ॥२४९॥

पणगं तु वीय घट्टे, उक्कुट्टे सुहुमघट्टणे मासो ।

सेसेसु पुढवीसरिसं, मोत्तूणं छेदणदुरुहे ॥२५०॥

‘पंचादी लहुगुरुगं’ त्ति एतस्स चिरंतनगाहापायस्स सिद्धसेनाचार्यः स्पष्टेनाभिधानेनार्थमभिधत्ते । पणगं तु वीयघट्टे गतार्थं । सचेयणवणस्सत्ती उद्धहले छुण्णो पीसणीए वा पीटो स रसो उक्कुट्टो भण्णइ । सो पुनः परित्तो अणंतो वा, तस्संसट्टेण हत्थमत्तेण भिक्खं गिण्हइ, परित्ते मासलहुं, अणंते मासगुरुं । सुहुमा फुल्ला, ते परित्तानंता वा, ते जिघेतो घट्टेति । मासो त्ति परित्तेसु मासलहुं, अणंतेसु मासगुरुं । सेसेसु त्ति करण-छेदण-दुरुहण-प्रमाण-ग्रहणद्वारा, एतेसु पुढवीसरिसं, मोत्तूणं छेदण दुरुहे कंथं ॥२५०॥

छेदण दुरुहण वक्खाणं ।

छेदणपत्तच्छेज्जे, दुरुहण खेवा तु जत्तिया कुणति ।

पच्छित्ता तु अणंते, अ गुरुगा लहुगा परित्तेसु ॥२५१॥

छेदणं त्ति छेदणद्वारं, तत्थ पत्तच्छेज्जं करेति गंदावस-पुण्णकलसादी, दुरुहणमारुहणं, तत्थ ऽऽरुहंतो जत्तिया हत्थपादेहिं खेवा करेति, तत्तिया पायच्छित्ता इति वक्कसेसो । ते य च्छेयण दुरुहणेषु पच्छित्ताम्पो अणंते गुरुगा लहुगा य परित्तेसु, कंथं । छेयण-दुरुहणा दो दारा गता ॥२५१॥

इयाणि वियद्वाराणमभिवक्खसेवा भण्णति -

अट्ठग सत्तग दस, णव वीसा तह अउणवीस जा सपदं ।

सच्चित्त मीसं हरिते, परित्तणंते य दीयादी ॥२५२॥

पुञ्जद-पञ्चद्वारं भूत्ये जुगवं वच्चइ । सच्चित्तं त्ति सचित्त-परित्तवणस्सत्तिकाए चउलहुगादि अट्टहि वारेहि सपदं पावति । सच्चित्तान्तवणस्सत्तिकाए चउगुत्तादि सत्तहि वारेहि सपदं पावति । मीस-हरियं त्ति हरित्त-अहणं वीजावस्थातिर्त्तप्रतिपादनार्थं । मीसपरित्तवणस्सत्तिकाए मासलहुगादि दसहि सपदं पावति, अणंत-मीसे मासगुत्तादि जवहि सपदं । परित्तान्तं यं त्ति उभयत्र योज्यं हरिए वीएसु यं । परित्तवीएसु पणगरद्धं वीसति वारा सपदं पावति, अणंतवीएसु तह अउणवीस जा सपदं । यथास-पदेसु तथात्रापि एकैक-पदद्वया-जाव-एङ्गोणवीसइम पदं ताव सपदं भवतीत्यर्थः । आदि सद्दामो जत्थ जत्थ वि पणं सत्थ सत्थ वि एयं चेत्त । वणस्सत्तिकायदप्पिया पडिसेवणा भत्ता ॥२५३॥

इदाणि कप्पिया पडिसेवणा भण्णति —

अद्धानं कञ्जं संभेम सागारियं पडिपहे यं फिडिए यं ।

दीहादी यं गिल्लणे ओमे जतणा यं जा तत्थ ॥२५३॥ दारगाहा॥

एतेसु अद्धानादि द्वारेसु वीयादि द्वारा अववतियम्भा । ते यं जहा पुढविक्काए तथात्रापि द्रष्टव्याः ॥२५३॥
णवरं—पदे वच्चनानं इमा जयणा —

पत्तेगे साहारण, थिराथिरऽऽक्कंतं तह अणऽऽक्कंतं ।

तल्लिया विभास कत्ती, मग्गओ खुण्णे यं ठाणादी ॥२५४॥

पत्तेगे पत्तेगवणस्सत्ति, सो दुविहो मीसो सच्चित्तो यं । साधारणो अणंतवणस्सई, सो दुविहो-सच्चित्तो मीसो यं । थिरो णाम दढसंघयणो, अथिरो अदढसंघयणो । अक्कंतो णाम अनेनागच्छगच्छमाणेन मल्लितेत्यर्थः, इतरो पुण अणक्कंतो । एतेसु गमगे इमा जयणा ।

(१) पुर्वं पत्तेगमीस थिरक्कंतेण णिप्पच्चवाएण गंतव्वं ।

(२) असत्ते एरिमगस्स पत्तेगमीस थिर अणक्कंतेण णिप्पच्चवाएण गंतव्वं ।

(३) असत्ति तस्स पत्तेगमीस अथिर अक्कंतेण णिप्पच्चवाएण गंतव्वं ।

(४) असत्ति पत्तेगमीस अथिर अणक्कंतेण णिप्पच्चवाएण गंतव्वं ।

एते चउरो विगप्पा पत्तेगमीसे ।

एतेसि असत्ति२ एतेण केव कमेण चउरो अणंतवणस्सत्तिकाए मीसविकप्पा ।

एतेसि पि असत्तिए परित्तवणस्सत्तिकाए सच्चित्ते एतेणेव कमेण चउरो विगप्पा ।

एतेसि पि असत्तीसे अणंतवणस्सत्तिकाए सच्चित्ते एतेणेव कमेण चउरो विकप्पा ।

एते सोलस णिप्पच्चवाए विगप्पा । सपच्चवाए वि सोलस, ते पुण सव्वहा वज्जणिज्जा ।

(८) १ पत्तेग० मीस०	थिरो	अक्कंत०	णिप्प०	१ अण०	मीस०	थि०	अक्कंत०	णिप्प०
२ " "	"	अणाक्कंत	"	२ " "	"	"	अण०	"
३ " "	अथिरो	अक्कंत	"	३ " "	"	अथिर०	अक्कंत०	"
४ " "	"	अणक्कंत	"	४ " "	"	"	अणक्कंत०	"

(८) १ परि० (स)	थिरो	अक्क०	णिप्प०	१ अण० (स)	थि०	अण०	
२ " "	"	अण०	"	२ " "	"	अण०	"
३ " "	अथिरो	अक्क०	"	३ " "	अथिर०	अक्कंत०	"
४ " "	"	अण०	"	४ " "	"	अण०	"

१ मी प. ४ । २ मी. अ. ४ । ३ स. प्र. ४ । ४ स. अ. ४=१६ ।

जया पुन परित्ताणंतमीससच्चित्त,णंतरेणा वि सोलसण्हं विगप्पाणं गच्छति तदा तलियाविभास
त्ति "तलिया" गमणीतो भण्णाति, "विभासा" जंइ कंटकादीहि पाउवघाओ अत्थि तो ताओ ण
मुच्चंति, अंइ .णत्थि तो ताओ अवणेंति । मग्गओ त्ति पच्छित्तो णिम्मए गमणं करेति, परित्तीकृतेत्यर्थः ।
कत्त त्ति चम्मकं, जत्थ पुण अरणादिसु मत्थे सण्णिविट्ठे थंडिलं ण भवे तत्थ कत्ति गोण दि-खुण्णे ठाणे ठाणा-
दीणि करेति, ठाणं उस्सग्गो, आदि सदातो णिसीयण-तुयट्ठणाणि वेप्पंति । असती कत्तीए कप्पं काउं
गोणाति खुण्णे ठाणे ठाणादीणि करेति । असत्तिकप्पस्स गोणाति खुण्णे ठाणे ठाणादीणि करेति । असतीखुण्णस्स
पदेसेसु वि करेति । पंथजयणाभिहिता ॥२५४॥

इमाऽऽरुहणहारस्स अववायविही -

सावय तेणमया वा, पंथफिडिया पलंबकजे वा ।

दुरुहेज्ज च्छेदकरणं, पडिणीयाउट्ट-गीतेसु ॥२५५॥

दुरुहेज्ज ति । सावता सीहादि, तेहि अभिभूतो स्वखं दुरुहेज्ज । सरीरोवकरणतेणा तब्बमया वा
स्वखं दुरुहेज्ज । पंथाओ वा फिडिओ गामपलोयणनिमित्तं स्वखं दुरुहेज्ज । पलंबाण वा कज्जे स्वखं दुरुहेज्जा ।
इमो पुणच्छेयणद्वाराववातो । छेत्तो त्ति विदारणं, करणं क्रिया, तामपि कुर्यात् पडिणीयाउट्टणमिति । पडिणी-
यस्साभिभवंतस्स पुरतो कयलिखभादि वट्ठिज्जंति, भिगुदीविडंबियमुहो होऊण भणति—“अइ ण ट्ठासि, एवं
ते सिरं कट्ठियामि, जहेस कयलीखंभो,” एवं कयकरणो करेति । अगीतेसु त्ति पलंबाणि वा अगीतेसु विकरणाणि
काऊणमाणिज्जंति, एवं वा च्छेय-संभवो ॥२५५॥

ताणि य पुण पलंबाणि इमाते जयणाए धेतव्वाणि -

फासुयजोणि परित्तं, एगट्ठियऽवद्धभिन्नऽभिण्णे य ।

वद्धट्ठिए वि एवं, एमेव य होति बहुवीए ॥२५६॥

फासुअं ति विद्वत्थं, जीवउप्पत्तिट्ठाणं - जोणी भवति, परित्ता जोणी जस्स पलंबस्स तं भण्णाति
परित्तजोणी, परित्तं अणंतं ण भवति । एगट्ठि त्ति एगवीयं जहा अंवगो । अवद्धो अट्ठिल्लगो जस्स तं अवद्ध-
ट्ठियं, अनिष्पन्नमित्यर्थः । भिन्नमिति द्रव्यतो, भावतो नियमा तदभिन्न, कहुं ? उच्यते, फासुगग्रहणात् ।
एस पढमभंगो व्याख्यातः । अभिण्णे य त्ति द्वितीयभंगग्रहणमेतत् । अवद्धट्ठिपडिवक्खो वेप्पइ, वद्धट्ठिए
वि एवं, वद्धट्ठियग्रहणात् तत्तियचउत्थभंगा गहिया, एवं शब्दग्रहणात् जहा पढमत्रितियाण अंते भिण्णाभिण्णं
एवं तत्तियचउत्थाण वि अंते भिण्णाभिण्णं कर्तव्यमिति । एगट्ठियपडिवक्खो वेप्पति, एमेव य होति बहुवीए त्ति
एवं बहुवीए वि चउरो भंगा । अवद्धवद्धट्ठिय भिण्णाभिण्णोहि कायव्वा । एते अट्ठा । अण्णे पत्तेयवणस्सति-
पडिवक्खसाहारणेण अट्ठ, एते सोलस । अण्णे फासुगपडिपक्खे अफासुगग्रहणे सोलस । एते सव्वे वत्तीसभंगा
हेट्ठतो णायव्वा ॥२५६॥

एमेव होति उवरिं एगट्ठिय तह य होति बहुवीए ।

साधारणस्सऽभावा आदीए बहुगुणं जं च ॥२५७॥

उवरिं स्वस्स एमेव वत्तीसं भंगा कायव्वा । एगट्ठिय तह य होति “बहुवीए त्ति” इमं पुण वयणं
सेसाण फासुगजोणिपरित्तइयाण वयणाण सपडिवक्खाण सूयणत्थमभिहितं । ताणि य इमाणि फासुगजोणि
परित्तो एगट्ठिगा अवद्धभिण्ण सपडिवक्खा, एवं भंगा वत्तीसं, उवरिं साधारणस्स, ऽभावति अनेन अधोवरि

वृत्तीसमंगक्रमेण फासुगस्स साहारणसरीरस्स भ्रमावा भ्रमाभेत्यर्थः, सचित्तं गृह्णाति । तत्रेदं वाक्यं “आदीए बहुगुणं जं च” — आदीए बहु गुणंति सेसाण बहुगुणं जनयति करोतीत्यर्थः, “जं च ति” यद् द्रव्यं, सति सचित्ते जं द्रव्यं बहुगुणे करोति तं गेह्णाति, परित्तं अणंतं वा । न तत्र क्रमं निरीक्षतीत्यर्थः । अहवा — साहारणस्वभावात् यद् द्रव्यं बहुगुणतर, तमादीयते गृह्णीतीत्यर्थः ॥२५७॥ वणस्सतिकायस्स कप्पिया पडिसेवणा गता । गम्यो य वणस्सतिकायो ।

इदानीं वेद्दियादितसकाए दप्पिया पडिसेवणा भण्णति —

संसत्तपंथ-भत्ते, सेज्जा उवधी य फल्लग-संधारे ।

संघट्टण परितावण, लहु गुरु अतिवातणे मूलं ॥२५८॥

वेद्दियादीहिं तसेहिं संसज्जति पंथो, संसज्जति भत्तं, संसज्जति सेज्जा, संसज्जति उवही, संसज्जति फल्लगं, संसज्जति संधारे । जमि य विसए वेद्दियादीहिं पथ-भत्ताती संसज्जंति तत्थ जइ दप्पेण परिगमणं करेति सत्थिमेण विकप्पेणिम पायच्छित्तं ।

इदं पश्चाद् व्याख्यानं—संघट्टणपरितावणे ति वेद्दियादीणं संघट्टणं करेइ, परितावणं करेइ, उव्वणं करेति । लहुगुरु ति वेद्दिया संघट्टेति चउलहुयं, परितावेति चउगुरुयं, उव्वेति छल्लहुम । वेद्दियाण-संघट्टणादिसु पदेसु चउगुरुगादि छगुरुणो ढाति । चउरिदियाण छल्लहुमादी छेदो ढाति । पंचेदियाण-संघट्टणे छगुरुयं, परितावणे छेदो, उव्वणेऽतिवातणे मूलं ति पंचेदियं व्यापादयमानस्य मूलेत्यर्थः ॥२५८॥

एसो चेव गाहापच्छदो अनेन गाथासूत्रेण स्पष्टतरोऽभिहितः, जमो —

संकप्पे पदभिदण पंथे पत्ते तहेव आवण्णे ।

चत्तारि छच्च लहुगुरु सट्ठाणं चेव आवण्णे ॥२५९॥

संकप्प इति गमणभिप्पायं करेति, पदभिदणमिति गृहीतोपकरणो प्रयातः, पंथे ति ससत्तविसयस्स जो पंथो तं, पत्तो ति ससत्तविसयं प्राप्तः । तहेव आवण्णे ति “तह” शब्दो पादपूरणे, “एव” शब्दो प्रायश्चित्तावधारणे, “आवण्णो” प्राप्तः, क प्राप्तः ? उच्यते, वेद्दियादिसु संघट्टणपरितावणउव्वणमिति । चत्तारि छच्च लहु गुरु ति “लहुगुरु” शब्दः प्रत्येकं, चत्तारि लहुगुरुए छच्च लहुगुरुए । ते चउरो पच्छित्ता संकप्पादिसु जहासंखेण जोएयव्वा । संकप्पे चउलहु, पदभेदे चउगुरु, पंथे छल्लहु, पत्ते छगुरु । सट्ठाणं चेव आवण्णे ति वेद्दियादीणं संघट्टणविकप्पं आवण्णस्स सट्ठाणपच्छित्तं “च” पूरणे एवमवधारणे ॥२५९॥

विय तिय चउरो, पंचिदिएहिं घट्टपरितावउव्वणे ।

चतुलहुगादी मूलं, एगदुगे तीसु चरिमं तु ॥२६०॥

गतार्थाः । नवरं—एग-दु-सीएसु चरिमं ति एगं पंचेदियं वावादेति मूलं, दोसु अणवट्ठो । तिणि पंचेदिया वावादेति पारंचिमं । “तु” शब्दो अभिक्खासेवनप्रदक्षनार्थः । एसदारगाहा समासार्थेनाभिहिता ॥२६०॥

इदानीं पंथे ति दारं व्याख्यायते —

मुइंग-उवयी-मक्कोडंगा य संवुक्क-जलुग-संखणगा ।

एते उ उभयकालं, वासासण्णे य णेमविघा ॥२६१॥

पंथो इमेहि संसत्तो मुइंगा पिपीलिया, उवइग समुहेहिकाउ, मक्कोडगा कृष्णवर्णाः प्रसिद्धाः, संवुक्का अणट्टिया मंसपेसी, दीर्घा पृष्टिप्रदेशे, आवर्तकडाहं भवति, क्वचिद्विषये पतितमात्रमेव 'भूमौ जलं जलूकाभिः संसज्जति, सखणगा श्लक्ष्णा संखागारा भवति । एते मुइंगादी पाणा बहुजले विसए उभयकालं भवति, उट्टुवासासु त्ति भणियं भवति । वासासण्णेय त्ति "वासा" वर्षाकालः, आसन्नमिति प्राप्तः वर्षाकाल एवेत्यर्थः, अह्वा वर्षाकालो भद्वदास य मासा, तस्सासण्णो पाउसकालो, तंमि य पाउसकाले अहिणवपुट्ट-भूमीए णेगविहा प्राणिनो भवन्तीत्यर्थः, "च" पुरणे अकालवर्षवहुप्राणिसंमूच्छंने वा । पंथे त्ति दारं गयं ॥२६१॥

इदाणि भत्ते त्ति दारं -

दधितक्कंबिलमादी संसत्ता सत्तुगा तु जहियं तु ।

मूइंगमच्छियासु य, अमेह उट्टादि संसत्ते ॥२६२॥

"दहि" पसिद्धं, "तक्कं" उदसी, छासि त्ति एगट्टं, अंबिलं पसिद्धं, "आदि" सद्दाओ ओदनमादी, एते जत्थ संसत्ता आगंतुगेहिं तदुत्थेहिं वा संसत्ता, सत्तुगा, तु शब्दो आगंतुक तदुत्थप्राणिमेदप्रदर्शने । जहियं तु त्ति - "जहि" विसए, "तु" शब्दो अवधारणे, किं अवहारयति ? उच्यते, नियमो तत्र संजमविराधनेत्यर्थः । मूइंगा पिपीलिया, "मच्छिया" मक्षिका एव, मूइंगसंसत्ते अमेहा भवति, मेहोवधातो भवतीत्यर्थः ; मच्छियासु संसत्तेसु उट्टं भवति, वमनमित्यर्थः । एसा आयविराहणा, "च" शब्दः संयमविराहणा प्रदर्शने । भत्ते त्ति दारं गतं ॥२६२॥

इदाणि सेज्ज त्ति दारं -

जत्थ सेज्जा संसज्जति तत्थिमाहिं चेट्टाहिं ते पाणिणो वहेंति -

ठाण-णिसीयण-तुअट्टण-णिवस्समण-पवेस-हत्थ-णिवस्सेवो ।

उव्वत्तणमुल्लंघण, चिट्ठा सेज्जादि-सूववेति ॥२६३॥

ठाणं काउत्सगं, णिसीयणं उव-विसणं, तुयट्टणं सयणं, णिवस्समणं बहिया, पविसणं अंतो, हत्थो सरीरेगदेसो, तस्स णिवस्सेवो भूमीए, अह्वा हत्थगो रयहरणं भण्णति, तं वा णिवस्सवद् भूमीए, न आत्मा-वग्रहादित्यर्थः । उव्वत्तणं नाम परावर्तन । एगसेज्जाए उवविट्टस्स तुयट्टस्स वा चिरं असमाणस्स जदा सरीरं दुक्खिउमारद्धं तदा परिवत्तिउमण्णहा ट्ठाति त्ति वुत्तं होइ । उल्लंघणं एसुगस्स "आदि" सद्दाओ संथारगस्स भित्तिफलगाण वा । एवमादिसु चेट्टासु ते संसत्तवसहीए पाणिणो वहेंति ॥२६३॥

किं च जा एया ठाण-णिसीयणादियाओ चेट्टाओ भणिया जाओ संजमकरीओ ता इच्छिज्जंति, ण इयरातो ।

जओ भण्णति -

जा चिट्ठा सा सव्वा, संजमहेउं ति होति समणारणं ।

संसत्तुवस्सए पुण, पच्चक्खमसंजमकरी तु ॥२६४॥

आ इति अणिद्धिसत्त्वा चेद्वा वेप्सति । अह्वा "जा" इति कारणिकायक्रियाप्रवर्तनेत्यर्थः, कायक्रिया चेष्टा भण्णति । सत्त्वा असेसा । पावविणिवत्ती संजमो भण्णति । हेतु कारण । तु सद्दो अवधारणे । होइ भवति । समणानं साहूण ति वुत्तं भवति । इह पुण संसत्तुवस्सए पच्चवत्थमसंजमकरी किरिया साहूणं भवतीत्यर्थः । तु सद्दो अवधारणे । वसहि त्ति दारं गतं ॥२६४॥

इदाणि उवहि त्ति दारं —

छप्पति दोसा जग्गणा, अजीर गेलण तासिं परितावे ।

ओदणपडिते भुत्ते, उड्डं डउरातिथा दोसा ॥२६५॥

छप्पति त्ति जूआ भण्णति, ताहि जत्थ विसए उवहि संसज्जति तत्थ बहु दोसा भवन्ति । ते इमे- ताहि खज्जमाणो जग्गति, जागर माणस्स भत्तं ण जीरति, अजीरमाणे य गेलणं भवति, एत्थ गिलाणारोवणा भणियच्चा ।

अह्वा ताहि खज्जमाणो कंहुयति, कंहुयमाणस्स खयं भवति, एवं वा गिलाणारोवणा । तासिं परितावो त्ति तासिं छप्पयाणं कंहुयमाणो परितावणं करेति, संघट्टति, उड्डेव वा । एत्थ तण्णिफणं पायच्छित्तं दट्ठम् । इह पुब्बद्धे आयसंजमविराहणा दो वि दरिसिया । इमा पुण आयविराहणा ओयणपडिते भुत्ते त्ति- ओदणो कूरो तत्थ पडिया छप्पतिता, सो य ओदणो भुत्तो, संमि य भुत्ते उड्डं भवति, डउयरं वा भवति, "डउयरं" जलोमरं भण्णति । उवहि त्ति दारं गयं ॥२६५॥

इयाणि फलग-संथारे त्ति दारं —

संसत्तेऽपरिभोगो, परिभोगमंतरेण अधिकरणं ।

भत्तोवधि संथारे, पीढगमादीसु दोसाओ ॥२६६॥

संसत्ते त्ति फलगसंथारेसु संसत्तेसु अपरिभोगो त्ति अभुज्जमाणेसु, परिभोगमंतरेणं त्ति परिभोगस्स भंतरे परिभोगमंतरे परिभोगाभावेत्यर्थः, अधिकरणं त्ति अपरिभुज्जमानं अधिकरणं भवति । कहुं ? यतोऽभिधीयते ।

गाथा — "जं जुज्जति उवकारे, उवकरणं तं से होइ उवकरणं ।

अतिरेगं अहिकरणं, अजओ य जयं परिहरंतो" ॥३६॥

भत्तोवहिसंथारे पीढगमादीसु दोसाओ एते जे अधिकरणं ते भणिया । तु शब्दः दोसावधारणे ॥२६६॥

अह्वा इमे दोसा —

संसत्तेसु तु भत्तादिएसु, सन्वेसिमे भवे दोसा ।

संघट्टादिपमज्जण, अपमज्जण सज्जघातो य ॥२६७॥

पुब्बद्धं कंठं । संघट्टादि त्ति संघट्टणं फरिसणं, "मादि" सद्गतो परितावणोद्दवणं एते, भत्तादिएसु सन्वेसु संभवन्ति । पमज्जण त्ति संसत्ता सेज्जादी जति पमज्जति तो ते चेव संघट्टणादि दोसा भवन्ति, अपमज्जण त्ति जई ते सेज्जाती संसत्ते ण पमज्जति तो सज्जघातो य त्ति सज्जो सज्जो वर्तमान एव प्राणित्ता घातो भवतीत्यर्थः । च सद्दो समुच्चये । फलग-संथारय त्ति दारं गय ॥२६७॥

इदाणि सेव्वदारावसेसं भण्णति -

एयं पुण जत्थ जत्थ दारे जुज्जइ तत्थ तत्थ घडावेयव्वं ।

वेण्ठियगयगहणिकखेवे, णिच्छुभणे आतवातो छायां च ।

संथारए णिसेज्जाए, ठाणे य णिसीयण तुयट्टे ॥२६८॥

वेण्ठिय ति उवकरणलोली भण्णइ, तीए गहणं करेति णिकखेवं व, तत्थ इमे सत्त भंगा -

^१ण पडिलेहेति ण पमज्जेति, ^२ण पडिलेहेति-पमज्जति

^३पडिलेहेति ण पमज्जति, ^४पडिलेहेति पमज्जति

^५जं तं पडिलेहितं पमज्जितं त दुप्पडिलेहितं दुप्पमज्जियं

^६दुप्पडिलेहितं-सुप्पमज्जियं, ^७सुप्पडिलेहितं दुप्पमज्जितं

एतेसु पच्छित्तं पूर्ववत् । सुप्पडिलेहितं करेमाणस्स वि संघट्टणादिणिप्फणं पूर्ववत् -

खेलणिच्छुभणे वि एवं चेव । आयवो उण्हं, आयववज्जा च्छाया, ततो आयवातो उवकरण च्छायं संक्रामेति, एत्थ वि अपमज्जमाणस्स प्राणिविराहणा । कहं ? उण्हजोणिया सत्ता च्छायाए विराहिज्जंति, छायाजोणिया वि उण्हे विराहिज्जंति । अतो अपमज्जमाणस्स पाणिविराहणा । एवं संथारणे वि पमज्जंतस्स संघट्टादिणिप्फणं, अकरेमाणस्स य सत्तभंगा ।

णिसज्जंति सुत्तथाणं निमित्तं जत्थ भू-पदेसे णिसिज्जा कज्जति तत्थ पमज्जंतस्स संघट्टणादीयं अकरेमाणस्स य सत्त भंगा । ठाणमिति काउस्सग्गट्टाणं, तत्थ वि एवं चेव । णिसीयणं उवविसणट्टाणं, तुयट्टणं सुवणट्टाणं, एतेसु वि एवं चेव । पुढविसम्मिस्सिएसु जीवेसु एस पायच्छित्तविही भणितो ॥२६८॥

इमो पुण उवकरणसम्मिस्सिय छप्पदिगादिसु विधी भण्णति -

परिट्ठावण-संक्रामण-पप्फोडण-धोव्व-तावणे अविधी ।

तसपाणंमि चउव्विहे, णायव्वं जं जहि क्रमति ॥२६९॥

छप्पदिगाओ परिट्ठवेति, वत्थाओ वत्थे संक्रामेति, जहा रेणुगुण्डियं पप्फोडिज्जति एवं पप्फोडेति, छप्पया सडंतु ति, साडण निमित्तं वा धोव्वणं करेति, उण्हे अगणीए वा तावेति । सव्वेसेतेसु पत्तेय चउलहुयं । एवं ताव णिककारणगताणं । कारणे वि अविहि ति कारणगताणं पुण अविहीए संक्रामंतस्स चउलहुयं, संघट्टणपरितावणउव्वणणिप्फणं च दहुव्वं । तसपाणंमि ति तसकायग्रहणं, सो य तसक्कातो चउव्विहो इमो-वेइंदिया, तेइंदिया, चउरिंदिया, पंविंदिया । णायव्वं धोव्वं, जं पायच्छित्तं, जहि ति वेइंदियातिकाए, क्रमति घडति युज्जयेत्यर्थः । तं पुण परिट्ठावणादिदारेसु जहासंभवं ओएयव्वं । उदाहरणं संकुण-पिसुकादयः^१ ॥२६९॥

वेण्ठिय-ग्रहण-णिकखेवदाराणं इमा पच्छित्त गाहा -

अप्पडिलेहऽपमज्जण, सुद्धं सुद्धेण वेण्ठियादीसु ।

तिग मासिय तिग, पणए लहुगं कालतवोमए जं च ॥२७०॥

गतार्थाः । इमो अक्खरत्थो । अप्पडिलेहं अपमज्जणं ति सत्तभंगा गहिया, सुद्धं सुद्धेण ति अति वि पाणे ण विराहेति तहावि पायच्छित्तं, निक्कारणा असंजमविसयगमणातो । ते पुण सत्त भंगा वेण्ठियादीसु ति ।

आइत्लेषु तिसु भगेषु मासलङ्ग, सतोऽर्णसरेषु तिसु पणमं, चरिमो सुद्धो कायणिप्फणं वा । लङ्घित्त-लङ्घ-
मासपणगविसेसण ।

अहवा-लङ्घं कातेण य तलेण य उभएण य विसेसियव्वा मासा पणमा य । जं च त्ति जं
च तसकायणिप्फणं तं च दट्ठव्वं ॥२७०॥

संकप्पादिपदेषु परिट्ठावणादि पदेषु इमो विही दट्ठव्वो -

णिककारणे अविधि, विधी य वा वि कज्जे अविधि ए ण कप्पे ।

संकप्पादी तु पदा, कज्जमि विधीए कप्पंति ॥२७१॥

णिककारणे अविहित्ति पढमभगो, विधीय त्ति वित्तिभगो गहितो, णिककारणे विधीय त्ति वुत्त भवति ।
कज्जे त्ति अविहीए ण कप्पेति सत्तियभंगो गहितो । उवयुज्य यन्न युज्यते तन्न भगा योज्य । गता
दप्पिया पडिसेवणा ॥२७१॥

इयानि कप्पिया भण्णति - पच्छदं कंठ । णवरं-चउभंगो गृहीतेत्यर्थः ॥२७१॥

किं कज्जं, का वा विही, जेण णिद्दोसो भवति ? भण्णति -

पाणादिरहितदेसे, असिबोमादी तु कारणा होज्जा ।

अच्छित्तु बोलेतु मणा, व कुज्ज संसत्तसंकप्पं ॥२७२॥

पाणा वेइंदियादी, तेहिं रहिमो वर्जितेत्यर्थः, को सो देसो ? तंमि देसे असिब होज्जा, भोमोयरिया
वा होज्जा, आदिसद्दातो आगाढरायदुट्ठं वा होज्ज, तु सद्दो अवधारणे । एवमादी कारणा जाणिठ्ठा संजम-
विसयं मोत्तुणं असंजमविसयं गंतुकामा । ते य तत्थ असंजमविसए अच्छित्तुकामा मज्जेण वा बोलेउमणा कुर्यात्
वेइंदियादियाण ससत्तविसए गमणादिसंकप्पं ॥२७२॥

तत्थ जे ते बोलेउमणा तेसिं पंथे गच्छंताणिमा जयणा -

जं वेलं संसज्जति, तं वेलं मोत्तु णिब्भए जंति ।

सत्थे तु तलिय पिट्ठतो, अक्कंत थिरातिसंजोगा ॥२७३॥

वेलं त्ति यस्मिन्कालेत्थुक्कं भवति । पञ्चूस-मज्झङ्ग-अवरण्हादीसु जं वेलं पंथो संसज्जति तं वेलं
मोत्तुं असंसत्तवेलाए गच्छंति त्ति वुत्तं भवति, णिब्भए एव गच्छंति । “सत्थे” उ त्ति समए सत्थेण गतव्व ।
“तलिय त्ति” उवाहणातो भवणयति, सत्थस्स य पिट्ठतो वच्चति । अक्कंतथिरादि-संजोग त्ति अक्कंत-जणवदेण,
थिरा दढसंघयणा, “संजोग” त्ति सो य सत्थो अक्कंतपहेण गच्छेज्जा अणक्कंतेण वा, सत्थ जो अक्कंतपहेण
गच्छति तेण गंतव्वं, सो थिरसंघयणेषु वा अथिरसंघयणेषु वा गच्छेज्जा, जो थिरसंघयणेषु तेण गतव्वं, सो
समए वा गच्छेज्जा णिब्भएण वा, णिब्भएण गंतव्वं, सो पुणो दिया वा गच्छेज्ज राम्भो वा, जो दिवा तेण गंतव्वं ।
एसो चैव अत्थो सोलसभगविगप्पेण वा वट्ठव्वो । ते य इमे सोलस-भंगा -

अक्कंतथिराणिब्भसदिवसतो एस पढमभगो । अक्कंतथिराणिब्भयरातो एस वित्तिभ भंगो ।

एवं सोलसभंगा कायव्वा । एत्थ पढमभगे अणुष्णा । सेसेसु पडिसेहो । एवं ता गच्छंता -

भणिया -

.दी, ते य

इमा पुण जत्थ सत्थो भत्तद्वातिरंभणणिमित्तं ठाति ।

तसकाय असत्ति

वसति वा जत्थ, तत्थ जयणा भण्णति —

ठाण्णणिसीय-तुयट्ठण, गहितेतर जग्ग जतण सुवणं वा ।

अब्भासथंडिले वा, उवकरणं सो व अण्णत्थ ॥२७४॥

ठाणं उस्सग्गो भण्णति, णिसीयणं उवविसणं, तुयट्ठणं निवज्जणं । गहितेणं ति उवकरणेणं, तसकाय-संसत्तपुढवीए गहितोवकरणा सव्वराइं उस्सग्गेण उच्छंति । अह ण तरंति तो गहितोवकरणा चेव णिसण्णा सव्वराइं अच्छंति । अह तह वि ण सक्कंति ताहे जयणाए गहितोवकरणा णिवज्जंति । इयर ति उवकरण-णिक्खेवो, जग्गंति गहिते णिक्खित्ते वा सव्वराति जागरणा कायव्वा । अह ण तरंति जागरिउं तो जयणा सोवणं वा । इमा जयणा—पडिलेहिअ पमज्जिअ उव्वत्तणा परावत्तणा मुच्चणपसारणा कायव्वा । सुवणं पुण निद्दावसगमनइत्यर्थः । अह^२ सोवकरणस्स एगं थंडिलं ण होज्ज तो अब्भासथंडिले वा उवकरणं 'अब्भासं' पच्चासण्णं, तत्थोवकरणं ठवयति, सो व अण्णत्थ — "सोवति" साहू संवसति, 'अण्णत्थ' ति थंडिलं संवज्जति ॥२७४॥

चोदग आह — 'सो य एवं पढियव्वे सो व किमर्थं पठ्यते' ?

आचार्याह — 'वा' विकल्पप्रदर्शने, जति पच्चासण्णे थंडिलं णत्थि तो दूरे त्रि णिब्भए करेति उवकरणं । एसेव अत्थो जम्हा पुव्वं पुढविक्काए गतो. तम्हा अतिदेसेण भासति —

जह चेव पुढविमादी, सुवणे जतणा तहेव तसेसु ।

णवरि पमज्जितु उवहिं, मोत्तूण करेति ठाणादि ॥२७५॥

जह्वा पुढविमादीसु सुवणे जयणा भणिया तहा तसेसु वि वत्तव्वा । णवरि — विसेसो पुढवीए पमज्जणा णत्थि, सचित्ता पुढवीए, इहं पुण अच्चित्ता पुढवी, णवरं—तससंसत्ता, ते तसे पमज्जिऊण तत्थ उवकरणं मोत्तूणं करेति ठाणादी ।

तं पुण उवकरणं केरिसे ठाणे मोत्तव्वं ? भण्णति —

जत्थ तु ण वि लग्गंति, उवइगमादी तहिं तु ठवयंति ।

संसप्पएसु भूतिं, पमज्जिउं छारठाणे वा ॥२७६॥

जत्थ ति भू-पदेसे, तु सद्दो थंडिलावधारणे, ण वि प्रतिषेधावधारणे लग्गेति कंबल्यादिषु, उवइग ति उद्देहिया, सादि सद्दातो य धण्णकारिकमकौटकादयः, तहिं तु तत्र प्रदेशे उवकरणं स्थापयंतीत्यर्थः । अह पुण अन्नट्ठाणातो विलाभो वा आगतूण, संसप्पेसु ति संसप्पंती ति संसप्पगा उस्सरंति ति वुत्तं भवति, तेसु संसप्पेसु भूमि पमज्जिऊणं ति जे तत्थ थंडिले पुव्वा गता ते पमज्जिउं^३ भूमि दवंती ति वक्खसेसं, छारठाणं व ति अह समंततो उवयिगमादी संभवो होज्जा, ताहे छारट्ठाणं पडिलेहेउं तत्थ ठावयतीत्यर्थः ॥२७६॥

अवकंतथिरातिसंजोग ति इह वयणे सामण्णेण अवकंतथिरातिसंजोगा कता । तद्विशेषव्याख्याप्रतिपत्तिनिमित्तमुच्यते —

विय तिय चउरो पंचिदिएसु अवकंतं तह अणवकंते ।

वि पांणे ५.

थिरणिब्भतेतरेसु य संजोगा दिवसरंति च ॥२७७॥

बैह्दिया संखणगमादी, तेह्दिया पिपीलियादी, चउरिदिया गोपादी, पंचेदिया मंडुक्कलियादी । एते जनपदेण अक्कंता वा अणक्कंता वा थिरा वा णिब्भतो वा पट्ठो होज्ज । इयरगहणा अथिर सम्भय-गहणं । संजोगा दिवसरत्ति च पूर्ववत् । णवरं पुब्बं बैह्दिएसु अक्कंतथिरणिब्भयदिवसतो, ततो पच्छा-अक्कंतथिरणिब्भयदिवसतो, ततो पच्छा-अणक्कंतथिरणिब्भयदिवसतो । एते चउरो भंगा । अण्णे एतेसु चेव ट्ठाणेषु रत्तीए चउरो भगा । एते अट्ठ । ततो पच्छा-तेह्दिएसु एवं चेव अट्ठ । ततो पच्छा-चउरिदिएसु एवं चेव अट्ठ । ततो पच्छा-पंचिदिएसु वि एवं चेव अट्ठ । एते चउरो अट्ठगा वत्तीसं भगा णिब्भएण भणिया । ततो पच्छा-बैह्दियादिसु सभएण पुब्बकमेणेव अण्णे वत्तीसं भंगा णेयव्वा । एते सव्वे चउसट्ठिं । एस ताव कमो भणितो । इयरहा जत्थ जत्थ अण्णतरो दोसो तेण उक्कमेणावि गंतव्वं । एसा पये सट्ठाणे य जयणा भणिया । पये त्ति दारं गतं ॥२७७॥

इदाणि भत्तदार-जयणा भणति —

पत्ताणमसंसत्तं, उसिणं पउरं तु उसिण असतीए ।

सीतं भत्तग पेहित, इतरत्थ छुभंत सागरिए ॥२७८॥

पत्ताणं जत्थ देसे भत्तपाणं संसज्जति, तं देस पत्ताण इमा जयणा—असंसत्तं ति असंसज्जिअदव्वं ओदणादि जति पत्तमुण्ह तो गेण्हति । पउरं प्रभूतं, तु शब्दो पादपूरणे वक्खमाणविहि प्रदर्शने वा । “उसिणं” उण्ह सत्स असति अभावादित्यर्थः, अतो उसिणाभावा असंयरमाणा य सीतं गेण्हति । जतो भणति—सीतं भत्तगपेहियं “सीतं” सीयल, “भत्तगो” तुच्छ भायणं, तत्थ तं सीयल गेण्हिय, “पेहित” प्रत्युपेक्षय, “इतरत्थ” ति पडिग्रहे. छुभंति प्रक्षिपंति, तं पुण छुभंति असागरिए गृहस्थेनादृश्यमानेत्यर्थः । असागरियग्रह-णाच्च इदं ज्ञापयति—कदाचित् कमण्डलेपि गृह्यते, तत्र च गृहीतं पडिग्रहे प्रक्षिप्यमानं सागारिकं भवति, अतो असागारिके प्रक्षेप्यमिति ॥२७८॥

अहं भत्तगमादीहि जं गहियं त संसत्तं होज्जा, तस्सिमा परिट्ठावणविही —

तिण वई अुसिरट्ठाणे, जीवजडे चक्खुपेहिए णिसिरे ।

मा तस्संसितघातो, ओदणमक्खी तसासीसु वा ॥२७९॥

“तिणा” दम्भमाती, “वत्ती” वाडी, अुसिरसट्ठो एतेष्वेव प्रत्येकं । अहंवा तिणकट्टसंकरो जत्थ त अुसिरट्ठाणं भणति । एते य तिणाती जति जीव-जडा जीवजजिता इत्यर्थः । तेसु तिणासु चक्खुपेहिएसु णिसिरे परित्यजेत्यर्थः । सा पुण णिसिरणा दुविहा—पुंजकडा प्रकिरणा वा जीववत्, आगंतुणेषु पिपीलियादिसु पकिरणा संभवति, तदुत्थेषु किमिगादिसु पुंजकडा संभवति ।

चोदक आह — किमर्थं तिणवत्तिमाविसु परिट्ठविज्जति ?

उच्यते, — मा तस्संसितघातो “मा” इत्यर्थं शब्दः प्रकृतार्थविधारणे अविधिपरित्याग-प्रतिषेधप्रदर्शने च, “तदि” त्यनेन भक्तं संबध्यते, “संसिता” आश्रिता “घातो” मरणं, तस्मिन्संसिता “तस्संसिता”, साण घातो “तस्संसितघातो” ।

केण पुण तस्संसितघातो भवेज्ज ?

उच्यते, ओदणमक्खीतसासिसु य चि ओयणं जे भक्खयति ते ओयणमक्खी सुणगादी, ते य ओदणं भक्खयता जे तस्संसिया पिपीलिकादी ते वि भक्खयति ति वुत्तं भवइ । पिपीलिकादि तसकाय असति

भक्षयन्ति जे ते तसासी, न ओदणभक्खी त्ति वुत्तं भवइ, अतो मा तेसु ओदणभक्खिसु तसासीसु वा धातिज्जति त्ति काउं वतिमातिसु परिट्ठविज्जति । भत्तं पति एसा जतणा भणिता ॥२७६॥

जत्थ पुण सत्तुगा संसज्जति तत्थिमा जयणा -

तद्दिवसकत्ताण तु, सत्तुगाण गहिताण चक्खुपडिलेहा ।

तेण परं णववारे, असुद्धे णिसिरे (इ) तरे भुंजे ॥२८०॥

तु सहो भवधारणे । तद्दिवसकत्ताण एव जवा भुम्मा पासा णजंतगे दलिया सहिणा सत्तुगा भणन्ति । तेसि गहिताण आत्मीकृतानां चक्खुपडिलेहा भवतीत्यर्थः ।

चोदगाह - “णु सच्चं च्चिय चक्खुपडिलेहणा, को अभिप्पाओ जेण चक्खुपडिलेहगहणं करेसि ।” ?

उच्यते, पिडविसोही पडुच्च णत्थणा चक्खुवतिरित्ता पडिलेहा, इमो पुण से अभिप्पाओ भायणत्थ-स्सेव चक्खुणा भवलोयणा चक्खुपडिलेहा, ण रयत्ताण विगप्पणावस्थाप्येत्यर्थः । तेण परं ति तद्दिवसकत्ताण परओ दुदिवसातिकयाणं ति वुत्तं भवति, णववारे त्ति उक्कोसं णववारा पडिलेहा कायम्मा, असुद्धे त्ति जति णवहि वाराहि पडिलेहिज्जमाणा ण सुद्धा तो णिसिरे परित्यजेन् । इयरे भुंजे त्ति इतरे जे सुद्धा नववाराए आरओ वा ते भोक्तव्या इति ॥२८०॥

कहं पुण सत्तुगाणं पडिलेहा ? भणन्ति -

रयत्ताणपत्तबंधे, पहरित्तुच्छल्लित्तु पुणो पेहे ।

ऊरणिआ आगरा, ऽसति कप्परथेवेसु छायाए ॥२८१॥

पत्तगबंधमइलीकरणमया रयत्ताणं पत्थरेऊण तस्सुर्वरि पत्तगबंधं तंमि पत्तगबंधे, सत्तुगा पहरित्तु प्रकीर्यं वाप्येत्यर्थः, उच्छल्लित्तुं ति एकपाश्वे नयित्वा^१ जा तत्थ पत्तगबंधे ऊरणिआ लम्मा ता उद्धरित्तु कप्परे कज्जन्ति, पुणो पेहन्ति, पुणो पतिरित्तुच्छल्लित्तु पुणो पेहिज्जन्ति त्ति वुत्तं भवति । एवं णववारा । एसा सत्तुगपडिलेहणविही भणिआ । ऊरणीया आगर त्ति जा ऊरणिआ पडिलेहमाणेण कप्परादिसु कत्ता ताओ - आगरादिसु परिट्ठवेयव्वा । को पुण आगरो ? भणन्ति, जत्थ घरट्ठादिसमीवेसु बह्वं जव भुसुद्धं सो आगरो भणन्ति । असति त्ति तस्सागरस्सासति, कप्पर थेवेसु त्ति कप्परे थेवा सत्तुगा छोद्धूणं तं कप्परं सीयले भू-पदेसे च्छायाए परिट्ठविज्जति ॥२८१॥

जत्थ पाणमं संसज्जति तत्थ आयामउसिणोदगं गेहन्ति । पूतरगादिसंसत्तं च घम्मकरगादिणा गालिज्जति । जत्थ गोरस-ओवीर-रसगादीहि संसज्जन्ति तत्थ तेसि अग्रहणं, सियग्गहियाणं वा परिट्ठवणविही जा परिट्ठावणा णिज्जुत्तीए भणिआ सा दट्ठव्वा इति । भत्त-पाणदारजयणा गता ।

इयाणि वसहिदारजयणा भणन्ति -

दोणि उ पमज्जणाओ, उडुंमि वासासु तत्थिय मज्झहे ।

वसहि बहुसो पमज्ज व, अतिसंघट्टणहिं गच्छे ॥२८२॥

जत्थ वि वसही ण संसज्जति तत्थ वि दो वारा उडुवट्ठिएसु मासेमु वसही पमज्जिज्जति पच्चूसे अवरण्हे य, वासासु एताओ चेव दो पमज्जणाओ, सतिता मज्झहे भवति । संसत्ताए पुण वसहीए “बहुसो

पमज्ज व" कंठं, णवरं वकारो विकप्पवरिसणे । को पुण विकप्पो ? इमो—जइ उट्टुवासासु संसत्ता वि यसही पुब्बाभिहियण्णमाणेणव अससत्ता भवति तो नाइरित्ता पमज्जणा, णो चेत् बहुसो पमज्जगे ति । अह बहुवारा पमज्जज्जमाणे अतिसंघट्टो पाणिणं भवति, अतो अण्ण वसहि गच्छंतीत्यर्थः ॥२८२॥

अहेगदेसे मुहङ्गादिणगरं हविज्ज अण्णतरपाणिसंतानगो वा तत्थिमा विही —

मुहङ्गमादि-णगरग कुडमुह छारेण वा वि लक्खंति ।

चोदंति य अण्णोण्णं, विसेसओ सेह अयगोले ॥२८३॥

मुहङ्गा पिपीलिका, आदि सहातो मक्कोडगादि णगरं वरं माथयेत्यर्थः । कुडमुहो कुड्य ट्ठातं तत्थ ह्वयंति छारेण वा परिहरंतो उवलक्खंतं करंति । अणुवउत्ते य गच्छंते चोदयति य अण्णोण्णं, सेहो अभिणव-पब्बात्तितो, अयगोलो पुण वालो णिद्धंमो वा, एते विसेसओ चोदयंतीत्यर्थः । वसहि ति दारजयणा गता ॥२८३॥

इयाणिं उवहिदारजयणा भण्णति —

अइरेगोवधिगहणं, सततुवभोगेण मा हु संसज्जे ।

महुरोदगेण धुवणं, अभिक्ख मा छप्पदा मुच्छे ॥२८४॥

अथ विसए उवही संसज्जति तत्थ चोलपट्टादि उवहि अतिरित्ता वेप्पति । अह किमर्थं अतिरित्तो-वहिगहणं स्यात् ? उच्यते, सततुवभोगेण मा हु संसज्जेइ, एगपढोयारस्स "सततुवभोगामो" सततुवभोगा-दित्यर्थः, मा हु रित्थयं यस्मादर्थं द्रष्टव्यः, "संसज्जे ति संसज्जति, तस्मात् अइरित्तोवहिगहणं क्रियत इति । किं चान्यत्—महुरोदगेण महुरपाणएण उण्होदगादिणा धुवणं । अभिक्खणं पुणो पुणो कज्जति ति वुत्तं भवति स्यात् । किमर्थं ? उच्यते, मा छप्पया मुच्छे, संमुच्छेत्यर्थः ॥२८४॥

जं च वत्थं सोहेयव्वं तंसि जति छप्पया होज्ज ता इमेण विहिणा अण्णवत्थे संकामेयव्वा —

कायल्लीणं कातुं, तहिं संकामेतरं तु तस्सुवरिं ।

अहवा कोणं कोणं, मेलेतुं ईसिं घट्टंति ॥२८५॥

जं वत्थं न धुवेयव्वं कायल्लीणं काउं ति "कायो" धारीरं, लीणं काउं, अणंतरिउं पावरिउं सहि संकामेति, किं इत्येनोद्धृत्य संकामेत् ? नेत्युच्यते । इतरं तु तस्सुवरिं "इयरं" जं धुवियव्वं, तु पूरणे "तस्स" ति पुब्बपाउदस्स, "उवरिं" पाउणे ।

अहवा अण्ण सकामणविही भण्णति । कोणमिति कण्णं । घोव्वमाणस्स अघोव्वमाणस्स य वत्थस्स कण्णकण्णे मेलिकणं ईसिं सणियं छप्पदा घट्टेउं सकामेति । उवहिजयण ति दारं गयं ॥२८५॥

इदाणीं फलगजयणा भण्णति —

फलगादीण अभिक्खण, पमज्जणा हेट्ठि उवरि कातव्वा ।

मा य हु संसज्जेज्जा, तेण अभिक्खं पतावेज्जा ॥२८६॥

फलगा चंपगपट्टादी, आदि सहातो संथारगभेसगमादी, एसिं अभिक्खणं पुणो पुणो, पमज्जणा रवहरगेण हेट्ठ उवरि कातव्वा । मा प्रतिपेधे, च पूरणे, हु सव्वो यस्मादर्थं, जम्हा अपदाविज्जमाणा फलगादी पज्जगमादीहि संसज्जंति तेण ति तम्हा अभिक्खणं पुणो पुणो, उण्हे पतावेज्जा । फलह-संथाराण जयणा गता ॥२८६॥

इदाणि उवहिमादीणं सामण्णा जयणा भण्णति -

वेंटियमाईएसुं, जतणाकारी तु सव्वहिं सुज्जे ।

अजयस्स सत्त भंगा, सट्ठाणं चेव आवण्णे ॥२८७॥

वेंटिगादीउवकरणजाए गाहणिकखेवादिकिरियासु जयणाकारी तु सव्वहिं सुद्धो अप्रायश्चित्तीत्यर्थः । अजयणाकारिस्स पुब्बाभिहिता सत्तभंगा भवन्ति । पायच्छित्तं पूर्ववत् । अजयणाए य वट्टमाणो जं वेइंदियादीणं संधट्टण-परितावण उट्टवणादि आवण्णे सट्ठाण पायच्छित्तं दट्टव्वमिति ॥२८७॥

अह कस्स त्ति वणभगंदलादि किमिया हवेज्जा तेसिमा णीहरण-परिट्टवणविही भण्णति -

पोग्गल असती समित्तं, भंगदले छोडुं णिसिरति अणुण्हे ।

किमि कुट्टादिकिमी वा, पिउडादि छुभन्ति णीणेतुं ॥२८८॥

कस्सइ साहुरस भगंदलं होज्ज, तस्स ततो भगंदनाओ किमिया उट्टरियव्वा । पोग्गलं मंसं, तं गहेऊण भगंदले पवेसिज्जति, ते किमिया तत्थ लग्गन्ति, असती पोग्गलस्स समिया धेप्पइ, समिता कणिवका, सा महुघएहिं तुप्पेउं महिउं च भगंदले छुभन्ति, ते किमिया तत्थ लग्गन्ति । जे य ते पोग्गलममियादीसु लग्गा किमिया ते 'णिहरन्ति' परित्यजन्ति, अणुण्हे च्छायाए त्ति वुत्तं होति, तत्थ वि अट्टकडेवरादीसु । किमि कुट्टादिकिमी वा आदि सट्ठाओ वणकिमियादी अट्टकडेवरादिसु परिट्टवन्ति । आट्टकडेवरस्याभावात् पिउडादिसु छुभन्ति । "पिउड" पुणं उज्जं भण्णति णीणेउं भगदलादिस्थानात् ॥२८८॥

संसत्तपोग्गलादी, पिउडे पोमे तहेव चंमे य ।

आयरिते गच्छंमी, बोहियतेणे य कोंकणए ॥२८९॥

साहूणा वा भिवस्सं हिउंतेण संसत्तं पोग्गलं लद्धं, आदि सट्ठातो मच्छभत्तं वा संसत्तं लद्धं तं पि तहेव पुब्बाभिहित्य कडेवरादिसु परिट्टवन्ति । पिउडे वा पोमे वा, "पोम" ति वसुंभयं ।

अण्णे पुण आयरिया पोम पोममेव भण्णन्ति, आट्टचम्मे वा महुघयतोप्पिते परित्यजेदित्यर्थः । एवं तसकायजयणा भणिया । भवे कारणं जेण तसकायविराहणं पि कुज्जा । किं पुण तं कारणं जेण तसकाय-विराहणं करेति ? भण्णति—आयरिए त्ति आयरियं, कोइ पडिणीओ विणासेउमिच्छति, सो जइ अण्णहा ण ट्ठाति तो से ववरोवणं पि कुज्जा । एवं गच्छवाए वि । बोहियतेणे य त्ति जे मेच्छा, माणुसाणि हरन्ति ते बोहियतेणा भण्णन्ति ।

अहवा "बोहिगा" मेच्छा, "तेणा" पुण इयरे चेव । एते आयरियस्स वा गच्छस्स वा वहाए उवट्ठिता । च सट्ठातो कोत्ति संजति वला वेत्तुमिच्छति, चेतियाण वा चेतियदव्वस्स वा विणासं करेइ । एव ते सव्वे अणुसट्ठीए अट्टायमाणा ववरोवेयव्वा । आयरियमादीणं नित्यारणं कायव्वं । एवं करेत्तो विसुद्धो ।

जहा से कोंकणे -

एगो आयरिओ बहुसिस्सपरिवारो उ संज्झकालसमये बहुसावयं अडविं पवण्णो । तंमि य गच्छे एगो दढसंधयणी कोंकणगसाहू अत्थि । गुरुणा य भणियं—कहं अज्जो । जं एत्थ दुट्ठसावयं किं वि गच्छं अभिभवति तं णिवारेयव्वं, ण उवेहा कायव्वा । ततो तेण कोंकणग-साहूणा भणियं—कहं ? विराहितेहिं अविराहितेहिं णिवारेयव्वं ? गुरुणा भणियं— "जइ सक्कइ

तो अविराहितेहि पच्छा विराहितेहि वि ण दोसो” । ततो तेण कोंकणणेण लवियं “सुवय वीसत्था, अहं भे रक्खिस्सासि” । तो साहवो सव्वे सुत्ता । सो एगागी जांगरमाणो पासति सीहं आगच्छमाणं । तेण हडि ति जंपियं, ण गतो, ततो पच्छा उद्धाड्ढण सणियं लगुडेण आहतो, गमो परिताविओ । पुणो आगतं पेच्छति, तेण चितियं ण सुट्ठु परिताविओ, तेण पुणो आगमो, पुणो गाढयरं आहतो । पुणो वि ततियवारा एवं चेव, णवर सव्वायामेण आहतो, गता राती । खेमेण पच्छसे गच्छंता पेच्छंति सीह अणुपंथे मयं, पुणो अदूरे पेच्छंति बितियं, पुणो अदूरंते ततियं । जो सो दूरे सो पढमं सणियं आहओ, जो वि मज्जे सो बितिओ, जो णियडे सो चरिमो गाढं आहतो मतो । तेण कोकणेण आलोडयमारियाणं, सुद्धो । एवं आयरियादीकारणेषु वावादितो सुद्धो । गता पाणाति-वायस्स दप्पिया कप्पिया पडिसेवणा । गतो पाणातिवातो ॥२८६॥

इयाणिमुसावादपडिसेवणा दप्पकप्पेहि भणति । तत्थ वि पुव्वं दप्पिया पडिसेवणा भणति -

दुविधो य मुसावातो, लोडय-लोउत्तरो समासेणं ।

दव्वे खेत्ते काले, भावमि य होइ कोधादी ॥२८७॥

दुविहो दुभेदो, मुसा अनृतं, वदनं वादं, अलिअवयणभासणेत्यर्थः । लोडय ति असंजयमिच्छा-विट्ठिलोगो वेप्पति, उत्तरग्रहणात्संजतसम्मविट्ठिग्रहणं कज्जति । समासो संक्षेपो पिडार्येत्यर्थः । च सहो मूल-भेदावधारणे । पुणो एकैकको चउभेदो—दव्वे, खेत्ते, काले, भावमि य । च सहो समुच्चये । कोहाति “आदि” सहातो भाणमायालोभा ॥२८७॥

एत्थ लोइतो ताव चउव्विहो भणति । तत्थवि दव्वे पुव्व -

विवरीय दव्वकहणे, दव्वब्भूओ य दव्वहेउं वा ।

खेत्तणिमित्तं जंमि व, खित्ते काले वि एमेव ॥२८८॥

दव्वस्स अणाराहणी वा भासा सा दव्वमुसावाओ भणति । कहं पुण दव्वअणाराहणं ? भणति, विवरीयदव्वकहणे “विवरीयं” विपर्यस्तं, कहणमाख्यानं, यथा गौरव्व कथयति, जीवमजीवं ब्रवीति । दव्वभूतो नाम अणुवत्तो, भावसून्येत्यर्थः । सो जं अलिय भासति सो दव्वमुसावाओ । वा विकप्पसमुच्चये । दव्वं हिरणादि हेऊ कारणं, दव्वकारणत्थी मुसं वदति ति वुत्त भवति, जहा कोइ लंच लभीहामि ति अलियं सव्वखेज्जं वदति । वाकारो विकल्पसमुच्चये । गतो दव्वमुसावातो ।

इदाणि खेत्ते भणति -

खेत्तं लभीहामि ति मुसावातं भासति, जस्स वा खेत्ते मुसावायं भासति सो खेत्ते मुसावातो । वाकारो विकप्प दरिसणे । इमो विकप्पो विवरीयं वा खेत्तं कहेति, अणुवत्तो वा खेत्तं पक्खेति, एसो खेत्तमुसावातो ।

इदाणि काले भणति -

काले वि एमेव ति, जहा खेत्ते तहा काले वि । णवरं - कालणिमित्तं ति ण वडइ ॥२८९॥

इदाणि भावमुसावातो भणति -

भावमुसावातस्स भद्वाहुसामिकता वक्खणगाहा -

कोथम्मि पिता पुत्ता, थणं माणमि माय उवर्थिमि ।

लोभमि कूडसक्खी, णिक्खेवगमादिणो लोगे ॥२९०॥

कोहमि पिता पुता उदाहरणं, माणे घणं उदाहरणं, मायाए उवहिमुदाहरण, लोभमि उदाहरणं जे लोभाभिभूता दब्बं घेतूण कूड सक्खित्तं करेति, एस लोभे उ भावमुसावाओ ।

चोदग आह— णणु दब्बणिमित्तं दब्बे एस दब्बे भणितो ? ।

आचार्य आह— “सत्यं, तत्र तु महती द्रव्यमात्रा द्रष्टव्या, इह तु लोभाभिभूतत्वात् स्वल्पमात्रा एव मृषं ब्रवीति । किं च जे वणियादयो लोभे णिक्खेवगं णिक्खित्तं, लोभाभिभूता अवलवंति एस वि लोभतो भावमुसावातो ददुब्बो । आदि सहाओ वीसंभसमप्यियमप्यगासं अवलवंति जे ॥२६२॥ पश्चाद् व्याख्यातमेव ॥

पुब्बदस्स पुण सिद्धसेणायरिओ वक्खाणं करेति -

कोहेण ण एस पिया, मम त्ति पुत्तो ण एस वा मज्झं ।

हत्थो कस्स बहुस्सती, पूएउधरा छुमति घणं ॥२६३॥

पुत्तो पिउणो रुद्धो भणति—न एस पिया ममं त्ति, अह पिया वा पुत्तस्स रुद्धो भणति—ण एस वा मज्झं पुत्तो त्ति । कोहमि पितापुत्त-त्ति गतं । “घणं माणंमि” अस्य व्याख्या । “हत्थो” पच्छदं । दुग्गमाणं कुडुंवीणं विवातो — हत्थो कस्स बहुस्सइ त्ति “हत्थो” हसत्यनेन मुखमावृत्य इति हस्तः, “कस्स” त्ति क्षेपे दृष्टव्यं, ममं मोत्तुं कस्सणस्स बहुस्सती सी हत्थो भवेज्ज । इतरो वि एवमेव पच्चाह ।

अहवा कस्सत्ति त्ति संसतवाती, तुज्झं मज्झं वा ण णज्जति, “बहुसइ” त्ति बहुघणकारी, एवं तैसि विवादे कुडुंवीणं मज्झत्थपुरिसघणमवणं सरिसं वावणं जातेसु सूतेसु मलितेसु पूतेसु परिपूता परिसोहिता सवमलापनीतानीतीत्यर्थः । घरा छुमति घण त्ति तत्थेगो मानावष्टब्बो माहं जिगे इत्यभिप्रायेण गृहात् धान्य-मानीय खलधान्ये प्रक्षिपति, मीयमानेषु तस्यातिरेकत्वं संवृत्तं, मम बहुस्सती हत्थो त्ति, एस माणतो भाव-मुसावातो । घणं माणे त्ति द्वार गतं ॥२६३॥

इदाणि मायउवहिम्मि त्ति । मायउवहि त्ति उवहिरिति उवकरणं, ताणि य वत्थाणि । तेहि उवलक्खियं उदाहरणं भणति । अण्णे पुण आयरिया एवं भणंति—जहा माय त्ति वा उवहि त्ति वा एगदं ।

एत्थ उदाहरणं भणति -

सस-एलासाढ-मूलदेव-खंडा य जुण्णउज्जाणे ।

सामत्थणे को भत्तं, अक्खातं जो ण सहति । २६४॥

चोरभया गावीओ, पोडुलए बंधिरुण आणेमि ।

तिलअइरुद्धकुहाडे, वणगय मलणा य तेज्जोदा ॥२६५॥

वणगयपाटण कुंडिय, छम्मासा हत्थिलगणं पुच्छे ।

रायरयग मो वादे, जहिं पेच्छइ ते इमे वत्था ॥२६६॥

अवंती उज्जेणी णाम रागरी, तीसे उत्तरपासे जिण्णुज्जाणं णाम उज्जाणं । तत्थ वहवे धुत्ता समागया । ससगो, एलासाढो, मूलदेवो, खंडपाणा य इत्थिया । एकैककस्स पंच पंच धुत्तसत्ता, धुत्तीणं पंचसयं खंडपाणाए । अह अण्णया पाउसकाले सत्ताहवदले भुक्खत्ताणं इमेरिसी कहा संवुत्ता । को अम्हं देज्ज भत्तं त्ति । मूलदेवो भणति—जं जेणुभूर्यं सुयं वा सो तं कहयतु, जो

तं ण पत्तियति तेण सव्वधुत्ताणं भत्तं दायव्वं, जो पुण भारह-रामायण-सुती-समुत्थाहि उवणय-उववत्तेहि पत्तीहिं सो मा किंचि दलयतु । एवं मूलदेवेन भणिते सव्वेहिं वि भणियं साहु साहु त्ति । ततो मूलदेवेन भणियं को पुव्वं कहयति । एलासाढेण भणियं अहं मे कहयामि । ततो सो कहिउमारद्धो—अहयं गावीओ गहाय अडविं गओ, पेच्छामि चोरे आगच्छमाणे, तो मे पावरणी-कंबली-पत्थरिऊणं तत्थ गावीओ छुभिऊणाहं पोदुल्यं बंधिऊए गाममागतो, पेच्छामि य गाममज्झयारे गोह्हे रममाणे, ताहं गहिय गावो ते पेच्छिउमारद्धो, खणमेत्तेण य ते चोरा कल-यलं करेमाणा तत्थेव णिवतिता, सो य गामो स-दुपद-वउप्पदो एक्कं वालुं कं पविट्ठो, ते य चोरा पडिगया. तं पि वालुं कं एगाए अजियाए गसियं, सा वि अजिआ चरमाणा अयगलेण गसिया, सो वि अयगलो एक्काए ढंकाए गहितो, सा उड्डिउं वडपायवे णिलीणा तीसे य एगो पाओवलंबति, तस्स य वडपायवस्स अहे खंधावारो ढिओ, तंमि य ढंकापाए गयवरो आगलितो, सा उड्डिउं पयत्ता, आगासि उप्पाइओ, गयवरो कड्डिउमारद्धो, डोवेहिं कलयलो कओ, तत्थ सद्देहिणो गहियचावा पत्ता, तेहिं सा जमगसमगं सरेहिं पूरिता मता, रण्णा तीए पोदुं फाडा-वियं, अयगरो दिट्ठो, सो वि फाडाविओ, अजिया दिट्ठा, सा वि फाडाविओ, वालुं कं दिट्ठं, रमणिज्जं, एत्थंतरे ते गोह्हा उपरता, “पतगसेना इव भूबिलाओ” सो गामो वालुं कातो निग्गंतु-मारद्धो, अहं पि गहिय गाओ णिग्गतो, सव्वो सो जणो सट्ठाणाणि गतो, अहं पि अवउज्झिय गाओ इहमागतो, तं भणइ कहं सच्चं । सेसगा भणति सच्चं सच्चं । एलासाढो भणति—कहं गावीओ कंबलीए मायाओ, गामो वा वालुं के । सेसगा भणति—भारह-सुतीए सुव्वति—जहा पुव्वं आसी एगण्णवं जगं सव्वं, तम्मि य जले अंडं आसी, तंमि य अंडगे ससेलवणकाणणं जगं सव्वं जति मायं, तो तुह कंबलीए गावो वालुं के वा गामो ण माहिंति ? जं भणसि जहा—“ढेंकूदरे अयगलो तस्स य अतिआ तीए वालुं कं” एत्थ वि भणति उत्तरं—ससुरासुर सनारकं ससेलवण-काणणं जगं सव्व जइ विण्हुस्सुदरे मातं, सो वि य देवतीउदरे मातो, सा वि य सयणिज्जे माता, जइ एयं सच्चं तो तुह वयणं कहं असच्चं भविस्सति ?

ततो ससगो कहितुमारद्धो । अम्हे कुट्टं विपुत्ता, कयाइ च करिसणार्ति, अहं सरयकाले खेत्तं अहिगतो, तम्मि य छेत्ते तिलो वुत्तो, सो य एरिसो जातो जो पर कुहाडेहिं छेत्तव्वो, तं समंता परिभ्रामि पेच्छामि य आरण्णं गयवरं, तेणम्हि उच्छित्तो पलातो, पेच्छामि य अइप्पमाणं तिलरुक्ख, तं मि विलग्गो, पत्तो य गयवरो, सो मं अपावतो कुलालचक्क व त तिलरुक्खं परिभ-मति, चालेति ततो तिलरुक्ख तेण य चालिते जलहरो विव तिलो तिलवुट्ठि मु चति, तेण य भमंतेण चक्कतिलाविव ते तिला पिलिता, तओ तेल्लोदा णाम णदी बूढा, सो य गओ तत्थेव तिलचलणीए खुत्तो मओ य, मया वि से चम्म गहिय दतितो कतो, तेल्लरसभरितो, अहं पि खुचित्तो खलभारं भक्खयामि, दस तेल्लघडा तिसितो पियामि, तं च तेल्लपडिपुण्णं दइय वेत्तुं गाम पडिओ, गाम-बहियो रुक्खसालाए णिक्खिविउं तं दइयं गिहमतिगतो, पुत्तो य मे दइयस्स पेसिओ, सो त जाहे ण पावइ ताहे रुक्खं पाडेउं गेण्हेत्था, अहं पि गिहाओ उड्डिओ परिभमंतो इहमागतो । एयं पुण मे अणुसूतं । जो ण पत्तियति सो देउ भत्तं ।

सेसगा भणति—अत्थि एसो य भावो भारह-रामायणे । सुतीसु णज्जति—

“तेषां कटतटभ्रष्टैर्गजानां मदबिन्दुभिः ।

प्रावर्त्तत नदीघोरा हस्त्यश्वरथ-बाहिनी ॥१॥”

जं भणसि “कहं ए महंतो तिलरुक्खो भवति,” एत्थ भण्णति—पाडलिपुत्ते किल मासपादवे भेरी णिमविया, तो किह तिलरुक्खो एमहतो ण होज्जाहि ।

ततो मूलदेवो कहितुमारद्धो । सो भणति - तरुणत्तणे अहं इच्छिंय-सुहाभिलासी धारा-धरणदुताए सामिगिह पडितो छत्तकमंडलहत्यो, पेच्छामि य वण-गयं मम वह्वाए एज्जमाणं, ततो अहं भीतो अत्ताणो असरणो किंचि णिलुक्कणट्ठाणं अपस्समाणो दगच्छहुण्णालएगं कमडल अतिगओ-मिह, सो वि य गयवरो मम वह्वाए तेणेवंतेण अतिगतो, ततो मे सो गयवरो छम्मासं अंतो कुंडीयाए वामोहिओ, तओहं छम्मासंते कुंडीयगीवाए णिग्गतो, सो वि य गयवरो तेणेवंतेण णिग्गतो, णवरं वालमां ते कुंडियगीवाते लग्गो, अहमवि पुरतो पेच्छामि अणोरपारं गंग, सा मे गोपयमिव तिण्णा, गतोमिह सामिगिह, तत्थ मे तण्हाछुहासमे अगणेमाणेण छम्मासा धारिया धारा, ततो पणमिऊणं महसेनं पयाओ सपत्तो उज्जेणि, तुव्व च इह मिलिओ इति । तं जइ एयं सच्च तों मे हेऊहि पत्तियावेह अहं मण्णह अलियं ति धुत्ताणं देह तो भत्तं । तेहि भणिय सच्च । मूलदेवो भणइ कहं सच्च ? ते भणंति सुणेह - जह पुव्व बभाणस्स मुहातो विप्पा णिग्गया, बाहओ खत्तिया, ऊरुसु वइस्सा, पदेसु सुद्धा, जइ इत्तिओ जणवओ तस्सुदरे माओ तो तुम हत्थी य कुंडियाए ण माहिह ? अण्णं च किल वभाणो विण्हु य उद्धाहं धावता गता दिव्ववाससहस्स तहा वि लिगस्सतो ण पत्तो, तं जइ एमहंतं लिगं उमाए सरीरे. मात तो तुह हत्थी य कुंडीयाए ण माहिह ? ज भणसि “वालगे हत्थी कहं लग्गो”, तं सुणसु—विण्हू जगस्स कत्ता, एगणवे तप्पति तवं जलसयणगतो, तस्स य णाभीओ बंभा पउमगब्भणिओ णिग्गतो णवरं पंकयणाभीए लग्गो, एवं जइ तुमं हत्थी य विणिग्गता, हत्थी वालगे लग्गो को दोसो ? जं भणसि “गंगा कहं उत्तिण्णो,” रामेण किल सीताए पव्वित्तिहेउं सुग्गीओ आणत्तो, तेणावि हणुमंतो, सो बाहाहि समुद्धं तरिउं लंकापुरि पत्तो, दिट्ठा सीता, पडिणियत्तो सीयाभत्तुणा पुच्छितो कहं समुद्धो तिण्णो ? भणति ।

२ “तव प्रसाद्वर्तुश्च ते देव तव प्रसादाच्च ।

साधूनते येन पितुः प्रसादात्तीर्णो मया गोष्पदवत्समुद्रः ॥”

जइ तेण तिरिएण समुद्रो बाहाहि तिण्णो तुम कहं गंगं ण तरिस्ससि । जं भणसि “कहं छम्मासे धारा धरिता,” एत्थ वि सुणसु—लोगहितत्था सुरगणेहि गंगा अब्भत्थिता अवतराहि मउयलोगं, तीए भणियं—को मे ‘धरेहिंति णिवडंती, पसुवतिणा भणियं—अहं ते ऐग जडाए धारियामि, तेण सा दिव्वं वाससहस्सं धारिता । जइ तेण सा धरिता तुम कहं छम्मासं ण धरिस्ससि ?

अहं एत्तो खंडपाणा कहितुमारद्धा । सा य भणइ - “ओलं वितंति अम्हेहिं जइ” अंजलि करिय सीसे ओसप्पेह जति न ममं तो भत्तं देमि सब्बेसि, तो ते भणंति—धुत्ती ! अम्हे सब्बं जगं तुलेमाणा किह एवं दीणवयणं तुव्व सगासे भणिहामो । ततो ईसि हसेऊण खंडपाणा कहयति अहं रायरजकस्स धूया, अहं अण्णया सह पित्रा वत्थाण महासगडं भरेऊण पुरिससहस्सेण समं णदिं सलिलपुण्णं पत्ता, धोयाति वत्थाइं, तो आयवदिण्णाणि उव्वायाणि, आगतो महावातो, तेण ताणि सब्बाणि वत्थाणि अवहरिताणि, ततोहं रायभया गोहारुव्वं काऊण रयणीए णगरुज्जाणं गता, तत्थाहं च्चयलया जाता, अण्णया य सुणेमि—जहा रयगा उम्मिट्ठु, अभयोसि, पडहसइं

१ धरिष्यति । २ धूर्ताख्यानप्रकरणे तु श्लोकोऽयमेवंरूपेण भुद्रितः -

तव प्रसादात् तव च प्रसादात्, भर्तुश्च ते देवि तव प्रसादात् ।

साधूनते येन पितुः प्रसादात्, तीर्णो मया गोष्पदवत् समुद्रः ॥

सोऊण पुण-णवसरीरा जाया, तस्स य सगडस्स णाडगवरत्ता जंबुएहिं छागेहिं भविस्सताओ, तओ मे पिउणा णाडगवरत्ताओ अण्णिस्समाणेण महिस-पुच्छा लद्धा, तत्थ णाडगवरत्ता वलिता । तं भणह किमेत्थ सच्चं ? ते भणंति-बंभकेसवा अंतं ण गता लिंगस्स जति तं सच्चं तया तुह वयणं कहं असच्चं भविस्सइत्ति । रामायणे वि सुणिज्जति—जह हणुमंतस्स पुच्छ महंतं आसी, तं च किल अणेगेहिं वत्थसहस्सेहिं वेठिऊण तेळघडसहस्सेहिं सिंचिऊण पलीवियं, तेण किल लंकापुरी दड्ढा । एवं जति महिसस्स वि महंतपुच्छेण णाडगवरत्ताओ जायाओ को दोसो ? अण्ण च इम सुई सुव्वति, जहा गंधारो राया रण्णे कुडवत्तणं पत्तो, अवरो वि राया किमस्सो णाम महाबलपरक्कमो, तेण य सक्को देवराया समरे णिज्जिओ, ततो तेण देवरायेण सावंसत्तो रण्णे अयगलो जातो, अण्णया य पंडुसुआ रजभट्ठा रण्णे द्विता, अण्णया य एगाणि णीगतो भीमो, तेण य अयगरेण गसितो, धम्मसुतो य अयगरस्स मूलं पत्तो, ततो सो अयगरो माणुसीए वायाए तं धम्मसुत सत्तपुच्छातो पुच्छति, तेण य कहितातो सत्तपुच्छातो, ततो भीमं णिगिलइ, तस्स सावस्स अंतो जातो, जातो पुणरवि राया । जइ एय सच्चं तो तुमं पि सब्भूतं गोहाभूय सभावं गंतूण पुणण्णवा जाता । तो खंडपाणा भण्णति—एवं गते वि मज्झ पणामं करेह, जइ कहं जिप्पह तो काणा वि कवड्डिया तुब्भ सुल्लं ण भवति । ते भणंति कोम्हे सत्तो णिज्जिऊण । तो सा हसिऊण भणति—तेसि वात-हरियाण वत्थाण गवेसणाय णिमाया रायाणं पुच्छिऊणं, अण्णं च मम दासचेडा णट्ठा, ते य अण्णिस्सामि, ततोहं गामणगराणि अडमाणी इहं पत्ता, तं ते दासचेडा तुब्भे, ताणि वत्थाणि-माणि जाणि तुब्भं अरिहियाणि, जइ सच्चं तो देह वत्था, अह अलियं तो देह भत्तं । असुण्णत्थं भणियमिणं । सेसं धुत्तक्खाणगाणुसारेण जेयमिति । गतो लोइयो मुसावातो —

इयाणि लोउत्तरिओ दब्बादि चउन्विहो मुसावातो भण्णति । दब्बे ताव सच्चित्तं अचित्तं भण्णति, धम्मदब्बं वा अधम्मदब्बत्तेण परूवयति, अधम्मदब्बं वा धम्मरूवेण, एवं सेसाणि वि दब्बाणि । खेत्तं लोगागासं अलोगासपज्जवेहिं परूवयति, अलोगं वा लोगपज्जवेहिं, भरहूखेत्तं वा हिमवयखेत्तपज्जवेहिं परूवयति, हेमवय वा भरहपज्जवेहिं परूवइ, एवं सेसाणि वि खेत्ताणि । काले उस्सपिणी अवसप्पिणिपज्जवेहिं परूवयति, एवं सुसमादि कालविवच्चासं करेति । भावे जं कोहेण वा, माणेण वा, मायाए वा, लोमेण वा अभिभूतो वयणं भणति, एरिसो भावमुसावातो ।

अहवा लोउत्तरिओ भावमुसावातो दुविहो, जओ भण्णति —

सुहुमो य चादरो वा, दुविधो लोउत्तरो समासेणं ।

सुहुमो लोउत्तरिओ, णायव्वो इमेहिं ठाणेहिं ॥२६७॥

सुहुमवायरसरूवं वक्खमाणं, समासो संखेवो, इमेहिं ति वक्खमाणेहिं पयसादीहिं, ठाणेहिं ति पदेहिं-वारेहिं ति वृत्तं भवति ॥२६७॥

ताणि य इमाणि ठाणाणि —

पयसा उल्ले मरुए, पच्चख्खाणे य गमण परियाए ।

समुदेस संखडी, खुड्डए य परिहारी य मुहीओ ॥२६८॥

१२ १३ १४ १५
 अवस्सगमणं दिस्सासू, एगकुले चैव एगदच्चे य ।
 पडियाइक्खिय गमणं, पडियाइक्खित्ता य भुंजणं ॥२६६॥

एतातो दोण्णि दारगाहातो ।

(१) पयल त्ति दारं । अस्य व्याख्या —

पयलासि किं दिवा, ण पयलामि लहु दोच्च णिण्हवे गुरुओ ।
 अण्णदाइत णिण्हवे, लहुया गुरुगा बहुतराणं ॥३००॥

कोइ साहू पयलाइ दिवा, अण्णेण साहुणा भण्णति—पयलासि किं दिवा ? तेण पडिभणियं ण पयलामि । एवं अवलवंतस्स पढमवाराए मासलहुं । पुणो वि सो उवेउं पवत्तो, पुणो वि तेण साहुणा भणियं-मा पयलाहि त्ति, सो भणति—ण पयलामि त्ति । एवं वित्तिव वाराए” “दोच्च णिण्हवे गुरुग त्ति” वित्तिववाराए णिण्हवेंतस्स मासगुरुभवतीत्यर्थः । अण्णदाइत णिण्हवे लहुग त्ति ततो पुणरवि सो पयलाइउं पवत्तो, तओ तेण साहुणा अण्णस्स साहुस्स दाइतो, दिक्खिओ त्ति वुत्तं भवत्ति, तेण साहुणा भणितो—अज्जो ! किं पयलासि, सो पुणरवि णिण्हवे ण पयलामि त्ति, चउलहुगं भवति । गुरुगा बहुतराणं त्ति तेण साहुणा वुत्तिभग्गाणं दंसिओ, पुणरवि णिण्हवेत्ति, तेण से चउगुरुगा भवति ॥३००॥

णिण्हवणे णिण्हवणे, पच्छित्तं वड्ढति तु जा सपदं ।

लहुगुरुमासो सुहुमो, लहुगादी बादरे होति ॥३०१॥

पुव्वद्ध कठं । णवरं समुदायत्थो भण्णति । पंचमवारा णिण्हवेंतस्स छत्तहुअं, च्छट्ठीए गुरुअं, सत्तमवाराए च्छेदो, अट्ठमवाराए मूलं, णवमवाराए अणवट्ठो, दसमवाराए पारंची ।

चोदक आह—“एस सव्वो सुहुममुसावातो ? ।

आयरियाह—लहुगुरुमासे सुहुमो त्ति अत्थ जत्थ मासलहुं मासगुरुं वा तत्थ तत्थ सुहुमो मुसावातो भण्णति, चउलहुगादी बायरो मुसावातो भवतीत्यर्थः । पयले त्ति दारं गतं ॥३०१॥

(२) इदाणि उल्ले ति दारं । उल्लेमि ति वासं —

किं वच्चसि वासंते, ण गच्छे णणु वासविंदवो एते ।

भुंजंति णीह मरुगा, कहिं ति णणु सव्वगेहेहिं ॥३०२॥

कोइ साहू वासे पढमाणे अण्णतरपओयणेण पट्ठिओ । अण्णेण साहुणा भण्णति — अज्जो ! किं वच्चसि वासंते ? किमि ति परिप्रश्ने वच्चसि व्रजसीत्यर्थः, वासंते वर्षते, तेण पट्ठितसाहुणा भण्णति—वासंते हं ण गच्छे, एवं भणिक्खण वासंते चैव पट्ठिओ । तेण साहुणा भण्णति—णणु अलियं । इतरो पच्चाह—ण । कहं ? उच्यते, णणु वासविंदवो एते “णणु” आसंकितावहारणे, “वासं” पाणीयं तस्स एए विंदवो, विंदुमिति थियुकं ।

सीसो पुच्छई — “एत्थ कतरो मुमावामो ?”

गुरुराह—जो भणति “णाहं वासंते गच्छे” एस मुसावातो, च्छलवादोपजीवित्वाच्च, जो पुण भणति “किं वच्चसि वासंते” एस मुसावातो ण भवति । कहं ? उच्यते, “एण चरेज वासे वासंते” इति वचनात् । उल्ले त्ति दारं गतं ।

(३) इदानीं मरुए त्ति व्याख्या - “भुंजंति पच्छदं । कोइ साहू कारणविणिग्गतो उवस्सयमा-
गंतूण साहू भणति—णीहू णिगच्छह, भुंजंति मरुमा, भग्गे वि तत्थ गच्छामो । ते साहू उभाहियभायणा
भणंति कहिं ते मरुमा भुंजंति । तेण भणियं णणु सच्चगेहेहिं ति । मरुए त्ति गयं ॥३०२॥

(४) पच्चक्खाणे य । अस्य व्याख्या—वितियदारगाहाते चरिमो पादो “पडियाइखित्ता य
भुंजामि त्ति निषिद्धेत्यर्थः, पुनरपि भोगे मृषावादः । अस्येवार्थस्य स्पष्टतरं व्याख्यानं सिद्धसेनाचार्यः करोति -

भुंजसु पच्चक्खातं, ममंति तक्खण पभुंजितो पुट्ठो ।

किं च ण मे पंचविधा, पच्चक्खाता अविरतीओ ॥३०३॥

कोइ साहू केण य साहूणा उवग्रह भोगणमंडलिवेलाकाले भणितो एहि भुंजसु । तेण भणियं—भुंजह
तुम्मे, पच्चक्खाय मम ति । एवं भणित्ठण मंडलिवेलाए तक्खणादेव भुंजितो । तेण साहूणा पुट्ठो—अओ ! तुमं
भणसि मम पच्चक्खायं । सो भणति ‘किं च’ पच्छदं, पाणातिपातादि पंचविहा अविरती, सा मम
पच्चक्खाया इति । पच्चक्खाण त्ति दारं गयं ॥३०३॥

(५) इयानि गमणे त्ति, अस्य व्याख्या । वितियदारगाहाए ततित पादो - “पडियाइखित्ता
गमणं” ति पडियाइखित्ता ण गच्छामि त्ति वृत्तं भवति । एवमभिवाय पुनरपि णिग्गमणं, मुसावायोऽस्येवार्थस्य
सिद्धसेनाचार्यो व्याख्यान करोति -

वच्चसि णाहं वच्चे, तक्खणे वच्चंत-पुच्छिओ भणति ।

सिद्धंत ण वि जाणसि, णणु गंमति गंममाणं तु ॥३०४॥

केण ति साहूणा चेतियवंदणादिपयोयणे वच्चमाणेण अण्णो साहू भणितो—वच्चसि ? सो भणति -
“णाहं वच्चे, वच्च तुमं । सो साहू पयातो । इतरो वि तस्स मग्गतो तक्खणादेव पयातो । तेण पुण
पुव्वपयायसाहूणा पुच्छितो “कहू ण वच्चामी ति भणित्ठण वच्चसि ?” सो भणति - “सिद्धंतं ण वि जाणह”
कहं ? उच्यते, “णणु गंमति गंममाणं तु” गमणं जागममाणं अं मि य समए तुमे अहं पुट्ठो तंमि य समए
ण चेवाहं गच्छेत्त्यर्थः । गमणे त्ति दारं गयं ॥३०४॥

(६) इयानि परिताए त्ति -

दस एतस्स य मज्झ य, पुच्छितो परियाग वेति तु छलेण ।

मज्झ णव त्ति य वंदिते, भणाति वे पंचगा दस उ ॥३०५॥

कोइ साहू केणइ साहूणा वंदितकामेण पुच्छिओ कति वरिसाणि ते परिताओ । सो एवं पुच्छितो
भणति—एयस्स साहूस्स मज्झ य दस वरिसाणि परियाओ । एवं छलवायमंगीकृत्य ब्रवीति । सो पुच्छंतग साहू
भणति—मम णव वरिसाणि परियाओ । एवं भणित्ठण पवंदितो, ताहे सो पुच्छियसाहू भणति—णिविसह
भते ! तुम्मे वंदणिज्जा । सो साहू भणति - कहं ? मम णववरिसाणि तुम्हं दसेवरिसाणि । सो छलचाइसाहू
भणति—णणु वे पंचगा दस उ, मम पंच वरिसाणि परिताओ एयस्स य साहूणो पंच वरिसाणि चेव, एवं वे
पंचगा दस उ । परिताए त्ति भत ॥३०५॥

१ भगवत्या. प्रथम वातकस्य प्रथमोद्देशके “वलमाणे चलिए” इति पाठमभिलक्ष्य कथितमिदम् ।

सम्पादकः

(७) इदानीं समुद्देशे स त्ति -

वदति तु समुद्देशो, किं अच्छह कथ एह गयणमि ।

वदति संखडोओ, धरेसु णणु आउखंडणता ॥३०६॥

कोइ साहू कातिइ भोमादि विणिग्गतो आदिच्चं परिवेस परिचियं ददूण ते साहूवो सत्थे अच्छमाणा तुरियं भणति—वदति उ समुद्देशो, किं अच्छह, उद्देह गच्छामो । ते साहू असियं ण भासति त्ति गहियभायणा उट्ठिना पुच्छंति, कथ सो ? सो च्छलवादी भणति—णणु एस भगणमग्गमि आदिच्चपरिवेसं दर्शयतीत्यर्थः । समुद्देशे से त्ति गयं ।

(८) संखड त्ति पच्छद्वं -

कोइ साहू पढमालिय पाणगादि णिग्गतो पच्चागओ भणति । इहज्ज णिवेसे पउराओ संखडीओ ते य साहूवो गंतुकामा पुच्छंति—कथ ताओ संखडीओ वदति ? सो य च्छलवाइसाहू भणति—वदंति संखडीओ धरेसु अप्पणप्पणएसु त्ति वुत्तं भवति । साहूवो भणंति—कहं ता अपसिद्धा संखडीओ भणंति । सो च्छलवाइसाहू भणति—णणु आउखंडणया “णणु” आसंकिताथविधारणे, जं एति जाइ य तमाउं भणति, जमि वा द्वियस्स सव्वकम्माणि उवभोगमागच्छंति तमाउं भणति, तस्स खंडणा विनासः, सा ननु सर्वगृहेषु भवतीत्यर्थः । संखडि त्ति गतं ॥३०६॥

(९) इदानीं खुडुए त्ति -

खुडुग जणणी ते मता, परुण्णे जियइ त्ति एव भणितंमि ।

माइत्ता सव्वजिया, भविसु तेणेस माता ते ॥३०७॥

कोइ साहू उवस्सयसमीवे ददूण मयं सुणहि खुडुयं भणति—खुडुग ! जणणी ते मता । “खुडो” वालो, “जणणी” माता, “मया” जीवपरिचत्ता । ताहे सो खुडो परुणो । तं रुवंतं ददूणं सो साहू भणति—मा रुय जीयइ त्ति । एवं भणियंमि खुडो अणो य साहू भणंति—किं खु तुमं भणसि जहा मया । सो मुसावाइसाहू भणति—एसा जा साणी मता एसा य तुम्भ माया भवति । खुडो य भणति—कहं एस मज्झ माता भवति । सो भणति “माइत्ता” पच्छद्वं, भविसु अतीतकाले आसीदित्यर्थः ।

भणियं च भगवता -

“एगमेगस्स णं भते ! जीवस्स सव्वजीवा माइत्ताए पियत्ताए भातिताए भजत्ताए पुत्तत्ताए धूयत्ताए भूयपुब्बा ?

१ यं० वैश्वरदासेन सम्पादितायां भगवत्याभेवरूपेण पाठोऽयं समुपलभ्यते ।

प्रश्न - अयं णं भते ! जीवे सव्वजीवान् माइत्ताए, पितित्ताए भाइत्ताए, भगिणित्ताए, भज्जत्ताए, पुत्तत्ताए, धूयत्ताए, सुण्हत्ताए उववन्नपुब्बे ?

उत्तर - हंता गोयमा ! असहं, अदुवा अणंतखुत्तो ।

प्रश्न - सव्वजीवा वि णं भते ! इमस्स जीवस्स माइत्ताए जाव उववन्नपुब्बा ? ।

उत्तर - हन्ता गोयमा ! जाव अणन्तखुत्तो ।

भगवती शतक १२ उद्देशा ७

सम्पादकः

हंता गोयमा ! एगमेगस्स जीवस्स एगमेगे जीवे मादित्ताए जाव सुय-पुब्बत्ति” ।

तेण एस साणी माता भवतीत्यर्थः । खुट्ठे त्ति गयं ॥३०७॥

(१०) इदाणि परिहारिय त्ति —

ओसण्णे दट्ठूणं दिट्ठा परिहारिय त्ति लहु कहणे ।

कत्थुज्जाणे गुरुओ, अदिट्ठदिट्ठेसु लहुगुरुगा ॥३०८॥

कोह साह उज्जाणादिसु ओसण्णे दट्ठूण भागंतूण भणति—मए दिट्ठा परिहारिय त्ति । सो छलेण कहयति । इतरे पुण साह जाणंति—जहा परिहारतवावणा अणेण दिट्ठा इति । तस्स छलाभिप्पायतो कहंतस्सेव मासलहुं पायच्छित्तं भवति । पुणो ते साहुणो परिहारिसाह दरिसणोसुगा पुच्छति—कत्थ ते दिट्ठा ? सो कहयति, उज्जाणे त्ति । एवं कहंतस्स मासगुरुं । अदिट्ठदिट्ठेसु त्ति परिहारियदंसणोसुगा चलिया जाव ण पासंति ताव तस्स कहंतस्स चजलहुगा, “दिट्ठेसु” ओसण्णेषु कहंतस्स चजगुरुगा ॥३०८॥

छल्लहुगा य णियत्ते, आलोएंतंमि छगुरु होति ।

परिहरमाणा वि कहं, अप्परिहारी भवे छेदो ॥३०९॥

तेसु साहुसु णियत्तेसु कहंतस्स छलहुगा भवति । ते साहवो हरियावहियं पडिक्कमिउं गुरुणो गमणागमणं आलोएति भणंति य “उप्पासिया अणेण साहुगा” एव तेसु आलोयंतेसु कहयतस्स छगुरुगा भवंति । सो उत्तरं दाउमारदो पच्छदं । परिहरंती त्ति परिहारगा, ते परिहरमाणा वि कहं अपरिहारगा । एवं उत्तरप्पयाणे छेदो भवति ॥३०९॥

ते साहवो भणंति—किं ते परिहरंति जेण परिहारगा भणंति ? उच्यते —

खाणुगमादी मूलं, सव्वे तुब्भेगोऽहं तु अणवदो ।

सव्वे वि बाहिरा, पवयणस्स तुब्भे तु पारंची ॥३१०॥

उट्ठायति द्रव्यं कटुं खाणुगं भणति, आदि सहातो कंटग-गट्ठादि परिहरंति । तेण ते परिहारगा भणति । एवं उत्तरप्पयाणे मूलं भवति । ततो तेहि सव्वेगवयणेहि साहुहि भणति—विट्ठोसि जो एवगए वि उत्तरं पयच्छसि, ततो सो पडिभणति — सव्वे तुब्भे सहिता एगवयणा, एगो ह तु असहाओ जिच्चामि, ण पुण परिफण्णुवयणं मे जंपियं । एवं भणतो अणवदो भवति । ज्ञानमदावलिप्तो वा स्यात् एवं ब्रवीति “सव्वे वि” पच्छदं । “सव्वे” असेसा, “बाहिरा” आज्ञा, “पवयणं” दुवालसंगं गणिपिडगं, तुब्भे “त्ति” णिहेसे, “तु” सद्दो भावमात्रावधारणे । एवं सव्वाहिकखेवाओ पारंची भवति । परिहारिए त्ति मय ॥३१०॥

(११) इदाणि मुहीओ त्ति —

मणह य दिट्ठ णियत्ते, आलोयामंते घोडगमुहीओ ।

किं मणुस्सा सव्वे, गो सव्वे बाहिं पवयणस्स ॥३११॥

एगो साह विचारभूमि गओ । उज्जाणुहेसे बडवाओ चरमाणीओ पासति । सो य पच्चागओ साहुण विमिहियमुहो कहयति—सुणेह अज्जो ! जारिसयं मे ‘चोब्जं दिट्ठं । तेहिं भणति—किमपुब्बं तुमे दिट्ठं । सो भणति — घोडगमुहीओ मे इत्थिआओ दिट्ठाओ । ते उज्जुसभावा “अणलियवाहणो त्ति साहू” साहुणो पत्तिया ।

जहा परिहारे तहा इहावि असेसं ददुब्बं । णवरं अक्खरत्थो भणति । भणति घोडगमुहीओ दिट्ठा इति । साहुहि पुच्छिओ, कत्थ ? “उज्जाणसमीवे” ति वितिय-वयणं । साहुओ ददुब्बाभिप्पाई वयंति ति ततियवयणं । “दिट्ठति वडवाओ” चउत्थं । “पडिणियत्ता” इति पंचमं । “गुरुण आलोएति पवंचियामो” छट्ठ । सहोढा पच्चुत्तरपयाणं “आमति घोडगमुहीओ जेण दीह मुहं अहो मुहं च अश्वतुल्य एवेत्यर्थः?” सत्तमं पद । साहुहि भणति “कहं ता इत्थिआओ” सो पडिभेणाति “किं खाइति ? मणुस्सा” अट्ठमं पदं । “सव्वे तुम्मे अहं एगो” नवमं पदं । “सव्वे बाहिरा पवयणस्स” दसमं पदं ॥३११॥

एतेसु दससु जहासखेणिमं पायच्छित्तं -

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो मासा हवन्ति लहुगुरुगा ।

छम्मासा लहुगुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥३१२॥

दुगं अणवदुपारंचियं । सेसं कंठं । घोडगमुहीओ ति गतं ॥३१२॥

(१२) इदाणि अवस्सगमणं ति । अस्य व्याख्या -

गच्छमि ण ताव गच्छं, किं खु ण यासि ति पुच्छितो भणति ।

वेला ण ताव जायति, परलोगं वा वि मोक्खं वा ॥३१३॥

गच्छसि ण ताव ति । कोइ साहु केणइ साहुणा पुच्छिओ - ‘अज्जो ! गच्छसि भिक्खायरियाए ण ताव गच्छसि ति’ एसा पुच्छा । गच्छं ति सो भणति—अवस्सं गच्छामि । तेण साहुणा गिहीतभायणोवकरणेण भणइ—अज्जो ! एहि वच्चामो । सो पच्चाह—अवस्सं गंतव्वे ण ताव गच्छामि, तेण साहुणा पुणो भणति—तुमे भणियं “अवस्सं गच्छामि” तो किं पुण यासि ति । एवं पुच्छिओ भणति—वेला ण ताव पच्छइ । परलोगगमणवेला ण ताव जायति, तो ण ताव गच्छामि, मोक्खगमणवेला, वा “अपि” पदार्थ संभावने, किं पुण संभावयति ? अवस्सं परलोगं मोक्खं वा गमिष्यामीत्यर्थः, “वा” विकल्पे । गमणे ति गत ॥३१३॥

(१३) इदाणि दिस ति । अस्य व्याख्या -

कतरं दिसं गमिस्ससि, पुव्वं अवरं गतो भणति पुट्ठो ।

किं वा ण होइ पुव्वा, इमा दिसा अवरगामस्स ॥३१४॥

एगो साव एगेण सावुणा पुच्छितो—अज्जो ! कतरं दिसं भिक्खायरियाए गमिस्ससि । सो एवं पुच्छितो भणति—पुव्वं । सो पुच्छंतगसाहु उग्गाहेऊण य गतो अवरं दिसं । इयरो वि पुव्वदिसिगमणवादी अवरं गओ । “अज्जो ! तुमे भणियं अहं पुव्वं गमिस्सामि, कीस अवरं दिसिमागतो”, एवं पुट्ठो भणइ - “पुट्ठो” पुच्छिओ ति वुत्तं भवति “किं वा” पच्छइ । अणस्स अवरगामस्स इमा पुव्वदिसा किं पुण ण भवति ? भवति चेव । दिस ति गतं ॥३१४॥

(१४) एगकुले ति । अस्य व्याख्या -

अहमेगकुलं गच्छं, वच्चह बहुकुलपवेमणे पुट्ठो ।

भणति कहं दोणिण कुले, एगसरीरेण पविसि ॥३१५॥

भिक्खणिमित्तुट्ठितेण साहुणा साहु भणति—अज्जो ! एहि वयामो भिक्खाए । सो भणति—अहं एगकुलं गच्छं, वच्चह तुम्हे । “अहमि” ति आत्मणिर्वक्षे, “कुलं” इति गिहं, “गच्छं” पविसे, वच्चह ति

विसर्जनं । गता ते साधवो । सो वि य एवं भणिञ्ज पञ्चा बहुकुलाणि पविसति । तेहिं साहुहिं भणितो—
अज्जो ! तुमे भणियं एगकुले पविसिस्सं” । एवं बहुपवेसणे पुट्ठो भणति “कहं” केणप्पगारेण एगसरीरेण—
दोणि कुले पविसिस्सामि, एगं कुल चेव प्रविसेत्यर्थः । एगकुले त्ति गत ॥३१५॥

(१५) इदार्णि एगदब्ब त्ति । अस्य व्याख्या —

वच्चह एगं दब्बं, चेच्छं नेग्गहपुच्छितो भणति ।

गहणं तु लक्खणं पुग्गलाण णणोसिं तेणेगं ॥३१६॥

भिक्षाणिमित्तुद्धितेण साहुसंघादनेणेगो साहु भणति—वयाभो भिक्षा । सो भणति—वच्चह तुब्बे,
अहमेगं दब्बं चेच्छं । ते गता । इतरो वि अडंठो ओदणदोच्चंगादी बहुदब्बे नेण्हंतो तेहिं साहुहिं दिट्ठो पुच्छितो
य अज्जो ! तुमे भणितं एगं दब्बं चेच्छं । एवं नेग्गहपुच्छितो भणति त्ति अनेगाणि दब्बाणि नेण्हंतो पुच्छितो
इमं भणति गहणं तु—पच्छद्व । गतिलक्खणो धम्मत्थिकाभो, ठितिलक्खणो अवम्मत्थिकाभो, अवगाहलक्खणो
आगासत्थिकाभो, उवओगलक्खणो जीवत्थिकाभो, गहणलक्खणो पुग्गलत्थिकाभो । एएसि पंचण्ह दब्बाणं
पुग्गलत्थिकाय एव गहणलक्खणो एगो णणोसिं त्ति धम्मादियाण एयं गहणलक्खण ण विज्जतेत्यर्थः । तेणेगं
त्ति तम्हा अहमेग दब्बं नेण्हामि त्ति कुतं भवति । सव्वेसेतेसु पयसात्तिसु भणतस्सेव भासलहुं पायच्छित्तं ।
एतेसु चेव य पयसात्तिसु अभिणिवेसेण एक्केक्कस्स पदातो पसंगपायच्छित्त दट्ठब्बं जाव पारचिय ॥३१६॥

एत्थ सुट्ठमवायरमुसावातलक्खणं भणति —

अणिकाचित्ते लहुसओ, णिकाइए वायरो य वत्थादी ।

ववहार दिसा खेत्ते, कोहाति सेवती जं च ॥३१७॥

अणिकाचित्ते लहुसओ मुसावातो भवति, णिकाचित्ते वायरो मुसावातो भवति । वत्थाइत्ति-
अणिकाय-णिकायणां भेदो दरिसिज्जति, जहा केणत्ति साहुणा कस्सत्ति साहुस्स कंदप्पा वत्थं णूमियं, जस्स य
तं वत्थं णूमियं सो सामण्णेण पुच्छति-अज्जो ! केण वि वत्थं णूमितं कहयह । सव्वे भणति — ण व त्ति । एवं
वत्थहारिणी भवत्तवत्तस्स अणिकाचित्तियं वयणं भवति । जया पुणं साहुस्स केण य कहितं जहा अमुणेण साहुणा
गहियं, तेण सो पुट्ठो भणति—ण व त्ति । एवं णिकायणा भवति ।

अह्वा जेण तं गहितं सो चेव पढमं पुट्ठो “अज्जो ! तुमे मे वत्थं ठवितं” सो भणति ण व त्ति एवं
“अणिकाइयवयणं । अतो परं जं पुच्छिज्जंतो ण साहुत्ति सा णिकायणा भवति । आदिसब्बादेवमेव
पात्रादिष्वप्यायोजनीयं ।

अह्वा इमे वादरमेवा ववहारं भण्णा गेति, विसावहारं वा करेति, खेत्ते वा आहुव्वं ण देति,
ममाभ्वं त्ति काडं । एए ववहारादी कोहादीहिं सेवति जता तया वादरो मुसावातो भवतीत्यर्थः ।

अह्वा एते ववहारादिपदा ण विणा कोहेणं त्ति वादरो एव मुसावातो दट्ठब्बो । कोहा त्ति सेवती
जं व त्ति अणत्थ वि कोहादी आविट्ठो मुसं भासति, सो सव्वो वादरो मुसावातो दट्ठब्बो इति ॥३१७॥

“वत्थाइ” त्ति अस्य व्याख्या —

कंदप्पा परवत्थं, णूमेउणं ण साहती पुट्ठो ।

जं वा णिग्गह पुट्ठो, भणिज्ज दट्ठंतरप्पा वा ॥३१८॥

पुव्वद्धं गतार्थं । ववहार-दिसा-खेत्तपदानं सामन्नत्यव्याख्या पच्छद्धं । “जं वा” वयणं संबज्जति, “णिग्गहो” निश्चयः ‘पुट्ठो’ पुच्छितो ‘भणेज्ज’ भासेज्ज, “दुट्ठं” कलुसियं, “अंतरप्पा” चेतो चित्तमिति एगट्ठं, “वा” विकप्पे । एवं वादरो मुसावातो भवति । निश्चयकालेपि पृष्टो दुष्टान्तरात्मा भूत्वा यद्वचनमभिधत्ते स वादरो मुसावादो भवतीत्यर्थः ॥३१८॥

“कोहादी सेवती जं च” त्ति अस्य व्याख्या -

कोहेण व माणेण व, माया लोभेण सेवियं जं तु ।

सुहुमं व वादरं वा, सव्वं तं वादरं जाण ॥३१९॥

“सेवितं जं तु” मुसावायवयणं संबज्जति, तं दुविहं - सुहुमं वा वादरं वा । तं कोहादीहि भसियं सव्वं वादरं भवतीत्यर्थः ॥३१९॥

“अणिकाइए त्ति” जा गाहा तीए गाहाए जे अवराहपदा तेषु पच्छित्तं भण्णति -

लहुगो लहुगा गुरुगा, अणवट्ठप्पो व होइ आएसो ।

तिण्हं एगतराए, पत्थारपसज्जणं कुज्जा ॥३२०॥

लहुओ त्ति सुहुममुसावाते पच्छित्तं ‘लहुग’ त्ति । वायरमुसावाते पच्छित्तं दिसावहारे चउगुरुगा पायच्छित्तं । साहंमितेणेवि चउगुरुगा वेव ।

अहुवा साहंमियतेणे अणवट्ठो । आदेसो णाम सुत्ताएसो, तेण अणवट्ठप्पो भवति ।

‘तं चिमं सुत्तं— “तओ अणवट्ठप्पा पणत्ता तं जहा -

साहंमियाणं तेणं करेमाणे, अणहम्मियाणं तेणं करेमाणे, हन्थातालं (दालं) दलेमाणे ।”

तिण्हं ति तिबिहो मुसावातो—जण्णहो मज्झिमो उक्कोसो । जत्थ मासलहुं भवति स जहण्णो मुसावातो, जत्थ पारंचियं स उक्कोसो, सेसो मज्झिमो । एगतराए त्ति जति जहण्ण मुसावातं पढमताए भासति, ततो पत्थारपसज्जणं कुज्जा । अह उक्कोसं पढमताए भासति, ततो वा पत्थारपसज्जणं कुज्जा । “प्रस्तारो” विस्तारः “प्रसज्जनं” प्रसंगस्तदेकैकस्मिन्नारोपयेदित्यर्थः ।

अहुवा “तिण्णं” ति दिसा खेत्तं, कोहाती सेसं पूर्ववत् ।

अहुवा तिण्हं मासलहु, चउलहु, चउगुरुगं । एतेसि एगतरातो पत्थारपसज्जणं कुज्जा । केत्ति पढंति चउण्हं एगतराए त्ति चउण्ह कोहादीणं एगतराणां वि मुसं वयमाणस्स पत्थारदोसो भवतीत्यर्थः । एसा मुसावायदप्पिया पडिसेवणा गता ॥३२०॥

इयारिणि कप्पिया भण्णति -

^१ उड्डाहरक्खण्डा, ^२ संजमहेलं व ^३ वोहिके तेणे ।

^४ खेत्तंमि व पडिणीए, ^५ सेहे वा खेप्पलोए वा ॥३२१॥ दारगाहा

उड्डाहरकखण्डा मुसावातं भासति । संजमहेउं वा मुसावातं भासति । वोहियतेणेहि वा गहितो मुसावातं भासति । पडिणीयखेते वा मुसावातो भासियव्वो । सेहणिमित्तं मुसावातो भासिज्जति । सेहस्स वा लोयणिमित्तं मुसावातो भासिज्जति ॥३२१॥

“उड्डाह-सजम-वोहिय-तेणा” एगगाहाए वक्खाणेति -

भुंजामो कमढगादिसु, मिगादि णवि पासे अहव तुसिणीए ।

वोहिगहणे दियाती, तेणेषु व एस सत्थो चि ॥३२२॥

जति भिज्जातिमादयो पुच्छंति - तुम्हे कह भुंजह ? ताहे वत्तव्व, भुंजामो कमढगादिसु । “कमढग” णाम करोढगागारं अहंणेण कज्जति । आदि सदातो करोढगं चेव वेप्पति । एवं उड्डाहरकखण्डा मुसावातो वत्तव्वो ।

“संजमहेउं” ति । अह केह जुढगादी पुच्छंति “कतो एत्थ भगवं ! दिट्ठा मिगादी” ? “आदि” सदातो सुभराती, ताहे दिट्ठेसु वि वत्तव्वं - “ण वि पासे” ति ण दिट्ठ ति घुत्तं भवति ।

“अहवा तुसिणीओ अञ्छति । भणति वा - ण सुणेमि ति । एवं संजमहेउं मुसावातो ।

“वोहिय-पच्छदं । वोहिएसु वा गहितो भणाति “दियादि” ति अन्नाहणोपि आहणोऽहमिति ब्रवीति । तेणेषु वा गहितो भणति “एस सत्थो” ति ते चोरे भणति णासह णासह ति वेप्पइ ति ॥३२२॥ “खेत्तमि वि पडिणीते” प्रत्यनीकभाविते क्षेत्रे इत्यर्थः ।

तं च खेत्तं -

मिक्खुगमादि उवासग पुट्ठो दाणस्स णत्थि णासो चि ।

एस समत्तो लोओ, सक्को य ऽमिधारते छत्तं ॥३२३॥

भिक्खुगा रत्तपडा, “आदि” सदातो परिव्यायगादि । तेहि भावियं अं खेत्तं तत्थ उवासगा पुच्छंति सद्धताते परमत्थेण वा “भगवं ! जम्हे भिक्खुगादीभाण दाणं दलयामो एयस्स फलं किं मत्थि ण व स्थि ति । सो एवं पुट्ठो भणति—दाणस्स णत्थि णासो चि, जति वि य तेसि दाणं दिण्णं अफलं तद्वा चेव भणाति, मा ते उट्ठुत्ता घाडेहंतीत्यर्थः ।

“सेहो” ति । सेहो पवज्जाभिमुहो आगतो पव्वतितो वा । तं च सण्णायगा से पुच्छंति । तत्थ आणंता वि भणंति - “अ आणामो ण वा दिट्ठो” ति । सेहस्स वा अणहियासस्स लोए कज्जमाणे बहए वा अञ्छमाणे एवं वत्तव्वं “एस समत्तो लोओ”, थोवं अञ्छइ ति, भण्णं च साहुस्स लोए कज्जमाणे तन्नस्थित एव शक्को देवराजा छत्रमभिधारयते इत्यर्थः ॥३२३॥ गता मुसावायस्स कप्पिया पडिसेवणा । गतो मुसावातो ॥

इयाणिं अदिण्णादाणं भण्णति -

तस्स दुविहा पडिसेवणा - दप्पिया कप्पिया य । तत्थ दप्पिया ताव भण्णति -

दुविधं च होइ तेणं, लोहय-लोउत्तरं समासेणं ।

दव्वे खेत्ते काले, भावमि य होति कोहादी ॥३२४॥

दुविहं दुमेदं । च पादपूरणे । होति भवति । तेषां चोरियं । कतमं दुमेदं ? उच्यते, लोड्य-लोउत्तरं समासेण । व्याख्या पूर्ववत् । तत्थ लोड्यं चउव्विहं दव्वे पच्छद्धं ॥३२४॥

एसा चिरंतणगाहा । एयाए चिरंतणगाहाए इमा भद्वाहुसामिकया चेव वक्खाणगाहा -

महिसादि छेत्तजाते, जहियं वा जच्चिरं विवच्चासं ।

मच्छरऽभिमाणघण्णे, दगमाया लोभओ सव्वं ॥३२५॥

दव्वभदिण्णादाणे महिसादि उदाहरणं । छेत्तभदत्तादाणस्स “छेत्तजाय” ति “छेत्तं” खेतं, “जाय” ति विकप्पा । कालभदिण्णादासस्स वक्खाणं ‘जहियं वा जच्चिरं विवच्चासं’ ति, जंमि काले अबहरति, जावतियं वा कालं विवच्चासितं वत्थं भुंजति तं कालतेणं । “भावंमि य होति कोहादी” अस्य व्याख्या “मच्छर” पच्छद्धं । मच्छरे ति कोहो अभिमाणो माणो, तत्थ घण्णोदाहरणं । दगं पानीयं, तं मायाए उदाहरणं । लोभओ सव्वं ति, जमेयं दव्वादि भणियं एयंमि सर्वत्र लोभो भवतीत्यर्थः ॥३२५॥ जं तं लोड्यं दव्वतेणं तं ति विधं - सच्चित्तं अचित्तं मीसं ।

जतो भणति -

दुपय-चउप्पयमादी, सच्चित्ताचित्त होति वत्थादी ।

मीसे सचामरादी, वत्थुमादी तु खेत्तम्मि ॥३२६॥

दुपयं माणुस्सं, चउप्पदं महिसाति आदि सदातो अपदं, तं च अंवाहगादि । एवं जो अबहरति एयं सच्चित्त दव्वतिण्णं भवति । अचित्तं होइ वत्थादी “आदि” सदातो हिरण्णादी । मीसगदव्वतेणं सचामरादि अस्सहरणं “आदि” सदातो जं वा अण्णं सभंजं दुपदादि अबहरिज्जति तं सव्वं मीसदव्वतेणं । छेत्तजाए ति अस्य व्याख्या - वत्थुमादीओ खेत्तंमि “वत्थु” ति विहं—खातं, उसित, खात-उसितं । खातं भूमिगिहं, उसियं पासादादि, खाओसिय हेट्ठा भूमिगिहं उवरि पासाओ कओ, “आदि” सदातो सेउं केउ वेणति । एव-मादियाण खेत्ताण जो अबहारं करेति, खेत्तंमि तेषां भवति ॥३२६॥

“जहियं वा जच्चिर विवच्चास” ति अस्य व्याख्या -

जाइतवत्था दमुए, काले दाहं ण देति पुण्णे वि ।

एसो उ विवच्चासो, जं च परक्कप्पणो कुणति ॥३२७॥

जाइता पाडिहारिया वत्था गहिया, ते य गहणकाले एवं भासिया “अमुगे काले दाहं” ति अमुगकालं वसंतं परिभुंजिऊण गिम्हे पच्चप्पिणिस्सामि, “ण देति पुण्णे” वि ति, पुण्णे वि अबहि काउं ण देति ताणि वस्त्राणीत्यर्थः । एसो उ विवच्चासो य ति जो भणियो, तु सहो अवधारणे, “विवच्चासो” ति, ण जहा भासितं करेति ति वुत्तं भवति । एवं अबहिकालाओ जावतियं कालं उवरि अदत्तं भुंजति तं कालओ-अदत्तादाणं भवति । जं च ति वत्थादिवत्तिरित्तस्स अणिदिट्ठसरूढस्स गहणं । “पर” आत्मव्यतिरिक्तः, न स्वकीयं, परकीयमित्यर्थः । तं पुव्वामिहिण कालविवच्चासेण “अप्पणो कुणति” आत्मीकरोतीत्यर्थः ।

अह्वा “जं च परक्कप्पणो कुणति” ति, सामण्णेण दव्वादिआण वक्खाणं “जं च” ति दव्वखेतकाला संवज्जंति, तेषां परसंतगाण जं अणीकरणं तं तेषां भवती ति वुत्तं भवति । काले ति गयं ॥३२७॥

मच्छरे ति अस्य व्याख्या -

कोहा गोणादीणं, अवहारं कृणति बद्धवैरो तु ।

माणे कस्स बहुस्सति, परधण्ण सवत्थुपक्खेवो ॥३२८॥

पुब्बद्धं “कोहो” । कोवेण जं गोणादीणं अवहारं करेति, “आदि” सहाभो महिषाश्वादीनां, बद्धवैरोऽणुबद्धवैरस्वात्, “तु” शब्दो कोहतेष्णवधारणे ।

अह्वा सीसो पुच्छति - “भगवं ! कह क्रीधास्तैम्यं भवति” ?

आचार्याह - गोणादीणं अवहरणं करेति बद्धवैरो, “तु” निर्णयः । एव कोहातो भावतेष्णं भवति । “अहिमाणधण्णे” ति अस्य व्याख्या - “माणे” पच्छद्धं । अहा भुसावाए तहेहावि । णवर-परधण्णं हरिऊण, सवत्थुपक्खेवो ति “स” इति स्वात्मीये, “वत्थु” रिति वण्णरासी, “पक्खेवो” पुनः क्षुभण भवति । “माह जिच्चिस्सामी” ति पराययं धण्णं अवहरिऊण सवत्थुते पक्खित्ता भणति “पुब्ब मए भणितं मम बहु-सतीहत्थो इवाणि पक्खवत्तं । एवं माणतो भावतेष्णं भवति ॥३२८॥

“दगमायं” ति अस्य व्याख्या -

वारगसारणि अण्णावएस पाएण णिकमेत्तुणं ।

लोहेण वणिगमादी सव्वेसु निवत्तती लोहो ॥३२९॥

“वारग” पुब्बद्धं । बह्वे करिसगा वारगेण सारिणीए खेत्तादी पञ्जेति वारगो परिवाही, सारणी णिकका । तत्थेगो करिसगो अण्णस्स वारए अण्णावसेसा पादेण णिकं मेत्तुण अण्णावसेसो अदंसियमाणो द्वितो वेव “माहं णिउडमाणो विस्सिस्सामी” ति पाएण णिकं मेत्तुण फोढेऊण अण्णो खेत्ते पाणियं क्षुभति । एवं भावभो मायातेष्णं भवति ।

“लोभतो सव्वं” ति अस्य व्याख्या । “लोभेण” पच्छद्धं । लोभेण तेष्णं, वणियमादि ति जं वाणियगा परस्स चक्खुं वचेऊण मप्यकं करेति, कूडतुलकूडमाणेहि वा अवहरंति तं सव्वं लोभतो तेष्ण ।

अह्वा सव्वेसु कोहातिसु, णिवत्तति लोभो ति, सव्वेसु कोहातिसु लोभोऽस्तसूत एवेत्यर्थः ॥३२९॥

एवं भावतो लोभतेष्णं भवति । लोभयं तेष्णं गतं ।

इयाणि लोउत्तरियं तेष्णं भण्णति -

सुहुमं च वादरं वा, दुविधं लोउत्तरं समासेणं ।

तण-डगल-च्छार-मल्लग-लेवित्तिरिए य अविदिण्णे ॥३३०॥

सुहुमं स्वल्पं, वादरं नाम बहुगं । पायच्छित्त-विहाणगे वा सुहुमवादरविकप्यो भवति । अत्थ पणगं तं सुहुमं, सेसं वादरं । “व” शब्दो भेदसमुच्चये । दुविधं दुभेदं, “लोभो” जणवभो, तस्स “उत्तरं” पहाणं, तम्मि द्विता जे तण तेष्णं लोउत्तरं तेष्णं भवति । तं समासेण संखेदण दुविहं ति वुत्तं भवति । तस्सिमे भेदा-तणाणि कुसादीणि, डगलगा उवसमादी, अगणिपरिणामियमिधणं च्छारो भण्णति, मल्लगं सरावं, लेवो भायणरंगणो, इत्तिरिये य ति पयं वच्चंतो अत्थ विस्समिउ कामो तत्थोगह जाणुणवेइ, “व” सहाभो कुडमुहादयो वेप्पति, अविदिण्णे ति धयणं सव्वेसु तणादिसु संबज्जति ॥३३०॥

किं चान्यत् -

अविदि^१ण्ण पाडि^२हारिय, सागा^३रिय पदम^४गहण^५खेत्ते य ।

सा^६र्थमि य अण्ण^७थंमे, कुल^८-गण^९-संघे य ति^{१०}विधं तु ॥३३१॥

अविदिण्णमिति गुरूहि पाडिहारियं ण पच्चप्पिणति, सागारियसंतियं अदिणं भुंजति, पदमसमो-
सरणे वा उवहिं गेण्हति, परखेत्ते वा उवहिं गेण्हति, साहमियाण वा किंचि अवहरति, अण्णधम्मियाण वा
अवहरति, कुलस्स वा अवहरति, एवं गणस्स वा, संघस्स वा । च सद्दो समुच्चये । तिविहं सच्चित्तादि दब्बं
भण्णति ॥३३१॥

एतेसि तणाइयाण सामण्णतो ताव पच्छित्तं भणामि -

तण-डगल^१ग-छार-मल्ल^२ग, पण^३गं लेवि^४त्तिरीसु लहु^५गो तु ।

दब्बादविदि^६ण्णे पुण^७, जिणेहिं उव^८धी णिप्फ^९ण्णं ॥३३२॥

तणेषु डगलगेसु छारेसु मल्लगे य अदिणो गहिये पणं पच्छित्तं भवति । लेवे अदिणो गहिये य
इत्तिरिए य रुक्खहेट्ठादिसु अण्णण्णविएसु लहुओ उ मासो भवति । “तु” शब्दात् कुडमुहादिसु य । दब्बादवि-
दिणो पुण ति - “दब्बे” पतिविसिट्ठे, “अवत्ते” गृहीते, “पुण” विसेसणे पुब्बाभिहियपच्छित्ताओ, जिणा
तित्थगरा, तेहिं उवकरणणिप्फणं भणियं । जहणोवहिम्मि पणं, मज्झिमे मासो, उवकोसेण चउमासो,
एवं उवकरणणिप्फणं ॥३३२॥

अविदिण्णे ति^१ अस्य व्याख्या -

लद्धुं ण णिवेदेती, परिभुंजति वा णिवेदितमदिणं ।

तत्थोवहिणिप्फणं- अणवट्ठो व आदेसा ॥३३३॥

कोइ साहू भिक्खादि विणिग्गतो उवकरणादिजातं “लद्धुं न निवेदेति” ति “लद्धुं” लभित्ता,
“ण” इति पडिसेहे, “णिवेदन” माख्यानं, तमायरियउवज्झायाणं ण करेतीत्यर्थः ।

अहवा परिभुंजति वा अणिवेदितं चेव परिभुंजति ।

अहवा णिवेदितं अदिणं भुंजति । एवं अवत्तादानं भवति । एत्थोवहिणिप्फणं दट्ठव्वं । सुत्तादेसेण
वा अणवट्ठो भवति ॥३३३॥

“पडिहारिय” ति अस्य व्याख्या -

पडिहारियं अदेते, गिहीण उवधीकतं तु पच्छित्तं ।

सागारि संतियं वा, जं भुंजति असमणुण्णातं ॥३३४॥

गिहिसंतियं उवकरणं पडिहरणीयं पाडिहारितं, अदेते अणप्पिणते, तेसि गिहीण, उवहीकयं तु
उवहीणिप्फणं, पच्छित्तं भवतीत्यर्थः ।

“सागारिए” त्ति अस्य व्याख्या । पच्छदं । सागारिओ सेज्जायरो, तस्स संतिर्यं स्वकीर्यं, वा विकल्पे, जमिति उवकरणं, भुंजति परिभोगं करेति, असमणुण्णाय तस्स अदेतस्सेत्यर्थः । एत्थं पि तदेव उवहिणिप्फणं ॥३३४॥

“पढमगहणे” त्ति अस्य व्याख्या -

गुरुगा उ समोसरणे, परबिखत्तेऽचित्तउवधिणिप्फणं ।

सचित्ते चउगुरुगा, भीसे संजोग पच्छित्तं ॥३३५॥

पढमसमोसरणं वरिसाकालो भण्णाति । तत्थ य भगवया णाणुण्णाय उवहिगहणं । तम्मि अणणुण्णाते गहणं करेतस्स अदत्तं भवति । एत्थ चउगुरुगा पायच्छित्तं भवति

“खेत्ते” त्ति अस्य व्याख्या -

तिणि पदा परा अण्णगच्छिलगा, तेसि जं खेतं तं परखेतं, तम्मि य परखेत्ते जति अचित्तं दब्बं गेण्हति तत्थ से उवहिणिप्फणं पायच्छित्तं भवति । सचित्ते चउगुरुगा ति अह परखेत्ते सचित्तं गेण्हति तत्थ से चउगुरुगा पच्छित्तं भवति । भीसे ति भीसो सोवहितो सीसो वा तं च से संजोगपच्छित्तं भवति । तत्थ जं अचित्तं तत्थोवहिणिप्फणं, जं च सचित्तं तत्थ चउगुरुगा, एयं संजोगपच्छित्तं भण्णाति ॥३३५॥

“साहम्मिय” त्ति अस्य व्याख्या -

साधम्मिया य तिविघा, तेसि तेणं तु चित्तमचित्तं ।

खुडादी सच्चित्ते, गुरुगा उवधिणिप्फणमचित्ते ॥३३६॥

समाणघम्मिया साहम्मिया स्वप्रवचनं प्रतिपन्नेत्यर्थः, च अन्वो पादपूरणे, ते तिविहा लिंगसाहम्मि-पवयणसाहम्मि चउमंगो, आदित्ता तिणिमंगा तिविह साहम्मिय ति वुत्तं भवति, चउत्थो मंगो असाहम्मिओ ति पडिसिद्धो ।

अह्वा तिविहा साहम्मी—साहू, पासत्यादि, सावगा य ।

अह्वा समणा समणी सावगा य । तेसि ति साहम्मिया संवज्जंति । तेणं अवहारो । तु अन्वो यच्छब्दे तच्छब्दे च वृष्ट्यः । चित्तं सचेयणं । अचित्तं अचेयणं । तेसि तेणं जं तं चित्तमचित्तेत्यर्थः । किं पुण सचित्तं ? भण्णाति—खुडादी सच्चित्ते, “खुडो” सिसू मालो ति वुत्तं भवति, “आदि” सहातो अखुडो चि, तम्मि य सचित्ते अपहूते गुरुगा पच्छित्तं भवति, अचित्ते पुण उवहिणिप्फणं भवति ॥३३६॥

इदाणि “कुल-गण-संघा” जुगवं भण्णाति -

इति तथा वि

एतेच्चिय पच्छित्ता, कुलंमि दोहि गुरुया मुण्येय्वा ।

त्यर्थः ।

तवगुरुया तु गणमी, कालगुरु होंति संघमि ॥३३७॥ अविण्णे ति वारं

एतेच्चिय जे साहम्मिय तेण्णे पच्छित्ता भणिता ते चिय पच्छित्ता कुलतेण्ण “चउ” ति पाडिहारियं, दोहि गुरु मुण्येय्वा । दोहि ति कालतवेहि कुलपच्छित्ता गुरुगा कायव्वा इत्यर्थः, अविण्णे वि गेण्हेज्जा । गणतेण्णे तवगुरुया दट्ठ्वा काललहु । संघतेण्णे कालगुरु दट्ठ्वा तवलहुगा ॥३३७॥

अह्वा चउरो दन्वं खेतं कालो भावो य एते वा असिवगहिता होऊण अदत्ते गेण्हेज्जा ।

अह्वा चउरो जहणमज्झिमउवकोसोवही सेहो य ।

अह्वा चउरो साहम्मियसंसितियं, सिद्धउत्तसंसितियं, सावगसंसितियं, अण्णतित्थीण य । एयाणि वा असिवगहिता होऊण अदत्ताणि गेण्हेज्जा ।

अह्वा चउरो असणं पाणं खातिमं सातिमं । एयाणि वा अदिण्णाणि गेण्हेज्जा । एयं सामण्यं पडिहारियस्स ॥३४३॥

इमा पत्तेयं विभासा भण्णति -

असिवगहितं चि काउं, ण देति दुक्खं द्विता णिच्छोदुं ।

अवि य ममत्तं, छिज्जति छेयगहितोवभुत्तेसुं ॥३४४॥

पुव्वं सिवे वट्टमाणेहि तणाति उवकरणं च पाडिहारियं गहितं तम्मिय काले अपुण्णे अंतरा असिवं जायं । तेण य असिवेण ते साहवो गहिता । अतो असिवगहितं चि काउं ण देति तं पाडिहारियं गहितं, मा एते वि गिहत्था असिवेण वेप्पेज्जा इति । ते वि य गिहत्था तेसु पाडिहारिएसु तणफलगेसु कालपरिच्छिन्नासु वसेज्जा । सुदुक्खं द्विया य णिच्छुडे चि ण णिच्छुम्भंति, अवि य तेसि गिहत्थाणं तेसु तणादिसु पाडिहारिएसु ममत्तं छिज्जति, ममेदं ममेयमिति जो य ममीकारस्तं ममत्तं, तेसु तणादिसु छिज्जति फिट्ठइ चि वुत्तं भवति । कम्हा ममत्तं छिज्जति ? भण्णति—छेदगगहितोवभुत्तत्वात्, असिवं छेदगं भण्णति, तेणगहिता छेदगगहिता तेहि जाणि उवभुत्ताणि तणफलगादीणि तेसु ताण गिहत्थाण ममत्तं छिज्जति । स्वल्पश्चादत्तादानदोषेत्यर्थः ।

अह्वा - एसा गाहा एवं वक्खाणिज्जति -

साहू असिवगहिता इति कृत्वा ते गिहत्था तेसि साहूण तणफलगसेज्जाती ण देति । अतो असिवकारणत्वात् अदत्ता वि वेप्पंति । तेसु अदत्तेसु गहितेसु ठितेसु वा दुक्खं द्विता य णिच्छुहण चि ण णिच्छुम्भंति । तेसु वेव अदत्तगहितेसु “अवि य” पच्छदं पूर्ववत् ॥३४४॥

“असंथरे चि अस्य व्याख्या -

साधम्मियत्थलीसुं, जाय अदत्ते भणावण गिहीसुं ।

असती पगासगहणं, बलवतिदुट्टेसु च्छण्णं पि ॥३४५॥

असिवगहिते वि सति असिवगहिया वा साहू असंथरंता असिवगहिता वि सउत्तिण्णा वा दुल्लभत्ते देसे पत्ता असंथरंता “साहम्मिय” चि समाणधम्मा साहम्मिया, “थली” देवद्रोणी, “जाय” चि जाचयंति—आरहंस-पासत्थ-परिअहीय देवद्रोणीसु पुव्वं याचयंतीत्यर्थः । “अदत्ते” चि जता ते पासत्था गेच्छंति दाउं तदा गिहत्थेहि “भणाविज्जंति” सव्वसामण्णाए देवद्रोणीए कि ण देह ? “असति” चि तह वि अदत्ताण, “पगासगहणं” पगासं प्रकटं स्वयमेव ग्रहणं क्रियते । अहू ते पासत्था बलवगा राजकुलपुरचातुविधाश्रिता इत्यर्थः, दुट्टेसु चि स्वयमेव वा दुष्टा आसुकारिणः, तदा तासु वेव साहम्मियथलीसु छण्णमप्रकाशं गृह्यतेत्यर्थः ॥३४५॥

साहम्मियत्थलासति, सिद्धगए सावगऽण्णतित्थीसु ।

उवक्खेस-मज्झिम-जहणगंमि जं अप्पदोसं तु ॥३४६॥

अहं साहम्मियत्यलीण असती अभावो होजा, ताहे गिहत्थेसु घेतव्वं । तेसु वि पुव्वं सिद्धपुत्तेसु-
समार्यको अमार्यको वा । सो णियमा सुक्कंवरवरो खुरमुंडो ससिही असिही वा णियमा अडंडगो अपत्तगो य
सिद्धपुत्तो भवति ।

सिद्धपुत्तासती सावगेसु त्ति, सावगा ते गिहीयाणुव्वता अगिहीयाणुव्वता वा, पच्छा तेसु वि घेप्पति ।
असति सावगाणं अण्णतित्थीसु त्ति अण्णतित्थिया रत्तपडादी, ताण थलीसु घेप्पइ । सव्वत्थ पुण गेह्णंतो पुव्वं
अहण्णं गिण्हइ, पच्छा मज्झिम, पच्छा उक्कोसं ।

अह्वा — उक्कोसे मज्झिमे अहण्णे वा अत्येव अप्पतरो दोसो तं चेव गेह्णाति ॥३४६॥

एमेव गिहत्थेसु वि, भद्गमादीसु पढमंतो गिण्हे ।

अभियोगासति ताले, ओसोवण अंतधाणादी ॥३४७॥

एमेव त्ति अहं सिद्धपुत्त-सावगेसु अविदिण्ण गहियं एमेव मिच्छादिट्ठिगिहत्थेसु वि भद्गमादीसु
पढमंतो गेह्णंति । अण्णतित्थिय-समीवातो पुव्वं अहमद्गेसु अदिण्णं घेतव्वं, पच्छा अण्णतित्थिएसु वि । एतेसु
पुण सव्वेसु पगासं पच्छणं वा गेह्णंतस्स इमा जयणा—अभियोग त्ति अभियोगो वसीकरणं, तं पुण
विज्जाचुण्णमंतादीहि, तेण वसीकरेत्तुं गेह्णंति । असति त्ति वसीकरणस्स, ताहे तालुगवाढणीए विज्जाए—
सालगाणि विहाडेऊण, ऊसोवणिविज्जाए य ओसोवेउ गेह्णंति । जेणं जेणजणविज्जादिणा अहिस्सो भवति तं
अंतद्धाणं भण्णति । “अदि” सहातो अणपायं जाणिक्कण पगासं तेणमवि कज्जति । असिवे त्ति दारं गय ॥३४७॥

एमेव य ओमंसि वि रायदुट्ठे भए व गेल्लणे ।

अगतोसहादिदव्वं कल्लाणग-हंसतेल्लादी ॥३४८॥

अहं असिबहारे अदिण्णपाडिहारियातिद्वारा भणिया, एवं ओम-रायदुट्ठ-भय-गेल्लणद्वारेसु वि
अदिण्णपाडिहारिगादिद्वारा अहासंभवं उवउव वक्तव्या । दव्वासति त्ति दारं अस्य व्याख्या ‘अगतो’ पच्छद्व ।
कस्सति गिलाणस्स जेण दव्वेण तं गेल्लं पणति तस्स दव्वस्स “असती” अभावेत्यर्थः, तं पुण अगतोसहा-
दिदव्वं “अगतं” मकुलाद्यादि, “ओपध” एलासत्तुणंभादि, कल्लाणगं वा दूतं, “हंसतेल्लं” हंसो पवखी भण्णति,
सो फाडेऊण भुत्तपुरीसाणि गीहुरिज्जंति, ताहे सो हंसो दव्वाण भरिज्जति, ताहे पुणरवि सो सीविज्जति, तेण
सदवत्थेण तेत्तलं पच्चति, तं हंसतेल्लं भण्णति । “अदि” सहातो सत्तपाग-सहस्सपागा य तेल्ला घेप्पति ।
एवमादियाण दव्वाण अभियोगादी पूर्वक्रमेण अहणं कर्तव्यमिति ॥३४८॥

“वोच्छेये” त्ति अस्य व्याख्या —

पत्तं वा उच्छेदे, गिहिसुद्धगमादिगं तु वुग्गाहे ।

णिद्धंम सुड्डमसुड्डगं वा जततु त्ति एमेव ॥३४९॥

पत्तं णाम सुत्तत्थदुमयस्स अहणधारणाक्षत्तेत्यर्थः । उच्छेए त्ति उच्छेयो, सुत्तत्थाणं ववच्छेदो त्ति
वृत्तं भवति । गिहासमे ट्ठिता गिहत्था । सुद्धगो सिसु बालो त्ति वृत्तं भवति “अदि” सहातो अवालो वि ।

अह्वा साहम्मियण्णधम्मियाण वा । “तु” सहो कारणावधारणे । विवरीयं गाहते वुग्गाहे—
मा गिहवासे रम इति वृत्तं भवति । सिसुमितरं वा सूत्रार्थोपपत्त्येदे योग्यमिच्छमानमपहरतीत्यर्थः ।
वोच्छेय त्ति गयं ।

“असंविमो” त्ति दारं, अस्य व्याख्या — “णिदंम” पच्छदं । णिगतवम्मा णिदंम पासत्था इति, तेसि संतियं खुहुयं अखुहुयं, एमेव जहा गिहत्थखुहुयं सहा वुग्गाहे । केणावलंबणेण वुग्गाहे त्ति भण्णति “जयउ” त्ति संजमजोगेसु जयओ, घडउ उजमउ त्ति वुत्तं भवति । तेसि पासत्थाणमुपरितो जहा विप्परिणमति तहा कुर्यादित्यर्थः, अवहरति वा ॥३४६॥

चोदगाह — जुत्तं सुत्तत्थोभयवोच्छेदे गिहसाहम्मियतरखुहुगादि अवहरणं, जं पुण णिदंम खुहुगेतरं वा तत्थ णु फुडं तेण्णं भवति ?

आचार्याह —

तेसु तमणुण्णातं अणणुण्णातगहणे विसुद्धो तु ।

किं तेण्णं असंजमपंके खुत्तं तु कड्ढंते ॥३५०॥

तेसु त्ति पासत्थेसु, तमिति खुहुगो सेहो वा संबजति, अणुण्णायं दत्तं गेण्हंति । पुब्बं पासत्थाणुण्णायं खुहुगमितरं वा गेण्हंतीत्यर्थः । जति वि तेहि पासत्थेहि अणुण्णायमदत्तेत्यर्थः, ग्रहणमुपादानं, विविहं सुद्धो विसुद्धो, सर्वप्रकारेणेत्यर्थः । तु सद्दो पूरणे ।

अहवा चोदकाह ‘तेसु तमणुण्णायगहणं जुत्तं, अणणुण्णायगहणे विसुद्धो उ कड्ढं ?

आचार्याह — अदत्ते किं तेण्णं पच्छदं, “क” कारो खेवे दट्ठवो, “जहा को राया जो ण रक्खति”, “तेण्णं” अवहारो, असंजमो अणुवरती, “पंको” दब्बभावतो—दब्बओ चलणी, भावओ असंजम एव, अतो भण्णति, असंजम एव पंको, तंमि जुत्तं तु खुत्तो णिसण्णो, तु सद्दो तस्मादर्थे द्रष्टव्यः, कड्ढं आगरिसणं चद्धरणमित्यर्थः । तस्मात् असंजमपंकादागसंतस्स किं तेण्णं भवतीत्यर्थः ॥३५०॥

अपि च —

सुहसीलतेणगहिते, भवपल्लिं तेण जगडितमणाहे ।

जो कुणति कूवियत्तं, सो वण्णं कुणति तित्थस्स ॥३५१॥

“सुहं” अणावाहं, “सीलं” रुची, “तेणगो” अवहारी, “गहित.” आत्मीकृतो । “भवः” संसारः, बहुप्राप्युपमर्दो यत्र सा ‘पल्ली’ । “तेण” तन्मुखः, “जगडितो” प्रेरितो लोके पुण भण्णति “उवट्ठितो”, अण्णाहो असरणेत्यर्थः । सुहे सीलं सुहसीलं सुहसील एव तेणो सुहसीलतेणो, तेण गहितो सुहसीलतेणगहितो । भव एव पल्ली, भवपल्लिं तेण जगडियमणाहे णिज्जमाणे जीवे जो कुणति “कूवियत्तं ‘ज’ इति अणिदिट्ठो, “कुणति” करेत्ति, “कूविया” कुडिया भण्णति । जो एवं करेत्ति सो वण्णं करेत्ति “सो” इति स निर्देणे, प्रभावणा “वण्णो” भण्णति, तं करेत्ति “तित्थस्स” तित्थं चाउवण्णो समणसंघो, दुवालसंगं वा गणिपिडगं ॥३५१॥ अदिण्णादाणस्स कप्पिया पडिसेवणागता । गतं अदिण्णादाणं ॥३२४-३५१॥

इदाणिमेहुणं भण्णति —

तस्स दुविहा पडिसेवणा—दप्पिया कप्पिया य । तत्थ दप्पियं ताव भणामि —

मेहुणं पि य तिविधं दिव्वं माणुस्सयं तिरिच्छं च ।

दब्बे खेत्ते काले भावंमि य होत्ति कोहादी ॥३५२॥

मेहुणं कुम्भं, तस्स भावो मेहुणं, “मिहु” वा रहस्सं, तम्मि उप्पणं मेहुणं, अवि सद्दो एवकारायें, च सद्दो पायपूरणे, मेहुणमवि च त्रिविवेत्यर्थः । तिविह त्ति तिविषमेदं भण्णति, “तिण्णि” त्ति संख्या त्तिण्णि मेदा तिविहं । के ते त्तिण्णि मेदा ? भण्णति—दिव्वं-भाणुस्सं तेरिच्छं च । एक्केक्कं पुण चउमेदं “दव्वे” पच्छदं । च सद्दो समुच्चये । होति भवति । “आदि” सद्दातो भाणमायालोभा वेप्पंति ॥३५२॥

दव्वे त्ति अस्य व्याख्या —

रुवे रुवसहगते, दव्वे खेत्ते य जम्मि खेत्तमि ।

दुविधं छिण्णमच्छिण्णं, जहियं वा जच्चिरं कालं ॥३५३॥

अनाभरणा इत्थी रुवं भण्णति । रुवसहियं पुण तदेवाभरणसहियं ।

अहुवा अचेयणं इत्थीसरीरं रुवं भण्णति, तदेव सच्चेयणं रुवसहगतं भण्णति । दव्वे त्ति दव्वमेहुणे एतं वक्खणं भण्णति ।

खेत्ते य त्ति दारं गहितं । जंमि खेत्तमि व्याख्या—जंमि खेत्तमि मेहुणं सेविज्जति वणिज्जति वा तं खेत्तमेहुणं ।

कालेति अस्य व्याख्या । ‘दुविधं’ पच्छदं । कालो जं मेहुणं तं दुविहं—छिण्णं अछिण्णं च । छिण्णं दिवसवेत्ताहिं धाराहिं वा, अच्छिण्णं अपरिमितं । जंमि वा काले मेहुणं सेविज्जति, जावतितं वा कालं मेहुणं सेविज्जति, जहियं वा वणिज्जति त कालमेहुणं भण्णति ॥३५३॥

रुवे रुवसहगए त्ति अस्य व्याख्या —

जीवरहिओ उ देहो, पडिमाओ भूसणोहिं वा विजुत्तं ।

रुवमिह सहगतं पुण, जीवजुयं भूसणोहिं वा ॥३५४॥ (गतायी)

“भावम्मि य होइ कोहाइ” त्ति अस्य व्याख्या —

कोहादी मच्छरता, अभिमाण पदोसऽकिच्च पडिणीए ।

तच्चणिगि अमणुस्से, रुय घण उवसग्ग कप्पट्टी ॥३५५॥

कोहादिग्गहणाओ भावदारं सूचितं । मच्छर त्ति कोहेण मेहुणं सेवति । अभिमाणो माणो भण्णति, पदोसो त्ति माणेगट्ठितं, तेण पदोसेण, किच्चंति अकिच्चपडिसेवणं करेति; मायालोभा बहुव्वा ।

अहुवा किच्चं करणीयं, रागकिच्चमिति यावत्, एस माया वेप्पति । पडिणीयग्गहणातो लोभो वेप्पति, मोक्षप्रत्यनीकत्वात् प्रत्यनीकः, सेज्जायरघ्णपच्चणीगोवलक्खणाओ वा पच्चणीगो लोभो भण्णति । तच्चणिगि रसपडा, सा कोवे उदाहरणं भविस्सति । अमणुस्से त्ति णपुंसग, एयं माणे उदाहरणं भविस्सति । रुये त्ति रोगे, एयं मायाए उदाहरणं भविस्सति । घणे त्ति घणविगईओ, उवसग्गेति उवसग्ग एव कप्पट्टी सेज्जायरघ्णमा, कविलचेत्तगो लोभा सेज्जातरकप्पट्टीए उवसग्गं करोतीत्यर्थः ॥३५५॥

एसेवत्थो किंचि विसेसिओ भण्णति —

कोहाति समभिभूओ, जो तु अचंमं णिसेवति मणुस्से ।

चउ अण्णतरा मूलुप्पत्ती तु सव्वत्थं पुण लोभो ॥३५६॥

“आदि” सद्भाओ माणमायालोभा समभिभूतो आर्त्त इत्यर्थः । “जो” अणिदिट्ठो । अवंभं मेहुणं । णिसेवति आचरतीत्यर्थः । मनोरपत्थं मनुष्यः, तस्य तदाख्यं भवतीत्यर्थः । चउ त्ति कोहादयो । तेसि अण्णतराओ भूखुप्पत्तीओ आचुत्तित्तिरित्यर्थः । तु शब्दोऽवधारणे । सव्वत्थ पुण लोभो को? उप्पणो मेहुणभावे लोभो भवति, एवं माणमायासु वि लोभो, पुण सद्भाणे भवति चेव ॥३५६॥

“तच्चिणिग” त्ति अस्य व्याख्या -

सेहुब्भामगमिच्छुणि, अंतर वयभंगो वियडणा कोवे ।

अट्ठित्तोओभासमणिच्छे सएज्झि अपुमत्ति माणंमि ॥३५७॥

एगो सेहो उब्भामगं गतो, भिक्षायरियाए त्ति वुत्तं भवति । सो य गामंतरा अरुवीए भिक्षुणी पासति । तस्स तं पासिकुण रोसो जाओ । एसा अरहंतपडिणीया इति किच्चा “वयं से भंजामि” त्ति मेहुणं सेवति । पच्छा गतुं गुरुसमीवं आलोएति—भगवं ! रोसेण मे वयभंगणिमित्तं मेहुणं सेवितमिति ।

“अमणुसे” त्ति अस्य व्याख्या - “अट्ठिओ” पच्छदं । “अट्ठिओ” पुणो पुणो, “ओभासति” याचयति, अणिच्छे अणभिलसते, सएज्झिया, समोसितिया, अपुमंति णपुंसगः । काइ साहुपडिस्सगसमीवे इत्थी सुंखवं भिक्खुं दट्ठुण अज्झोववण्णा सा, तं पुणो पुणो भणति “भगव ! मम पडिसेवसु,” सो णेच्छति । जाहे सुबहुं वारा भणितो णेच्छति ताव तीए सो साहू भण्णति—तुमं णपुंसगो धुवं, जेण मे ख्वजोव्वणे वट्टमाणीं ण पडिसेवसि । तस्सेवं भणियस्स माणो जातो अहमेतीए अपुमं भणिआ, पडिसेवामि, तेण पडिसेविया । एवं माणतो मेहुणमिति ॥३५७॥

“ख्व” त्ति अस्य व्याख्या -

विरहालंमे खल, प्यतावणा एव सेवतो मायी ।

सेज्जातरकप्पट्ठी, गोउल दधि अंतरा खुड्डो ॥३५८॥

विरहो विजनं, तस्स अलंमे, खलं रोगविकारो, पयावणा अग्गीए, एव त्ति एवं, सेवति विसमोवभोगं करेइ । कोइ साहू समोसीयाए इत्थीए साइज्जति, साहुस्स बहुसाहुसमुदायातो विरहो णत्थि, अतो तेण साहुणा अलियमेवं भण्णति “मम खलं कज्जति, अहमेतीए गिहे गंतुं तावयामि” । आयरिएण भणियं—गच्छ । सो गतो, तेण पडिसेविता । एवं मायाए मेहुणं भवति ।

“धणउवसगकप्पट्ठि” त्ति अस्य व्याख्या -

“सेज्जातर” पच्छदं । कंमि वि णिओए आयरिया बहुसिस्सपरिवारा वसंति । तंमि य गच्छे कविलो णाम खुड्डुगो अत्थि । सो सेज्जायरध्वाए अज्झोववण्णो । सो तं पत्थयति । सा णेच्छति । अणया सा कप्पट्ठी दहिणिमित्तेण गोउलं गता । सो वि कविलगो तं चेव गोउलगं भिक्षायरियाए पट्ठितो । सा तेण खुड्डुगेण गाम-गोउलानंतरा दिट्ठा ॥३५८॥

उप्पात अणिच्छ पितु, परसु छेद जुण्ण-गणि-गिहे तत्तिओ ।

आदि पुमं ततो अपुमं, इत्थीवेए य छिड्डंमि ॥३५९॥

सा तेजंतरा भारियाभावेणुप्पादिता । अणिच्छमाणीउ उप्पातितं रुहरं, अणिच्छमाणीए योनिभेदे-नेत्यर्थः । तीए रेणुगुडियसत्ताए गंतूण पिठणो अक्खायं । सो परसुं कुहाडं गहाय निगतो । दिट्ठो यणेण, से वसणं पज्जणं छिणं, ततो सो उन्निकखंतो एगाए जुण्णगगियाए संगहिओ । तस्स तत्थ तत्तिओ

णपुंसगवेभ्यो उविष्णो, तभ्यो इत्थीवेदो । तस्मि य वसणपदेसे अहोदो भगो जातो । तीए गणियाए इत्थीवेसेण सो हुविष्णो, संबवहरितुमाढत्तो इति अस्य एकस्मिन् जन्मनि त्रयो वेदाः प्रतिपाद्यन्ते । ते अनेन च क्रमेण, आदौ पुमं, ततो अपुम, छिद्दे जाते इत्थीवेदे उविष्णो तदयवेदेत्यर्थः । एवं तस्स कविलघुद्वगस्स सेज्जातरकप्पट्टीए लोभा मेहुणमि ति । एव माणुसगं भणितं ॥३५६॥

एवं कोट्ठातीहि दिव्वतिरिएसु वि दट्ठन्वा । एवमुक्तमिति त्रिधा सिध्यते । किं कारणं ? उच्यते, पुव्वभणियं तु कारणगाहा ।

इह विसेसोवलंभणिमित्तं भण्णति -

मेहुणं पि य तिविहं, दिव्वं माणुस्सयं तिरिच्छं च ।

पडिसेवण आरोवण, तिविहे दुविहे य जा भणिता ॥३६०॥

पुव्वद्धं कंठं । एवं दिव्वादियं जं भणियं एक्केक्कं तिविहं उक्कोसं, मज्झिमं, जहण्णं च । एते णव विकप्पा । दुविहे य ति पुणो एक्केक्को भेदो दुग्गमेवेण भिज्जति पडिमाजुय देहज्जुएणं ति भुत्तं भवति । एते अट्टारस विकप्पा । जे भणिय ति एतेसि अट्टारसण्ह विकप्पाण एक्केके विकप्पे जा भणिता आरोवणा सा दट्ठन्वा । का य सा ? इमा, पडिसेवणा आरोवण ति पडिसेविए आरोवण पडिसेवणारोपणा, “पडिसेवणा पच्छिस्सं” ति भुत्तं भवति, ठाणपायच्छित्तं च ॥३६०॥

इणमेव अत्थो किं चि विसेसा भण्णति -

दिव्वाह तिगं उक्कोसगाइ एक्केक्कगं तु तं तिविथं ।

तिप्परिग्गहमेक्केकं, सममत्तममत्ततो दुविथं ॥३६१॥

दिव्वं माणुस्सयं तिरियं च एक्केक्कयं पुणो तिविहं—उक्कोस-मज्झिम-जहण्णयं च । पुणो एक्केक्कं तिपरिग्गहं तुडिय कोट्ठंनिय पायावच्छं च । पुणो एक्केक्कं दुविकप्पं-सममत्त भमत्तमेवेण । एते चेत्यणे अचेयणे च भेया । इमे पुण पायसो अचेयणे भवन्ति ॥३६१॥

पडिमाजुत देहजुयं, पडिमा सण्णिहित एतरा दुविथं ।

देहा तु दिव्ववज्झा, सचेतणमचेतणा होति ॥३६२॥

पडिमाणं पडिमा, जुअं सह, प्रतिमयासेधनमित्यर्थः । जं पडिमा जुयं तं दुविहं—सण्णिहियपडिमा वा, असण्णिहियपडिमा वा । दिव्ववज्झा ति मणुयतिरियाण सचेयणा अचेयणा य भवति । दिव्वा पुण सचेयणा एव, अचेयणा ण भवन्ति । जम्हा पदीवज्जात्ता इव सहसा विद्धंसन्ति । एवं सम्पमेदं इहेवज्जयणे छदट्ठदेसे भण्णिहिंति । गया दप्पिया मेहुण पडिसेवणा ॥३६२॥

इयाणि कप्पिया पडिसेवणा भण्णति -

एवं सूरिणा भणिते चोदगाह -

चिट्ठ ता कप्पिया पडिसेवणा, दप्पकप्पियाणं ताव विसेसं भणाहि, कहं वा दप्पिया कप्पिया पडिसेवणा भण्णति ?

गुरुराह -

रागदोसाणुगता तु, दप्पिया कप्पिया तु तदभावा ।

आराधतो तु कप्पे, विराधतो होति दप्पेण ॥३६३॥

पीतीलक्खणो रागो, अप्पीतीलक्खणो दोसो, अणुगता संहिया, णिक्कारणलक्खणो दप्पं; रागदोसाणु गया दप्पिया भवतीत्यर्थः । कारणपुञ्चगो कप्पो, तदभावाद्वागदोसाभावात्, कारणे रागदोसाभावात् च कप्पिया भवतीत्यर्थः

शिष्यः पुनरपि पृच्छेत्—दर्पकल्पाभ्यां सेविते किं भवति ? ।

उच्यते, आराहओ पच्छदं, कप्पेण ज्ञानादीनामाराहको भवति, तेषां चेव दर्पात् विराधको भवति । विराधको विनाशकः ॥३६३॥

पुनरप्याह चोदक—अति रागदोसपञ्चयाओ दप्पिया पडिसेवणा भवति, मेहुणे कप्पियाए अभावो पावति ।

आयरियाह -

कामं सव्वपदेसु विउस्सग्गववातधम्मता जुत्ता ।

मोत्तुं मेहुण-‘धम्मं, ण विणा सो रागदोसेहि ॥३६४॥

अहवा—संबंधं, आचार्य एव आह—मेहुणे कप्पियाए अभावो ।

चोदगाह - णणु सव्वपदाण अपवाद-धम्मता जुत्ता ? ।

आचार्याह - “कामं” सव्वगाहा । काम शब्दः इच्छार्थे अनुमतार्थे च, इह तु अनुमतार्थे द्रष्टव्यः । सव्वपयाणि मूलुत्तरपयाणि, अविसदो अवधारणे । तेषु उस्सग्गववात धम्मया जुत्ता । “उस्सग्गो” पडिसेहो, “अववातो” अणुणा “धम्मता” लक्खणता, जुज्जते घटतेत्यर्थः । सच्चं सव्वेसु मूलगुणउत्तरगुणपदेसु उस्सग्गववायलक्खणं जुज्जति तहावि मोत्तु परित्यज्य मेहुणं जुम्मं, तस्स भावो मेहुणभावो अंबभभावेत्यर्थः । किमर्थं ? उच्यते, न विणा रागद्वेपाभ्यां सो मेहुणभावो भवतीत्यर्थः । रागद्वेपादिसंभवे सत्यपि संयमजीवितादि निमित्तं आसेवमानः स्वल्पप्रायश्चित्त इत्याह ॥३६४॥

संजमजीवियहेउं, कुसलेणालंबणेण वण्णेणं ।

भयमाणे उ अकिच्चं, हाणी वड्ढी व पच्छित्ते ॥३६५॥

जीवितं दुविहं—संजमजीवितं असंजमजीवितं च । असंजमजीवियबुदासा संजमजीवियकारणाए त्ति वुत्तं भवति । चिरं कालं संजमजीविएण जीविस्सामीत्यर्थः । कुसलं पहाणं, विसोहिकारकमिति वुत्तं भवति । आलंबिज्जति जं तमालंबणं, तं दुविहं—दन्वे वल्लिवियाण‘इ, भावे णाणादि । अण्णमिति पुव्वमणितासो अण्णं एवमादीहि कारणेहि भयमाणे उ अकिच्चं “भय” सेवाते, “तु” सदो अवधारणे, “अकिच्चं” मेहुणं, तं कारणे सेवियं तो हाणी वा पच्छित्ते वुड्ढी वा पच्छित्ते भवतीति ॥३६५॥

पुनरप्याह चोदकः—अति कुसलालंबणसेवणे पच्छित्तं वुत्तं भवति, कम्हा मेहुणे कप्पिया इति भणिय ?

उच्यते —

गीयत्थो जतणाए, कडजोगी कारखंमि णिदोसो ।

एगेसिं गीत कडो, अरत्त ऽदुट्ठो उ जतणाए ॥३६६॥

गीतो अत्यो जेण गीतत्यो गृहीतार्थः इत्यर्थः । जयणा—जं जं अप्यतरं अवराहद्वानं तं तं पडिसेवितं तो जयणा भण्णति । कडजोगी—जोगो किरिया सा कया जेण सो कडजोगी भण्णति । सा य तवे विसुद्धाणणेसणे वा । कारणं पुण णाणाति । एस पढमभगे । एत्थ य णिहोसो भवति । गीयत्यो जयणाए कडजोगी णिवकारणे सहोसो एस वितिय भगे । एवं सोलसभगा कायब्बा । एत्थ पढमभगेण पडिसेवियं तो कप्पिया भवतीत्यर्थः ।

एगेसि पुनराचार्याणां इह द्वानिषदभंगा भवन्ति । गीयत्यो कडजोगी अरतो अदुट्टो जयणाए, एस पढमो भंगो । गीयत्यो कडजोगी अरतो अदुट्टो अजयणाए, एस वितियभंगो । एव वत्तीसं भंगा कायब्बा । एत्थ वा पढमभगे पडिसेवयंतो कप्पिया भवति ॥३६६॥

चोदगाह — “जइ पढमभगे कप्पिया णणु तथा णिहोस एव” ?

आचार्याहि—

जइ सव्वसो अभावो, रागादीणं हवेज्ज णिहोसो ।

अतणाजुतेसु तेसु, अप्यतरं होति पच्छित्तं ॥३६७॥

यदीत्ययमन्युपगमे । सव्वसो सर्वप्रकारेण, अभावो सर्वप्रकारानुपलब्धि, केसि अभावो ? रागादीनां, “आदि” सहातो दोसो मोहो य वेप्पति । यत्थेवं तो मेहुणे हवेज्ज णिहोसो अप्रायश्चित्तीत्यर्थः । ण पुण सव्वसो रागादीणां मेहुणे अभावो अपायच्छित्ती वा, णवरं—जयणाजुतेसु “जयणा” यत्तः, ताए “जुता” उपेता इत्यर्थः, “तेसु” त्ति जयणाकारिसु पुरिसेसु, तु सहो अवधारणे यस्मादर्थे वा, अप्यतरं होइ पच्छित्तं, तम्हा जयणाए वट्ठियव्व ॥३६७॥

उवदेसो “भयमाणे उ अकिच्च” अस्य व्याख्या ।

सामत्थं णिव अपुत्ते, सचिव मुणी धम्मलक्ख वेसणता ।

अण्ह वियं तरुणु, रोथो एगेसि पडिमदायणता ॥३६८॥

एगो राया अपुत्तो सचिवो मंती तेण समानं सामत्थणं-संप्रधारणं, अपुत्तस्स मे रज्जं दाइएहि पारब्भेज्ज, किं कायव्वं ? सचिवाह—जहा परखेत्ते अण्णेण बीयं वादियं खेत्तिणो आहव्व भवति, एवं तुह अतेउरखेत्ते अण्णेण बीयं णिसट्ठं तुह चेव पुत्तो भवति” । पडिसुतं रण्णा, को पवेसेज्जति ? सचिवाह—पासंडिणो णिरुद्धिदिया भवन्ति, ते पवेसिज्जंतु । एत्थ राया अणुमए कोइ मुणी धम्मलक्खेण पवेसेज्ज, “मुणी” साहू, भगव ! अतेउरे धम्मकहक्खानं कायव्वं, “लक्खं” छयं, तेण धम्मकहाख्यानच्छये न प्रवेशयंति । ते य जे तरुणा अणहवीया ते पवेसिता, अविणट्टवीया इति बुत्तं भवति ।

अहवा “अणघा” णिरोगा अणुवहयपंचेदियसरीरा, “बीया” इति सवीया । ते तरुणित्थियाहिं समानं ओरोहो अंतेपुरं तत्थ बला भोगे भुंजाविज्जंति । एत्थ कोइ साहू णेच्छइ भोत्तुं,

उक्तं च —

“वरं प्रवेष्टुः ज्वलितं हुताशनं, नचापि भग्नं चिरसंचितं व्रतम् ।

वरं हि मृत्युः सुविशुद्धकर्मणो, न चापि शीलस्खलितस्य जीवितम् ॥”

तस्स एवं अणिच्छमाणस्स रायपुरिसेहिं सीस कंटियं । एगेसिं पडिमादायणं त्ति—
अण्णे पुण आयरिया भणंति - जहा ण सुट्ठु प्रगासे लिप्पयपडिमं काउं लक्खारसभरियाए
सीसं च्छिन्नं ततो पच्छा साहुं भणंति जहा—एयस्स अणिच्छमाणस्स सीसं छिण्णं एवं जति
णेच्छसि तुमं पि छिंदामो ॥३६८॥

एवं साभाविते कतके वा सिरच्छेदने कए अभोगत्वेन व्यवसितानामिदमुच्यते -

सुट्ठुल्लसिते भीते, पच्चक्खाणे पडिच्छ गच्छ थेर विदू ।

मूलं छेदो छगुरु, चउगुरु लहु मासगुरुलहुओ ॥३६९॥

जस्स ताव सिरं छिण्णं स सुदो ।

“उल्लसिओ” एतेण वि ताव मिसेण इत्थीं पावामो हरिसितो ।

अवरो जति ण सेवामि तो मे सिरं छिजति अतो भीतो सेवति ।

अवरो वि किमेवं अणालोऽप्रपडिक्कंतो मरामि, सेवामि ताव पच्छालोऽयपडिक्कंतो कतपच्चक्खाणो
मराहीमि त्ति आलंवरणं काउं सेवति ।

अवरो इमं आलंवरणं काउं सेवति, जीवंतो पडिच्छयाणं वायणं दाहं त्ति सेवति ।

अवरो गच्छ सारिक्खस्सामी त्ति सेवति ।

अवरो चितयति मया विणा थेराणं ण कोति कितिकम्मं काहिति अहं जीवंतो थेराणं वेयावच्चं
काहिति सेवति ।

अवरो विदू आयरिया, तेसि वेयावच्चं जीवंतो करिस्सामि त्ति सेवति ।

एतेसि उल्लसियं मूलं, भीए छेदो, पच्चक्खाणे छगुरुं, पडिच्छे चउगुरुगा, गच्छे चउलहुगा, थेरे
मासगुरु, विदू मासलहुय त्ति ॥३६९॥

“उल्लसित-भीत-पच्चक्खाणस्स” इमा वक्खाणगाहा -

णिरुवहतजोणित्थीणं, विउच्चणं हरिसमुल्लसण मूलं ।

भय रोमंवे छेदो, परिण्णं कालं त्ति छगुरुगा ॥३७०॥

पंचपंचासण्हं वरिसाणं उवरि उवहयजोणी इत्थिया भवति, आरेइअ अणुवहयजोणी गर्भं गृण्हातीत्यर्थः ।
विउच्चिया मंडियपसाहिया दट्ठुं हरिसुदुसितरोमस्स मूलं भवति । भयसा पुण रोमंवे छेदो । परिण्णा
पच्चक्खाणं । सेसं कंठं ॥३७०॥

“पडिच्छगादी” एगगाहाए वक्खाणेति -

मा सीएज पडिच्छा, गच्छो फुट्टेज थेर संपेच्छं ।

गुरुणं वेयावच्चं काहंति य सेवओ लहुओ ॥३७१॥ गतार्था ॥

“भयमाणे उ अकिच्चं” जहा बुद्धी पच्छित्ते तहा भणति -

लहुओ य होइ मासो, दुब्बिक्ख विसज्जणा य साहूणं ।

णेहाणुसायरत्तो, खुड्डो वि य णेच्छते गंतुं ॥३७२॥

असिदाहकारणेषु उप्पण्णेषु वा उप्पज्जितसति वा णात्तं जइ य सयं गंतुमसमत्थो भायरिओ जंघवलपरिवस्सीणो साहू ण विसज्जेइ । तो भायरियस्स असमाचारीणिप्फणं मासलहुं पच्चित्तं । भविसज्जंतस्स य आणादी दोसा । तत्थ य असंजमरत्ता एसणं पेल्लेज्जा, मरणं वा हवेज्जा भत्ताभावओ, जम्हा एते दोसा तम्हा गुरुणा विसज्जेयव्वो गच्छो । गुरुणा सव्वो गच्छो विसज्जितो । तत्थेगो खुहुगो गुरुणं गेहाणुरायरत्तो णेच्छति गंतुं ॥३७२॥

असती गच्छविसज्जन, देसखंधाओ खुहुओसरणं ।

णीसा भिक्ख विभाओ पवसितपति दाण सेवा य ॥३७३॥

असति भत्तपाणाओ सव्वो गच्छो गओ । खुहुो वि अणिच्छओ पेल्लिओ । जता गच्छो देसखंधं गतो, देसतेत्यर्थः, तदा सो खुहुो णासिओ गियत्तो । गुरुणा भणिय—दुट्ठु ते कयं जं गियत्तो । वा तस्स भायरियस्स णिसाहरे^१ सो भिक्खा लब्धमि तीए विभाणं अहिततरं खुहुस्स देति । सो खुहुो चिंतयति—एस वि मे भायरिओ किलेसितो ततो गुरुमापुच्छित्तं^२ वीसु पडिडिओ गतो । एगाणीए पवसितपतीत्थियाए भणति “अहं ते भत्तं दत्तयामि जति मे पडिसेवसि” तेष पडिसुयं ॥३७३॥

“पवसियपति दाण सेवा य” अस्य व्याख्या -

भिक्खं पि य परिहायति, भोगेहिं णिमंतणा य साहुस्स ।

गिण्हति एगंतरियं, लहुगा गुरुगा य चउमासा ॥३७४॥

पडिसेवतस्स तहिं, छम्मासा छेद होति मूलं च ।

अणवट्ठप्पो पारंचिओ, आपुच्छा य तिविधं मि ॥३७५॥

सो खुहुगो चिंतयति “जइ एयं पडिसेवियं णेच्छामि तो भरामि, अहं सेवामि तो जीवतो पच्चित्तं चरिहामि, सुत्तथाणि य चिच्छं, दीहं च कालं सजमं करिस्सामि” । एवं चित्तिक्कण जयणं करेति । एगंतरिय भत्तं गेण्हति पडिसेवति य, पढम दिवसे गेण्हतस्सेवतस्स चउलहुगं, वितियदिवसे अभत्तहुं करेति, ततियदिवसे गेण्हतस्सेवतस्स चउगुरुणं, एवं चोद्दसमे दिवसे पारंचियं । अहं गिरंतरं पडिसेवति ततो वितियदिणे चैव मूलं भवति । एसा बुद्धी भणिता ॥३७४॥३७५॥

पुच्छा य तिविहंमि ति सीसो पुच्छति—दिब्ब-माणुस-तिरिच्छेसु कहुं मेहुणाभिलासो उप्पज्जति ? ।

आचार्याहि -

वसहीए दोसेणं, दट्ठुं सरिउं व पुव्वभुत्ताइं ।

तेगिच्छा सदमाती, असज्जणा तीसु वि जतणा ॥३७६॥

वसही सेजा, तीसे दोसेण मेहुणभिलासो उप्पज्जति स्थादिसंसक्तेत्यर्थः ।

अहवा दिब्बादित्थिं दट्ठुं, पुव्वं गिहत्थकाले जाणि इत्थियाहिं समं भुत्ताणि वा हसियाणि वा ललियाणि वा ताणि य सरिक्कण मेहुणभावो भवति । एवं उप्पण्णे किं कायव्वं ? भणति—तिगिच्छा कायव्वा, सा तिगिच्छा णिव्वीयाइ ति, तं अइक्कंतस्स सदमाई जत्थित्थीसहं सुणेत्ति रहस्ससहं वा, “आदि” गहणाओ आलिंगनोव्वगहनचुं वनादय., तत्रासो स्थविरसहितो स्थाप्यते, यद्येवं स्यादुपशमः । असंजण ति असंजो

अगेहीत्यर्थः, ण ताए अच्चियजयणाए गेही कायव्वा इति । एवं तिसु दिव्वाइसु जयणा दहुव्वा । गता मेहुणस्स कप्पिया पडिसेवणा ॥३७६॥ गयं मेहुणं ॥३५२-३६७॥

इदार्णि परिग्गहो भण्णाति -

तस्स दुविहा पडिसेवणा - दप्पिया कप्पिया य । तत्थ दप्पियं ताव भणाति -

दुविधो परिग्गहो पुण, लोइय-लोउत्तरो समासेण ।

दव्वे खेत्ते काले भावंमि य होति कोधादी ॥३७७॥

पुण सहो अवधारणे पादपूरणे वा । एक्केक्को पुण दव्वादि दहुव्वो । सेसं कंठं ॥३७७॥

दव्व-खेत्त-कालाणं इमा वक्खा -

सच्चित्तादी दव्वे, खेत्तंमि गिहादि जच्चिरं कालं ।

भावे तु क्रोधमादी, कोहे सव्वस्स हरणादी ॥३७८॥

सच्चित्तं दव्वं दुपयं चउपयं अपयं वा, “आदि” गहणातो अच्चित्तमीसे, अच्चित्तं हिरण्यादि, मीसं णिज्जोगसहियं आसादि । एताणि जो परिगेण्हति मुच्छित्तो स दव्वपरिग्गहो भण्णाति । गिहाणि खाओसितोमयकेउमादियाणि खेत्ताणि परिगेण्हंतस्स खेत्तपरिग्गहो भवति । जमि वा खेत्ते वणिज्जति स खेत्तपरिग्गहो भवति । एते चेव दव्वखेत्तपरिग्गहा जच्चिरं कालं परिगेण्हति जंमि वा वणिज्जति काले स कालपरिग्गहो भवति । भावंमि य होति कोहाति त्ति अस्य व्याख्या “भावे उ” पच्छदं । भावे उ परिग्गह, “तु” शब्दो परिग्गहवाचकः, कोहाती “आदि” सद्दातो भाणमायालोभा वेप्पंति । तस्य कोहपरिग्गहव्याख्या— कोहे सव्वस्स हरणादी । कोहेण य रायादी कस्सइ रुद्धो सव्वस्स हरिउं अप्पणो पडिग्गहे करेति, एस कोहेण भावपरिग्गहो । “आदि” सद्दातो डडेति, अवकारिणो वा अवहरेंति कोहेण ॥३७८॥

इदार्णि भाणे -

दोगच्च वइतो भाणे, धणिमं पूइज्जति त्ति अज्जिणति ।

माया णिहाणमाती, सुवण्ण-दुवण्णकरणं वा ॥३७९॥

दोगच्चं दारिदं, सविसत्तातो गतो वतिओ भण्णाति, भाणे त्ति एवं भाणेण उवज्जिणइ, भणियं च “दोगच्चेण वइतो भाणेण व णिग्गतो घरा सो उ जइ वि ण णंदति पुरिसो मुक्को परिभूयवासाओ ।”

अहवा धणिमं धणमंतो लोगो पूइज्जति त्ति अह पि पूइज्जिस्सामि त्ति, दरिद्रं न कश्चित्पूजयती-त्येवं भाणओ परिग्गहं उवज्जिणति । माया णिहाणमाती मायाए णिहाणयं णिहणंति, “आदि” गहणात् छसेण व्यवहरति ।

अहवा कण्णे हत्ये वा आभरणं किञ्चि, ‘मा मे कोति हरिस्सइ’ त्ति, सुवण्णं दुवण्णं करेति । एवं मायाए भावपरिग्गहो भवति ॥३७९॥

“सव्वाणुपातित्ता लोभस्स” अतो लोभो णामिहितो । जो वि एस कोहादि परिग्गहो भणितो एसो वि लोभमंतरेण ण भवतीति उक्त एव लोभः, जम्हा अतीव मुच्छित्तो उवज्जिणति, सो वि लोभे भावपरिग्गहो भवति त्ति भणितो लोइयपरिग्गहो ।

इदार्णि लोउत्तरिओ भण्णति । सो समासओ दुविहो —

सुहुमो य बादरो य, दुविहो लोउत्तरो समासेणं ।

कागादि साण गोणे, कप्पहुग रक्खण ममत्ते ॥३८०॥

इति ममत्तभावो सुहुमो परिग्रहो भण्णति । तिव्वो य ममत्तभावो बायरो परिग्रहो भण्णति । एसो दुविहो वि, पुणो वि चउहा वित्थारिज्जति— दब्ब-खेत-काल-भावे । तत्थ दब्बे “कागादि” पच्छदं । अप्पणो पाणगादिसु काकं भवरज्जंतं णिवारेति । “आदि” गहणातो साण-सिगात्तादि, साणं वा उसमाणं, गोणं वा वसहिमादिसु भवरज्जंतं, सेज्जाधरावियाण वा कप्पहुगं अण्णावदेसेण रक्खइ, सयणादिसु वा ममत्तगं करेइ ॥३८०॥

सेहादी पडिक्कुट्टो, सच्चित्ते अणेसणादि अच्चित्ते ।

ओरालिए हिरण्णे, छक्काय परिग्गहे जं च ॥३८१॥

सेहा वा पडिक्कुट्टा पव्वावैतस्स परिग्रहो भवति । अण्णाभव्वं वा पव्वावणिज्जं सच्चित्तं पव्वावैतस्स परिग्रहो भवति । “आदि” मेदवाचकः । अणेसणीयं वा अच्चित्तं भत्तादिगेण्हंतस्स परिग्रहो भवइ । “आदि” सहा मेदवाचकः । आदिसहातो वा वत्थ-पाद-सेज्जा वेप्पंति । अच्चित्तगहणातो वा अतिरितोवहिगहणं करोति । स चानुपकारित्वात् परिग्रहो भवतीत्यर्थः । धडियरूवं द्रविणं ओरालियं भण्णति, अधडियरूवं पुण हिरण्णं भण्णति, एताणि गेण्हंतस्स परिग्रहो भवति । छक्कायसच्चित्ते जीवनिकाए गेण्हंतस्स परिग्रहो भवति । जं च त्ति जं एतेसु कागादिसु पायच्छित्तं तं च दट्ठव्वमिति ॥३८१॥

एतेसि कागाइयाणिमा चिरंतणा पायच्छित्तगाहा —

पंचादी लहुगुरुगा, एसणमादीसु जेसु ठाणेषु ।

गुरुगा हिरण्णमादी, छक्कायविराधणे जं च ॥३८२॥

पंच त्ति पणगं, तं आइ काउं एसणादिसु जत्थ जत्थ संभवति जं पायच्छित्तं तं दायव्वमिति । लहुगा गुरुगा य त्ति पणगा एव संवज्जंति ।

अहवा पणगमादि काउं जाव चउलहु चउगुरुगा जं जेसु ठाणेषु पायच्छित्तं संभवति तं दायव्वमिति । “आदि” सहातो उप्पायण उग्गमा वेप्पंति । “हिरण्णं” गिण्हंतस्स चउगुरुगा । “आदि” सहातो ओरालिए वि चउगुरुगा । छक्कायविराधणे “जं” पायच्छित्तं दट्ठव्वं तं चिमं “छक्काय चउसु लहुगा” ऽकारण गाहा ॥३८२॥

इणमेवार्थं भाष्यकारो व्याख्यानयति —

गिहिणोऽवरज्जमाणे, सुण-मज्जारादि अप्पणो वा वि ।

वारेऊण न कप्पति, जिणाण थेराण तु गिहीणं ॥३८३॥

गिहिणो गिहत्थस्स अवरज्जंति अवराहं करेति, साणो मज्जारो वा. “आदि” सहातो गोणगावओ वेप्पंति, अप्पणो वा एते भत्तादिसु अवरज्जंति, ते “अवरज्जमाणे” वि वारेऊण ण कप्पंति, जिणाण जिण-कप्पियाण, थेरा गच्छवासिणो, तेषु गिहत्थाण अवरज्जमाणा वारेऊण ण कप्पंति, अप्पणो य वारेऊण कप्पंतीत्यर्थः ॥३८३॥

एतेषु चैव “कागादिसु पच्छित्तं भण्णति -

काकणिवारणे लहुओ, जाव ममत्तं तु लहुओ सेसेसु ।

मज्झसवसादि त्ति व, तेण लहु रागिणो गुरुगा ॥३८४॥

कागं णिवारेति मासलहुं, सेसेसु त्ति साण-गोण चउलहुगा, सेज्जातरममत्तेण कप्पट्ठगं रक्खति चउलहुगं चैव । मज्झसवसा एगगामणिवासिनः स्वबन्ना वा तेण सण्णादिगादिसु ममत्तेण रक्खति तद्वाचि चउलहुं । अहं कप्पट्ठगं रागेण रक्खति तो चउगुरुगं ॥३८४॥

“सेहादिपडिकुट्टे” त्ति अस्य व्याख्या -

भेदअडयालमेहे, दुरुवहीणा तु ते भवे पिडे ।

घडितेतरमोरालं, वत्थादिगतं ण उ गणेंति ॥३८५॥

अडयालीसं भेदा सेहाण अपव्वावणिज्जा, ते य इमा ।

गाहा - “अट्टारस पुरिसेसु”, वीसं इत्थीसु, दस णपुंसेसु ।

पव्वावणा अणरिहा, भणिया भाणेण एते उ ॥”

एतेसि तु सरुवं पच्छित्तं च जहा अणलसुत्ते तद्वा दट्ठवमिति । इह पुण सामण्ण्यो चउगुरु पच्छित्तं । अणाभवं सच्चित्तं गेण्हंतस्स चउगुरुगा चैव ।

“अणेसणे” इति अस्य व्याख्या—दुरुवहीणाओ ते भवे पिडे पडिकुट्टभेदा ये अधिकृता ते दुरुवहीणा भेदा पिडे भवन्तीत्यर्थः । अडयालीसभेदमज्झातो दो रूवा सोहिता जाता छायालीसं । कहं पुण छायालीसं भवंति ?

गाहा - “सोलसमुग्गमदोसा, सोलसमुप्पायणाए दोसा उ ।

दस एसणाए दोसा, संजोयणमादि पंचेव ॥”

संजोयणा, अइप्पमाणं, इंगाले, धूम, णिवकारणे त एते सव्वे समुदिता सत्तयालीसं भवति ।

एत्थ मीसजायं अउभोयर-सरिसं काऊण केडिज्जति अतो छायालीसं ।

अण्णे पुण आयरिया—सव्वाणुप्पाती संका इति काउं संकं अवणयंति ।

अणो पुण—संजोयणादि णिवकारणवज्जिया छायालीसं करेंति । एतेसि सरुवं जहा “पिडणिज्जुतीए”, पच्छित्तं जहा “कप्पपेडे” तद्वा इहं पि दट्ठवमिति । अचित्ते जहण्ण-मज्झिम-उवकोसेसु तण्णिप्पणं दट्ठवमिति ।

“ओरालिए हिरण्णे” अस्य व्याख्या - घडितेतरमोरालियं घडियं आभरणादी ओरालं भण्णति, “इतरं” पुण अघडियं तं हिरण्णं भण्णति । एत्थ जहा कमणिहेमे हिरण्णसदो खुन्नो दट्ठवो ।

अहवा - घडियं, “इतरं” अघडियं, सव्वं सामण्णेण ओरालियं भण्णति । वत्थं वासावप्पादि “आदि” सहातो पात्रादि धम्मोपकरणं सव्वं वेप्पति । गतशब्दो धर्मोपकरणभेदावधारणे द्रष्टव्यः ।

अहवा - गगारो आदि सद्दे पविट्ठो “वत्थातिगं,” तगारेण वत्थादिगाण णिहेसो, णकारो प्रतिपेधे, तु सद्दे अपरिभ्यहावधारणे त्ति । ण गणेंति णमण्णंती ति वुत्तं भवति । वत्थातीतं धर्मोपकरणं ण परिग्रहं मन्यंतेत्यर्थः । तान्येव महद्धनानि मुच्छाए वा परिभुजंतस्स परिग्रहो भवति । चउगुरुगं च से पच्छित्तं भवति । दव्वपरिग्रहो गतो ॥३८५॥

इदानीं खेत्तपरिगृहो भणति -

ओगांसे संथारो, उवस्सय-कुल-गाम-णगर-देस-रज्जे य ।

चत्तारि छच्च लहु, गुरु छेदो मूलं तह दुगं च ॥३८६॥

ओगासो पडिस्सगस्सेगदेसो, तम्मि पवासादिके रमणीये भमत्तं करेति । संथारगो संथारभूमि, तीए भमत्तं करेइ । उवस्सओ वसही, तीए वा भमत्तं करेति । एवं कुले कुल कुटुंबं, गाम-णगरा पसिद्धा, देसो पुण जहा कच्छदेसो सिंधुदेसो सुरद्धादि, राणयभोत्ती रज्जं भणति । सा पुण भोत्ती एगविसओ भणंगविसओ वा होज । एतेसोगासादिसु पच्छित्तं जहासंखेण “चत्तारि छच्च” पच्छद्वं कठं । खेत्त परिगृहो गतो ॥३८६॥

इदानीं कालपरिगृहो भणति -

कालादीते काले, कालविवच्चास कालतो अकाले ।

लहुओ लहुया गुरुगा, सुद्धपदे सेवती जं चण्णं ॥३८७॥

कालातीए त्ति कालतो अतीतं, उडुवद्धे मासातिरित्तं वसंतस्स, वासासु य अतिरित्तं वसंतस्स, काले त्ति कालपरिगृहो भवति, गितिय वासदोसो य भवति, कालविवच्चासे त्ति कालस्स विवच्चासो तं करेति, कहुं ? भणति, कालओ अकाले त्ति “कालओ” त्ति ण उडुवद्धे काले विहरति, “अकाले” त्ति वासा-काले विहरइ ।

अहवा दिवा ण विहरति, रामो विहरति, एस विपर्यास, इदं पायश्चित्तं उडुवद्धे अतिरित्ते मासलहुगो, वासातिरित्तं चउलहुगा, कालविवच्चासे चउगुरुगा, एते पच्छित्ता सुद्धपदे भवन्ति, “सुद्धपद” णाम जइवि भवराहुं ण पत्तो तहा वि पच्छित्तं भवतीत्यर्थः । सेवते जं च ण्णं त्ति “ज चण्ण” संजम-पवयण-आयविराहुं सेवति, तंणिफ्फणं च पायश्चित्तं दट्ठवमिति । कालपरिगृहो गतो ॥३८७॥

इदानीं भावपरिगृहो भणति -

भावमि रागदोसा, उवथीमादी भमत्त णिक्खित्ते ।

पासत्थ भमत्त परिगृहे य, लहुगा गुरुगा य जे जत्थ ॥३८८॥

भावमि भावपरिगृहो रागेण दोसेण य भवति, उवही ओहिओ “आदि” सहातो उवगहिओ वेप्पति, तंमि डुविहे वि भमत्तं करेति । णिक्खित्तं णाम गरलिगावद्धं स्थापयति, चोरमएण णिक्खिवति गोपयतीत्यर्थः । पासत्थादिसु वा भमत्तं करेति, ममीकारमात्र, राएण वा परिगेण्हति आत्मपरिगृहे स्थापयतीत्यर्थः । च सहातो अहाच्छदेसु इत्थीसु य भमत्तं परिगृहं वा करेति । लहुगा गुरुगा, जे जत्थ त्ति रागादयो संबज्जन्ति, ते तथ दातव्या । पासत्थादिसु भमत्ते चउलहुगा, अहं रागं करेति तो चउगुरुगा, दोसेण पासत्थादिसु चउलहुगा चेव । उवहिणिक्खित्तेसु चउलहुगा, सच्छदइत्थीसु चउलहु चउगुरुगा ॥३८८॥

पासत्थादि अहाच्छदइत्थीसु इमा भमत्तं व्याख्या -

भम सीस कुलिच्च-गणिच्चओ व भम भाति भाइणिज्जोत्ति ।

एमेव भमत्तकारंते, पच्छित्ते मग्गणा होत्ति ॥३८९॥

तेषु पासत्यादिसु एवं ममत्तं करेति । सेसं कंठं ॥३८६॥

इमा भाष्यकर्त्तरिका प्रायश्चित्त गाहा -

उवधिममत्ते लहुगा, तेणमया णिक्खवंति ते चेव ।

ओसण्णगिही लहुगा, सच्छंदित्थीसु चउगुरुगा ॥३८७॥

ते चेव त्ति चउलहुगा, ओसण्ण गिहीण य ममत्ते चउलहुगा चेव, सेसं गतार्थं ।

गतो भावपरिगहो । गता परिगहस्स दप्पिया पडिसेवणा ॥३८८॥

इदाणि कप्पिया भण्णति -

अणभोगे गेलण्णे अद्धाने दुल्लभऽट्टजाते य ।

सेहे गिलाणमादी मज्जाया ठावणुड्डाहो ॥३८९॥

अणभोगे गेलण्णे अद्धाने दुल्लभुत्तिमट्टोमे ।

सेहे गिलाणमादी पडिक्कमे विज्ज-दुट्ठे य ॥३९०॥

एयाओ दोण्णि दारगाहाओ । एत्थ पढमदारगाहा-पुव्वद्वेण दव्वदाराववातो गहितो, पच्छद्वेण खेत्ता-ववाओ गहिओ । वित्थियदारगाहा-पुव्वद्वेण कालाववातो गहितो, पच्छद्वेण भावाववातो गहितो ॥३९१-३९२॥

“अणभोगे” त्ति अस्य व्याख्या -

सव्वपदाणाभोगा, गेलण्णोसथपदावणे वारे ।

काकादि अहिपडंते, दव्व ममत्तं च वालादी ॥३९३॥

सव्वे पदा सव्वपदा, के ते सव्वपदा? “कागादि” साण-गोणा छक्कायपरिगहावसाणा, एते सव्वपदा । एते जहा पडिसिद्धा तहा अणभोगेण कुर्यादित्यर्थः । अणभोगे त्ति गतं ।

“गिलाणे” त्ति अस्य व्याख्या—गेलण्णोसह गिलाणस्स ओसहाणि उण्हे कत्ताणि, तत्थ कागे अहिपडंते णिवारेति । “आदि” सहातो साण-गोणा णिवारेति । एवं गिलाणकारणेण णिवारंतो सुद्धो । गिलाणकारणेण वा कप्पट्टगरक्खणं ममत्तं वा कुज्जा, जओ भण्णति—दव्वममत्तं च वालादि त्ति “दव्वमि” त्ति दव्वदारजापनार्थं, दव्वं वा लमिस्सामि त्ति ममत्तरक्खणं करेति, “ममत्तं” अण्णतरदव्वणिमित्तं चाले वा सुही मायापियरो से गिलाणस्स पडित्तप्यंति, “चाले” त्ति चालस्स रक्खणं कुज्जा गिलाणपडित्तप्यणत्थं, “आदि” सहातो अचाले वि ताव रक्खणं कुज्जा गिलाणट्ठावमिति गेलण्णट्ठा वा ॥३९३॥

अडयालसेहा पडिकुट्ठा पव्वावेज्जा, जतो भण्णति -

अतरंत परियराण च, पडिकुट्ठा अथव विज्जस्स ।

तेसट्ठावमणेसिं, विज्ज-हिरण्णं विसे कणगं ॥३९४॥

अतरन्तो गिलाणो, पडियरगा गिलाणवावारवाहगा, वगारो समुच्चये, पडिकुट्टा निवारिता अपञ्चाव-
णिज्जं ति वुत्तं भवति—तप्पेति ति वावारवहणत्ये वट्टिसंतीत्यर्थः, गिलाणस्स वा पडिचरगाण वा वेयावच्चं
करिष्यंतीत्यतः प्रव्रजयति ।

अहवा — वेज्जस्स करिष्यंती ति ततो वा प्रव्रजयति । तेसि गिलाणपडियरगविज्जाणट्ठाया अणेसणं
पि करेज्जा । गिलाणमंगीकृत्य वेज्जट्ठता य हिरण्णं पि गेण्हेज्जा । ओरालस्याववादः, विसे कणगं ति विषयस्तस्य
सुवर्णं कनकं तं वेत्तुं घसिज्जं विसणिग्वायणट्ठा तस्स पाणं दिज्जति, असो गिलाणट्ठा ओरालियग्रहणं
भवेज्ज ॥३६४॥

गिलाणट्ठा “छक्कायपरिग्गहे” ति अस्यापवाद —

कायाण वि उवओगो, गिलाणकज्जे व वेज्जकज्जे वा ।

एमेव य अट्ठाणे सेज्जातरभत्तदाइसु वा ॥३६५॥

काया पुढवादी छ तेसि पि उवओगो उवओगो भवेज्ज, गिलाणकज्जे व गिलाणस्सेव
अप्पणोवओगा य लवणादि, वेज्जस्स वा उवओगाय, तदपि ग्लाननिमित्तं । एवं गिलाणकारणेण कागादओ
सव्ये भववतिता । गिलाणे ति गतं ।

इदानीं “अट्ठाणे” ति अस्य व्याख्या—“एमेव य” पच्छदं “एव” मवधारणे, जहा गिलाणट्ठा
कागादिया दारा वुत्ता तहेव अट्ठाणेवीत्यर्थः । अट्ठाणपडिवण्णाण ओ सेज्जातरो ओ वा दाणाइसुओ भत्तं
देति । “व” कारो समुच्चये, एतेसि किंचि वि सागारियं आयवे होज्जे, तत्थ काग-ओण-साणा अहिवडंता
निवारेज्जा, पीति से अप्पज्जउ सुट्ठतरं पडित्पिपसंतीति काउं कप्पट्ठग पि रक्खेज्जा ममत्तं वा करेज्जा ॥३६५॥

ओरालिए-हिरण्णे-सेहाति-पडिकुट्टा-एसण-छक्काया” एग गाहाए वक्खाणेति —

दुक्खं कप्पो वोढुं, तेण हिरण्णं कताकर्तं गेण्हे ।

पडिकुट्टा वि य तप्पे, एसण काया असंथरणे ॥३६६॥

दीहट्ठाणपडिवण्णेहि दुक्खं अट्ठाणकप्पो वुत्तमति, तेण कारणेण, हिरण्णं द्रविणं, कताकर्तं धडियरुवं
अधडियरुवं वा अट्ठाणे वेप्पति । अट्ठाणपडिवण्णाण चेव पडिकुट्टसेहा भत्तपाणविस्सामणोवकरणवहणादीहि
तप्पिस्सती ति काउ दिक्खेज्जा । अट्ठाणे वा असंथरंता एसण पि पेत्तेज्जा—अणेसणीय गेण्हेतीत्यर्थः । अट्ठाणे
वा असंथरणे कायाण वि उवओग करेज्जा प्रलवादेरित्यर्थः । अट्ठाणे ति गयं ॥३६६॥

इदानीं “दुल्लभे” ति दारं —

दुल्लभदब्बं दाहिति, तेण निवारे ममत्तमादि वा ।

पडिकुट्टेसणघातं, ओराल कओ व काया वा ॥३६७॥

दुक्खं लभति जं तं दुल्लभं, तं च अयपाक-सहस्सपागादियं दब्बं तं दाहिति ति तेण कारणेण
काग-सुणगादी निवारेति ममत्तं वा करेति, “आदि” सहातो कप्पट्ठगादि रक्खति । पडिकुट्टे वा सेहे पच्चावेति,
ते तं दुल्लभं दब्बं लभितं समत्था भवन्ति ।

अहवा—कोपि गिही तेरासियपुत्तेण लज्जमानो भणाति—अइ मम पुत्तं तेरासिय पच्चासेसि तो जं
इमं दुल्लभं दब्बं तुमं अण्णेससि एयं चेव पयच्छामि । एवं दुल्लभदब्बट्ठाए पडिकुट्टे पच्चावेज्जा । एसणं पि

पेलेज्जा, अहं उग्गमउप्पायणेसणादोसेहि जुत्तं दुल्लभं दब्बं गेण्हेतीत्यर्थः । दुल्लभदब्बदृता वा ओरालहिरण्ये गेण्हेज्जा, ताणि ओरालहिरण्णाणि वेत्तूणं दुल्लभदब्बं किणिज्जा । काया व त्ति दुल्लभदब्बदृया वा सच्चित्त काया गेण्हेज्जा, कहं ? पवालादिणा सच्चित्तपुढविककाएण तं दुल्लभदब्बं किणिज्जा । दुल्लभदब्बं ति गतं ॥३६७॥

इदाणि अत्थजाए त्ति दारं भण्णति -

एमेव अट्टजातं, दाहिंती वारणा ममत्तं वा ।

पडिकुट्टुव्व तदट्टा, काया पुण जातरूवादी ॥३६८॥

एवावहारणे, जहा दुल्लभदब्बे एवं अट्टजाए वि दट्टुव्वं । “जात” शब्दो भेदवाचकः अर्थभेदेत्यर्थः । एते सेज्जातराति अट्टजायं दाहिंतीति तेण तैसि काग-गोण-साणे अवरोधकते निवारणेज्जा, कप्पट्टुगं वा रक्खेज्जा, ममत्तं वा करेज्जा, चकारो समुच्चये, पडिकुट्टुं वा सेहं पव्वावेज्जा । तदट्टाय दब्बदृयायेति वृत्तं भवति, सो पडिकुट्टुसेहो पव्वावितो दब्बजायं उप्पादयिष्यतीत्यर्थः । अट्टजायंपि उप्पादंतो एसणं पि पेलेजेज्जा, अहंभद्ग-कुलेसु वा अणेसणीयं पि भिक्खं निणिहज्जा, मा हू रूट्ठो ण दाहिंति अट्टजायं, अट्टजायणिमित्तेण वा काए गेण्हेज्जा, कहं ? उच्यते, धातुपासाणमट्टियादि गहेज्जण जातरूवं सुवण्णं, तं उप्पाएज्जा । पुण सहो विसेसणे दट्टुव्वो, “आदि” सदातो रूप-तंब-सीसग-तउगादी धाउवायप्पओगा उप्पायतीत्यर्थः ।

अहंवा “जायरूवं”—जं च प्रवालगतवत् जातं तं जातरूवं भण्णति । दब्बपरिग्गहाववातो गतो ॥३६८॥

इदाणि खेत्तोववातो भण्णति -

जुत्तं दब्बावार्तं, अधुणा खेत्ताववाततो वोच्छं ।

सेहे’ गिलाणमादी, मज्झता ठावणुड्डाहे ॥३६९॥ (नास्ति चूर्णिः)

सेहेति अस्य व्याख्या -

ओवासादिसु सेहो, ममत्त पडिसेहणं व कुज्जाहि ।

एमेव गिलाणे वी, णेह ममं तत्थ पउणिस्सं ॥४००॥

उवासो आदि जैसि ताणि उवासादीणि, ताणि संथार-उवस्सय-कुल-गाम-णगर-देस-रज्जं च पदेसु सेहो अयाणमाणो ममत्तं वा करेज्जा ।

अहंवा भणेज्जा - मम एत्थ देसे मा कीत्ति अल्लियओ, एस पडिसेहो । सेहे त्ति गयं ।

इदाणि गिलाणे त्ति । “एवमेव” पच्छद्वं—एवं अवधारणे, जहा सेहो उवासादिसु ममत्तं करेज्जा एवं गिलाणो वि उवासादिसु ममत्तं करेज्जा ।

अहंवा स गिलाणो एवं भणेज्जा - णेह ममं तं गामं णगरं देसं रज्जं, तत्थाह णीओ पउणिस्सा-मीत्यर्थः । “आदि” सदातो अगिलाणा वि सणायगो वग्गपत्तो भणेज्जा—“णेह ममं तं गामं तत्थहं णोव-सग्गिज्जामि” त्ति । गिलाणे त्ति गतं ॥४००॥

इदानीं मज्जाय त्ति अस्य व्याख्या -

सागारिअदिण्णेषु व, उवासादिसु णिवारए सेहे ।

ठवणाकुत्तेसु ठविएसु, वारए अलसणिद्धम्मे ॥४०१॥

सागारिओ सेज्जातरो, तेण वे उवासा ण दिण्णा, तेसु उवासेसु सेहे अमज्जादिल्ले आयरमाणे णिवारेज्जा । “भादि” सद्दाओ उवस्सओ वेप्पति । मज्जाये त्ति गतं ।

इदानीं ठवणे त्ति अस्य व्याख्या - “ठवणा” पञ्चद्वं । ठवणकुला अतिशयकुला भण्णति, वेष्वाचार्यादीनां भक्तमानीयते, तेसु ठविएसु अलसणिद्धम्मे पविसंते णिवारेतेत्थं । ठवणे त्ति गतं ॥४०१॥

गाम-णगर-देस-रज्जाणं अववातो भण्णति । उड्ढाहे त्ति अस्य व्याख्या -

उड्ढाहं व कुसीला, करेति जहियं ततो णिवारेति ।

अत्थंतेसु वि तहियं, पवयणहीला य उच्छेदो ॥४०२॥

जहियं त्ति गाम-णगर-देस-रज्जे कुसीला पासत्था अकिरियपडिसेवणा उड्ढाहं करेज्जा । ततो त्ति गाम-णगरादियाओ णिवारेयव्वाणि, “वारणा” इह गामे अकिरियपडिसेवणा ण कायव्वा । अच्छंतेसु वा तेसु पासत्थेसु, तहियं गामे पवयणं संघो, तस्स हीला णिदा भवति, भक्तपाणवसहि सेहादियाण वा वि उच्छेदो तेसु अच्छंतेसु, तम्हा ते ताओ पारंविए वि करेज्जा । उड्ढाहे त्ति गयं ॥४०२॥

चोदगाह—“णणु वारंतस्स गामादिसु ममत्तं भवति” ?

आचार्याहि - ण भवति, कहं ? उच्यते -

जो तु अमज्जाइल्ले, णिवारए तत्थ किं ममत्तं तु ।

होअ सिया ममकारो, जति तं ठाणं सयं सेवे ॥४०३॥

य इत्यनुद्दिष्टस्य ग्रहणं, तु सद्दो णिहेसे, “मज्जाया” सीमा ववत्था, ण मज्जाया अमज्जाया, तीए जो वट्टति सो अमज्जादिल्लो, तं जो ताओ अमज्जाताओ “णिवारते तत्थ किं ममत्तं तु” तत्थ किमि त्ति अमज्जायपवत्तीणिवारणे, “किमि” त्ति क्षेपे, “ममत्तं” ममीकारो, “तु” सद्दो अममत्तावधारणे “होअ” भवेज्ज, सिया आसंकाए अवधारणे वा ममीकारः, यदीत्यभ्युपगमे, तमिति अमज्जायट्ठाणं संबज्जति, स्वयं इति आत्मना प्रत्यासेवतीत्यर्थः । खेत्ताववातो गतो ॥४०३॥

इदानीं कालाववातो भण्णति । अणाभोगे त्ति अस्य व्याख्या -

अणभोगा अतिरित्तं, वसेज्ज अतरंतो तप्पडियरा वा ।

अद्धान्मि वि वरिसे, वावाए दूरमग्गे वा ॥४०४॥

अणाभोगो अत्यंतविस्मृतिः, किं उड्ढमासकप्पो वासाकप्पो वा, पुण्णो ण पुण्णो वा, एवं अणुवभोगाओ अतिरित्तं पि वसिज्जा । अणाभोगे त्ति गय ।

गेलण्णे त्ति अस्य व्याख्या - अतरंतो तप्पडियरा वा “अतरंतो” गिलाणो सो विहरिउम-समत्थो, उउवदं वासिय वा अहरित्तं वसेज्जा । गिलाणपडियरा वा न्नामप्रतिबद्धत्वात् अतिरित्तं वसेज्जा । गिलाणे त्ति गतं ।

अद्वाणे त्ति अस्य व्याख्या - अद्वाणं पच्छदं । “अद्वाणं” पद्विपत्ति, तं पद्विपत्ति अंतरा य वासं पडेज्जा ततो कालविवच्चासो वि हवेज्जा । वाघातो त्ति “वाघातो” नाम विग्घं, तं वसहिमत्तादियाण होज्जा, अतो तंमि उप्पणो वासासु वि गच्छेज्जा ।

अहवा - उडुवद्वियखेत्ताओ वासावासखेत्तं गच्छंता अंतरा वाघातेण द्विता वासिउमारदो, वाघातो-वरमे अप्पयाया, एवं कालविवच्चासं करेज्जा । दूरे वा तं वासकप्पजोग्गं खित्तं वाघाततो वा अवाघातओ वा गच्छंतारणं वास पडिउमारदं, एवं वा वि विवच्चासं कुज्जा । दूरे वा तं वासकप्पखेत्तं अंतरा य वहु अवाया अतो ण गता, तथेव उडुवासिए खेत्ते वासकप्पं करेत्ति, एवं वा अतिरित्तं वसंति । अद्वाणे त्ति गय ॥४०४॥

दुल्लभे त्ति अस्य व्याख्या -

धुवलंभो वा दब्बे, कइवय दिवसेहिं वसति अतिरित्तं ।

उडुअतिरेको वासो, वासविहारे विवच्चासो ॥४०५॥

दुल्लभदब्बद्विता अतिरित्तं पि कालं वसेज्जा । कहं ? उच्यते, पुणो मासकप्पे वासकप्पे दुल्लभ-दब्बस्स धुवो अवस्सं लामो भविस्सति तेण कति वि थोवदिवसे अतिरित्तं पि वसेज्जा । उडुवद्विकाले अतिरेगो वासो एवं संभवति । दुल्लभदब्बद्विता वा वासासु विहरति । एवं कालविवच्चासं करेत्ति । दुल्लभे त्ति गत ॥४०५॥

इदार्णि उत्तिमद्वे त्ति अस्य व्याख्या -

सप्पडियरो परिण्णी, वास तदट्ठा व गम्मते वासे ।

संथरमसंथरं वा, ओमे वि भवे विवच्चासो ॥४०६॥

परिण्णी अणसणोवदिट्ठो, तस्स जे वेयावच्चकारिणो ते पडियरगा, परिण्णी सह पडियरएहिं अतिरित्तं पि कालं वसेज्जा । तदट्ठ त्ति परिण्णी पडियरणट्ठा वा गमते वासासु वि । एस विवच्चासो । परिण्णि त्ति गतं ।

इदार्णि ओमे इति अस्य व्याख्या -

“संथर” पच्छदं । जत्थ संथरं तत्थ मासकप्पो अतिरित्तो वि कज्जति, जत्थासंथरं तत्थ ण गंमति । जत्थ पुण वासकप्पट्ठिताण ओमं हवेज्जा ततो वासासु वि गंमति । एस विवच्चासो ।

अहवा वासकप्पट्ठिताण णज्जति जहा कत्तियमग्गसिराइसु मासेसु असंथरं भविस्सति, मग्गा य दुप्पगंमा भविस्संति, अतो वासासु चेव संथरे वि विवच्चासो कज्जति, असंथरे पुण का वित्तवका । ओमे त्ति गतं । गओ कालो ॥४०६॥

इदार्णि भावाववातो भण्णति । तत्थ सेह त्ति दारं । अस्य व्याख्या-

सिज्जादिएसु उभयं, करेज्ज सेहोवथिमि व ममत्तं ।

अविकोविअत्तणेण, तु इयरगिहत्थेसु वि ममत्तं ॥४०७॥

“सेहो” अगीयत्थो अभिणवदिविखओ वा, सो सेज्जाते उभयं करेज्जा, “उभयं” नाम रागदोसा, “आदि” सद्दातो उवासकुलगामणगरदेसरज्जादयो वेप्पंति । उवहिमि वा वासकप्पाइए ममत्तं कुज्जा । अविकोविअत्तणाओ चेव इतरगिहत्थेसु वि ममत्तं कुज्जा । तु सद्दो विकप्पदरिसणे गीयत्थो वि कुज्जा । “इतरं” पासत्थादयो ॥४०७॥

चोदगाह — “अगीतो अगीयत्यत्तणातो पासत्यगादिसु ममत्तं करेज्जा, गीतो पुण जाणमाणो कहं कुज्जा” ? ।

आचार्याहि —

जो पुण तट्ठाणाओ, णिवत्तते तस्स कीरति ममत्तं ।

संविग्गपक्खिओ वा, कज्जंमि वा जातु पडितप्पे ॥४०८॥

जो इति पासत्यो । पुण सट्ठो प्रवधारणे तट्ठाणं पासत्यट्ठाणं, तस्यो जो पासत्यो णियत्तति, तस्यो णियत्तमाणस्स कीरत्तं ममत्तं, न दोषेत्यर्थः । अणुज्जमतो वि संविग्गपक्खितो जो तस्स वा कीरिज्ज ममत्तं । कज्जं णाणादिगं, तं भेप्पंनस्स ओ पडितप्पति पासत्यो तस्स वा ममत्तं कज्जति । कुलमणादिग वा कज्जं तं जो साहयिस्सति, पामत्यो तस्स वा ममत्तं कज्जति । एवं गीयत्यो पासत्यादिसु ममत्तं कुज्जा । सेहे ति गतं ॥४०८॥

इदाणि गिलाणमादि त्ति दारं । अस्य व्याख्या —

पासत्यादिममत्तं अतरंतो भेसतट्ठता कुज्जा ।

अतरंताण करिस्सति माणसिविज्जट्ठता वितरो ॥४०९॥

अतरंतो गिलाणो, सो पासत्यादिसु ममत्तं कुज्जा । किं कारण ? उच्यते, भेसयट्ठता “भेसह” ओमहं, तं दाहि त्ति भे तेण कुज्जा, अतरंताण वा एस करिस्सति त्ति तेण से ममत्तं कुज्जा । अतरंतपडियरणा वा जे ताण वा असंयरंताण वट्ठिस्सति तेण वा ममत्तं कुज्जा, ममं वा गिलाणीभूयस्स वट्ठिस्सति तेण वा कुज्जा । माणसिविज्जट्ठता वा ममत्तं कुज्जा । “माणसिविज्जा” णाम मणसा चित्तिऊण ज जावं करेति तं लभति । तमेस दाहिति त्ति ममत्तं कुज्जा । “भादि” सट्ठाओ इतरो वि कुज्जा, “इतरो” णाम अगिलाणो, सो वि एवं कुज्जा । गिलाणे त्ति गतं ॥४०९॥

इदाणि पडिक्कमे त्ति दारं अस्य व्याख्या —

पगतीए संमतो साधुजोणिओ तं सि अम्ह आसणो ।

सट्ठावणणं मे वितरे विज्जट्ठा तूभयं सेवे ॥४१०॥

कोइ पासत्यो पासत्यत्तणाओ पडिक्कमिउकामो, सो एवं सट्ठाविज्जति, पगती सभावो, सभावतो तुमं मम प्रियेत्यर्थः, पगतीओ वा वणिय-लोह-कुंभकारादयो सेसि जो सम्मओ तस्स ममत्तं कीरति । साधुजोणीओ णाम साधुपासिकः आत्मनिन्दकः उद्यतप्रशसाकारी, सो भण्णति—“तुम सदाकालमेव साधुजोणिओ इदाणि उज्जम, अण्ण व सो भण्णति—“तुमं अम्ह सज्जेतिओ कुलिच्चो” य तेण ते सुट्ठु मणाओ “इतरो” पासत्यो, सो एवं अणवयणेहि सवुज्जति, संबुद्धो अणुट्ठेहि ति । पडिक्कमे त्ति गत ।

इदाणि विज्ज त्ति अस्य व्याख्या—विज्जट्ठा ‘उभयं सेवि त्ति, “उभयं” णाम पासत्य-गिहत्था, ते विज्जमतजोगादि णिमित्तं सेवेत्यर्थः ।

केती पुण एवं पठति — “विज्जट्ठा उभयं सेवे” त्ति वेज्जो गिहत्थो पासत्यो वा हवेज्ज, त भोलगेज्जा, सुह एसो गिलाणे उप्पण गिलाणकिरिय करिस्सतीत्यर्थः ।

अह्वा “उभयं वेज्जो विज्जणियल्लगा य, वेज्जस्स गिलाणकिरियं तस्स सेवं करेज्जा, वेज्जणियल्लाण वा सेवं करेज्जा, ताणि तं वेज्जं किरियं कारयिष्यंतीत्यर्थः । विज्ज त्ति गतं ॥४१०॥

इदाणि दुट्ठे त्ति दारं । अस्य व्याख्या —

परिसं व रायदुट्ठे सयं च उवचरति तं तु रायाणं ।

अण्णो वा जो पदुट्ठो सलद्धि णीए व तं एवं ॥४११॥

दुट्ठं णाम राया पदुट्ठो होज्जा, तंमि पदुट्ठे जा तस्स परिसा सा उवचरियव्वा, ओलग्गा कायव्वा इति वृत्तं भवति । जो वा तं रायाणं एगपुरिसो उवसामेहि त्ति सो वा सेवियव्वो, उवसामणलद्धिसंपण्णो वा साहू स तमेव रायाणं उवचरति, “त” तु प्रद्विष्टराजानमित्यर्थः । अण्णो जो रायवतिरित्तो भड्-भोइ आदि जइ पदुट्ठो तं पि सलद्धिओ जो साहू सो पदुट्ठवं णीए वासे सेवेज्ज । एवं पदुट्ठणिमित्तं गिहस्थेसु वि ममत्तं कुज्जा । पदुट्ठे त्ति गतं । गग्गो भावपरिग्गहो । गता परिग्गहस्स कप्पिया पडिसेवणा ॥४११॥ गतो परिग्गहो ॥३७७-४११॥

इदाणि रातीभोयणस्स दप्पिया पडिसेवणा भण्णति —

राईभत्ते चउव्विहे, चउरो मासा भवंतणुग्घाया ।

आणादिणो य दोसा, आवज्जण संकणा जाव ॥४१२॥

चउव्विहे त्ति, रातीभत्ते चउव्विहे पण्णत्ते तं जहा ।

दियागहियं दिया भुत्तं, पढमभंगो । दिया गहियं राओ भुत्तं, एस वित्तिभंगो ।

राओ गहियं दिया भुत्तं — ३, राओ गहियं राओ भुत्तं — ४ ।

एवं — चउव्विहं राईभोयणं । एतेसु चउसु वि भंगेसु चउरो मासा भवंतणुग्घाता चउगुग्गा इत्यर्थः । एत्थ दोहिं वि कालतवेहिं लहुगा पढमभंगे, सेसेसु तीसु कालतवोमएसु गुग्गा । किंचान्यत् — राओ गहभोयणे तित्थयराणं आणादिक्कमो भवति, आणाभंगे य चउगुग्गं पच्छित्तं, “आदि” ग्रहणात्तो अणवत्थमिच्छत्ते जणयति, पच्छित्तं च से चउलहुयं । आवज्जण त्ति रातो गहभोयणे अचक्खुविसएण पाणातिवायं आवज्जति जाव-परिग्गहं पि आवज्जति । संकणा जाव त्ति राओगहभोयणं करेमाणो असंजयेण पाणातिवातादिसु संकिज्जति, जह मणो एस पुरा धम्मदेसणातिसु राओ ण भुंजामि त्ति भणिऊण राओ भुंजति, एवं णूं पाणातिवातमविकरेति, जाव परिग्गहं पि गेण्हइ’ ॥४१२॥

राईभोयणे आय-संजम-विराहणा-दोसदरिसणत्थं भण्णइ —

^१ गहण ^२ गवेसण ^३ भोयण, ^४ णिसिरण सव्वत्थ उभयदोसा उ ।

^५ उभयविरुद्धगहणं, ^६ संचयदोसा ^७ अर्चिता य ॥४१३॥ दा. गा.

गहणे त्ति गहणेसणा, गवेसण त्ति गवेसणेसणा, भोयणे त्ति धासेसणा, णिसिरण त्ति पारिट्ठावणिया, सव्वत्थ त्ति सव्वेसु तेसु गहणादिसु दारेसु उभयदोसा भवंति “उभयदोसा” णाम आय-संजमविराहणा दोसा ‘तु’ सद्दो भवधारणे । राओभयविरुद्धं वा करेज्ज “उभयं” णामं दब्बं सरीरं च, दब्बे ताव खीरे अंखिलं

गेण्डेज्जा, सरीरस्स वा अकारगं गेण्डेज्जा । “संचयदोस” त्ति सव्वंमि वा भुत्तवसिट्ठे वा परिवसमाणे जे सणिहीए दोसा ते भवति, सुत्तत्थाणं अविता य ॥४१३॥

गहणे त्ति अस्य व्याख्या -

रयमाइ मच्छि विच्छ य, पिवीलिगा रस य पुप्फ बीयादी ।

विसगरकंटगमादी, गरहितविगती य ण वि देहे ॥४१४॥

रातो अंधकारे इमे दोसे ण याणति, सच्चित्तरयसा गुडियं गेण्हति, “आदि” सहाभो ससणिद्ध-मट्ठियादिहत्थेहि वा गेण्डेज्जा, मच्छियाहि वा मिस्सं गेण्डेज्जा, विच्छिएण वा वतिमिस्सं गेण्हति, मक्कोडि-यादिहि वा वतिमिस्सं गेण्हति, रसएहि वा ससत्तं, पुप्फेहि वा वलिमादि सच्चित्तं गेण्डेज्जा, बीएहि सालिमादीहि परिवासिय गेण्डेज्जा । विसगरेहि वा छुत्तं गेण्डेज्जा, अणेयाणं उवविसदव्वार्णं णिगरो अकालघायगो “गरो” मण्णति, कंटगं वा ण पस्सति, “आदि” सहाभो अट्ठियसक्करा ण पस्सति, गरहित विगतीभो मज्जमसादिआ य अणुकपपट्ठिणीयणाभोगेण विज्जमाणा ण देहति ण पदयतीत्यर्थः । गहणे त्ति दारं गतं ॥४१४॥

इदार्णि गवेसण त्ति अस्य व्याख्या -

साणादीभक्खणता, मक्कोडग-कंटविद्धसंकाए ।

उवग-विसमे पडगं, विगलिदिय आयघातो वा ॥४१५॥

रातो पिंडं गवेसमाणो साणादिणा भक्खिज्जति, “आदि” सहातो विरयसियालाति-दीवियादीहि, मक्कोडेण वा डक्को कंटगेण वा विद्धो सप्पं संकनि, संकाविसं से उल्लसति ।

अहवा दीहादिणा डक्को मक्कोड-कंटए संकति, किरियं ण करेति । आयविराहणा से भवति । उवगो खड्डा कुसारे वा, तत्थ पातो विराहिज्जति । विसम निण्णोण्णतं तत्थ पडति, अंधकारे वा विगलिदिए वा घाए ति । साणादिसु आयघातो अभिहिय एव ॥४१५॥

अहवा आयघातो इमो -

गोणादी व अभिहणे, उग्गमदोसा य रत्ति ण विसोधे ।

दव्वादी य ण जाणे, एमादि गवेसणा दोसा ॥४१६॥

गोणो अंधकारे अविस्समाणो अभिहणेज्ज । “आदि” सहातो महिसादि । राभो य अंधकारे उग्गमदोसा ण सोहेति । अंधकारे य दव्वं ण जाणति, किं ग्राह्यं अग्राह्यं, भव्यं अभव्यं, पेयं अपेयं, चैव वंदणगादिस्सत्तं ण याणति । गोणाइयाणं वा णिग्गम-पवेसं ण याणति । कालतो देसकालं ण याणति । भावभो चियत्ताचियत्तं ण याणति, एवमादिया राभो गवेसणदोसा भवति । गवेसणे त्ति दारं गतं ॥४१६॥

इदार्णि भोयणे त्ति दारं -

कंटट्ठि मच्छि विच्छुग, विसगर कंदादिए य भुजंतो ।

तमसंमि उ ण वि जाणे, उमयस्स य णिग्गिणे दोसा ॥४१७॥

रातो अंधकारे कंटगं कवलेण सह भुजति, तेण गले दिट्ठि-य, अट्ठगो वा समाति, एवं अट्ठि, मच्छिगाए वग्गुलीवाही भवति ; विच्छिगेण आयविराहणा संजमविराहणा य ; विसगरादिसु आयविराहणा । कंद-पत्त-पुप्फ-बीयाणि वा अंधकारे अयाणंतो भुजति । भुजणे त्ति दारं गतं ।

णिसिरणे त्ति दारं -

अहवा - आहार णिहारोऽभिहिते । उभयस्स य णिसिरणे दोस त्ति "उभयं णाम काइयं सण्णा, णिसिरणं वोसिरणं तत्थ आय-सजमदोसा भवन्ति ।

अहवोभयं भत्तपाणं - अहवा - भत्तपाणं च एकं काइये, सण्णा य एकं, एवं उभयं । णिसिरणे त्ति गयं ॥४१७॥

“उभयविरुद्धं गहणे” त्ति दारं भण्णति -

संजमदेहविरुद्धं, ण याणती ठवित संणिधी दोसा ।

दियरातो य अडन्ते, सुत्तत्थाणं तु परिहाणी ॥४१८॥

संजमो सत्तरसप्पगारो, तस्स विराहणं दव्वं अकल्पकमित्थयं । देहं सरीरं, तस्स वा अकारणं ण याणति, अंधकारे इति वाक्यशेषम् । उभयविरुद्धे त्ति गतं ।

संचयदोसे त्ति दारं भण्णति -

ठविए संणिहि दोसो, रातो अडिऊण एयहोसपरिहरणत्थं दिवा भोक्ष्यामीति स्थापयति, मुक्त्वा-वशिष्टं वा तत्थ संणिहिदोसा भवन्ति । “संनिहिदोसा” लेवाडय परिवासपरिगहो य, पिपीलिकादीण य मरणं, उभरणे तक्कतंपरंपर उवघाओ, पलुट्टे छक्काओवघातो, अहिमातिणा वा जिधिते आतोवघातो, एवमादी । संणिहिदोसे त्ति गयं ।

अचित्तये त्ति दारं भण्णति—दियरातो य पच्छद्वं । दिया राओ य भत्तपाणमिदं अडमाणस्स सुत्तत्थयोः परिहाणी, अगुणत्वात् । गया रातीभोयणस्स दप्पिया पडिसेवणा ॥४१९॥

इदाणि कप्पिया भण्णति -

अणभोगे गेलण्णे, अद्धाणे दुल्लभुत्तिमड्डोमे ।

गच्छाणुकंपयाए, सुत्तत्थविसारदायरिए ॥४१९॥ द्वा. गा.

अणाभोगेण वा रातीभुत्तं भुंजेज्जा । गेलणकारणेण वा । अद्धाणपडिवण्णा वा । दुल्लभदव्वदुता वा । उत्तिमदुपडिवण्णो रातीभत्तं भुंजेज्जा । ओमकाले वा, गच्छाणुकंपयाए वा रातीभत्ताणुणा । सुत्तत्थ विसारतो वा रातीभत्ताणुणा । एस संखेवत्थो ॥४१९॥

इदाणि एक्केक्कस्स दारस्स विस्तरेण व्याख्या क्रियते ।

तत्थ पढमं अणाभोगे त्ति दारं -

लेवाडमणाभोगा, ण धोत परिवासिमासए व कयं ।

धरति त्ति व उदितो त्ति व गहणादियणं व उभयं वा ॥४२०॥

पत्तमवंधादीसु लेवाज्जं अणाभोगा ण धोतं ह्वेज्जा । एवं से रातीभोयणस्सतीचारो होज्ज ।

अहवा - पढमभोगेण रातीकयादि परिवासितं अणाभोगा आसए कतं होज्ज, असत्यनेनेति “आसयं” मुखमित्थयं, “कयं” मुखे प्रसितमित्थयं । धरइ त्ति आदित्थ, एस दुतियभंगो गहितो । उदितो त्ति व आदित्थ, एस तनियभंगो गहितो । गहणादियणं व त्ति धरति त्ति व गहणं करेति, दुतियभंगो, उदित्ति य

आदियणं करेति, ततियभंगो । उभयं वा “उभयं” नाम गृहणं आदियणं च करेति रातो अणाभोगात् । एवं चउसु वि भंगेसु अणाभोगासो रात्रीभोजन भवेत्यर्थः । अणाभोगे त्ति दारं गतं ॥४२०॥

गेलण्णे त्ति दारं । अस्य व्याख्या -

आगाढमणागाढे, गेलण्णादिसु चतुक्कभंगो उ ।

दुविहंमि वि गेलण्णे, गहणविसोधी इमा तेसु ॥४२१॥

गेलणं दुविहं—आगाढं अणागाढं च, “आदि” सदातो अगिलाणो वि पढमवितियपरिसहेहि अभिभूतो, एवमादि कज्जेसु चतुक्कभंगो “चउभंगो” नाम दिया गहिय दिया भुत्तं च्छ । तु सद्दो अवधारणे । दुविहं मि वि आगाढाणागाढगेलण्णे । गहणविसोधी इमा तेसु त्ति जहा आगाढे वा गहणविसोही वक्ष्यामीत्यर्थः ॥४२१॥

तत्थ पढमभंगं ताव भणामि -

वोच्छिण्णमडंबे, दुल्लहे व जयणा तु पढमभंगेणं ।

सुल्लाहिअग्गितण्हादिएसु वित्तिओ भवे भंगो ॥४२२॥

वोच्छिण्णमडंबं नाम जत्थ दुज्जोयणवन्तरे गामघोसादी णत्थि, तत्थ तुरित्ते कज्जे ण लब्भति, अतो तत्थ छिण्णमडंबे ओसहणो परिवासिज्जति । एव एवमादिसु कज्जेसु जयणा पढमभगेण कज्जति ।

इयाणि वित्तियभंगो कहिज्जति -

कस्सति उक्कोउअं सुलं तं ण जज्जति कं वेलं उदेज्ज, अतो सुलोवसमणोसहं सद्धपच्चयं दिया गहियं रातो दिज्जति, एवं अहिणा वि डक्के, अग्गिए वा वाहिमि उत्तिण्णे, तिण्हा तिसा ताए वा रातो अणाहियासियाए उदिण्णाए, “आदि” सदातो अणाहियासियसुद्धाए वा भत्तं दिज्जेज्जा, विस-विसुयग-सज्ज-वसता वा वेप्पति । एवमादिसु वित्तितो भवे भंगो ॥४२२॥

इदाणि ततितो भण्णति -

एसेव य विवरीओ ततिय चरिमो तु दोण्णि वी रत्ति ।

आगाढमणागाढे पढमो सेसा तु आगाढे ॥४२३॥

एसेव वित्तिय भंगो विवरीतो ततिय भंगो भवति, कहं ? रातो गहियं दिया भुत्तं, तं च सीरादि दिवसतो ण लब्भति गत्ति लब्भइ, अतो रातो वेत्तुं दिया जाए वेलाए कज्जं ताए वेलाए दिज्जति, अह विणस्सति ताहे कट्ठिउं ठविज्जति, एत्थ ततियभंगो । एतेसु चेव सुलादिसु संभवति । चरिमो पच्छिमभंगो, दोण्णि वि त्ति गहणभोगा, तु शब्दो रात्री गृहणभोगावधारणे, एतेसु चेव सुलादिसु संभवति । एतेसि चउहं भगणं पढमभंगो आगाढगेलण्णे अणागाढगेलण्णे य संभवति, सेसा तिण्णि भंगा णियमा आगाढे भवतीत्यर्थः । गेलण्णे त्ति गतं ॥४२३॥

इदाणि अद्धाने त्ति -

पडिसिद्ध समुद्धारो गमणं चउरंग दवियजुत्तेणं ।

दाणादिवाणिय समाउलेण दियभोगिसत्थेणं ॥४२४॥

पडिसिद्धि त्ति उद्दरे सुभिक्षे सचरंताण अतिवात्तियाण अभावे अद्धानपच्यज्जगं पटिमिदं । समुद्धारो त्ति अणुणा, कहं असंचरताण जोगपरिहाणी भवेज्ज ? अतिवात्तकारणसु वा समुत्पण्णसु

अद्वाणपव्वज्जणं होज्ज, एस समुद्धारो । अद्वाणे पुण गमणं कारणे जता कज्जति तदा चउरंगं दविय जुत्तेणं सत्थेणं गंतव्वमिति, “चउरंगं” अश्वा गोः सगड पाइक्का, “जुत्त” ग्गहणं चतुर्णामपि समवायप्रदर्शनार्थं, दवियजुत्तेणं वा दविणं असणादि ।

अहवा — तंदुला णेहो गोरसो पत्थयणं ।

अहवा — गणिमं १ धरिमं २ मेज्जं ३ पारिच्छ ४ ।

गणिम — जं दुगाइयाए गणणाए गणिज्जति, तं च हरीसकीमादि ।

धरिमं — जं तुलाए धरिज्जति, जहा मरिच-पिप्पली-सुंठिमादि ।

मेज्जं — जं माणेणं पत्थगमातिणा मितिज्जति, तं च तंदुल-तेल्ल-धयमादि ।

पारिच्छं — जं परिच्छिज्जति, तं च रयणमादि ।

दाणादि ति दाणसद्वादिहिं समाउलेण सत्थेण गंतव्वं । ‘आदि’ सद्दातो अविरयसम्महिंठि महियाणुव्वया य वेप्पंति । सो य सत्थो जति दिया भुंजति तो गंतव्वं, ण रात्रो भोजनेत्यर्थः । एरिसेणं सत्थेणं वच्चंति ॥४२४॥

उग्गमादिसुद्धं आहारंता वच्चंतु, इमेहिं वा कारणेहिं पज्जसं न लब्भति —

पडिसेधे वाधाते, अतियत्तियमादिएहि खइते वा ।

पडिसेहकोऽतियंतो करेज्ज देसे व सव्वे वा ॥४२५॥

पडिसेह ति कोत्ति पडिणीतो सत्थे पभू अतियत्ती वा पडिसेहं करेज्ज, “पडिसेहो” णिवारणा, “मा तेसिं समणाणं भत्तं पाणणं वा देह,” एगतरणिवारणं एसो, उभयणिवारणं सव्वणिसेहो । पच्छद्व पडिसेहस्स वक्खणं भणियं । वाधाए ति अंतरा वच्चंताण वरिसिउमारद्धं, सत्थणिवेसं च काउं ठितो सत्थो, ते एवं दीहकालेण णिट्ठितं संबलभत्तं, आतियत्तिएहि वा बहुहि खइतं, “आदि” सद्दातो चोरेहि वा मूसितं, भिल्लपुलिदादीहिं वा अद्वेक्षियं ॥४२५॥ एवमादिएहिं कारणेहिं अलब्भमाणे इमा जयणा —

ओमे तिभागमद्धे, तिभागमायंबिले अभत्तडे ।

छट्ठादेगुत्तरिया, छम्मासा संथरे जेणं ॥४२६॥

ओमे ति वत्तीसं कीर कवला पुरिसस्साहारो कुच्छिपूरओ भणिओ । सो य एगकवलेण दोहिं तिहिं वा ऊणो लब्भति । तेणेवच्छउ, मा य अणेसियं भुंजउ । तिभागो ति आहारस्स तिभागो, सो य दसकवला दोयकवलस्स तिभागा, तेण तिभागेण ऊणो आहारो लब्भति, ते य एक्कवीसं कवला कवल त्रिभागश्चेत्यर्थः । तेणेवच्छउ, मा य अणेसियं गेण्हउ । अद्वे ति अद्वं सोलसकवला आहारस्स, जदा ते सोलसकवला लब्भंति तदा तेणेवच्छउ, मा य अणेसियं भुंजउ । तिभागे ति तिभागो चेव केवलो आहारस्स लब्भति, तेणेवच्छउ, मा य अणेसणीयं गेण्हउ । एस गमो खंजणसहितोऽभिहितः । आचाम्सेज्जेवमेव, उभयेऽप्येवमेव । जता पुण सो वि तिभागो ऊणो लब्भति ण वा किंचि वि लब्भति तदा अभत्तट्ठं करेति ।

अण्णे पुणराचार्या इदं पूर्वार्द्धमन्यथा व्याख्यानयन्ति — “ओमे” ति किंचोभोदरिया पमाणपत्तोभोयरिया य गहिता, एग-दु-ति-कवलेहिं ऊण भोती किंचोभोदरियाभोती भण्णति, चउवीसं कवलाहारी पमाणपत्तोभोयरिया भोती भण्णति । “तिभागे” ति चउवीसाए अ तिभागो अट्ठकवला, तेण— ऊणिया चउवीसा सेसा सोलसकवला, ते परं लद्धा, तेणेवच्छउ, मा य अणेसणीयं भुंजउ । “अद्वे” ति चउवीसाए

अद्वं दुवालस, तेणेवच्छड, मा य अणेसणीयं भुंजत । “तिभागे” ति चउवीसाए तिभागे अट्टकवला, ते लद्धा, तेणेवच्छड, मा य अणेसणीयं भुंजत । एस वंजणसहिते कमो, “आयविले” वि एसेव, मीसे वेसेव । सब्बहा अलब्भमाणे ‘चउत्थ’ करेउ, मा य अणेसणीयं भुंजत । चउत्थपारणदिवसे उग्गमादिदोससुद्धस्स वत्तीसं कवला भुंजत । वत्तीसाए अलब्भमाणेसु एग्गणे भुंजत जाव एग लंबणं भु जिऊण अच्छड, मा य अणेसणीयं भुंजत । तंमि पारणदिवसे सब्बहा अलब्भमाणे छट्ट करेउ, मा य अणेसणीयं भुंजत । एगुत्तरिय ति एव छट्टपारणए वि वत्तीसातो जाव सब्बहा अलब्भमाणे अट्टमं करेउ । एवं एग्गुत्तरेणं ताव पेयं जाव छम्मासा अच्छड उववासी, मा य अणेसणीयं भुंजत । एसा संथरमाणस्स विही । असंथरे पुण जेण सथरति सच्चित्ताचित्तेण सुखासुद्धेण वा भुंजतीत्यर्थः ॥४२६॥

एसेव गाहृत्यो पुणो गाथाद्वयेन व्याख्यायतेत्यर्थः -

वत्तीसादि जा लंबणो तु खमणं व ण वि य से हाणी ।

आवासएसु अच्छड, जा छम्मासा ण य अणेसिं ॥४२७॥

वत्तीसं लंबणा आहारो कुक्षिपूरणो भणिमो । जति ण लब्भति पडिपुण्णमाहारो तो एग्गणे भुंजत, एवं एगहाणीए-जाव-एगलंबणं भुंजत, मा य अणेसियं भुंजत । तंमि वि अलब्भमाणे खमणं करेउ । वा विकप्पदर्शने, कः पुनः विकल्प ? उच्यते, खमणं सिय करेति सिय णो करेति ति विकप्पो । जइ से आवस्सग-जोगेसु परिहाणी तो ण करेति खमणं, अहावस्सयपरिहाणी णत्थि तो उववासी अच्छड जाव छम्मासा ण य अणेसणियं भुंजत ॥४२७॥

एस गमो वंजणमीसएण आयंजिलेण एसेव ।

एसेव य उभएण वि, देसीपुरिसे समासज्ज ॥४२८॥

एसो ति जो वत्तीसं लंबणादिगो भणितो, गमो प्रकारो, एस वंजणमीसएण भणिमो, वंजणं उल्लणं दधिगादि, तेण उल्लियस्स, एवं स प्रकारोभिहितेत्यर्थः । आयंजिलेण एसेव गमो असेसो द्दुब्बो । एसेव य उभएण वि गमो द्दुब्बो । उभयं नाम अद्व-तिभागाति वंजणजुत्तस्स लब्भति सेसं आयंजिल, एवं उभएण वि कुक्षिपूरणो आहारो भवतीत्यर्थः । देसीपुरिसे समासज्जति—जति संधवाति देसपुरिसो आयंजिलेण ण तरति तस्स वंजणमीसं दिज्जति, जो पुण कौकणादि देसपुरिसो तस्स आयंजिल दिज्जति । एसा पुरिसेसु भोगणकाले जयणा भणित्ता । एवमलब्भमाणे चित्तिसवयणोभयजुत्तस्स अणेसियं परिहरंतस्स छम्मासा अंतरं दिहुं ॥४२८॥

~ तस्स पारणे विही भणति -

छम्मासियपारणए, पमाणमूर्णं व कुणति आहारं ।

अवणेत्ता वेक्केक्कं, णिरंतं वच्च भुंजंतो ॥४२९॥

छम्मासियस्स पारणए सति लामे भत्तस्स पमाणजुत्तं आहारं आहारेइ, ऊर्णं वा आहारं आहारेति । अहं ण लब्भति एसणिज्जो कुच्छिपूरतो आहारो तो एगकवल्लो अच्छड छम्मासियपारणे । एवं जाव एगक-वलेणा वि अच्छड, मा य अणेसणियं भुंजत । अवणेत्तावेक्केक्कति - अहं एवं जाणमि जहा असति भत्तलामस्स सति वा भत्तलामे छम्मासिगखमणेण मम आवस्सयपरिहाणी भवेज्ज तो छम्मासियखमणं मा करेतु । छम्मासा एगदिवसूणा खवयतु । जति तहवि परिहाणी तो दोहि ऊणो खमउ, एवं एक्केक्कं दिवसं अवणेत्ता जाव चउत्थ करेउ । जति तहवि से आवस्सयपरिहाणी तो णिरंतं वच्च भुंजंतो । तत्थ वि पुब्बं आयंजिलेण णिरंतं

वच्च भुंजतो । अहं से देसीपुरिसे समासज्ज ण खमति आयंविंलं तो जावतियं खमति तावतियं भुंजउ, सेसं वंजणसहियं भुंजउ । अहं तं वि से ण खमति तो सब्बं चिय वंजणसहितं णिरंतरं वच्च भुंजतो । एस विहो पुव्वक्खातो ॥४२१॥

एत्थ विद गाहापुव्वद्वं मावेतव्वं -

आवासगपरिहाणी, पडुपण्णे अणागते व कालंमि ।

गच्छे व अप्पणो वा, दुक्खं जीतं परिच्चइउं ॥४३०॥

अहवेवं गाहा समोआरेयव्वा - जति से आवस्सगपरिहाणी णत्थि ओमेणेसणियं भुजंतस्स तो मा अणेसणीयं गेण्हतु ।

अतो भण्णति "आवस्सग" गाहा ।

अवस्सकरणीएसु जोएसु जति से परिहाणी णत्थि पडुपण्णागते काले तो तेणेवेसणीएण जहा लाभं अच्छतु, मा य अणेसणीयं भुंजतु ।

अहं पुण एवं हवेज्ज - गच्छस्स वा आवस्सगपरिहाणी होज्जा, आयरियस्स वा अप्पणो वा आवसगस्स परिहाणी हवेज्ज, दुक्खं वा बुभुक्षिणीहं जीवियचागो कज्जति अतो अणेसणीयं पि वेप्पति ॥४३०॥

"गच्छे व अप्पणो" वा अस्य व्याख्या -

गच्छे अप्पाणंमि य, असंथरे संथरे य चतुभंगो ।

पणगादि असंथरणे, दुकोडि जा कम्म णिसि भत्तं ॥४३१॥

आयरिओ अप्पणा ण संथरति गच्छो वा ण संथरति, एवं चतुभंगो कायव्वो । एत्थ चरिमभंगे णत्थि । तिसु आदिमभंगेसु असंथरे इमो विहो भण्णति - जावतियं सुद्धं लवमति तावतियं वेत्तुं सेसं असुद्धं अज्झपूरयं गेण्हतु । सब्बहा वा सुद्धालंमे सब्बमणेसियं गेण्हतु । पुव्वं विसोहिकोडिए । जं तं असुद्धं अज्झपूरयं गेण्हति । सब्बं वा असुद्धं तं काए जयणाए ? भण्णति - इमाए, "पणगादि" पच्छदं । सब्बहा असंथरणे पणगकरणं गेण्हति, "आदि" सद्दातो दस-पण्णरस-वीस-भिण्णमास-मास-चउम सेहि य लहुगुणेहि । एस कम्मो दरिसिओ ।

अहंवा वितियक्कमप्यदरिसणत्थं भण्णति - "दुकोडि ति" विसोहिकोडी अविसोहिकोडी य । पुव्व-पुव्वं विसोहिकोडीए वेत्तव्वं पच्छा अविसोहिकोडीए । एवं दोसु वि कोडीसु पुव्वं अप्पतरं पायच्छित्तट्ठाणं भयंतेण ताव णेयव्वं जाव कम्मंति आधाकम्मकेत्यर्थः । जया पुण पि अहाकम्मं पि ण लवमति तदा णिसिभत्तंपि भुंजति अद्धानपक्क्यो ति वुत्तं भवति ॥४३१॥

"पणगादि असंथरणे" ति अस्य व्याख्या -

एसणमादी भिण्णो संजोगा रुद्ध परकडे दिवसं ।

जतणा मासियट्ठाणा आदसे चतुल्लह ठाणा ॥४३२॥

"एसणे" ति एसणा गहिता, "आदि" सद्दातो उप्पायणउग्गमा वेप्पंति । भिण्णो ति भिण्णमासो गहितो । 'संजोग' ति पणं दस जाव भिण्णमासो, एतेसि संजोगा गहिता । 'रुद्धो' ति रुद्धरं महादेवायतन-मित्यर्थः । परकडे ति 'परा' गिहत्था, 'कड' णिट्ठियं, तेसि गिहत्थाण कडं परकडं परस्योपसाधितमित्यर्थः । 'दिवस' ति सद्दातिघरेसु दिवसणिवेदितं गृहीतव्यमित्यर्थः । तदुपरि जयणा मासियट्ठाणेसु सज्जेसु कायव्वा ।

जाहे मासद्वान् भतीतो भविष्यति तदा चचलद्वान् पत्तस्स आदेशांतरेण ग्रहणं भविष्यतीत्यर्थः । एस संखेवेण भणितो गाहत्यो ॥४३२॥

इदार्णि एतीए गाहाए वित्थरेणत्थो भण्णति -

“एसणे” ति अस्य व्याख्या -

ससणिद्ध-सुहुम-ससरक्ख-वीय-घट्टादि पणग संजोगा ।

जा तं मिण्णमतीतो, रुद्धादिणिकेयणे गेण्हे ॥४३३॥

एसणाए आदि सहाओ उग्गमो उप्पायणा वेप्पति । एतेसु जत्थ जत्थ पणगं तेणं पुब्बं गेण्हति । ससणिद्धं ति हत्थो उद्वेण ससणिद्धो । सुहुम ति सुहुमपाहुडीया । ससरक्ख ति सन्निवत्तपुद्धविरएण वच्च हत्थो मत्तो वा उग्गुं वित्तेत्यर्थः । वीजं सालिमादी, तस्संघट्टेण पाहुडीयां सद्धा, “आदि” सहातो परित्ताए मीसे परंपरणिक्खित्ते इत्तरद्विया य वेप्पंति । पणगं ति एतेसु सव्वेसु जहुद्धिद्वेसु पणगं भवतीत्यर्थः । संजोग ति जाहे पणगेण पज्जत्त लब्धमति ताहे जावतित्त पणगेण लब्धमति तावतित्त वेत्तुं, सेसं दसरातिदियदोसेण दुट्ठं अज्झवपूरयं गेण्हति । पचराइदियदुट्ठं जाहे सव्वहा ण लब्धमति ताहे सव्व दसरातिदियदोसेण दुट्ठं गेण्हति । तं पि जया पज्जत्तं ण लब्धमति तया पण्णरसराइदियदोसेण दुट्ठ अज्झवपूरय गेण्हति । जया दसराइदियदोसेण दुट्ठं सव्वहा ण लब्धमति तया सव्वं चैव पण्णरसराइदियदोसेण दुट्ठं गेण्हति । जता तं पि पज्जत्तं ण लब्धमति तदा वीसरातिदियदोसेण दुट्ठ अज्झवपूरय गेण्हति । एव हेट्ठित्तपव मुंचमाणेण चवरिमपदेण अज्झवपूरयतेण ताव जेयव्वं जाव सव्वहा मिण्णमासपत्ते ।

एवं गाहापुव्वद्धे वक्खाते सीसो पुच्छति - “ससणिद्धादिसु पणगसभवो विट्ठो दसादिग्गण मिण्णमासपज्जवसाणाण ण कुओ वि पिठपत्तारे आव ति विट्ठा, कहं पुण तदोसोवसित्ताए मिक्खाए ग्रहणं हवेज्ज ? ।

आयरियाह - सयोगात् ससणिद्धेण पणगं भवति । ससणिद्धेण ससरक्खेण य दसरातं भवति, ससणिद्धेण ससरक्खेण वीयसंघट्टेण य पण्णरसरातिदिया भवति । ससणिद्धेण ससरक्खेण वीयसंघट्टेण सुहुम-पाहुडीयाए य वीसतिरातिदिया भवति, ससणिद्धेण ससरक्खेण वीयसंघट्टेण सुहुमपाहुडीयाए इत्तरद्विएण य मिण्णमासो भवति । एव दसादिग्गण सभवो भवतीत्यर्थः । “रुद्धे” ति अस्य व्याख्या रुद्धादि णिकेयणे गेण्हइ, रुद्धरे महादेवायतनेत्यर्थः । “आदि” सहातो मातिधरा दिव्वदुग्गादिएसु जाणि उवाचिग्गणि णिवेदिताणि संवरातिसु पुंजकडाणि उग्गम्यहम्मियाणि ताणि पुव्व मासलहु दोसेण दुट्ठाणि गुण्हातीत्यर्थः ॥४३३॥

“परकडे दिवस” ति अस्य व्याख्या -

ताहे पलंबभंगे, चरिमतिए परकडे दिया गिण्हे ।

ताहे मासियठाणातो आदेसा इमे होंति ॥४३४॥

पुव्वद्धं ताहे ति जाहे रुद्धरादिसु ण लब्धमति ताहे पलंबभंगे, चरिमतिगे ति पलंबभगा चउरो पलंबसुत्ते वक्खाणिता, ते य इमे - भावओ अभिण्णं दव्वतो अभिण्णं, भावओ अभिण्णं दव्वओ मिण्णं, भावतो मिण्णं दव्वओ अभिण्णं, भावओ मिण्णं दव्वतो मिण्णं—इ । एतेसि चचण्हं अंगाणं पुव्वं चरिमभगे गहण करेति, पच्छा ततियभगे । परकडे ति “परा” श्रुत्स्या, “कडे” ति निष्ठिता पक्खा इत्यर्थः, तेसि गिहत्थाणं कडा परकडा, ते दिया गेण्हंति ण रात्रावित्थर्थः । तस्य पुव्वं अं भत्तमीसोवक्खड तं गेण्हति, पच्छा अभीसोव-

क्वडं एतेसि असतीए अणुवक्खडियं पि चरिमतइएसु भंगेसु गेण्हंति । एएसि असतीते जयणा 'मासियट्टाणा य ति' — जाणि पिडपत्थारे उहेसियादीणि मासलहुट्टाणाणि तेसु सब्बेसु जहा लाभं जयइव्वं घडियव्वं गृहीत-
व्यमित्यर्थः । "दुकोडि" ति जं पुव्वभणियं तस्सेयाणि कमपत्तस्स अत्थफासणा कज्जति—जाहे मासलहुट्टाणा
विसोहि कोडिए ण लब्भति ताहे विसोहिकोडीए चेव मासगुरुणा गेण्हंति । जाहे तेण वि ण लब्भति ताहे
अविसोहिकोडीए मासगुरुणा गेण्हंति । एवं जया संव्वाणि मासगुरुठाणाणि अतीतो भवति "ताहे मासि य"
गाहा पच्छदं । ताहे मासियट्टाणाओ परतो आदेसा इमे होति "आदेसा" विकप्पा इत्यर्थः ॥४३४॥

२ "एसणमादि" ति अस्याप्यादि शब्दस्य भाष्यकारो व्याख्यां करोति —

आदिग्गहणेणं उग्गमो य उप्पादणा य गहिताइं ।

संजोगजा तु बुद्धी, दुग्गमादी जाव भिण्णो उ ॥४३५॥

पुव्वदं कंठं । "संजोग" ति अस्य व्याख्या—संजोगजा उ गाहापच्छदं गतायं । विशेषो
व्याख्यायते — बुद्धी दुग्गमादि ति पण्णेण समाणं दसमादी जाव भिण्णमासो ताव सब्बपदा चारेयव्वा ।
एवं जाव वीसाभिण्णमासो य चारेयव्वो । पच्छा एएसि चेव तिगसंजोगो दहुवो, ततो पच्छा चउपंचसंजोगो
वि कायव्वो ॥४३५॥

३ "आदेसे चउलहुट्टाण" ति अस्य व्याख्या —

इंदिय सलिंग णाते, भयणा कम्मेण पढमवित्तियाणं ।

भोयण कम्मे भयणा, विसोहि कोडीतरे दूरे ॥४३६॥

जाहे सब्बहा मासगुरुं अतीतो ताहे चउलहुट्टं अठ्ठणं पत्तो । तत्थ जाणि पिडपत्थारे उहेसिय-
कियगड-तीतणिमित्तं कोहादिसु य जाहे संव्वाणि चउलहुट्टाणि अतीतो ताहे इमे आदेसा भवन्ति इंदिए ति
वेत्तिदिया-जाव-पंचेदिया वेप्पंति । सलिंगे ति रयहरण-मुहपोत्तिया-पडिग्गहादि धारणं सलिंगं भण्णति ।
णाते ति कं पि य विसए गज्जंति "समणा भगवंतो जहा मंसं ण खायति," कम्हियि पुण "एस मंसमक्खाभ-
क्खविचार एव णत्थि" । भयणंति सेवणा । कम्मे ति अह्माकम्मेत्यर्थः । पढमवित्तियाणं ति जे पुव्वं पलंवमंगा
चउरो रइता तेसि पढमवित्तियभंगाण इत्यर्थः । भोयणे ति अट्टाणकप्पो रात्रीभोजनमित्यर्थः । कम्मेण
अह्माकम्मेण, भयणा सेवणा, विसोहि ति अप्पं दुट्ठं, कोडिरिति अंसः विसुट्टाण कोडी "विसोहिकोडी"
अप्पतरदोसदुट्ठा इत्यर्थः । इतरं णाम अह्माकम्मं, दूरे ति विप्रकृष्टाध्वानेत्यर्थः । एस गाहा अवसरत्थो ॥४३६॥

इदाणि एतासे गाहाए अत्थपदेहिं फुडतरो अत्थो भण्णति —

"इंदिय-सलिंगणाए भयणा कम्मेण" अस्य व्याख्या — वेदंदिद्याणं पिसियग्गहणे चउलहु भवति,
अह्माकम्मे चउगुरु भवति ।

एत्थ कतरेण गेण्हउ ? अतो भण्णति —

लिंगेण पिसितग्गहणे, णाते कम्मं वरं ण पिसितं तु ।

वरमण्णाते पिसितं, ण तु कम्मं जीवघातो ति ॥४३७॥

गाए ति जत्थ गज्जंति जहा — "एते समणा मंसं ण खायति" तत्थ सलिंगेण पिसिते वेप्पमाणे
उट्ठाहो भवति, अतो वरं अहोक्कम्मं ण पिसियं तु । "वरमण्णाए" पच्छदं, जत्थ पुण गज्जंति जहा — "एते

मंसं ण स्थायंति वा” तत्थ वरतरं पिसियं परिणिद्धियं, ण अहाकम्मं सज्जो जीवोपघ तत्त्वात् । एवं पिसि-
यग्गहणे दिट्ठे पुब्बं वेइदियपिसितं वेतव्वं, तत्सासति तेइदियाण, एवं असतीते-जाव-पंचेदियाण पिसितं ताव
णेयव्वं । उक्कमेण पुण गेण्हत्तस्स चउलहुआ पच्छित्तं भवति, ते य तवकालविसेमिया ॥४३७॥ “इदिय
सल्लिग णाते भयणा । पढमवित्तिताणं” ति अस्य व्याख्या - वेइदियायि पिसिते चउलहुआ, परित्तवणस्सइकाइ-
यस्स पढम-वित्तितेसु भगेसु चउलहुयं चैव ।

एत्थ कतमेण गेण्हउ ? अतो भण्णति -

एवं चिय पिसितेणं, पलंबभंगाण पढमवित्तियाणं ।

णिसिमत्तेण वि एवं, णाताणात्त भवे भयणा ॥४३८॥

एवं चेव अवाशिष्टावधारणं कज्जति । जहा पिसियकम्माण गहणं दिट्ठं तद्देव पिसियस्स पलंबभंगाण
य पढम-वित्तियाणं दट्ठव्वं । च सहो अवधारणाविसेसप्पवरिसणे । को विसेसो ? भण्णति, पलवभगेसु पुब्बं
वित्तियभगे गेण्हति पच्छा पढमभगे, जाहे परित्तेण ण लब्धमिति ताहे अण्णति, एवं चेवग्गहणं करेति ।

“इदियसल्लिगणाए भयणा - भोयणे” ति अस्य व्याख्या - वेइदियाइपिसियग्गहणे चउलहुयं
अट्ठाणकप्पभोयणे चउगुत्थ, एत्थ कतरेण वेत्तव्वं ? अतो भण्णति - णिसिमत्तेण वि एवं पच्छदं । जहा
पिसियकम्माण गहणं दिट्ठं एवं पिसिय-णिसिमत्ताण वि दट्ठव्वमिति । णाताणात्ते भवे भयणा, गतार्थं
एवायं पादस्तथाप्युच्यते - जत्थ साहू णज्जंति जहा “मंसं ण स्थायंति” तत्थ वर अट्ठाणकप्पो, ण पिसिय,
जत्थ पुणो ण णज्जति तत्थ वरं पिसितं, ण णिसिमत्तं मूलगुणोपघातत्वात् गुत्तरप्रायश्चित्तत्वात् च । “भयणा”
सेवणा एवं कुर्यादित्यर्थः । “इदिय” ति अर्थ-पद व्याख्यात ॥४३८॥

इदार्णि “भयणा कम्मेण पढमवित्तियाणं” अस्य व्याख्या - कम्मस्स य पलंबभंगाण य
पढम-वित्तियाण भयणा कज्जति ।

अतो भण्णति -

एमेव य कम्मेण वि, भयणा भंगाण पढमवित्तियाणं ।

एमेवादेसदुगं, भंगाणं रात्तिमेत्तेणं ॥४३९॥

जहा पिसियकम्माइयाण णाताणात्तादेसदुगेण भयणा कया एवं कम्मपलंबभंगाण य आदेसदुएण
भयणा कायव्वा । के पुण ते दो आदेसा ? भण्णति - भूत्तरगुणाणुपुब्बि पच्छिस्ताणुपुब्बि य । उत्तर-
गुणोवघायमंगीकाऊण वरं अहाकम्मिय, ण वित्तियपढमभगेसु परित्ताणंतापलवा, मूलगुणोपघातत्वात् । अह
पच्छिस्ताणुपुब्बिभगीकरेऊण तो वरतरं परित्तवणस्सति वित्तिय-पढमभंगा चउलहुगापत्तित्वात्, ण य कम्मं
चउगुगापत्तित्वात् । अह परित्तवणस्सत्तिताभाभावे साधारणग्गहणे प्राप्ते किं कम्म गेण्हउ ? किं साधारण-
वणस्सति वित्तिय-पढमे-भगेहि गेण्हउ ? कम्मं गेण्हउ, उत्तरगुणोपघातत्वात् परोपघातित्वाच्च, ण साधारण-
वावर-कलीसु भगेसु मूलगुणोपघातित्वात् स्वयं सज्जोपघातित्वाच्च ।

इदार्णि पढम-वित्तियाणं भंगाणं भोयणस्स भयणा भण्णति - एमेवादेसदुग पच्छदं । जहा
कम्मपलंबाण आदेसदुग, एवं पलवरातीभोयणाण य आदेसदुग कायव्वं । पलवभगेसु चउलहुयं रातीभोयणे

चउगुरु, दोवि एते मूलगुणोपघायगा तहावि वरतरं अद्धानकप्पो परोपघातत्वात्, ण य पल्लवभंगा सज्जघा-
तत्वात् ॥४३९॥

“भोयण कम्मे भयणा” अस्य व्याख्या — अहाकम्मीए चउगुरुं, रातीभोयणे वि चउगुरु, एत्थं
पण एगं उत्तरगुणोपघातियं एगं च मूलगुणोपघातियं, कयवं सेयंतरं ? अतो भण्णति —

कम्मस्स भोयणस्स य, कम्मं सेयं ण भोयणं रातो ।

कम्मं व सज्जघातो, ण तु भत्तं तो वरं भत्तं ॥४४०॥

‘कम्मस्स’ ति अहाकम्मियस्स, ‘भोयणस्स’ ति । रातीभोयणं अद्धानकप्प ति वुत्तं भवति । दोण्ह
वि कम्मभोयणाण विज्जमाणाणं कतरं भोयव्वं ? भण्णति—कम्मं सेयं, ण भोयणं रातो मूलगुणोपघातित्वादित्यर्थः ।

अहवान्येन प्रकारेणाभिधीयते — कम्मं पच्छद्धं । “कम्म” मिति अहाकम्मियं तं सज्जजीवो-
पघातित्वात्, अत्यंतदुष्टं, ण उ भत्तं ति “न” इति प्रतिपेवे, “भत्तं” ति रात्रीभोजनं अद्धानकप्पो, तु
सद्दो अवधारणे, किमवधारयति ? सज्जजीवोपघातकं ण भवतीत्येतदवधारयति । तो इति तस्मात्कारणात्
वरं प्रधानं रात्रीभोजनं नाधाकम्मिकेत्यर्थः ॥४४०॥

“विसोहिकोडि” ति अस्य व्याख्या क्रियते — जइ अद्धानकप्पो अहाकम्मियो तो वरं
आधाकम्मियं, ण भोयणं दु-दोषदुष्टत्वात् । अह अद्धानकप्पो विसोहिकोडिपडुप्पणो तो वरं स एव, ण कम्मं
सज्जघातित्वात् ।

अहवा — अद्धानकप्पो सकृत्घातित्वात् वरतरो, ण कम्मं तीक्ष्णघातित्वात् —

अहवा — अद्धानकप्पो चिरकालोपघातित्वात् वरतरः, ण सज्जकालोपघातित्वात् कर्म —

“इतरं दूरे ” ति अस्य व्याख्या —

अह दूरं गंतव्वं, तो कम्मं वरतरं ण णिसिभत्तं ।

अवभासे णिसिभत्तं, सुद्धमसुद्धं व ण तु कम्मं ॥४४१॥

अहेत्ययमानंत्यर्थे विकल्पे वा द्रष्टव्यः । दूरमद्धानं गंतव्वं तंमि दूरमद्धाने वरतरं आधाकम्म ण
णिसिभत्तं । कहं पुण आधाकम्मं वरतरं ण णिसिभत्तं ? अतो भण्णति—दीहमद्धानपडिवण्णयाण कोड दाणसद्धो
भणेज्ज “अहं” मे दिणे दिणे भत्तं दलयामि तं भोयव्वं, ण य वत्तव्वं जह “अकप्पं” ति । अद्धानकप्पो
अत्थि ति काउं पडिसिद्धं अकप्पियं च पड्डावितं” । ततो पच्छा दीहमद्धाने पडिवण्णया अद्धानकप्पे णिट्ठते किं
करेउ ? अतो भण्णति “दीहमद्धाने वरं आहाकम्मं, ण णिसिभत्तं” । “अवभासे पच्छद्धं अवभासे अवभासगमणे न
दूरमध्वानेत्यर्थः, तस्य वरं अद्धानकप्पो । सो पुण अद्धानकप्पो सुद्धो असुद्धो वा, “सुद्धो” वातालीसदोस-
वज्जितो, “असुद्धो” अण्णतरदोसजुत्तो, ण य कम्मं सज्जजीवोपघातित्वात् ॥४४१॥

एसेवत्थो गाहाए पट्टतरो कज्जति, जतो भण्णति —

जति वि य विसोधिकोडी कम्मं वा तं हवेज्ज णिसिभत्तं ।

वरमवभासं तं चिय ण य कम्ममभिवल्लजीवघातो ॥४४२॥

अइ वि य सो अद्वाणकप्पो विसोहिकोडीए वा गहितो—अविसोहिकोडीए वा अद्वाकम्मादि गहितो
तहा वि अद्वासगमणे वरं सो च्चिय ण य अद्वाकम्मियं, अभिवक्खजीवोपघातित्वात् ॥४४२॥

“एसणमादी भिण्णे” त्ति जा एस गाहा वक्खाणिता एसा भाष्यकारसत्का इयं तु
अद्वाहुस्वामिकृता गतार्था एव द्रष्टव्या —

एसणमादी रुद्धादि, विसोधी मूल इंदियविघाए ।

परकडदिवसे लहुओ, तन्निवरीए सयंकरणं ॥४४३॥

अह्वा — पुक्वभणियं तु ज भण्णति तत्थ कारगगाहा । पुक्व भणिओ वि अत्थो विसोवलयंभ-
णिमित्तं भण्णति “एसणमादी रुद्धादि” गतायें । विसोहि त्ति विसोहिकोडी य जहा वेप्पंति तहामिहितमेव ।
मूले त्ति पलंबभगा सूतिता जम्हा ते मूलगुणोवघाती । इंदियविघाते त्ति “इंदिए” त्ति वेइदियादी, “विघाए”
त्ति विणासो मारणमित्थर्थः । वेइदियादीणं विघाते मंसं भवति ।

अह्वा — ‘इंदियविभागे’ त्ति पाठंतर, वेइंदियमंसं-जाव-पंचेंदियमंसं—एस विभागो । एतेसिं
पलंबपोगलार्णं कत्तर अयत्तरं ? उत्तरं पूर्ववत् । परकडदिवसे पच्छदं, “परा” शुहस्था, तेहि रुद्धादिषरेसु
“कडं” स्वाभिप्रायेण स्थापितं तं दिवसतो गेण्माणस्स मासलहुओ भवति । तन्निवरीयं णाम जदा परेहि ण
कत्तं सदा सत्तं करणं, ‘सयंकरणं’ णाम कारावणमित्थर्थः । एवं जत्थ अणुमतिकारावणकरणाणि जुज्जंति तत्थ
तत्थ योजयितव्याणीत्यर्थः ॥४४३॥

इदाणि सुद्धासुद्धगहणे पलंबाहारविही भण्णति —

अविसुद्ध पलंबं वा वीसुं गेण्हितरे लद्धे तं णिसिरे ।

अण्णेहिं वा वि लद्धे अणुवट्ठाविताण वा दित्ति ॥४४४॥

अविसुद्धपलंबा विसुद्धपलंबा य दो वि जत्थ लब्धंति तत्थ “अविसुद्धा” वीसुं वेतव्वा । “इतरे”
णाम विसुद्धपलंबा तेषु पक्खतेसु लद्धेसु तं णिसिरेत्ति अविसुद्धपलंबा परित्यज्यर्थः । अण्णेहिं पक्खदं, अण्णेहिं
साहुसंघादएहिं उगमादिसुद्धा पक्खत्ता ण लद्धा अण्णेहिं य साहुसंघादएहिं सुद्धा अप्पणो पक्खत्तिया लद्धा ततो
जे उगमादिसुद्धा लद्धा ते अणुवट्ठावियसाहूण दिज्जंति, इतरे सुद्धाणि भुज्जंति ॥४४४॥

इदाणि अविसुद्धगहणे जयणं पडुच्च लक्खणं भण्णति — पच्छित्ताणुपुब्बि वा पडुच्च भण्णति,
मूलुत्तरगुणार्णं वा के पुक्व पडिसेवियव्वा ?

अस्य ज्ञापनार्थमिदमुच्यते —

वायालीसं दोसे हिययपडे सुतकरेण विरएत्ता ।

पणगादी गुरु अंतं पुक्वप्पतरे भयसु दोसे ॥४४५॥

सोलस उगम दोसा, सोलस उप्पायणा दोसा, दस एसणा दोसा, एते सब्बे समुदिता वातालीसं
भवन्ति । एते सुयकरणे “सुय” श्रुतज्ञानं, “करो” हत्तः, तेण सुतमतेण करेण, हिययपडे विरएत्ता
हृदय एव पट “हृदयपटः” विरएत्ता पत्थारेत्ता, किं कायव्वं ? भण्णति — जत्थ अप्पतर पायच्छित्तं सो पुक्व
दोसो भत्तिवव्वो सेवितव्वेत्यर्थः । तं च पच्छित्त पिडपत्थारे भणितं “पणगादी चउत्तमते” त्यर्थः ॥४४५॥

जत्ति पुण एताए जयणाए जयंतो दिवसतो भत्तपार्णं ण लभति ताहे रामो वि जयणाए वेतव्व ।

अजयणाए गेण्हंतस्स इमं पच्छित्तं भवति -

लिंगेण कालियाए, मीसाणं कालियाए गुरु लिंगे ।

सुद्धाण दियाऽलिंगे, अलामए दोसु वी तरणं ॥४४६॥

‘लिंगेण’ ति सलिंगेण, ‘कालियाते’ रानीते, जइ गेण्हंति चउगुरुं । ‘मीमाणं’ ति अगीयन्वेहि मीसा जता रातो सलिंगेण वा परलिंगेण वा गेण्हंति ततो चउगुरुं । सुद्धाणं ति “सुद्धा” गीयत्या एव केवला, जति ते दिया परलिंगेण गेण्हंति ततो चउगुरुं । अलामए ति सम्महा अलम्भमाणे, दोसुवि ति फासु-अफासुयत्ते वा जहालामेण अप्पणो गच्छस्स वा तरणं करेति, ‘तरणं’ णाम गित्यारणं ॥४४६॥

एसेव गाहृत्यो व्याख्यायते -

गिहिणात पिसीय लिंगे, अगीतणाता णिसिं तदुभए वी ।

अगीतगिहीणाते, दिवसओ गुरुगा तु परलिंगे ॥४४७॥

“लिंगेण कालियाए” ति अस्य व्याख्या—गिहिणादि ति जत्थ गिहत्या जाणंति जहा साहूणं ण वट्टति राओ भुंजितं तत्थ जति राओ सलिंगेण गेण्हंति चउगुरुं । पिसित्ते ति जत्थ गिहत्या जाणंति जहा साहूणं ण वट्टति पिसियं वेत्तुं भुत्तुं च तत्थ जइ सलिंगेण गेण्हंति चउगुरुं ।

“मीसाणं कालियाए गुरु लिंगे” ति अस्य व्याख्या—अगीयणाया णिसिं तदुभए वि “अगीता” मृगा, तेहि णाता जहा “एतेहि एयं भत्तपाणं रातो गहितं,” तदुभएणं ति सलिंगेण वा परलिंगेण वा, तहा वि चउगुरुं । अगीयत्य पच्छद्वं, अगीयत्यसाहूहिं ण तं, गिहत्थेहि वा णातं जहा एतेहि परलिंगेण गहितं, एत्थ वि चउगुरुं, दिवसतो वि, किमंग पुण रातो ।

अहवा “दिवसओ” ति सुद्धा गीयत्या जति दिवसओ सलिंगेण लम्भमाणे परलिंगेण गेण्हंति तो चउगुरुं ॥४४७॥ जं एयं पच्छद्वं भणितं एयं कज्जे अजयणाकारिस्स भणियं ।

जतो भणति - ,

अजतणकारिस्सेवं कज्जे परदव्वलिंगकारिस्स ।

गुरुगा मूलमकज्जे, परलिंगं सेवमाणस्स ॥४४८॥

अजयणं जो करेति सो भणति - “अजयणकारी” तस्स अजयणकारिस्स अजयणाए परदव्वलिंग करेत्तस्स चउगुरुगा पच्छित्तं भणियं । जो पुण अकारणे परदव्वलिंगं सेवति करोतीत्यर्थः तस्स मूलं पच्छित्तं भवति ॥४४८॥

एतेसिं असतीए ताए गहणं तमस्सतीए तु ।

लिंगदुग णातणाते गीयमगीतेहिं भयणा तु ॥४४९॥

(अस्याश्चूणिर्नास्ति)

“दोसु वि” ति अस्य व्याख्या -

फासुगपरित्तमूले, दिवसतो लिंगे विसोधिकोडी य ।

सप्पडिवक्खा एते, णेतच्चा आणुपुब्बीए ॥४५०॥

फासुयं ववगयजीवियं, परित्तं संखेयासंखेय-जीव, मुनेत्ति मूलगुणा मूलपलवा वा, दिवसतो त्ति उदिते जाव अणत्थत्ते, लिंगे त्ति सल्लिगेण, विसोहिकोडि त्ति अप्पतरदोसा । सपडिवक्खा य पच्छद्वं कठं । एते त्ति फासुगादी पदा संवञ्जति । फासुगेण वा अफासुगेण वा अप्पणो गच्छस्स वा तरणं करेति । एवं परित्तेण वा अणत्तेण वा, मूलगुणावराह-पडिसेवणाए उत्तरगुणावराह-पडिसेवणाए वा ।

अह्वा - मूलपलवेसु वा अणपलवेसु वा, दिवसतो वा रातीए वा, सल्लिगेण वा परल्लिगेण वा, विसोहिकोडीए वा अविसोहिकोडीए वा, जहा सरति तथा करोतीत्यर्थः । एस अद्धाने असंथरणे गहण-जयणा भणिया ॥४५०॥

इदार्णि असंथरणे चेव समगजोजणा कज्जति -

अद्धानमसंथरणे, चउसु वि मंगेसु होइ जयणा तु ।

दोसु अगीते जतणा, दोसु तु सम्भावपरिकहणा ॥४५१॥

अद्धानपडिवण्णा असंथरमाणा चउसु वि रातीभोयणभगेसु जयणं करेति । का पुण जयणा ? भण्णाति - पुञ्चं पढमभगेण पच्छा ततियभगे, ततो वीयभगे, ततो चरिमे । दोसु त्ति पढमततिएसु भंगेसु अगीयत्यातो जयणा कज्जति, जहा अगीयत्यो ण जाणति तहा वेतव्वं । दोसु त्ति वित्तियचरमेसु भंगेसु अगीयत्याणं सम्भावो परिकहिज्जति । 'परिकहणा' णाम पण्यवणा, ते अगीता एवं पण्यविज्जन्ति, जहा "अप्पं संजमं अएवं बहुतरो सजमो गहेयव्वो, जहा वणिज्जो - अप्पं दविणं अइउ बहुतरं लामं गेण्हति एवं तुमं पि करेहि ।" भणियं च ।

"सव्वत्थ संजमं संजमाओ अप्पाणमेव रक्खंतो ।

मुच्चति अतिवाताओ पुणो विसोही ण ताविरत्ती" ॥

भण्णइ य जहा - "तुमं जीवतो एयं पच्छित्तेण विसोहेहिस्सि, अप्पं अ संजमं काहिस्सि" । एवं च पण्यवेउं सो वि गेण्हविज्जति । अद्धानेत्ति दारं गत ॥४५१॥

इयार्णि "दुल्लमे" त्ति दार -

दुल्लमदव्वे पढमो, हवेज्ज भंगो परिणचउरो वि ।

ओमे वि असंथरणे, अध अद्धाने तहा चउरो ॥४५२॥

दुल्लमदव्वं सतपाकसहस्सपायादि वा त्रिकटुकादि वा ; तं च पत्ते कारणे ण लब्धिहिति त्ति काउं अणागयं अ वेत्तुं सारक्खणा कायव्वा, पच्छा समुप्पण्णे कारणे तं दिया भुंजति । एस चेव प्रायसो पढमभंगो दुल्लमदव्वे संभवतीत्यर्थः । दुल्लमे त्ति गयं ।

इदार्णि "उत्तमट्ठे" त्ति दारं -

परिणचउरोवि त्ति "परिण" अणसणं, तंमि अणसणे "चउरो" वि रातीभोयणभंगा समाहिहेउं अडावेयव्वा । उत्तमट्ठे त्ति दारं गयं ।

इदार्णि "ओमे" त्ति दारं -

ओमे वि पच्छद्वं । "ओमं" दुमिक्खं, तंमि दुमिक्खे असंथरता जहा अद्धान पडिवण्णा चउसु रातीभोयणभगेसु गहणं करेति तहा ओमंमि वि । ओमे त्ति दारं गतं ॥४५२॥

इदानीं "गच्छाणुकंपया". "सुत्तत्यविसारयायरिए" एते दो वि दारा जुगवं भण्णंति -
गच्छाणुकंपणट्ठा, सुत्तत्यविसारए य आयरिए ।

तणुसाहारणहेउं, समाहिहेउं तु चउरो वि ॥४५३॥

गच्छो सवालवुड्ढो, तस्स अणुकंपणहेउं, सुत्तं च अत्थो य "सुत्तत्य" तंमि सुत्तत्ये "विसारतो" विनिश्चितः 'जानकेत्यर्थः' तस्स विसारयायरिस्स गच्छस्स वा तणुसाहारणहेउं, "तणू" सरीरं, "साहारणं" णाम बलावट्टंभकरणं, "हेउं" कारणं, बलावट्टंभकारणायेत्यर्थः ।

गणस्स वा आयरियस्स वा असमाधाने समुत्पन्ने समाधिहेउं, समाधिकारणाय, चउरो वि रातीभोयणभंगा सेव्या इत्यर्थः ॥४५३॥

कहं पुण गच्छस्स आयरियस्स वा अट्ठाय चउभंगसंभवो भवति ? भण्णति -

संणिहिमादी पढमो, वित्तिओ अवरण्हसंखडीए उ ।

उत्सूरभिव्खहिण्डण, भुंजंताणेव अत्थमितो ॥४५४॥

सन्निहाणं सन्निही, "सं" इत्ययमुपसर्गः 'णिही' ठावणं, सन्निही, सा य उप्पण्णे कारणे "तं कारणं साधयिस्सती" ति ठाविज्जति । सा य धुतादिका, तं दिया वेत्तुं दिया य दायव्वं - एस पढमभंगो एवं संभवति । वित्तियभंगो अवरण्हसंखडीए, जत्थ वा संणिवेसे उत्सूरे भिव्खा य आहिण्डिज्जइ तत्थ जाव भुंजति ताव अत्थंतं, एवं वित्तियभंगो - दिया गहियं रातो भुत्तं ॥४५४॥

तत्तियचरिमभंगाण पुण इमो संभवो -

वइगाति भिव्खु भावित, सलिंगेण तु तत्तियओ भंगो ।

चरिमो तु णिसि वलीए, दिय पेसण रत्ति भोयिसु वा ॥४५५॥

वत्तितो भोउलं, "आदि" गहणातो अण्णत्थ वा जत्थ अणुदिए आदिच्चे वेला भवति, सा वइया जइ भिव्खुहि अरणोदए भिव्खगहणेण भाविता तो सलिंगेण चेव गेण्हति, इतरहा परलिंगेण वि, पच्चा उदिते आदिच्चे भुंजति । एस तत्तितो भंगो । चउत्थभंगो णिसि राती, वलि असिवादिप्पसमणणिमित्त कूरो कज्जति, सा वली जत्थ राओ कज्जति तत्थ रातो चेव वेत्तु अणहियासा विणस्सणभया वा रातो चेव भुंजति, "णिसि वलीए" वा वला भुंजाविज्जंति रण्णा । एस चरिमभंगो ।

अहवा - एस चरिमभंगो अण्णहा भण्णति - दिया पेसण ति आगाढकारणे आयरिएण कोत्ति साहू पेसिमो, सो दिवसभुक्खितो रातो पच्चागमो, ताहे अणहियासस्स जाणि रातीए भुंजति कुलाणि तेसु वेत्तु रातो चेव दिज्जति । "वा" विकल्पे, दिवा भोजिकुलेप्पवि दीयते इत्यर्थः ।

अहवा - रत्तिभोजिसु व ति जत्थ जणवतो राओ भुंजति, जहा उत्तरावहे, तत्थ साहवो कारण-द्विता चरिमभंगं सपलं करंति । गया रातीभोयणस्स कप्पिया पडिसेवणा, गया राइभोयण पडिसेवणा ॥४५२-४५५॥ गता य मूलगुण-पडिसेवणा इति ॥४५५-४५५॥

इदानीं उत्तरगुणपडिसेवणा भण्णति -

ते उत्तरगुणा पिडविसोहावओ अणेगविहा । तत्थ पिडे ताव दप्पियं कप्पियं च पडिसेवणं भण्णति ।

तत्थ दप्पिया इमेहिं दारेहिं अणुगंतव्वा -

पिंडे उग्गम उप्पादणेसण संजोयणा पमाणे य ।

इंगाल धूम कारण, अट्टविहा पिंडणिज्जुत्ती ॥४५६॥ दा०गा०॥

एतीए गाहाए वक्खाणातीदेसणिमित्तं भणति -

पिंडस्स परूवणता पच्छित्तं चेव जत्थ जं होति ।

आहारोवधिसेज्जा, एक्केक्के अट्ट ठाणाइं ॥४५७॥

पिंडस्स परूवणा असेसा जहा 'पिंडणिज्जुत्तीए' तहा कायव्वा । पच्छित्तं च जत्थ जत्थ अवराहे जं तं जहा 'कप्पपेडियाए वक्खमाणं तहा दट्ठव्वं । आहारो ति एस आहारपिंडो एव अट्ठहिं दारेहिं वक्खाणितो । एवं उवहीए सेज्जाते त एक्केक्के अट्ट उग्गमादिदारा दट्ठव्वा ।

उवहीए - "उग्गम उप्पायण, एसणा य संजोयणा पमाणे य ।

इंगाल धूम कारण अट्टविहा उवहिणिज्जुत्ती ॥"

सेज्जाए - "उग्गम उप्पायण, एसणे य संजोयणा पमाणे य ।

इंगाल-धूम-कारण अट्टविहा सेज्जणिज्जुत्ती ॥"

एस दप्पिया पडिसेवणा गता ॥४५७॥

इदाणिं कप्पिया भण्णति -

असिवे ओमोदरिए, रायदुट्ठे भये य गेलण्णे ।

अट्ठाणरोधए वा, कप्पिया तीसु वी जतणा ॥४५८॥

असिवं उदाइयाए अभिदुत्तं दुग्गोमं दुग्गिभव्व, राया वा पट्ठो, बोहिगादिभएण वा जट्ठा, गिलाणस्स वा, अट्ठाणपडिवण्णगा वा, जगरादिउवरोहे वा ट्ठिता । तीसुवि ति आहार-उवहि-सेज्जासु जयणा इति पणगाहाणीए-जाव-चउरुएण वि गेण्हमाणणा कप्पिया पडिसेवणा भवतीत्यर्थः ॥४५८॥

चोदगाह - "भूलगुणउत्तरगुणेषु पुब्बं पडिसेहो भणितो ततो पच्छा कारणे पडिसेहस्सेव अणुण्णा भणित्ता । तो जा सा अणुण्णा किमेगतेण सेवणिज्जा उत ने ति" ? ।

आयरियाह -

कारणपडिसेवा वि य, सावखा निच्छए अकरणिज्जा ।

बहुसो विचारइत्ता, अधारणिज्जेसु अत्थेसु ॥४५९॥

कारणं असिवादी तस्मि असिवादिकारणे पत्ते जा "कारणपडिसेवा" सा सावज्जा, "सावज्जा" नाम बंधात्मिका सा निच्छएण अकरणिज्जा, "निच्छयो" नाम परमार्थः, परमत्यगो अकरणीया सा, अविशब्दात् किमंग पुण अकारणपडिसेवा ।

एवं आयरिएणाभिहिं चोदगाह - "अहं सा अणुण्णा पडिसेवा निच्छएण अकरणिज्जा तो तीए अणुण्णं प्रति नैरर्थक्यं प्राप्नोति" - ।

आचार्याह - न नैरर्थक्यं । कहं ? भण्णति -

बहुसो पच्छद्वं । “बहुसो” अणेगसो, वियारइत्ता वियारेऊण अकर्तव्या येऽर्थाः ते अवहारणीया असिवादिकारणेसु उप्पण्णेसु जइ अणो णत्थि णाणातिसंघणोवाओ तो, वियारेऊण अप्पबहुत्तं अवधारणिज्जेसु अत्थेसु प्रवर्तितव्यमित्यर्थः ।

अहवा - चारिज्जंतीति चारणिज्जा । के ते ? भण्णंति, अत्था, ते य णाणदंसणचरित्ता, तेसु अवधारणिज्जेसु पत्तेसु अप्पबहुत्तं बहुसो विचारइत्ता प्रवर्तितव्यमित्यर्थः ॥४५६॥

पुनरप्याह चोदक - “णणु कप्पिया पडिसेवं अणुण्णायं असेवंतस्स आणाभंगो भवति ?”

आचार्याह -

जति वि य समणुण्णाता, तह वि य दोसो ण वज्जणे दिट्ठो ।

ददधम्मता हु एवं, णाभिक्षणिसेव-णिद्वयता ॥४६०॥

जइ वि अकप्पियपडिसेवणा अणुण्णाता तहा वि वज्जणे आणाभंगदोसो न भवतीत्यर्थः । अणुण्णायं पि अपडिसेवंतस्य अयं चान्यो गुणो “ददधम्मया” पच्छद्वं । ण य अभिक्षणिसेवदोसा भवति, ण य जीवेसु णिद्वया भवति । तम्हा कप्पियपडिसेवा वि सहसादेव णो पडिसेवेज्जा ॥४६०॥

सा पुण कतमेसु पडिसेवियत्थेसु कप्पिया पडिसेवणा भवति ? भण्णति -

जे सुत्ते अवराहा, पडिकुट्ठा ओहओ य सुत्तत्थे ।

कर्णत्ति कप्पियपदे, मूलगुणे उत्तरगुणे य ॥४६१॥

“जे सुत्ते अवराहा पडिकुट्ठा” अस्य व्याख्या -

हत्यादिवातणंतं, सुत्तं ओहो तु पेढिया होति ।

विधिसुत्तं वा ओहो, जं वा ओहे समोत्तरति ॥४६२॥

“जे भिक्षू हत्यकम्मं करेति करेत्तं वा सातिज्जति,” एयं हत्यकम्ममुत्तं भण्णति । एयं सुत्तं आदिकासं जाव एगुणत्रीसइमस्स अंते वायणासुत्तं । एतेसु सुत्तेसु जं पडिसिद्धं । “ओहतो सुत्तत्थे” ति अस्य व्याख्या - ओहो तु पेढिया होति, ओहो निसीहपेढिया, तत्थ जे गाहासुत्तेण वा अत्थेण वा अत्था पडिसेविता ।

अहवा - विहिसुत्तं वा सुत्तं भण्णति, तं च सामातियादिविधिमुत्तं भण्णति, तत्थ जे अत्था पडिसिद्धा ।

अहवा - जं वा ओहे समोत्तरत्ति सो ओहो भण्णति - उस्सगो ओहो ति वृत्तं भवति । तत्थ मच्चं कालियसुत्तं ओत्तरति । तं मच्चं ओहो भण्णति । एयंमि ओहे जे अत्था सुत्तेण वा अत्थेण वा “पडिकुट्ठा” णिवारिया इत्यर्थः, ते “कर्णत्ति” कप्पियाए, ते अववायपदेत्यर्थः । जे ते कर्णत्ति अववायपदेण ते “मूलगुणा वा उत्तरगुणा वा” दप्प-कप्प पडिसेवाणं समासओ वक्खानं भणियं ॥४६१॥४६२॥

इदाणि समेया भण्णाति -

दप्प-अकप्प-णिरालंब-चियत्तो अप्पसत्थ-वीसत्थे ।

अपरिच्छ अकडयोगी अणाणुतावी य णिस्संके ॥४६३॥ द्वा. भा.

तत्थ दप्पो ताव भणामि एवं गाहा समोयारिज्जति -

अह्वा - अन्येन प्रकारेणावतारः । दप्पिया कप्पिया पडिसेवणा भणिता ।

अह्वा - अन्येन प्रकारेण दप्पकप्पपडिसेवाणं विभागो भण्णाति - "दप्प अकप्प" दारगाहा, दस दारा ।

दप्पे त्ति अस्य व्याख्या -

वायामवग्गणादी, णिक्कारणधावणं तु दप्पो तु ।

कायापरिणयगहणं अकप्पो जं वा अगीतेण ॥४६४॥

वायामो जहा लगुडिममाडणं, उवलयकट्टणं, वग्गणं मल्लवत् । "आदि" सहग्रहणा बाहुबुद्धकरणं चीवरदेवणं वा धावणं खट्ठयप्पवाण । दप्पो गतो ।

अकप्पो त्ति दारं । "काया" पच्छदं, काय त्ति पुडवादी, तेसि अपरिणयाणं गहणं करेति, तेहि वा कार्येहि हत्थमत्तादी संसट्ठा, तेहि य हत्थमत्तेहि अपरिणयहि भिक्ख गेण्हुति, जहा "उदउल्ला, ससणिद्धा, ससरक्खे" त्यादि, एस अकप्पो भण्णाति । जं वा अगीयत्थेण आहार-उवहि-सेज्जादी उप्पादियं तं परिभुजं-तस्स अकप्पो भवति । अकप्पो गम्भो ॥४६४॥

निरालंबणे त्ति अस्य व्याख्या - सालंबसेवापरिज्जाने सति निरालंबसेवभावबोधो भवतीति कृत्वा सालंबसेवा पूर्वं व्याख्यायते -

संसारगट्ठपडितो, णाणादवलंबितुं समारुहति ।

मोक्खतडं जथ पुरिसो, वल्लिविताणेण विसमा उ ॥४६५॥

संसारो चउगतिभो, गट्ठा खट्ठा, डब्बे अगडादि, भावे संसार एव गट्ठा संसारगट्ठा, ताए पडितो णाणाति अवलंबितुं समुत्तरति । "आदि" गहणातो वंसणचरित्ता । समारुहति तडं उत्तरतीत्यर्थः । मोक्खो त्ति 'कृत्स्नकर्मक्षयात् मोक्षः । तडं तीरं । जहा जेणप्पगारेण, वल्लि त्ति कौसंबवल्लिमादी, वियाणं णामं अणेगणं संघातो ।

अह्वा - वल्लिरेव वियाणं वितण्णत इति वियाणं, तेण वल्लिविताणेण जहा पुरिसो विसमातो समुत्तरति सहा णाणादिणा संसारगट्ठातो मोक्षतडं उत्तरतीत्यर्थः ॥४६५॥ ताणि णाणादीणि अवलंबितुं अकप्पियं पडिसेवति ।

जतो भण्णाति -

णाणादी परिवुड्ढी ण भविस्सति मे असेवते चितियं ।

तेसि पसंअणट्ठा सालंबणिसेवणा एसा ॥४६६॥

णाणवंसणचरित्ताण "बुद्धी." फाती ण भविस्सति मे, सो तेसि णाणादीण संघणट्ठासे, "संघणा" णाम ग्रहणं शुणन असोज्जेवनादित्यर्थ, "चित्ति" भववातपदं, तं सेवति । एसा सालंबसेवना भव-तीत्यर्थः ॥४६६॥

इमा गिरालंबना -

गिक्कारणपडिसेवा, अपसत्थालंबणा य जा सेवा ।

अमुगेण वि आयरियं, को दोसो वा गिरालंबा ॥४६७॥

अकारणे चैव पडिसेवति, एसा निरालंबा । अपसत्थं वा आलंबणं काउं पडिसेवति, एसा दिवि गिरालंबा । किं पुण तं अपसत्थं आलंबनं ? भण्णति - “अमुगेण वि आयरियं” अहं आयरामि, को दोसो वा इति भण्णित्वा आसेवति, जहा गंडं पिलामं वा परिपेत्तेत्वा मुहुत्तगं, एवं विण्णवणित्थीसु दोसो तत्थ कतो सिया, एवमादिया गिरालंबसेवादित्यर्थः । गिरालंबणे त्ति गतं ॥४६७॥

इदाणीं चियत्ते त्ति दारं -

जं सेवितं तु वितियं गेलण्णाइसु असंथरंतेणं ।

हट्ठो वि पुणो तं, चिय चियत्तकिच्चो णिसेवंतो ॥४६८॥

जं वितियपदेण अववायपदेण णिसेवितं गिलाणादिकारणेण असंथरे वा, पुणो तं चैव हट्ठो समत्थो वि होउं णिसेवंतो चियत्तकिच्चो भवति । “किच्चं” करणिज्जं, त्यक्तं कृत्यं येन स भवति त्यक्तकृत्यः - त्यक्तचारित्र्येत्यर्थः । चियत्ते त्ति गतं ॥४६८॥

इदाणि अपसत्थे त्ति दारं -

अप्पसत्थभावेण पडिसेवति त्ति वुत्तं भवति । जहा -

वलवण्णरूवहेतुं फासुयभोई वि होइ अप्पसत्थो ।

किं पुण जो अविसुद्धं णिसेवते वण्णमादट्ठा ॥४६९॥

“वलं” मम भविस्सति त्ति मंसरसमादि आहारे त्ति, सरीरस्स वा “वण्णो” भविस्सति त्ति घृतातिपाणं करेति, वलवण्णेहि “रूव” भवती त्ति एतान्येव आहारयति, “हेउं” कारणं, “फासुग” गय-जीवियं, “अवि” अत्यसंभावणे, किं संभावयति ? “एसो वि ताव फासुग-भोती अप्पसत्थपडिसेवी भवति, “किं पुण” पच्छदं ? अविसुद्धं आहाकम्मादी, “वण्णो” “आदि” गहणातो रूववला वेप्पंति । अप्पसत्थे त्ति गतं ॥४६९॥

इदाणि वीसत्थे त्ति दारं -

सेवंतो तु अकिच्चं लोए लोउत्तरंमि वि विरुद्धं ।

परपक्खे सपक्खे वा वीसत्था सेवगमलज्जे ॥४७०॥

सेवंतो प्रतिसेवंतो, अकिच्चं पाणादिवायादि ।

अहवा - अकिच्चं जं लोअलोउत्तरविरुद्धं, तं पडिसेवंतो सपक्खपरपक्खातो ण लज्जति । “सपक्खो” सावगादि, “परपक्खो” मिथ्यादृष्टयः । एसा वीसत्था सेवणा इत्यर्थः । वीसत्थे त्ति गतं ॥४७०॥

इदाणि अपरिच्छिय त्ति दारं -

अपरिक्खिउमायवए णिसेवमाणो तु होति अपरिच्छं ।

तिगुणं जोगमकातुं वितियासेवी अकडजोगी ॥४७१॥

“अपरिविस्तृत” पुन्यद्वं । अपरिविस्तृतं अनालोच्य, “आयो” लाभ प्राप्तिरित्यर्थः, “व्ययो” लब्धस्य प्रणाशः, ते य आयव्यये अनालोचितं पडिसेवमाणस्स अपरिविस्तृतं पडिसेवणा भवतीत्यर्थः । अपरिविस्तृतं त्ति दारं गतं ।

अकडजोग त्ति दारं —

“तिगुण” पच्छद्वं । त्ति त्ति संखा, तिग्णि गुणीयो तिगुणं, असंथरातीसु तिग्णिवारा एसणियं अण्णसिदं जता तत्तियवाराए वि ण लब्धति तदा चत्थपरिवादीए अण्णसणियं चेत्तव्वं । एवं तिगुणं जोगम-काळण, “जोगो” व्यापारः, वित्तियवाराए चेव अण्णसणीयं गेण्हति जो सो अकडजोगी भण्णति । अकडजोगि त्ति गतं ॥४७१॥

अण्णणुतावि त्ति दारं —

वित्तियपदे जो तु परं, तावेत्ता णाणुतप्पते पच्छा ।

सो होति अण्णणुतावी, किं पुण दप्पेण सेवेत्ता ॥४७२॥

“वित्तियं” अववातपदं सेण अववातपदेण “जो” साहू “परा पुढविकाया ते जो सघट्टणपरित्तावण-उद्दवणेण वा तावर्णं करेत्ता पच्छा णाणुतप्पति, जहा “हा बुद्धकय कारगगाहा” सो होति अण्णणुतावी अपच्छत्तावीत्यर्थः । कारणे वित्तियपदेणं जयणाए पडिसेविळ्ळण अपच्छत्ताविणो अण्णणुतावी पडिसेवा भवति किं पुण जो दप्पेण पडिसेविता णाणुतप्पतेत्यर्थः । अण्णणुतावि त्ति गतं ॥४७२॥

णिस्सक्के त्ति दारं —

संकणं संका, अनिरपेक्षाव्यवसायेत्यर्थः । णिग्गयसंको निस्संको निरपेक्षेत्यर्थः । सा य निस्संका दुविहा-

करणे भए य संका, करणे कुव्वं ण संकइ कतो वि ।

इहलोगस्स ण भायइ, परलोए वा भए एसा ॥४७३॥

करणं क्रिया, तं करंतो णिस्संको, अयं नाम अपायोद्वेगित्वं, “संक” त्ति, इह छंदोमगभया णिगारलोको द्रष्टव्यः । करणणिस्संकताए वक्खाणं करेति “करणे कुव्वं ण संकति कुतो” त्ति कुतो वि न कस्यचिदाशक्तेत्यर्थः । अयणिस्संकाए वक्खाणं करेति “इहलोगस्स” पच्छद्वं । भए एस त्ति एसा भए णिस्संकता इत्यर्थः । सेसं कंठं ॥४७३॥

इदार्णि एतासु दससु वि असुद्धपडिसेवणासु पच्छित्तं भण्णति —

मूलं दससु असुद्धेसु जाण सोधिं च दससु सुद्धेसु ।

सुद्धमसुद्धवइकरे पण्णडुविद् तु अण्णतरे ॥४७४॥

दससु असुद्धेसु त्ति दससु वि एतेसु दप्पादिएसु, असुद्धपदेसु मूलं भवतीत्यर्थः ।

अहवा — “मूलं दससु,” दससु दप्पादिसु मूलं भवतीत्यर्थः । “असुद्धेसु त्ति एतेसु दससु असुद्धपदेसु पडिसेविज्जमाणेसु चारित्रमसुद्धं भवतीत्यर्थः । एतेसु चेव दससु दप्पादिसु सुद्धेसु चारित्रविशुद्धिं जानीहि । कहं पुणरेवां सुद्धासुद्धं भवति ? उच्यते — वर्त्तमानावर्त्तमानयोरित्यर्थः, “सुद्धमसुद्ध वत्तिकरे” त्ति किंचि सुद्धं किंचि असुद्धं, तैसि सुद्धासुद्धाणं मेलमो “वत्तिकरो” भण्णति ॥४७४॥ (शेषार्थं गा० ४७५ जूप्पमि) ।

एत्य वक्त्राणगाहा -

सालंबो सावज्जं, णिसेवते गाणुतप्पते पच्छा ।

जं वा पमादसद्धिओ, एसा मीसा तु पडिसेवा ॥४७५॥

गाणादियं सालंबणं अवलंबमाणो सालंबो भण्णाति । तं पसत्थमालंबणं सालंबिकणं सावज्जं णिसेविकणं गाणुतप्पति पच्छा, सालंबं पदं सुद्धं सालंबित्वात्, अणाणुतावी पदं असुद्धं अपश्चात्तापत्वात् । एवं अणाणं वि पदानं सुद्धासुद्धेण मीसा पडिसेवा भवतीत्यर्थः । जं वा अण्णतरपमाएण पडिसेवितं तं पच्छाणुतावधुत्तस्स असुद्धसुद्धं भवति एसा मीसा पडिसेवा भवतीत्यर्थः ॥४७५॥

एताए मीसाए पडिसेवणाए का आरोवणा ? भण्णाति - 'पण्णाट्टविकु उ अण्णतरे "पण्ण ति" वा "पण्णवण" ति "परूवण" ति वा "विण्णवण" ति वा एगद्धं, "अट्ठो" णाम मीसियाए पडिसेवणाए पच्छित्तं, "विदू" णाम ज्ञानी, "अण्णतरे" ति मीसपडिसेवणाविकप्पे मीसपडिसेवणाए जे विदू ते पायच्छित्तं परूवयंतीत्यर्थः । ॥४७४॥

अथवा दसण्ह वि पदाण इमं पच्छित्तं -

दप्पेण होति लहुया सेसा काहं ति परिणते लहुओ ।

तब्भावपरिणतो पुण जं सेवति तं समावज्जे ॥४७६॥

दप्पेण धावणादी करेमि ति परिणए चउलहुगा भवंति । सेसा अकप्पादिया वेप्पंति, ते करेमि ति परिणते मासलहु भवति । एतं परिणामणिप्फणं । जता पुण तब्भावपरिणतो भवति, तस्य भावस्तद्भावः दप्पादियाण अप्पणो स्वरूपे प्रवर्त्तनमित्यर्थः । "पुन" विशेषणे, पूर्वाभिहितप्रायश्चित्तत्वात् अयं विशेषः । आय-संजमपवयणविराहणाणिप्फणं पच्छित्तं दट्ठुवमिति ॥४७६॥

अहवा मीसा पडिसेवणा इमा दसविहा भण्णाति -

दप्पपमादाणा^१भोगा आतुरे^२ आवतीसु य ।

ति^३तिणे सहस्स^४कारे भयप्प^५दोसा य वीमसां ॥४७७॥ द्वा० गा० ॥

दप्पपमादाणाभोगा सहसकारो य पुव्व भणिता उ ।

सेसाणं छण्हं पी इमा विभासा तु विण्णेया ॥४७८॥

दप्पो पमादो अणाभोगो सहस्सकारो य एते इहेव आदीए पुव्वं 'वणििया' भणििया । तो सेसाणं विभासा अर्थकथनं ॥४७८॥

आतुरे ति अस्य व्याख्या -

पढम-वितियदुतो वा वाधितो वा जं सेवे आतुरा एसा ।

दन्वादिअलंभे पुण, चउविधा आवती होति ॥४७९॥

पुव्वदं । पढमो खुहापरिसहो वितियो पिवासापरिसहो, वाधितो जर-सासादिणा । एत्य जयणाए पडिसेवमाणस्स सुद्धा पडिसेवणा । अजयणाए तण्णिप्फणं पच्छित्तं भवति ।

“आवतीसु य” अस्य व्याख्या “दम्बादि” पच्छदं । दम्बादि “आदि” सहातो खेत्तकालभावा वेप्पंति । दम्बतो फासुगं दम्बं ण लभमि, खेत्तमो अद्धान-पडिवण्णताण आवती, कालतो दुब्भिक्षादिसु आवती, भावतो पुणो गिमाणस्स आवती । एत्थ जेण एयाए चउव्विहाए आवतीए पडिसेवति तेण एसा सुद्धा पडि-
सेवणा, अजयणाए पुण तण्णिप्फणं ति । “आवईसु” ति दारं गतं ॥४७६॥

“तित्तिणे” ति अस्य व्याख्या -

दब्बे य भाव तित्तिण, भयमभियोगेण सीहमादी वा ।

कोहादी तु पदोसो, वीमंसा सेहमादीणं ॥४८०॥

पातो तित्तिणो दुविहो - दब्बे भावे य । दब्बे तैबस्यं दास्यं अभिमाहियं तिट्ठित्ठे ति, भावे आहारातिसु अलभमानेसु तिट्ठित्ठे ति, असरिसे वा दब्बे लद्धे तिट्ठित्ठे ति । तित्तिणियत्तं दप्पेण करेमाणस्स पच्छित्तं, कारणे वइमाइसु सुद्धो । तित्तिणे ति गत ।

“भए” ति अस्य व्याख्या -

भयमभियोगेण सीहमादी वा द्वितीयपादः । “अभियोगो” नाम केणइ रायादिणा अभिउत्तो पंथं वसेहि, तदभया दर्शयति । सीहभयाद्वा वृक्षमारूढ, एत्थ सुद्धो । अणानुतापित्तेण पच्छित्तं भवति ।

“पदोसा” य ति अस्य व्याख्या -

कोहादी च पदोसो तृतीयः पादः । कोहादिएण कसाएण पदोसेण पडिसेवमाणस्स असुद्धो भवति । मूलं से पच्छित्तं कसायणिप्फणं वा । पदोसे ति गतं ।

“वीमंसे” ति अस्य व्याख्या -

वीमंसा सेहमादीणं ति चतुर्थः पादः । वीमंसा परीक्षा । सेहं परिक्षमाणेण सञ्चित्तगमणादिकिरिया कया होब्ब, किं सद्दहति ण सद्दहति ति सुद्धो ॥४८०॥

अहवा इमे मीसियपडिसेवणप्पगारा -

देसच्चाइ सव्वच्चाइ, दुविधा पडिसेवणा मुणेयव्वा ।

अणुवीथि अणुवीती, सहं च दुक्खुत्त बहुसो वा ॥४८१॥

चारित्तस्स वेसं धयति ति देसच्चाती, सव्वं चयति ति सव्वच्चाती एसा दुविहा पडिसेवणा समासेण णायव्वा । अणुवीति चित्तेऽण गुणदोसं सेवति, अणुवीति सहसादेव पडिसेवति । सति ति एगसि, दुक्खुत्तो दो वारा, बहुसो त्रिप्रभृतिबहुत्वं ॥४८१॥

“देसच्चाइ” ति अस्य व्याख्या -

जेण ण पावति मूलं णाणादीणं व जहिं धरति किंचि ।

उत्तरगुणसेवा वा देसच्चाएतरा सव्वा ॥४८२॥

जेण अवराहेण पडिसेवितेण “मूलं” पच्छित्तं ण पावति सा देसच्चागी पडिसेवणा । जेण वा अवराहेण पडिसेवितेण णाण-दंसण-वरित्ताण किंचि धरति सा वि देसच्चागी पडिसेवणा । उत्तरगुणपडिसेवा वा देसच्चागी पडिसेवणा । इतरा सव्व ति “इतरा” नाम जाय मूलं पावति, णाणादीणं वा ण किंचि धरति, मूलगुणपडिसेवा वा, एसा सव्वच्चागी पडिसेवणा भवतीत्यर्थः ॥४८२॥

“अणुवीय” त्ति अस्य व्याख्या -

जा तु अकारणसेवा सा सच्चा अणुवीयितो होति ।

अणुवीयी पुण णियमा अप्पज्जे कारणा सेवा ॥४८३॥

पुनरुक्तं । जा अकारणतो पडिसेवा गुणदोसे अचित्तेण सा अणुवीती पडिसेवा, प्यमाणतो एकस्मिन् दो तिणिं वा परओ वा पडिसेवति ।

“अणुवीति” त्ति अस्य व्याख्या - अणुवीती पुण पच्छदं । असिवादी कारणे, आत्मवशः अपरायत्तेत्यर्थः, सो पुण गुणदोसे विचित्तेण जं जयणाए पडिसेवति एस से अणुवीतीपडिसेवणा भवतीत्यर्थः । भणिया मीसिया पडिसेवणा ॥४८३॥

इदाणि कप्पिया पडिसेवणाए भेया भण्णंति -

दंसण-णाण-चरित्ते तव-पवयण-समिति-गुत्तिहेतुं वा ।

सार्धम्मियवच्छल्लेण वा वि कुलतो गणस्सैव ॥४८४॥

संघस्सायरियस्स य असहुस्स गिलाण-बाल-बुद्धस्स ।

उदयग्गि-चोर-सावय-भय-कंतारावतीवसणे ॥४८५॥ एताओ दो दांगा

दंसण-णाण-चरणा तिणिं वि एगगाहाए वक्खाणेति -

दंसणपभावगाणं सट्ठाणट्ठाए सेवती जं तु ।

णाणे सुत्तत्थाणं चरणेसणइत्थिदोसा वा ॥४८६॥

दंसणपभावगाणि सत्थाणि सिद्धिविणिच्छिय-सम्मतिमादिगेण्हंतो असत्थरमाणो जं अकप्पियं पडिसेवति । जयणाए तत्थ सो सुद्धो अपायच्छिती भवतीत्यर्थः । णाणे त्ति णाणणिमित्तं सुत्तं अत्थं वा गेण्हमाणो तत्थ वि अकप्पियं असत्थरे पडिसेवतो सुद्धो । चरणे त्ति जत्थ खेत्ते एसणादोसा इत्थिदोसा वा ततो खेत्तातो चारिआर्थिना निर्गतव्यं ततो निग्गच्छमाणो जं अकप्पियं पडिसेवति जयणाते तत्थ सुद्धो ॥४८६॥

तव-पवयणे दो वि दारा एगगाहाए वक्खाणेति -

णेहाति एवं काहं, कते विकिट्ठे व लायतरणादी ।

अभिवादणा दि पवयणे, विहुस्स विउव्वणा चेव ॥४८७॥

तवं काहामि त्ति घृतादि णेहं णिवेज्जा । कते वा विकिट्ठतवे पारणए लायतरणादी पिएज्ज,

“लाया” नाम दीहियात्तिमिदं भट्टे भुज्जित्ता ताण तंदुल्लेसु पेज्जा कज्जति, तं लायतरणं भण्णति, तं विकिट्ठतवपारणाए आहाकम्मिय पिएज्जा । अण्णेण दोसीण दब्बादिणा गेगो भवेज्ज आदिग्गहणातो आमलगसकंरादयो गृह्णते । जयणाए सुद्धो ।

पवयणे त्ति अस्य व्याख्या - “अभिवादण” पच्छदं । पवयणहुताए किंचि पडिसेवतो सुद्धो, जहा - कोत्ति रायां भण्णेज्ज - जहा “धिज्जातियाणं अभिवात्तणं करेह” “आदि” गहणातो “अतो वा मे विसयाओ णीह” । एत्थ पवयणहियहुयाए पडिसेवतो सुद्धो । जहा विण्ह अणगारो, तेण रुसिएण सबलजोयण-प्यमाणं विगुरुव्वियं रुवं, लवणो किल आलोडिओ चरणेण तेण ।

अहवा जहा एगेण रातिणा साधवो भणिता “धिज्जाइयाण पादेसु पढह” । सो य अणुसट्ठिहि ण ट्ठाति । ताहे संवसमवातो कतो । तत्थ भणिय “जस्स काति पवयणुढभावणसत्ती अत्थि सो तं सावज्जं वा असावेज्जं वा पउंजउ ।” तत्थ एगेण साहुणा भणिय — “अह पयुंजामि” । गतो सधो रातिणो समीव, भणिओ य राया “जेसि धिज्जाइयाणं अम्हेहि पाएसु पडियन्व तेसि समवात देहि तेसि सयराह अम्हे पायेसु पडामो, णो य एगेस्स” । तेण रण्णा तहा कयं । संवो एगपासे ट्ठितो । सो य अतिसयसाहू कणवीरलय गहेऊण अभिमतेऊण य तेसि धिज्जाइयाणं सुहासणत्थाणं तं कणवीरलयं चुडलयं व चुडलिवदणागारेण भमाडेति । तवखणादेव तेसि सब्बेसि धिज्जातियाण सिराणि णिवडियाणि । ततो साहू व्हट्ठो रायाणं भपति “भो दुरात्मन् ! जति ण द्वासि तो एवं ते सबलवाहणं जुण्णेमि” । सो राया भीतो संवस्स पाएसु पडितो उवसतो य ।

अण्णे भणंति — जहा सोवि राया तत्थेव जुण्णतो । एवं पवयणत्थे पडिसेवतो विसुद्धो ॥४८७॥

समिति त्ति अस्य व्याख्या —

इरियं ण सोधयिस्सं, चक्खुणिमित्त किरिया तु इरियाए ।

खित्ता वित्थि ततिया, कप्पेण वऽण्णसि संकाए ॥४८८॥

विकलचक्खू इरियं ण सोहेस्सामीति काउं चक्खुणिमित्तं किरियं करेज्जा । “क्रिया” नाम वैद्योपदेशात् औषधपानमित्यर्थः । एस पडिसेवना इरियासमितिनिमित्त । खित्ताचित्तादिओ होउं वित्थिआए भासासमितिए असमितो तप्पसमणट्ठाए किंचि ओसहपाणं पडिसेवेज्ज । तसिय त्ति एसणसमित्तिताए अणेसणिज्ज पडिसेवेज्ज, अट्ठाण-पडिवण्णो वा अट्ठाणकप्पं वा पडिसेवेज्ज, एसणादोसेसु वा दससु संकादिएसु गेहेज्जा ॥४८८॥

आदाणे चलहत्थो पंचमिए कादि वच्च भोमादी ।

विगडाइ मणअगुत्ते वइ काए खित्तादितादी ॥४८९॥

आयाणे त्ति आयाणणिवखेवसमिती गहिता, ताए चलहत्थो होउं किंचि पडिसेवेज्ज । चलहत्थो णाम कंणवाउणा गहिती । सो अण्णतो पमज्जति अण्णतो णिवखेव करेति । एसा पडिसेवणा तप्पसमट्ठा वा ओसहं करेज्ज । पंचमिए त्ति परिट्ठावणासमिती गहिता, ताए किंचि कातियाभूमीए वच्चभाणो विराहेज्ज, “आदि” आहणातो सण्णाभूमीए वा संठविज्जंतीए ।

“गुत्तिहेउं व” त्ति अस्य व्याख्या — विगडाइ पच्छद्व । “विगड” मज्जं, तं कारणे पडिसेवियं, तेण पडिसेविएण मणसा अगुत्तो भवेज्ज । वायाए वा अगुत्तो हवेज्ज । कायगुत्तिए वा अगुत्तो खित्तावित्ताविया हवेज्ज ॥४८९॥

“साहम्मिवच्छत्ताइआण बाल-बुद्धपज्जवसाणाण छण्हं दाराणं एगगाहाए वक्ख्माणं करेति ।

वच्छज्जे असितमुंडो, अभिचारुणिमित्तमादि कज्जेसु ।

आयरियऽसहुगिलाणे, जेण समाधी जुयलए य ॥४९०॥

साहम्मियवच्छत्तयं पडुच्च किंचि अकप्पं पडिसेवेज्ज, जहा अज्जवहरसामिणा असियमुंडो णित्थारितो । तत्थ किं अकप्पियं ? भणति — “तहेवासज्जतं धीरो” सिलोगो कठः । कज्जेसु त्ति कुल-गण-संवकज्जेसु समुप्पण्णेषु अभिचारक कायव्वं, ‘अभिचारक’ णाम वसीकरण उच्चाटणं वा रण्णो वसीकरण मतेण होमं कायव्व, णिमित्तमादीणि वा पउत्तव्वाणि, “आदि” आहणातो जुण्णजोगा । आयरियस्स असहिण्णोगिला-

णस्स य जेण समाधी तत्कर्तव्यमिति वाक्यशेषः । जुवलं णाम बालबुद्धा, ताण वि जेण समाधी तत्कर्तव्यमिति ॥४६०॥

सीसो पुच्छति - “को असहू ! कीस वा जुवलं पडिसिद्धं दिक्खियं ? तेसि वा जेण समाही तं काए जयणाए वेत्तुं दायव्वमिति” ।

आयरिओ भण्णति -

णिवदिक्खितादि असहू जुवलं पुण कज्जदिक्खितं होअ ।

पणगादी पुण जतणा पाउग्गहाए सव्वेसि ॥४६१॥

णिवो राया, “आदि” सहातो जुवराय-सेट्ठि-अमच्च-पुरोहिया य, एते असहू पुरिसा भण्णति । ते कीस असहू ? भण्णइ - अंत-पंतादीहि अभवितत्वात् । जुवलं बाल-बुद्धा, ते य कारणे दिक्खिया होआ, जहा वइरसामी, अजरक्खियपिया य । जेण तेसि समाधी भवति तं पणगादियाए जयणाए वेत्तव्वं । “प्रायोग्यं” णाम समाधिकारकं द्रव्यं । “सव्वेसि” त्ति आयरिय-असहूगिलाण-बाल-बुद्धाणं ति भणियं भवति । जयणाए अलब्भमाणे पच्छा-जाव-आहाकस्मेण वि समाधानं कर्तव्यमिति ॥४६१॥

इदाणि उदगादीण वसणपज्जवसाणाणं अट्ठण्हं दाराणं एगगाहाए वक्खणं करेति -

उदग-गि-तेण-सावयमएसु थंमणि वलाण रुक्खं वा ।

कंतारे पलंवादी वसणं पुण वाइ गीतादी ॥४६२॥

उदकवाहो पानीयप्लवेत्यर्थः । अग्निं त्ति दवान्निरागच्छतीत्यर्थः । चोरा दुविहा - उवकरण-सरीराणं । सावतेण वा उच्छित्तो सीह-वग्धादिणा । भयं बोधिगाण समीवातो उप्पणं । एतेसि अण्णतरे कारणे उप्पण्णे इमं पडिसेवणं करेआ - थंमणि विज्जं मतेऊण थंमेज, विजाभावे वा पलायति रोडेन नह्य-तीत्यर्थः, पलाउं वा असमत्थो आतो वा सच्चित्तरुक्खं दुरुहेज्जादित्यर्थः । चोर-सावय-बोहियाण वा उवरि रोसं करेज्ज । तत्थ रोसेण अण्णतरं परितावणादिविगप्पं पडिसेवेज्ज तथाप्यदोष इत्यर्थः ।

“कंतारे” त्ति अस्य व्याख्या - कंतारे पलंवादी, “कंतार” नाम अश्वानं, जत्थ भत्तपाणं ण लब्भति तत्थ जयणाए कयलगमादी पलंवा वा गेण्हेआ, “आदि” सहाओ उदगादी वा । “भावती” चउच्चिहा - दव्व-खेत्त-काल-भावावती, चउरण्णतराए किंचि अकप्पियं पडिसेवेज्ज, तत्थ विसुद्धो ।

“वसणे” त्ति अस्य व्याख्या - वसणं पुण वाइगीतादी, “वसणं” णाम तंमि वसंतीति वसणं, तस्स वा वसे वट्ठतीति वसणं, सुअवत्थो वा - अव्भासो वसणं भण्णति । ‘पुण’ अवधारणे । वाइगं णाम मज्जं, तं कोति पुव्वभावितो धरेउं ण सक्के त्ति तस्स तं जयणाए आणेउं दिज्जति । ‘गीताइ’ त्ति कोइ चारणादि दिक्खितो वसणतो गीउगारं करेज्जा, “आदि” सहातो पु-वभावितो कोपि पक्कं तंवलपत्तादि मुहे पक्खिवेज्जा ॥४६२॥

एतणंतरागाढे सदंसणो णाण-चरणसालंओ ।

पडिसेवितुं कडायी, होइ समत्थो पसत्थेसु ॥४६३॥

एतदिति यदेतद् व्याख्यातं - “दंसणादि-जाव-वसणे” त्ति एतेसि अण्णतरे आगाढकारणे उप्पण्णे पडिसेवन्तो वि सदंसणो भवति, सह दंसणेण सदंसणो, कहं ? यथोक्तप्रदावत्वात् ।

अह्वा - गाणचरणाणि सह दंसणेण भालंबणं काचं पडिसेवन्ती । कहं पडिसेवन्तो ? उच्यते, कडाइ त्ति “कडाई” नाम कृतयोगी, तिक्कुत्तो कम्मो योगो, अलाभे पणगहाणी, तो गेण्हति । स एवं पणगहाणीए जयणाए पडिसेवेचं “होति” भवति, समत्थो त्ति पभु त्ति धुत्तं भवति, सो य पभू गीतार्थत्वात् भवति, केसु ? उच्यते, पसत्थेसु पसत्था तित्थकराणुणाया, जे कारणा प्रस्युपेक्षणादिका इत्यर्थः ।

अह्वा - “होति समत्थो पसत्थेसु,” गीतगीयत्थत्वातो समत्थो भवति, अगीमो समत्थो ण भवति, पसत्थेसु तित्थकराणुणातेप्पित्थर्थः ॥४६३॥

एसाउ दप्पिया-कप्पिया पडिसेवणा समासेणं ।

कहिया सुत्तत्थो पेडियाए देओ न वा कस्स ॥४६४॥

एसा दप्पिया कप्पिया य पडिसेवणा समासेणं संखेवेणं कहिता इत्यर्थः । “सुत्तत्थो पेडियाए देओ न वा कस्स” कस्स देओ कस्स वा न देओ इति ।

अह्वा - कहितो सुत्तत्थो पेडियाए णिसीहिय-पेडियाए सुत्तत्थो व्याख्यात, सो पुण णिसीहपेडिकाए सुत्तत्थो कस्स देओ कस्स वा ण देओ इति भण्णति ॥४६४॥

जेसि ताव ण देओ ते ताव भणामि -

अबहुस्सुते च पुरिसे, भिण्णरहस्से पड्णविज्जते ।

णीसाणपेहए वा, असंविग्गे दुब्बलचरित्ते ॥४६५॥

बहुस्सुयं जस्स सो बहुस्सुतो, सो तिबिहो - जहणो मज्झिमो उक्कोसो । जहणो जेण पक्कप्पम्भयणं अधीतं, उक्कोसो चोहस्स-पुब्बघरो, तम्मज्जे मज्झिमो, एत्थ जहणो वि ताव ण पडिसेहो । न बहुस्सुतो अबहुस्सुतो, येन प्रकल्पाध्ययनं नाधीतमित्यर्थः, तस्य निसीयपीठिका न देया ।

अह्वा - अबहुस्सुय जेण हेठिल्लसुत्तं न सुत्तं सो अबहुस्सुतो भण्णति । पुरिसे त्ति पुरिसो तिबिहो परिणामगो, अपरिणामगो, अतिपरिणामगो, तो एत्थ अपरिणामग अतिपरिणामगणं पडिसेहो ।

“भिण्णं रहस्सं” जमि पुरिसे सो भिण्ण-रहस्सो रहस्सं ण धारयतीत्यर्थः । इह “रहस्सं” अबवातो भण्णति । तं जो अगीताणं कहेति सो भिण्णरहस्सो । पड्णविज्जत्तणं वा करेति जस्स वा तस्स वा कहयति आदी अबिदुभावाण सावगाण वि जाव कहयति । णिस्साणं णाम भालबनं, तं पेहेति प्रार्थयति अबवात-पेहे त्ति धुत्तं भवति, त अबवायपद णिक्कारणे वि सेवतीत्यर्थः । ण संविग्गे असंविग्गे पासत्थादि त्ति धुत्तं भवति । दुब्बलो चरित्ते दुब्बलचरित्तो, विणा-कारणेण मूलुसरगुणपडिसेवणं करेतीत्यर्थः । एस पुण “पुरिस” सद्दो सब्बेसु अणुवद्वावेयम्भो । एतेसु पेडिगा-सुत्तत्थो ण दायम्भो इति ॥४६५॥

जो पुण पडिसिद्धे पुरिसे देति तस्स दोसप्पदरिसणत्थमिदं भण्णति -

एतारिसंमि देंतो, पवयणघातं व दुब्बलमचोहिं ।

जो दाहिति पाविहि ता, तप्पडिपक्खे तु दातम्भो ॥४६६॥

एतेसि दोसाण जो अण्णतरेण जुत्ती सब्बेहिं वा तम्मि णिहेसो एतारिसंमि पुरिसे पेडियसुत्तत्थं देंतो पवयणघातं करेति । “पवयणं” कुशलसंगं, तस्सत्थो तेण घातितो भवति, उस्सुत्ताचरणाओ ।

अहवा - “पवयणं” संघो, सो वा तेण घातितो । कहं ? उच्यते, अयोग्यदानत्वात्, अयोगो अववायपदाणि जाणित्ता, सो अयोगो जत्थ वा तत्थ वा अववातपदं पडिसेवति, लोगो तं पासिचं मणेज्ज - “णिस्सारं पवयणं, मा कोइ एत्थ पव्वयउ,” अपव्वयतेसु य पव्वयणपरिहाणीओ वोच्छिती । एवं वोच्छेदे कते प्रवचनघातेत्यर्थः ।

अहवा - सो अयोगो अववातपदेण किंवि रायविरुद्धं पडिसेवेज्ज, ततो राया दुट्ठो पत्थारं करेज्ज, एवं प्रवचनघातेत्यर्थः । किं चान्यत्, दुल्लभं च वोहिं जो दाहिति सो पाविहितीत्यर्थः । तप्पडिवक्खो णाम अवहुत्सुतपडिवक्खो बहुत्सुतो, एवं सेसाण वि पडिवक्खा कायव्वा, तेसु पडिपक्खपुरिसेसु एस पेडियासुत्तत्थो देयो इति ॥६॥ ॥४६६॥ ग्रंथाग्रं ॥४५००॥

॥ सिरि णिसीहे पेडिया सम्मत्ता ।’

॥ मंगलं भवतु ॥

